

Lerarenopleidingen tweedegraads

NHL Hogeschool

Uitgebreide opleidingsbeoordeling

Samenvatting

In oktober 2015 zijn de zestien bestaande hbo-bachelor tweedegraads lerarenopleidingen van de NHL Hogeschool te Leeuwarden bezocht door een visitatiepanel van NQA. Alle opleidingen verzorgen een voltijd- en een deeltijdvariant. Het panel beoordeelt alle opleidingen als **voldoende**.

Beoogde eindkwalificaties, standaard 1

De eindkwalificaties voor de tweedegraads lerarenopleidingen van de NHL zijn duidelijk afgeleid van de landelijke kaders. De kwalificaties sluiten aan op de SBL¹-competenties (inhoud en oriëntatie) en op de Dublin-descriptoren (niveau). De vakspecifieke competenties zijn per opleiding specifiek uitgewerkt naar gedragsindicatoren op drie niveaus (propedeutische, hoofd- en afstudeerfase). De aansluiting op internationale eisen is afgedekt via de landelijke eindkwalificaties en het landelijke ADEF-overleg.

De opleidingen houden goed voeling met het regionale werkveld over de afstemming van de eindkwalificaties op de regio-specifieke beroepseisen. Het panel is van mening dat de opleidingen een steviger eigen profilering kunnen opstellen en uitdragen, ook buiten de eigen regio. Belangrijk daarbij is een duidelijke afbakening en balans tussen de generieke en de opleidingsspecifieke benadering binnen iedere opleiding. Ook de visie op internationalisering, ICT-didactiek en onderzoek kan meer specifiek worden uitgewerkt.

Belangrijk aandachtspunt is de duidelijke vastlegging van het beoogde bachelorniveau in de competentieset door scherpere indicatoren voor het gewenste niveau op te nemen in de competentiebeschrijvingen en in de prestatie-indicatoren, bijvoorbeeld voor de gewenste theoretische diepgang en voor de hantering van (wetenschappelijke en vakdidactische) literatuur bij reflectie en onderbouwing van het handelen als leraar.

Programma, standaard 2 tot en met 5

Het panel heeft opleidingen aangetroffen die te maken hebben met veel veranderingen, zowel organisatorisch als inhoudelijk (herziening van de onderwijsprogramma's en ontwikkeling van eigen beleid op veel fronten). Veel veranderingen zijn gaande en worden gedragen door gemotiveerde docenten. De aandacht voor onderzoeksvaardigheden is aangescherpt met de opzet van een de leerlijn onderzoek en ondersteunende professionaliseringstaken die de schakel vormen tussen onderzoek, didactiek, vakdidactiek en de vakinhoud. Deze lijn moet nog verder ontwikkelen richting het vierde studiejaar. Het panel vindt dit een waardevolle ontwikkeling. De koppeling tussen de professionaliseringslijn, generieke en vakspecifieke onderdelen en de uitwerking via professionaliseringstaken geven meer samenhang tussen theorie- en praktijkonderdelen.

De opleidingen hebben de programma's afgestemd op de landelijke kennisbases en kennistoetsen. Opleidingen hanteren gangbare literatuur en vaak ook actuele onderwerpen en ontwikkelingen in het vakgebied. De opleidingsprogramma's hebben een logische opbouw qua vakkennis, vakdidactiek, onderzoeklijn en ICT-leerlijn. Ze zijn gericht op de kennis en kunde die nodig zijn voor de beroepspraktijk. De opleidingsprogramma's zijn sterk gericht op de handelingsbekwaamheid van leraren. Het panel adviseert de aandacht voor theoretische diepgang te versterken om de reflectie op en de onderbouwing van het handelen te verstevigen.

---

¹ SBL: Stichting Beroepskwalificaties Lerarenopleidingen

De reflectie en het beroepsmatig handelen kan meer expliciet worden gekoppeld aan hbo-niveau-indicatoren. Het panel is positief over de vernieuwing van de curricula; wel is verdere doorontwikkeling van de nieuwe opzet van het curriculum nodig. Het panel constateert dat er verschillen zijn in de mate waarin de curriculumvernieuwing is doorgevoerd. Bij de taalopleidingen lijkt de transitie minder ver gevorderd.

Voor meer gezamenlijke aanpak en uitstraling is het nodig dat voor alle lerarenopleidingen het centrale opleidings-didactische concept helder wordt uitgewerkt en dat duidelijk wordt hoe iedere opleiding daar specifieke invulling aan geeft in relatie tot het eigen vakgebied. De elementen hiervoor zijn weliswaar aanwezig binnen de rijke leeromgeving die wordt geboden, maar het panel adviseert de didactische visie spoedig uit te werken en af te stemmen met de onderwijspraktijk en zodoende aan te sturen op het bereiken en uitstralen van meer gezamenlijkheid.

De tweedegraads lerarenopleidingen investeren in gevarieerde leerroutes om een brede populatie studenten te interesseren voor het leraarsvak. De opleidingen investeren in intakegesprekken om een goede match te krijgen tussen de verwachting van een aspirant-student en de eisen die de opleidingsprogramma's stellen. De criteria voor de aanvraag van vrijstellingen zijn aangescherpt. Dit vindt het panel een goede ontwikkeling om de juiste en goed gemotiveerde studenten binnen te krijgen die goede uitgangspunten hebben om het gewenste niveau te bereiken.

De invoering van de twee afstudeerrichtingen is bij veel opleidingen nog in ontwikkeling. Alle opleidingen, waarvoor conform landelijke afspraken twee afstudeerrichtingen bestaan, voeren beide richtingen door. De opleiding Omgangskunde voert één afstudeerrichting in, aangezien het betreffende vakgebied alleen in het (v)mbo wordt verzorgd.

Personeel, standaard 6

De lerarenopleidingen worden verzorgd door enthousiaste en (vak)kundige docententeams. Studenten zijn enthousiast over de kunde en over de toegankelijkheid van docenten. Docenten verzetten veel werk en voeren verbeteringen door en er gaat veel aandacht uit naar professionalisering. De prioritering in inzet van docenten is niet altijd helder. Er is genoeg facilitering, maar de sturing is niet sterk. Het panel heeft een overkoepelende prioritering en spiegeling aan gewenste docentkwaliteiten gemist. In 2015 is daar in het meerjarenpersoneelsplan een begin mee gemaakt, maar dit is nog niet volledig uitgewerkt. Het panel adviseert gericht te sturen op professionalisering in onderzoeksvaardigheden en daarbij heldere criteria op te stellen voor de rol van praktijkonderzoekbegeleider en -beoordelaar. Ook naar de scholing op het gebied van toetsing en ICT kan meer sturing uitgaan. De inzet van personeel kan duidelijker worden gestuurd vanuit de PDCA-cyclus en evaluatie uitkomsten. Het panel is positief over de actie van het management om extra formatieruimte te creëren voor werving van nieuw personeel en verlichting van de werkdruk.

Voorzieningen, standaard 7 en 8

De lerarenopleidingen zijn adequaat gehuisvest en uitgerust. De voorzieningen zijn toereikend voor de verzorging van het onderwijs. Men heeft oog voor de groei van de aantallen studenten en de benodigde uitbreiding van voorzieningen. Met name de exacte opleidingen beschikken over state-of-the-art practicumruimten.

De studiebegeleiding en informatievoorzieningen komen tegemoet aan de behoeften van studenten. De korte communicatielijnen werken positief. Docenten en studenten kennen elkaar en weten elkaar te vinden. Via de studieloopbaanbegeleider wordt veel informatie verspreid. Het panel vraagt aandacht voor mogelijke discrepantie in de stagekwaliteit tussen (academische) opleidingsscholen met gestructureerde begeleiding en stagescholen zonder gestructureerde begeleiding.

Kwaliteitszorg, standaard 9

Binnen het instituut en binnen de opleidingen wordt er veel geëvalueerd bij alle betrokken geledingen. De studenten voelen zich daardoor gehoord en docenten zijn vaak snel met het doorvoeren van verbeteringen in het onderwijs. Wel merkt het panel op dat het management van de lerarenopleidingen meer sturing kan geven door de kwaliteitsplannen binnen en tussen afdelingen nog verder af te stemmen evenals de te hanteren streefdoelen. Het is positief dat de opleidingen aandacht hebben voor de deling van verbeteracties in bijvoorbeeld de lunchbijeenkomsten met studenten. De werkveld- en alumni-enquêtes verdienen hernieuwde aandacht om de effecten van de onderwijsvernieuwingen op het functioneren van alumni te monitoren.

Toetsing, standaard 10

Het panel concludeert dat met de vernieuwing van het curriculum ook de toetsing en beoordeling in ontwikkeling zijn. Deze processen lopen en verdienen de nodige voortgang. Het panel is van mening dat de rubrics kunnen worden versterkt met scherpere invulling van de prestatie-indicatoren voor het bachelorniveau. Opleidingen kunnen door uitwisseling van ervaringen nog veel van elkaar leren qua gebruik van toetsmatrijzen en rubrics, kalibratie van oordelen en de borging door toets- en examencommissie. Dit past in het beeld van voorgenomen samenwerking tussen de afdelingen.

Het panel ziet dat docenten een diversiteit aan toetsvormen hanteren die past bij de verschillende leerlijnen en onderdelen. In de regel zijn de toetsen passend en van een goed niveau. Docenten vervullen in deze een voorbeeldrol ('dubbele-bodemprincipe') naar studenten. De scholing van docenten en de evaluatie van de toetsing mogen naar mening van het panel strakker worden aangezet.

Gerealiseerde eindkwalificaties, standaard 11

Het panel concludeert dat de opleidingen met de afstudeerdossiers aantonen dat studenten de beoogde competenties behalen. Daarbij gaat veel aandacht uit naar het toetsen van de handelingsbekwaamheid van de studenten (vakspecifiek en de ontwikkeling van de beroepsrol). In de laatste jaren neemt, met de opzet van de onderzoekslijn en het praktijkonderzoek, de aandacht voor het conceptueel onderbouwen van het handelen (het denkniveau en het onderzoekend vermogen) toe. Het panel adviseert deze lijn in de diverse afstudeerwerken stevig door te zetten. Het panel is positief over de voorgenomen opname van het vakdidactisch werkstuk in het afstudeerdossier. Dit versterkt het inzicht in de vakdidactische kwaliteit en kan leiden tot een goede integratie met de vakinhoudelijke en de onderzoekleerlijn. Uit gesprekken met alumni en werkveldvertegenwoordigers blijkt dat alumni gewild zijn in het werkveld en hun plek vinden in de scholen.

Tot slot

Het panel heeft bij de lerarenopleidingen van NHL Hogeschool enthousiasme en betrokkenheid gezien. De opleidingen zijn druk in ontwikkeling en bezig met curriculumvernieuwing en

versteviging van onderzoek, toetsing en begeleiding. De opleidingen zetten goede ontwikkelingslijnen in gang met bijvoorbeeld de opzet van de onderzoeksleerlijn die via professionaliseringstaken de integratie met de didactische en de vakinhoudelijke lijnen tot stand brengt. Daarmee krijgt de vakdidactiek gaandeweg een meer centrale rol in het curriculum. Deze ontwikkeling verdient verdere voortzetting in de afstudeerfase. De integratie tussen de diverse leerlijnen is gestart, maar nog niet volledig doorgezet in alle opleidingen. Het panel heeft een duidelijke aansturing vanuit een centrale didactische visie gemist en adviseert te komen tot een gezamenlijke definitie van prestatie-indicatoren voor het hbo-niveau. De opleidingen leveren handelings- en vakbekwame leraren, maar kunnen meer investeren in de onderbouwing vanuit de theorie/literatuur bij het handelen van de leraar en bij reflectie op het handelen. Dit kan worden ondersteund met verdere professionalisering van docenten in onderzoeksvaardigheden. Conform de landelijke ontwikkelingen investeren de opleidingen ook in de professionalisering qua toetsing.

Aandachtspunt sinds de vorige visitatie blijft de werkdruk die de docenten ervaren. Stappen ter verlichting zijn gezet, maar dit blijft, zeker met alle veranderingen en vernieuwingen, een lastig vraagstuk.

Het panel is positief over de koers die de opleidingen hebben ingezet sinds de vorige visitatie en vindt dat de opleidingen deze met voortvarendheid moeten voortzetten.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	9
Basisgegevens van de opleidingen	11
Algemene bevindingen lerarenopleidingen	21
Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties	21
Standaard 2 Orientatie van het programma	23
Standaard 3 Inhoud van het programma	27
Standaard 4 Vormgeving van het programma	29
Standaard 5 Instroom	31
Standaard 6 Personeel	33
Standaard 7 Voorzieningen	36
Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorzieningen	37
Standaard 9 Kwaliteitszorg	38
Standaard 10 Toetsing	40
Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties	43
Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten	47
Nederlands en Fries	47
Duits, Engels en Frans	61
Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer	77
Algemene Economie en Bedrijfseconomie	93
Wiskunde, Biologie, Natuurkunde en Scheikunde	105
Gezondheidszorg en Welzijn en Omgangskunde	121
Eindoordeel over de opleiding	137
Aanbevelingen	141
Bijlagen	143
Bijlage 1 Eindkwalificaties van de opleiding	145
Bijlage 2 Overzicht opleidingsprogramma	147
Bijlage 3 Rendementen, docentkwaliteit en contacturen	151
Bijlage 4 Deskundigheden visitatiepanel	159
Bijlage 5 Bezoekprogramma en gesprekspartners	161
Bijlage 6 Bestudeerde documenten	161
Bijlage 7 Overzicht bestudeerde afstudeerdossiers	168
Bijlage 8 Verantwoording focuspunten lerarenopleidingen	170
Bijlage 9 Verklaring van volledigheid en correctheid	174

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de zestien bestaande hbo-bachelor Tweedegraads Lerarenopleidingen van de NHL Hogeschool (NHL). Het visitatiepanel van NQA dat de beoordeling heeft uitgevoerd is samengesteld door NQA, in opdracht van de NHL en in overleg met de opleidingen. Voorafgaand aan de visitatie heeft de NVAO het panel goedgekeurd.

Dit rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Ook bevat het enkele aanbevelingen voor de opleidingen. Het rapport is opgesteld conform het *Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs* van de NVAO (19 december 2014) en het *NQA-protocol 2015 voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 27, 28, 29 en 30 oktober 2015.

Het kernvisitatiepanel bestond uit²:

Mevrouw dr. ir. Q.H. Kools (voorzitter, domeindeskundige)

De heer drs. H. Ploeger (domeindeskundige)

De heer dr. ir. J. Buitink (domeindeskundige)

De heer drs. J.W.G. van Meegen (domeindeskundige)

De heer A.W.M. de Wilt (student-lid)

Als vakdeskundigen zijn ingezet:

Mevrouw prof. dr. M. Hajer, Nederlands

De heer prof. dr. G.T. Jensma, Fries

De heer drs. G.J. Koopman, Engels

Mevrouw prof. dr. M. Simons, Frans

De heer drs. A.M.T.M. Janssen, Duits

Mevrouw dr. T. Béneker, Aardrijkskunde

Mevrouw drs. J.K.W. Riksen, Geschiedenis

De heer drs. C.H.T. Gelinck, Maatschappijleer

De heer drs. H.R. Goudsmit, Algemene en Bedrijfseconomie

Mevrouw drs. A.E. de Hullu, Biologie

De heer E.H.M.H. de Kleijn, Scheikunde

De heer ir. W. Sonneveld, Natuurkunde

De heer prof. dr. G. Zwaneveld, Wiskunde

Mevrouw A.G.M. van Dobbenburgh, Gezondheidszorg en Welzijn

Mevrouw drs. J. Bolding, Omgangskunde

Mevrouw ir. M. Dekker-Joziase, mevrouw drs. M. Klerks, mevrouw M. Snel BHRM & BEd en Mevrouw Y. Griffioen-Kingma, auditoren van NQA, vervulden de functie van secretaris van het panel.

In het kader van de clustervisitatie Lerarenopleidingen is de panelsamenstelling afgestemd binnen het cluster en voorgelegd aan de NVAO. De NVAO heeft goedkeuring verleend op de samenstelling van bovenstaand panel.

---

² Zie bijlage 4 voor deskundigheden panelleden en vakdeskundigen

Bij de aanvraag heeft de instelling een kritische reflectie aangeboden. Deze voldeed naar vorm en inhoud aan de eisen van het desbetreffende NVAO-beoordelingskader en aan de eisen van het *NQA-protocol 2014*. Het visitatiepanel heeft de kritische reflectie en aanvullende documentatie bestudeerd en een bezoek aan de opleidingen gebracht. Met alle (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen (zie bijlage 6 overzicht bestudeerde documenten).

Aangezien alle zestien lerarenopleidingen verwantschap vertonen, zijn alle opleidingen gezamenlijk gevisiteerd tijdens een driedaagse visitatie (zie bijlage 2). Op de eerste dag zijn meer algemene zaken behandeld, evenals het specifieke opleidingstraject Pedagogische Didactisch Getuigschrift. Op de tweede en derde bezoekdag zijn de opleidingen door middel van simultane gesprekken door subpanels meer specifiek bekeken, bevraagd en beoordeeld (zie bijlage 2). Op de eerste en op de vierde dag zijn ook drie opleidingscholen beoordeeld.

Zoals gevraagd in de brief van de NVAO (met kenmerk NVAO/20131990/AH) is in deze rapportage expliciet aandacht besteed aan de focuspunten voor tweedegraads lerarenopleidingen (zie bijlage 8). De NVAO gebruikt de bevindingen van het panel ten aanzien van de focuspunten voor de systeembrede analyse na afloop van de visitaties bij de lerarenopleidingen.

De lerarenopleidingen van de NHL vormen een visitatiegroep samen met de lerarenopleidingen van zeven andere hogescholen. Alle acht hogescholen zijn in 2015 gevisiteerd. De panelsamenstelling is vooraf afgestemd tussen de hogescholen en met de beoordelende bureaus NQA en Hobéon. Daarmee is gestreefd naar een werkbare overlap qua panelbezetting. In de voorbereidende fase heeft een overleg plaatsgevonden tussen de personen die optreden als voorzitter en secretaris om de contouren van de complexe visitatietrajecten gezamenlijk te bespreken. De bureaus hebben kennisgenomen van elkaars rapportages.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, maart 2016

Panelvoorzitter

Mw. dr. ir. Q.H. Kools

Lead-auditor

mw. ir. M. Dekker-Joziase

Basisgegevens van de opleidingen

Administratieve gegevens van de Tweedegraads Lerarenopleidingen

Naam opleiding in CROHO	B Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad
Oriëntatie en niveau	hbo; bachelor
Toevoeging aan graad	'of Education'
Aantal studiepunten	240
Locatie(s)	Leeuwarden, alle opleidingen Groningen, de deeltijdopleiding Wiskunde, en voorbereidende onderdelen
Onderwijstaal	Nederlands, Fries, Duits, Frans en Engels voor de taalvakken
Jaar vorige visitatie en datum besluit NVAO	Vorige visitatie: 8-10 september 2009 Besluit NVAO: 5 juli 2010

Specificaties administratieve gegevens Nederlands en Fries

Vakgebied	Nederlands	Fries
Registratienummer opleiding in CROHO	35198	35144
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd
Onderwijstaal	Nederlands	

Specificatie administratieve gegevens Engels, Frans en Duits

Vakgebied	Engels	Frans	Duits
Registratienummer opleiding in CROHO	35195	35196	35193
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd
	Engels voor leerroute IDEE, onderdeel van de opleiding Engels		

Specificatie administratieve gegevens Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer

Vakgebied	Aardrijkskunde	Geschiedenis	Maatschappijleer
Registratienummer opleiding in CROHO	35201	35197	35411
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd

Specificatie administratieve gegevens Algemene Economie en Bedrijfseconomie

Vakgebied	Algemene Economie	Bedrijfseconomie
Registratienummer opleiding in CROHO	35202	35203
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd

Specificatie administratieve gegevens van Wiskunde, Biologie, Natuurkunde en Scheikunde

Vakgebied	Wiskunde	Biologie	Natuurkunde	Scheikunde
Registratienummer opleiding in CROHO	35221	35301	35261	35199
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	In ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd

Specificatie administratieve gegevens van Gezondheidszorg & Welzijn en Omgangskunde

Vakgebied	Gezondheidszorg & Welzijn	Omgangskunde
Registratienummer opleiding in CROHO	35388	35421
Variant(en)	Voltijd en deeltijd	Voltijd en deeltijd
Afstudeerrichting(en)	in ontwikkeling: Algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en	in ontwikkeling: Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)

	Beroepsgericht onderwijs (vmbo/mbo)	
--	--	--

Administratieve gegevens van de instelling

Naam instelling	Stichting NHL Hogeschool
Status instelling	Bekostigd
Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief, juli 2015

Kwantitatieve gegevens opleidingen

Berekening docent / student ratio VO-afdelingen

Stand 1 januari 2015

afdeling	ingeschreven studenten *)	fte. onderwijzend personeel **)					docent / student- ratio
		OP D2 D3	OP D4	derden	projecten	totaal	
Sociale Vakken	1.024	20,25	8,98	2,50	-2,76	28,97	35,3
Talen	900	17,52	11,68	0,38	-2,13	27,45	32,8
Exacte Vakken	661	13,57	8,66	0,38	-1,14	21,47	30,8
Totaal	2.585	51,34	29,32	3,26	-6,03	77,89	33,2

*) Bron: BI 2-10-014

**) Bron: Begroting 2015 exclusief TaZ

Kwantitatieve gegevens Nederlands en Fries

Opleiding	Nederlands	Fries
Totaal aantal studenten vt en dt*	83 vt en 224 dt	2 vt en 8 dt
Aantal docenten**	27,5 fte***	
Docent-student ratio**	1:32,8	

* peildatum 1 oktober 2014, voor studiejaar 2014-2015, geldt ook voor de volgende tabellen

** peildatum 1 januari 2015, geldt ook voor de volgende tabellen, Een aantal docenten is betrokken bij meerdere opleidingen

*** voor afdeling Talen, in najaar 2015 gegroeid naar ruim 35 fte

Kwantitatieve gegevens over Engels, Frans en Duits

Opleidingen	Engels	Frans	Duits
Totaal aantal studenten*	260 vt en 156 dt	29 vt en 28 dt	32 vt en 62 dt
Aantal docenten**	27,5 fte***		
Docent-student ratio**	1:32,8		

Kwantitatieve gegevens over Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer

Opleidingen	Aardrijkskunde	Geschiedenis	Maatschappijleer
Totaal aantal studenten*	79 vt en 48 dt	236 vt en 29 dt	89 vt en 46 dt
Aantal docenten***	29 fte		
Docent-student ratio***	1:35,3		

*** voor afdeling Sociale Vakken

Kwantitatieve gegevens over Algemene Economie en Bedrijfseconomie

Opleidingen	Algemene Economie	Bedrijfseconomie
Totaal aantal studenten*	70 vt en 70 dt	45 vt en 46 dt
Aantal docenten***	29 fte	
Docent-student ratio***	1:35,3	

*** voor afdeling Sociale Vakken

Kwantitatieve gegevens over Wiskunde, Biologie, Natuurkunde en Scheikunde

Opleidingen	Wiskunde	Biologie	Natuurkunde	Scheikunde
Totaal aantal studenten	94 vt en 223 dt	69 vt en 31 dt	36 vt en 31 dt	49 vt en 17 dt
Aantal docenten***	21,5 fte			
Docent-student ratio***	1:30,8			

*** voor afdeling Exacte Vakken

Kwantitatieve gegevens over Gezondheidszorg & Welzijn en Omgangskunde

Opleidingen	Gezondheidszorg en Welzijn	Omgangskunde
Totaal aantal studenten	85 vt en 80 dt	37 vt en 56 dt
Aantal docenten***	29 fte	
Docent-student ratio***	1:35,3	

*** voor afdeling Sociale Vakken

Afgestudeerden en gemiddelde studieduur

	Totaal		VT		DT		Kop				
	aantal	studieduur in maanden	aantal	% van totaal	studieduur in maanden	aantal	% van totaal	verblijfsduur in maanden	aantal	% van totaal	verblijfsduur in maanden
'12-'13	24	43,9	9	37,5	63,1	14	58,3	34,1	1	4,2	9,0
'13-'14	293	43,3	94	32,1	64,3	172	58,7	36,9	27	9,2	11,1
'14-'15	157	52,0	58	36,9	69,1	86	54,8	46,4	13	8,3	13,1

Opleidingsniveau docenten

Talen: circa 90% mastergeschoold, 3% gepromoveerd

Sociale vakken: circa 85% mastergeschoold, 2% gepromoveerd en twee docenten bezig

Exacte vakken: ruim 90% mastergeschoold, 8% gepromoveerd

Totaal aantal studenten 2585 per 1 januari 2015, Sociale Vakken 1024, Talen 900, Exacte vakken 661.

Totaal aantal medewerkers 140 (94,9 fte peildatum mei 2015), waarvan OP 127 (81 fte) en OOP 13.

Schets van de tweedegraads lerarenopleidingen van de NHL

De NHL verzorgt zestien tweedegraads lerarenopleidingen. De opleidingen zijn onderdeel van het Instituut Educatie en Communicatie (IEC) van de NHL. De NHL-lerarenopleidingen zijn opgedeeld in drie afdelingen (talen, sociale vakken en exacte vakken), die onderling samenwerken en afstemmen, maar ook een eigen autonomie en kleuring kennen.

De NHL heeft een sterk regionale functie en de meeste studenten zijn afkomstig uit de noordelijke provincies. Er is een goede band met het werkveld; vrijwel alle scholen (circa 200) in de drie noordelijke provincies maken deel uit van het netwerk van de NHL-lerarenopleidingen. Dit blijkt ook uit de participatie in de samenwerkingsverbanden van de opleidingsscholen Friesland College - NHL, Groninger Opleidingsschool en School of Education. Andere samenwerkingsverbanden worden verkend en enkele zijn al gestart, bijvoorbeeld vakdidactische netwerken en professionele leergemeenschappen. Ook het grote aandeel deeltijdstudenten duidt op een regionale verankering.

Sinds de vorige visitatie is binnen de lerarenopleidingen geïnvesteerd in harmonisatie van het algemene beroepsvoorbereidende programma, waarin werkplekleren centraal staat. Binnen het werkplekleren wordt een systematische verbinding gelegd tussen theorie en praktijk door middel van professionaliseringstaken (p-taken). Dit is vanaf 2009 in de voltijdopleidingen ingevoerd. In 2012 is gestart met invoering in de deeltijdopleidingen. Op verzoek van het werkveld is in 2012 ook gestart met het aanbieden van het algemeen beroepsvoorbereidend onderwijsprogramma te Groningen. De deeltijdopleidingen zijn van oudsher meer ingericht op maatwerk voor studenten die al een hbo- of wo-opleiding hebben afgerond of een baan in het onderwijs hebben. De NHL werkt aan verdere flexibilisering (mogelijkheden tot versnelling en vertraging) en differentiatie (inspelen op verschillen qua niveau, interesses), ook voor voltijdstudenten.

Met deze ontwikkelingen werkt men aan vergroting van de eenheid van de lerarenopleidingen naar het werkveld en daarmee is ook de samenwerking geïntensiveerd. In 2015-2016 wordt de harmonisatie doorgezet met afstemming rond de wijze van beoordeling en de wijze waarop studenten de leerdoelen kunnen bereiken. Daarmee beoogt men de samenhang tussen 'vak' en 'beroep' te versterken en mogelijkheden voor co-creatie met het werkveld te bieden. De rol van de vakdidactiek zal daardoor toenemen in het leerplan en in de beoordeling op de werkplek.

De lerarenopleidingen zijn bezig met het ontwikkelen van de afstudeerrichtingen Beroepsonderwijs en Algemeen vormend onderwijs. Deze starten per 2016-2017.

Afdeling Talen

De afdeling Talen bestaat uit de opleidingen Leraar Duits, Leraar Engels, Leraar Frans, Leraar Fries en Leraar Nederlands. De opleidingen bieden alle vijf een voltijd- en een

deeltijdprogramma. In de kleinere opleidingen (Frans en Fries) volgen voltijd- en deeltijdstudenten vaak gezamenlijk het vakspecifieke deel. In de opleiding Duits wordt gewerkt met een carouselrooster, met combinatie van studenten uit verschillende studiejaar. Het algemeen beroepsvoorbereidend programma is voor alle taalopleidingen gezamenlijk vormgegeven.

Het studentenaantal voor de afdeling Talen is in vijf jaar tijd gegroeid van 575 naar 900 studenten, mede door het aanbod op de locatie Groningen. Het docententeam is in 2015 gegroeid van 27 fte naar 35 fte. De student-docentratio is circa 1:32,8 (peildatum 1 januari 2015). Dit ligt boven de norm van de NHL. Vrijwel alle docenten hebben een mastergraad en geven les in zowel de voltijd- als de deeltijdopleidingen. Vier docenten zijn bezig met een promotietraject. Docenten nemen deel aan diverse kenniskringen. De lector Fries en Meertaligheid is, ook als docent, aan de afdeling verbonden.

De afdeling is georganiseerd in vakgroepen per opleiding. Elke week is er overleg tussen de afdelingscoördinatoren (één per voltijd fase en één voor de deeltijd) met het hoofd van de afdeling en de stafmedewerker over lopende zaken. Vier keer per jaar sluiten de vakgroepvoorzitters hier bij aan. Voor het generieke deel van de opleiding werken docenten nauw samen met docenten uit de afdelingen Sociale en Exacte Vakken.

De afdeling Talen beschikt over een examencommissie, een toetscommissie, kwaliteitsmedewerkers en een opleidingscommissie. Er is een klassenvertegenwoordigersoverleg waarin vooral organisatorische kwesties worden besproken. Een studentenvereniging is in oprichting.

Nederlands

De lerarenopleiding Nederlands heeft 307 studenten, 83 voltijdstudenten en 224 deeltijdstudenten³. Het onderwijs wordt verzorgd door 16 docenten.

Fries

De lerarenopleiding Fries heeft 10 studenten, 2 voltijdstudenten en 8 deeltijdstudenten. Het onderwijs wordt verzorgd door 4 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak Fries.

Engels

De lerarenopleiding Engels telt 416 studenten, 260 voltijdstudenten, 156 deeltijdstudenten en wordt verzorgd door 15 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en de onderbouw van havo/vwo voor het vak Engels.

Frans

De lerarenopleiding Frans telt 57 studenten, 29 voltijd en 28 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door 6 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak Frans.

---

³ Geldend voor alle opleidingen: gemeten voor studiejaar 2014-2015. Het aantal docenten is het aantal dat direct vakinhoudelijk betrokken is bij een opleiding. Docenten van onderwijskundige vakken verzorgen vaak onderwijs aan heterogene groepen en zijn niet toegewezen aan een specifieke opleiding en om die reden niet opgenomen in deze aantallen.

Duits

De lerarenopleiding Duits telt 94 studenten, 32 voltijd en 62 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door 8 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak Duits.

Afdeling Sociale Vakken

De afdeling Sociale Vakken bestaat uit de lerarenopleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Omgangskunde en Gezondheidszorg en welzijn. De opleidingen worden in voltijd en deeltijd verzorgd. Daarnaast verzorgt de afdeling het onderwijs voor de KOP-opleidingen Leraar en de minor Oriëntatie op Leren en Doceren (OLD). Het deeltijdonderwijs wordt op twee avonden aangeboden: op woensdag het generieke deel samen met de afdelingen Talen en Exact en op donderdag het vakinhoudelijk deel.

De afdeling Sociale vakken telt 1020 studenten, waarvan ruim de helft in deeltijd studeert. Het studentenaantal is stabiel. Het docententeam telt per januari 2015 29 fte en is inmiddels gegroeid naar 36 fte. De docent-student ratio ligt boven de NHL-norm en bedraagt circa 1:35 (peildatum 1 januari 2015). Door het aannamebeleid is dit inmiddels gunstiger, namelijk rond 1:28.

Vrijwel alle docenten hebben een mastergraad en geven les in zowel de voltijd als de deeltijdopleidingen. Eén docent is bezig met een promotietraject.

De afdeling is georganiseerd in vakgroepen en jaarteam, inclusief het deeltijdteam. De jaarteam worden geleid door coördinatoren die samen met het hoofd en de stafmedewerkers het C-team van de afdeling vormen. De jaarteam verzorgen de horizontale samenhang tussen de curricula. Voor het generieke deel van de opleiding werken docenten nauw samen met docenten uit de afdelingen Talen en Exacte Vakken. De vakgroepen worden geleid door vakgroepvoorzitters en zij geven vorm aan de verticale lijnen in de curricula. Verder kent de opleiding vier themacoördinatoren voor de themagroepen Onderzoek, Eindwerken, Internationalisering en Studieloopbaanbegeleiding.

De afdeling Sociale Vakken beschikt over een beleidsmedewerker, een kwaliteitsmedewerker en een stafmedewerker. De afdeling heeft een eigen examencommissie, een toetscommissie en een opleidingscommissie.

De afdeling zet docentcapaciteit in op het vormen van vakdidactische netwerken om de band met de (vak)coaches in de schoolpraktijken te versterken.

Aardrijkskunde

De lerarenopleiding Aardrijkskunde telt 127 studenten, 79 voltijd en 48 deeltijd en wordt verzorgd door 4 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak Aardrijkskunde. De opleiding Aardrijkskunde heeft een sterkere focus op het algemeen vormend onderwijs.

Geschiedenis

De lerarenopleiding Geschiedenis telt 265 studenten, 236 voltijd en 29 deeltijd en wordt verzorgd door 10 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het vak Geschiedenis in het vmbo en in de onderbouw van havo/vwo. Het vak Geschiedenis komt op het mbo niet voor.

Maatschappijleer

De lerarenopleiding Maatschappijleer telt 135 studenten, 89 voltijd en 46 deeltijd en wordt verzorgd door 6 docenten. Omdat het tweedegraads gebied voor Maatschappijleer zich concentreert op het vmbo en mbo, heeft de opleiding Maatschappijleer een sterke gerichtheid op thema's rond burgerschapsvorming in het mbo en op de beroepsgerichte afstudeerrichting.

Algemene Economie en Bedrijfseconomie

De lerarenopleiding Algemene Economie telt 140 studenten, 70 voltijd en 70 deeltijdstudenten en de lerarenopleiding Bedrijfseconomie 91 studenten, 45 voltijd en 46 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door een gemeenschappelijk docententeam met 8 docenten. Studenten Algemene Economie en Bedrijfseconomie kunnen opteren voor een dubbele bevoegdheid door de minorruimte te vullen met de verplichte vakonderdelen uit de zusteropleiding en voor beide richtingen te voldoen aan de Landelijke Kennistoets.

Gezondheidszorg en Welzijn

De lerarenopleiding Gezondheidszorg en Welzijn heeft 165 studenten, 85 voltijd en 80 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door 8 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo in de sectoren Zorg, Welzijn en Dienstverlening en Sport; in het praktijkonderwijs; en in de onderbouw van vmbo/havo/vwo voor het vak Verzorging.

Omgangskunde

De lerarenopleiding Omgangskunde heeft 93 studenten, 37 voltijd en 56 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door 4 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in alle sectoren van het mbo. In het vmbo wordt omgangskunde aangeboden als het vak op het rooster staat, wat een enkele keer voor komt. Veel studenten Omgangskunde volgen het programma van de KOP-opleiding.

Afdeling Exacte Vakken

De afdeling Exacte Vakken bestaat uit de opleidingen tot Leraar Biologie, Leraar Wiskunde, Leraar Natuurkunde, Leraar Scheikunde en Toegepaste Wiskunde. De laatste valt niet binnen deze visitatie. De opleidingen hebben zowel een voltijd- als een deeltijdvariant. De afdeling is in de voorgaande jaren gegroeid van 450 naar 550 studenten, met name bij de wiskunde-opleiding. Het docententeam bestaat uit 21,5 fte op peildatum 1 januari 2015. Sindsdien is een aantal nieuwe medewerkers aangenomen. De docent-student ratio bedraagt 1:30 en ligt iets boven de NHL-norm. Alle docenten hebben een mastergraad. De afdeling telt drie gepromoveerden en vier promovendi.

De opleidingen Biologie, Natuurkunde en Scheikunde worden aangeboden in Leeuwarden. De deeltijdopleiding Wiskunde wordt verzorgd in Leeuwarden en in Groningen. Afstemming tussen beide locaties heeft de aandacht. Biologie, Natuurkunde en Scheikunde bieden gezamenlijke onderdelen aan onder het motto: 'samen wat kan en gescheiden wat moet'. Dit geldt met name voor Natuur- en Scheikunde.

Het vakgebonden onderwijs wordt grotendeels door gemeenschappelijke groepen voltijd en deeltijd verzorgd op de donderdagen en vrijdagen. Dit verloopt goed, maar de begeleiding van de deeltijdstudenten verdient nadere aandacht. Zij hebben door verleende vrijstellingen vaak meer maatwerk nodig.

De onderwijsinhouden, ontwikkelingen en organisatie staan tweewekelijks op de agenda van het afdelingsoverleg. Daarnaast worden de opleidingen aangestuurd via de vakgroepen: Wiskunde/Toegepaste Wiskunde, Natuur-/Scheikunde, Biologie en Beroepsvoorbereiding. Laatste is het overleg van de onderwijskundigen binnen de afdeling over inhoudelijke en organisatorische aspecten.

Wiskunde

De lerarenopleiding Wiskunde telt 317 studenten, 94 voltijd en 223 deeltijd en wordt verzorgd door 13 docenten. Studenten worden opgeleid voor het bevoegd verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak wiskunde.

Biologie

De lerarenopleiding Biologie heeft 100 studenten, 69 voltijd en 31 deeltijd en het onderwijs wordt verzorgd door 9 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak biologie.

Natuurkunde

De lerarenopleiding Natuurkunde telt 67 studenten, 36 voltijd en 31 deeltijd en wordt verzorgd door 3 docenten. Studenten worden opgeleid voor het bevoegd verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak natuurkunde en het vak NaSk. Studenten Natuurkunde en Scheikunde kunnen opteren voor een dubbele bevoegdheid door de minorruimte te vullen met de verplichte vakonderdelen uit de zusteropleiding en voor beide richtingen te voldoen aan de Landelijke Kennistoets.

Scheikunde

De lerarenopleiding heeft Scheikunde 66 studenten, 49 voltijd en 17 deeltijd. Het onderwijs wordt verzorgd door 3 docenten. Studenten worden opgeleid voor het verzorgen van onderwijs in het (v)mbo en in de onderbouw van havo/vwo voor het vak scheikunde en het vak NaSk. Studenten Natuurkunde en Scheikunde kunnen opteren voor een dubbele bevoegdheid door de minorruimte te vullen met de verplichte vakonderdelen uit de zusteropleiding en voor beide richtingen te voldoen aan de Landelijke Kennistoets.

KOP-opleidingen

De lerarenopleidingen bieden ook een éénjarige voltijd-KOP-opleiding. Studenten van de KOP-opleiding volgen alleen het beroepsvoorbereidend onderwijs en niet het vakonderwijs. Toelaatbaar zijn studenten met een diploma van vakverwante door het ministerie aangewezen hbo-opleidingen. De KOP-opleidingen zijn instituutsbreed vormgegeven. De meeste KOP-studenten volgen de lerarenopleidingen Leraar Algemene Economie en Leraar Omgangskunde. In bijlage 2 is het programma van de KOP-opleidingen schematisch weergegeven. Bij de selectie van afstudeerdossiers zijn ook de afstudeerdossiers van de KOP-studenten meegenomen naar rato van het aantal KOP-studenten ten opzichte van het totaal aantal afstudeerders.

Algemene bevindingen lerarenopleidingen

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Beroepsbeeld

De NHL-lerarenopleidingen willen studenten opleiden tot inspirerende en deskundige professionals die, samen met anderen, voor elke leerling eigentijds en tegelijkertijd duurzaam onderwijs ontwerpen en verzorgen. Inspiratie komt voort uit de expertise en de betrokkenheid bij de persoonlijke ontwikkeling en toekomstmogelijkheden van leerlingen. Als onderwijsprofessional blijft de leraar zelf voortdurend leren en zoekt hij samenwerking met andere professionals om elke leerling optimaal te kunnen ondersteunen in zijn ontwikkeling. In de visie staat beschreven dat de NHL studenten opleidt tot expert in het eigen vak en de leerprocessen bij leerlingen, tot ontwerper van activerend onderwijs en tot een professional die goed en actueel onderwijs verzorgt in zijn school, in samenwerking met anderen. Samen met partijen in de regio werken de lerarenopleidingen aan onderwijs dat aansluit bij hedendaagse vragen én ontwikkelingen. Studenten moeten zich bewust worden van de eigen professionele kwaliteiten en het effect daarvan op leerlingen.

De NHL-lerarenopleidingen stemmen visie, doelen, het opleidingsprogramma en het werkplekleren af met het werkveld op diverse niveaus: in het bestuurlijk overleg Noordelijke Alliantie, met de werkveldadviescommissie, tijdens Allardsoog-bijeenkomsten met schoolopleiders en instituutopleiders, in werk- en stuurgroepen van opleidingsscholen en in het overleg over de ontwikkeling van de afstudeerrichtingen. Ook ontvangen de opleidingen terugkoppeling vanuit landelijke gremia, zoals het landelijk overleg van de lerarenopleidingen (ADEF).

Het panel constateert dat er goede contacten zijn met het regionale werkveld die positief bijdragen aan de samenwerking. Zo is op vraag van het werkveld besloten om binnen de afstudeerrichting beroepsonderwijs een meer vmbo-gerichte variant en een meer mbo-gerichte variant te ontwerpen. De scholen willen daarbij een grotere rol spelen in het voorbereidend curriculum.

Eindkwalificaties

De NHL-lerarenopleidingen beogen studenten op te leiden tot inspirerende en vakdeskundige onderwijsprofessionals die voldoen aan het landelijke competentieprofiel uit de Wet BIO⁴ en de generieke en vakspecifieke kennisbasis beheersen. De zeven (SBL-)docentcompetenties zijn in de *Competentiebibliotheek* geconcretiseerd in NHL-eigen indicatoren per studiefase.

---

⁴ Wet BIO: Wet voor beroepen in het onderwijs

Sinds 2012 werkt een werkgroep Eindkwalificaties aan herijking van de indicatoren om beter aan te sluiten bij nieuwe ontwikkelingen binnen de hogeschool (harmonisatie opleidingen, invoering professionaliseringstaken, invoering profielminoren) en landelijk (herijking bekwaamheidseisen). In afwachting van de formele status van de nieuwe bekwaamheidseisen werken de opleidingen met een *Tussenkader* met vernieuwde competentie-indicatoren. In 2015 is door de werkveldadviescommissie dit *Tussenkader* aangenomen. In ontwikkeling is een uitwerking eindkwalificaties met specificering van de (vak)didactische en pedagogische bekwaamheden en van de brede professionele basis naar de studiefasen. Deze uitwerking is gebaseerd op de nieuwe landelijke bekwaamheidseisen (Onderwijscoöperatie 2014, voorheen SBL). Opleidingen geven zelf vakspecifieke inkleuring aan de competenties en verzorgen de aansluiting op de Landelijke Kennisbases.

De landelijke eindkwalificaties zijn gericht op het bachelorniveau zoals vastgelegd in de Dublin-descriptoren. De relatie en dekking hiervan zijn vastgelegd in een matrix. Deze matrix is de basis voor de beoordelingscriteria van de eindwerken van de NHL-studenten. Bij de opleidingen moderne vreemde talen wordt ook het Europees referentiekader gehanteerd.

Het panel concludeert dat de lerarenopleidingen met de eindkwalificaties voldoende aansluiten op de SBL-kwalificaties, op de Dublin-descriptoren en op de Landelijke Kennisbases. De specifieke doorvertaling door de opleidingen kan met name voor het bachelorniveau explicieter worden doorgetrokken tot in de toetscriteria bij (eind-)beoordelingen om docenten en studenten daar bewuster mee te laten omgaan.

Profilering

De lerarenopleidingen presenteren zich in de kritische reflectie als kleinschalige opleidingen met een regionale gerichtheid en een internationale oriëntatie en als voorloper op het gebied van de inzet van digitale leermiddelen. De regionale verankering en de relaties met het werkveld zijn duidelijk bevestigd in de vele gesprekken die het panel heeft gevoerd en in de documentatie. Voor een aantal opleidingen biedt de directe omgeving een bruikbare context voor het onderwijs, bijvoorbeeld biologie, aardrijkskunde en geschiedenis. Dit leidt tot goede voorbeelden van onderwijskwaliteit. De opleidingen kunnen deze 'pareltjes' meer in kaart brengen, benoemen en delen, met als mede-effect dat opleidingen meer van elkaar kunnen leren.

Voor de internationale oriëntatie en op ICT-gebied ziet het panel waardevolle elementen binnen diverse opleidingen en een grote spreiding in de mate waarin deze aspecten aandacht krijgen. Het panel heeft een heldere visie op internationalisering gemist.

Visie op onderzoek

Binnen de lerarenopleidingen is de aandacht voor onderzoek gericht op de relevantie en waarde voor de beroepspraktijk. Er is een ontwikkeling van action research (eigen handelen van de leraar) naar praktijkonderzoek als middel om verbeteringen in de beroepspraktijk te realiseren.

Studenten leren praktijkonderzoek in te zetten als middel om een bijdrage te leveren aan de verbetering van het eigen lesgeven of om bij te dragen aan de verbeteringen in een school of in de beroepspraktijk. Dit vereist voldoende onderzoeksvaardigheid en een onderzoekende houding om problemen of ambities van de praktijk aan te pakken en vragen vanuit de praktijk te beantwoorden. Het praktijkonderzoek is onderdeel van een verbetergerichte cyclus. De opleidingen zijn in 2014-2015 gestart met de doorvoering van een onderzoekslerlijn

(zie standaard 3). De leerlijn volgt een ontwikkeling van 'leren over onderzoek' naar 'leren door onderzoek', waarbij de student steeds zelfstandiger werkt.

Het panel vindt de onderzoeksvisie passend voor een hbo-opleiding. Meer aandacht voor het belang van onderzoek en de mate waarin onderzoek deel uitmaakt van de opleiding zou de onderzoeksvisie verder kunnen aanscherpen. De onderzoeksleerlijn is eerst ingevoerd in het vierde studiejaar. Ten tijde van de visitatie was de verbinding met de visie op onderzoek in de eerdere leerjaren nog niet optimaal. De onderzoeksleerlijn zal zich door de jaren heen verder moeten verbinden en ontwikkelen. Dit hangt samen met verdere professionalisering van de begeleiders/docenten op het punt van het begeleiden van praktijkonderzoek.

Conclusie standaard 1

Het panel concludeert dat de tweedegraads lerarenopleidingen van de NHL de eindkwalificaties afleiden van de landelijke kaders voor eindkwalificaties. De opleidingen sluiten aan op de SBL-competenties (inhoud en oriëntatie) en op de Dublin-descriptoren (niveau). De vakspecifieke competenties zijn per opleiding specifiek uitgewerkt met gedragsindicatoren op drie niveaus (propedeutische, hoofd- en afstudeerfase). De aansluiting op internationale eisen is afgedekt via de landelijke eindkwalificaties en het landelijke ADEF-overleg.

De opleidingen houden goed voeling met het werkveld over de afstemming van de eindkwalificaties op de regio-specifieke beroepseisen. De opleidingen zijn met name regionaal verankerd. Het panel adviseert de opleidingen de eigen profilering meer opleidingsspecifiek uit te werken en voor internationalisering, ICT-didactiek en de visie op onderzoek te werken met een goede balans tussen opleidingsspecifieke en generieke benadering. Daarnaast adviseert het panel het bachelorniveau explicieter uit te werken in toetscriteria voor de (eind-)beoordeling. Belangrijk aandachtspunt is de duidelijke vastlegging van het beoogde bachelorniveau in de competentieset door scherpere indicatoren voor het gewenste niveau op te nemen in de competentiebeschrijvingen en in de prestatie-indicatoren, bijvoorbeeld voor de gewenste theoretische diepgang en voor de hantering van (wetenschappelijke en vakdidactische) literatuur bij reflectie en onderbouwing van het handelen als leraar.

Standaard 2 Oriëntatie van het programma

De oriëntatie van het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en/of de beroepspraktijk.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Oriëntatie op de beroepspraktijk

De lerarenopleidingen hechten grote waarde aan de samenwerking met het werkveld en de aansluiting op de actualiteit in de vakgebieden en hebben intensieve samenwerkingsverbanden met vo- en mbo-scholen. Dit krijgt vorm in het samen opleiden van studenten, het samen scholen van personeel en het samen onderzoeken en ondersteuning bieden bij de ontwikkeling van het werkveld. De beroepsgerichtheid van het programma is zichtbaar in de leerlijn werkplekleren met praktijkstages in alle studie jaren.

In de stagescholen komen studenten in aanraking met actuele onderwijsontwikkelingen en oriënteren zij zich op de diversiteit in de actuele beroepspraktijk. Per jaar is in een bekwaamheidswijzer aangegeven welke eisen studenten moeten bereiken qua docentcompetenties. Naast de stages dragen ook p-taken, praktijkgerichte opdrachten, projecten in de scholen, schoolbezoeken, een profielminor in het vierde studiejaar en gastcolleges bij aan de beroepsoriëntatie.

Het 'samen opleiden' is uitgewerkt met de drie opleidingsscholen: Friesland College - NHL, School of Education en Groninger opleidingsschool. NHL-docenten zijn actief in de opleidingsscholen en leerkrachten worden geschoold in de begeleiding van studenten en de begeleiding van praktijkonderzoek. Vanuit de NHL-lerarenopleidingen zijn er vaste contactpersonen (instituuksopleiders) voor de scholen die visie en werkwijzen voor werkplekleren afstemmen met begeleiders in de scholen.

Actualiteit

Docenten houden de actualiteit en ontwikkelingen in hun vakgebied bij via netwerken, uitwisselingen en bijvoorbeeld congresbezoeken en verwerken deze in de lesmaterialen.

Algemene ontwikkelingen worden afdelingsoverstijgend besproken en vakspecifieke ontwikkelingen binnen de vaksecties.

Ontwikkelingen op ICT-gebied krijgen een centrale plaats in het onderwijs via het ICT-didactiekportfolio dat alle studenten moeten opbouwen. Dit borgt de landelijke kennisbasis ICT.

Kennis en inzicht

In de programma's vormen de kennisbases (vak en generiek) het uitgangspunt, waardoor de inhoudelijke beroepsgerichtheid van de opleidingen wordt geborgd. De kennisbases (vak en generiek) verantwoorden immers de beroepskennis van de leraren. De generieke kennisbasis beschrijft de kennis die startende leraren moeten beheersen op het gebied van onderwijskunde, pedagogiek en algemene didactiek en komt aan bod in het generiek deel van de opleidingen. De vakinhoudelijke en vakdidactische kennisbases komen aan bod in het vakspecifieke deel van de opleidingen. In de landelijke generieke en vakspecifieke kennisbases (LKB) zijn de belangrijkste kennis- en inzicht-inhoud per schoolvakgebied beschreven. De NHL-lerarenopleidingen voeren een check uit of de LKB wordt gedekt in de onderwijsprogramma's en in de toetsing. Dit heeft geleid tot bijstellingen in de programma's. De kennisbases worden geborgd door deelname aan de landelijke kennisbasistoetsen (LKT's). Het behalen van de LKT is verplicht voor alle opleidingen waarvoor deze toets is ontwikkeld; voor sommige opleidingen al sinds 2013.

Bovenop de kennisbases verbreden en verdiepen de opleidingen de vakdeskundigheid van de studenten door toepassingsopdrachten en vaardigheidstrainingen en eigen aanvullingen op de kennisbases.

Beroepsvaardigheden

Het panel constateert dat er binnen de lerarenopleidingen veel aandacht is voor beroepsvaardigheden. Tijdens alle jaren lopen studenten stage (leerlijn werkplekleren), waarbij studenten kunnen kiezen voor een stageplek in het voortgezet onderwijs of in het beroepsonderwijs. Studenten moeten verplicht wisselen van stageomgeving om zowel met het vo als met het (v)mbo kennis te maken. Tijdens de derdejaars stage voert de student een lessenserie uit die bij het vak vakdidactiek is ontwikkeld. Deze wordt mede beoordeeld door de NHL-vakdidacticus die in het derde studiejaar lesbezoeken uitvoert. In het vierde jaar kunnen

studenten zich specialiseren via de profielminoren beroepspraktijkvorming, vakverdieping, passend onderwijs en ICT.

De wisselwerking tussen theorie en praktijk staat centraal en krijgt vorm via het opleiden in nauwe samenwerking met de scholen. De praktijkopdrachten en professionaliseringstaken (p-taken) zijn voor een groot deel samen met het werkveld ontwikkeld, alsook de Bekwaamheidswijzer (het overzicht van minimumeisen aan de voortgang in docentcompetenties). Tijdens de stages nemen studenten deel aan Werkplaatsen Leraarschap, waar zij casussen bespreken en onderbouwen vanuit de literatuur. Dit vindt het panel een goede ontwikkeling aangezien studenten daar leren hun handelen vanuit kennis en literatuur te onderbouwen.

Studenten oordelen positief over de ontwikkelingsmogelijkheden tijdens het werkplekleren, de praktijkgerichtheid van de opleidingen en de voorbereiding op de beroepsloopbaan. Het panel vraagt aandacht voor de voorbereiding van studenten op de toenemende diversiteit binnen leerlingpopulaties. Dit vergt een doordachte keuze en verdeling over stagescholen. Zo is bijvoorbeeld door de actuele vluchtelingenproblematiek het relevant dat studenten leren omgaan met diversiteit binnen de scholen.

De opleidingen werken aan verdere versterking van het samen opleiden en de ontwikkeling van de visie op het samen opleiden. Met de opleidingsscholen wordt gekeken naar mogelijkheden om gezamenlijke experimenteeromgevingen te ontwikkelen of samen scholing te organiseren voor studenten en (beginnende) leraren. De opleidingsscholen spelen ook een belangrijke rol bij de ontwikkeling en uitvoering van de afstudeerrichtingen.

Het panel vindt dat er binnen de opleidingsprogramma's veel aandacht is voor beroepsvaardigheden. Vanuit de (eind)werkstukken van studenten heeft het panel de indruk dat studenten goed handelingsbekwaam zijn, maar minder sterk in de hantering van conceptuele kaders bij hun reflectie en onderbouwing van hun handelen. Het panel signaleert het risico dat de conceptuele benadering onderbelicht blijft. De opleidingen kunnen de conceptuele kaders en het gebruik van theorie meer expliciteren en benadrukken bij reflectie, bij analyse van vraagstukken en bij de onderbouwing van resultaten en conclusies. Het is belangrijk dat studenten vanuit verschillende perspectieven leren denken en hun handelen kunnen onderbouwen. Het panel vindt dat de leerdoelen voor reflectie meer expliciet kunnen worden gekoppeld aan niveau-indicatoren vanuit bijvoorbeeld de Dublin-descriptoren. Ook in de reflectie moeten studenten een groei doormaken en een eindniveau laten zien dat is verankerd in de eindkwalificaties. Docenten kunnen hier strakker op sturen. Het inrichten van de werkplaatsen leraarschap is in deze een positieve ontwikkeling die de wisselwerking tussen de praktijkervaringen en de theorie kan versterken en studenten kan ondersteunen bij gerichte reflectie.

Onderzoek(svaardigheden)

In de voorgaande jaren hebben de lerarenopleidingen een onderzoekslerlijn ontwikkeld. De onderzoekslerlijn met p-taken (professionaliseringstaken) is van 'achteren naar voren' ingevoerd; eerst in jaar 4 en vanaf 2014-2015 in de propedeuse. Tijdens de stages voeren studenten de p-taken uit, en raken vertrouwd met de aanpak van praktijkonderzoek. In het eerste jaar leren studenten gericht informatie te verzamelen door de verkenning van een onderzoeksvraag over het gedrag van leerlingen. Studenten leren hoe zij literatuur- en vakdidactisch onderzoek kunnen inzetten en uitvoeren. In de hoofdfase doen studenten een

ontwerponderzoek (naar activerend en differentiërend lesmateriaal) en een single case study (naar leer- en gedragsvarianten). De p-taken monden in het vierde jaar uit in een praktijkonderzoek gericht op een situatie uit de eigen onderwijspraktijk of gericht op een thema van de stageschool.

Het panel oordeelt positief over de onderzoeksleerlijn die samen met de lectoraten is ontwikkeld. De p-taken zijn helder en tonen een opbouw in complexiteit en vereiste zelfstandigheid. De onderzoeksleerlijn is nog in opbouw en het volledige resultaat van een eerste lichting studenten die deze in de volle omvang heeft doorlopen, is nog niet zichtbaar. Het panel ziet in de gesprekken met studenten wel dat jongerejaars studenten zich goed voelen voorbereid op het doen van onderzoek, terwijl ouderejaars studenten zich nog wel eens onzeker voelden. Dit blijkt ook uit studentenquêtes. Afgestudeerders zagen de groei in de p-taken, maar ervoeren nog een grote overgang van het derde naar het vierde studiejaar. Positief vindt het panel dat de lerarenopleidingen werken aan ontwikkeling en hantering van een gezamenlijke rubric en de groei in onderzoekend vermogen goed willen vastleggen. Met enig zoekwerk en na toelichting is het panel gebleken dat in de rubrics wel indicatoren voor het bachelorniveau zijn opgenomen; dit kan duidelijker worden verwoord (zie standaard 10). Het panel adviseert de rubrics voor de p-taken goed op elkaar af te stemmen tussen de studiejaar, zodat de groei van studenten in kennis, kunde en zelfstandigheid goed in beeld wordt gebracht en minder in afzonderlijke onderdelen wordt getoetst (zie ook standaard 10).

Invoering afstudeerrichtingen

Per 2016-2017 moeten studenten kiezen voor een afstudeerrichting met profilering naar beroepsonderwijs of naar algemeen vormend onderwijs. Voor deeltijdstudenten wordt dit later ingevoerd, zoals landelijk is afgesproken. De ontwikkeling van beide afstudeerrichtingen vindt plaats in nauwe samenwerking met het werkveld, en is besproken in een grote Allardsoog-bijeenkomst in 2015. Op aanvraag van het werkveld werkt men aan de ontwikkeling van een vmbo- en een mbo-gerichte variant binnen de afstudeerrichting beroepsonderwijs. Studenten kunnen in de toekomst binnen de afstudeerrichting beroepsvormend onderwijs specifiek focussen op het vmbo of op het mbo.

De invoering van de afstudeerrichtingen leidt tot een aanpassing van de opleidingsprogramma's en een herpositionering van de minor in jaar 3. Het studiejaar 2016-2017 wordt een tussenjaar met een pilot in de opleidingsscholen, aangezien die lichting studenten nog niet het gehele toelidende aangepaste studieprogramma heeft gevolgd. Per 2017-2018 geldt de definitieve vorm voor de afstudeerrichtingen.

Sinds 2012 kunnen studenten al kiezen voor een profielminor beroepspraktijkvorming in het vierde studiejaar. Meerdere lerarenopleidingen (bijvoorbeeld Biologie) hebben, conform het Actieplan leraar 2020, specifieke modules ontwikkeld om studenten beter toe te rusten voor een loopbaan in het (voorbereidend) beroepsonderwijs. De mbo-context krijgt steeds meer aandacht.

Internationalisering

De NHL-opleidingen zijn regionaal verankerd en willen studenten een venster op de wereld bieden en internationaal actief zijn. Internationalisering komt tot uiting in de aandacht van docenten voor internationale literatuur en vraagstukken en in docent- en studentmobiliteit (bezoek internationale congressen en mogelijkheden tot internationale stages met name voor de taalopleidingen). De aandacht voor internationale literatuur kan bij meerdere opleidingen worden versterkt. Studenten kunnen participeren in MySchoolsNetwork, dat is voortgekomen uit

de lerarenopleiding Engels. Dit is een educatief digitaal platform (participatie vanuit Azië, Afrika, Amerika en Europa) waar studenten van de lerarenopleidingen leerlingen begeleiden bij taalverwerving van Engels door middel van opdrachten/organisatie van events.

MySchoolsNetwork wordt ook ingezet bij de opleidingen Duits, Frans en Fries. De economie-opleidingen zetten in op cultural awareness met een excursieweek naar Marokko en door een samenwerkingsproject met Duitse studenten. Vanaf 2013 zijn de NHL-lerarenopleidingen bezig met andere landen met het opzetten van een internationale lerarenopleiding. Hiervan heeft het panel geen verdere resultaten gezien.

Het panel heeft een duidelijke visie ten aanzien van internationalisering gemist. De opleiding kan internationalisering meer vorm geven door het beoogde belang duidelijker te benoemen en door de activiteiten meer in samenhang te plaatsen.

Conclusie standaard 2

Het panel vindt de oriëntatie van de lerarenopleidingen passend en gericht op de kennis en kunde die nodig zijn voor de beroepspraktijk. De kennisbases zijn aanwezig. Opleidingen hanteren gangbare literatuur en onderwerpen. Literatuur en lesstof behandelen actuele onderwerpen en ontwikkelingen. Het panel is van mening dat de opleidingsprogramma's sterk gericht zijn op handelingsbekwaamheid en adviseert de aandacht voor theoretische diepgang aan te scherpen in de aanpak van opdrachten en in de aandacht voor reflectie op en de onderbouwing van het handelen. Goede voorbeelden zijn voorhanden, zoals de leerplaatsen in de opleidingsscholen. Het panel vindt dat de leerdoelen voor reflectie meer expliciet kunnen worden gekoppeld aan hbo-niveau-indicatoren.

De aandacht voor onderzoeksvaardigheden is aangescherpt met de opzet van de leerlijn onderzoek en de ondersteunende p-taken. Dit is een waardevolle ontwikkeling die nog verder moet worden doorgezet door alle jaren heen en zeker van het derde naar het vierde studiejaar.

Standaard 3 Inhoud van het programma

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te halen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Opbouw en samenhang programma's

Alle leerroutes (voltijd, deeltijd, KOP-opleiding) leiden op tot dezelfde eindkwalificaties, maar de inrichting van het onderwijs verschilt. Voltijd en deeltijd zijn vergelijkbaar qua inhoud en niveau. In de deeltijd zijn er meer mogelijkheden tot individueel aanpaste studietrajecten op basis van vooropleiding en/of werkervaring. De KOP-opleiding is een verbijzondering van de voltijdopleiding, waarbij studenten met een vak-vooropleiding alleen het beroepsvoorbereidende deel volgen. Voor iedere opleiding is de opzet van de studieprogramma's (leerplannen) beschreven in het betreffende studentenstatuut. De beschrijvingen van de onderwijseenheden in de studiegidsen en modulebeschrijvingen verwijzen naar de relevante kennisdomeinen uit de

kennisbases en naar de verplichte en aanbevolen literatuur. Het panel stelt vast dat de curricula aansluiten op de SBL-competenties en de Dublin-descriptoren.

De voltijd- en deeltijdopleidingen kennen drie fases: de propedeutische, de hoofdfase en de afstudeerfase (zie bijlage 2). Per fase zijn de vakinhoudelijke, de vakdidactische en de algemene beroepsvoorbereidende delen op elkaar afgestemd. Een aantal vakgebieden kent een volgordelijke opbouw, bijvoorbeeld taalontwikkeling. Met de toenemende integratie en toename in onderwijs op maat is er steeds vaker sprake van een concentrische opbouw, waarbij wordt voortgebouwd op eerdere kennis en kunde. Binnen de beroepsvoorbereidende lijn is sprake van een directe horizontale relatie tussen het werkplekleren, de p-taken en de ondersteunende theoriecursussen en vaardigheidstrainingen.

Het werkplekleren (WPL) vormt een belangrijk deel van de beroepsvoorbereiding en kent een opbouw in verschillende stageperioden. In WPL1 maken studenten kennis met de praktijk op een stageschool. WPL 2 en 3 vormen de toepassingsfase waar de ontwikkeling als docent centraal staat van begeleid naar zelfstandig docent. In WPL 4 staat het volledig zelfstandig lesgeven centraal, met aanverwante docenttaken. Deeltijdstudenten kunnen WPL op de eigen school doen, na goedkeuring door de opleidingscoördinator.

Vanaf 2009 is, naar een advies vanuit de vorige visitatie, een geleidelijke harmonisatie doorgevoerd van het generieke programma en de professionaliseringslijn. De opleidingen gaan naar een opbouw langs drie ontwikkelingslijnen (persoonlijke professionele ontwikkeling, ontwikkeling docentcompetenties en ontwikkeling vak(didactische) bekwaamheid), waarbij de vakdidactiek een scharnierfunctie krijgt in de verbinding van de generieke en de vakspecifieke onderdelen. Het beroepsvoorbereidende programma is daarbij ondersteunend aan het werkplekleren en de p-taken. Coaches, schoolopleiders en instituutopleiders begeleiden de p-taken in de scholen en dit wordt ondersteund vanuit wekelijkse p-taak bijeenkomsten bij de lerarenopleidingen.

In 2014-2015 is begonnen met de opzet van vakdidactische netwerken in de regio om te komen tot meer direct contact tussen opleidingsdocenten en vo-mbo-leraren en meer deling van kennis en ervaring. Samen met de lerarenopleiding van de RUG geeft de NHL vorm aan Professionele Leergemeenschappen (PLG) voor Wiskunde en Nederlands, waarbij onderzoek wordt gedaan naar verbetering van de vakdidactiek.

De inhoud en de opbouw van de programma's waren voor het panel niet direct helder. De overzichtsschema's (bijlage 2) in combinatie met de beschrijving van de modules in de studentenstatuten, en bij de Afdeling Talen de informatiegidsen, gaven een beter beeld. Studenten beoordelen de opzet van het programma positief. Zij ervaren met de onderwijsvernieuwing meer samenhang tussen algemeen vormende en vakspecifieke onderdelen dan voorheen. Het onderwijs is meer contextgericht. Studenten vinden informatie over opzet en inhoud, waaronder de bekwaamheidsniveaus, in de digitale leeromgevingen Blackboard, intranet en Educator.

Deeltijd

In de deeltijdprogramma's kan de volgorde van de modules verschillen, evenals de werkvormen, afhankelijk van de praktijkervaring van studenten. De PPO-lijn (persoonlijke professionele ontwikkeling) wordt voor deeltijders anders ingericht met meer aansluiting op hun vooropleiding en praktijkervaring.

Deeltijdstudenten volgen twee dagen per week van 16.00 tot 21.15 uur lessen op het instituut.

Bij de vernieuwing van de deeltijdcurricula ligt het accent op verdere flexibilisering en personalisering van de leerroutes. Dit heeft vanaf de intake van de student de aandacht. De opleidingen leggen afspraken en vrijstellingen bij de start vast in een studiecontract dat wordt goedgekeurd door de examencommissie.

Conclusie standaard 3

Het panel stelt vast dat de curricula aansluiten op de SBL-competenties en de Dublin-descriptoren. Er is een logische opbouw qua vakkennis, vakdidactiek, onderzoeklijn en ICT-leerlijn. De curricula stellen studenten in staat om de kwalificaties te realiseren. Het panel is positief over de vernieuwing van de curricula; wel is verdere doorontwikkeling van de nieuwe opzet van het curriculum nodig.

De koppeling tussen de professionaliseringslijn, generieke en vakspecifieke onderdelen en de uitwerking via de p-taken geven meer samenhang tussen theorie- en praktijkonderdelen. Studenten moeten vaker de transfer maken tussen ervaringen in de praktijkscholen en de lessen binnen de opleidingen. Het panel constateert dat er verschillen zijn in de mate waarin de curriculumvernieuwing is doorgevoerd. Bij de taalopleidingen lijkt de transitie minder ver gevorderd.

Standaard 4 Vormgeving van het programma

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Vormgeving en didactisch concept

De lerarenopleidingen hebben in het voorjaar van 2015 de opleidingsvisie uitgewerkt in het document *Samen leren wijzer worden*. Centraal staat het samenwerkend leren en het gezamenlijk construeren van kennis en onderwijs met partners uit het werkveld. Het onderwijs moet dicht bij de student staan. Studenten leren voor elk type leerling binnen een educatieve context eigentijds en duurzaam onderwijs te ontwerpen en verzorgen. De student wordt expert in zijn vak, in leerprocessen van leerlingen, als ontwerper van activerend onderwijs en als professional die bijdraagt aan schoolontwikkeling en de waardenontwikkeling van leerlingen. Samen met partners in de regio willen de lerarenopleidingen dit bereiken door middel van een betekenisvolle leercontext met veel aandacht voor de onderwijspraktijk en co-creatie. Het panel is van mening dat de lerarenopleidingen de vertaling van de uitgangspunten nog verder moeten uitwerken naar de organisatie en leerplannen, met aandacht voor de verbanden tussen de educatieve trajecten en bijvoorbeeld flexibilisering.

De opleidingsvisie bouwt voort op het NHL-brede onderwijsconcept dat is gericht op competentiegericht, flexibel en vraaggestuurd onderwijs. Studenten worden opgeleid tot innovatieve professionals en dat vereist een onderwijsaanbod waarbij vraagsturing, praktijksturing en competentiesturing centraal staan.

In de nieuwe programma's van de lerarenopleidingen staat in de opzet de verbinding en balans tussen theorie en praktijk centraal, met ruimte voor ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten en een professionele houding. Studenten moeten hun leerproces steeds meer zelf sturen en een onderzoekende houding ontwikkelen, inclusief reflecterend vermogen. Dit moet een basis geven voor verdere ontwikkeling en leven lang leren. Studenten leren veel van elkaar en van de docenten en schoolopleiders/coaches in de scholen die als rolmodel fungeren. Studenten waarderen de aanwezigheid van medestudenten met meer ervaring bij met name werkgroepen en discussiemomenten, omdat er veel van elkaar te leren is.

Studenten ervaren een rijke leeromgeving vanuit de kennis, ervaring en voorbeelden die docenten bieden. Het panel is van mening dat de lerarenopleidingen veel ervaring en variatie in huis hebben om de rolmodelfunctie van docenten neer te zetten en invulling te geven aan het 'dubbele-bodem-principe'. Studenten melden dat docenten toelichten waarom ze bepaalde werkvormen toepassen en de consequenties van het handelen bespreken, zodat studenten goed kunnen reflecteren op hun handelen en een repertoire aan handelingsmogelijkheden opbouwen. Met de curriculumvernieuwing moet dit volgens het panel verder worden uitgewerkt en meer als gemeenschappelijk uitgangspunt worden toegepast en uitgedragen. De opleidingen zijn daarmee gestart en hebben in 2015 de opleidingsprogramma's in kaart gebracht qua variatie in vakdidactische principes. De inrichting van de afstudeerfase met de afstudeerrichtingen beroepsonderwijs of algemeen vormend onderwijs speelt daar ook op in.

Het panel is van mening dat de herziening van de opleidingsvisie en de verdere uitwerking van het centrale didactisch concept meer deling en afstemming tussen de lerarenopleidingen vraagt. De doelen en lijnen zijn beschreven, maar de uitwerking naar en aansturing op opleiding- en docentniveau zijn (nog) niet helder.

Het werkplekleren vormt een belangrijk deel van de onderwijsprogramma's. Daar doen studenten hun praktijkervaring op en wordt hun eigen visie op het leraarschap en hun professionele houding voor een belangrijk deel ontwikkeld (zie ook standaard 3).

Studenten zijn tevreden met de vormgeving van het programma en de variatie aan werkvormen. Het beeld van het onderwijs en het programma is voor hen helder, mede doordat zij veel informatie direct via docenten ontvangen.

Conclusie standaard 4

Het panel heeft geconstateerd dat het opleidingsdidactisch concept niet helder is uitgewerkt binnen de lerarenopleidingen. Binnen het onderwijs zijn de elementen voor een samenhangend didactisch concept echter wel aanwezig. Docenten en opleidingsscholen bieden een rijke leeromgeving en zetten studenten aan tot leren. Dit laat het panel in haar oordelen zwaarder wegen dan het expliciteren en op papier zetten van een didactische visie. Toch adviseert het panel de didactische visie spoedig uit te werken en binnen de opleidingen aan te sturen op afstemming van de onderwijspraktijk op deze visie, zodat de invulling minder verschilt per docent of per opleiding. Aldus kan meer gezamenlijkheid worden bereikt.

Standaard 5 Instroom

Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Instroom en voorlichting

Bij de voorlichting en werving ligt het accent op een goede aansluiting voor aankomende studenten. De opleidingen leveren realistische informatie over de programma's en het beroep van leraar in het tweedegraadsgebied en onderhouden contact met toeleverende scholen tijdens een jaarlijkse decanendag. De opleidingen participeren in het regionale platform Aansluiting VO-HBO. Aankomende studenten kunnen zich oriënteren door middel van open dagen, voorlichtingsmateriaal en proefstuderen.

Studenten zijn toelaatbaar met een diploma havo, vwo of mbo-4. Afhankelijk van de gekozen lerarenopleiding gelden aanvullende profielen ten aanzien van het vakkenpakket. Iedere aanmelder krijgt een intakegesprek, voor aanvang van de studie (deeltijd) of binnen enkele weken na de start (voltijd). Onderwerpen van gesprek zijn de vooropleiding, de motivatie voor het beroep, studie en studievaardigheden. Studenten ontvangen in het eerste jaar informatie over de vakspecifieke kennis en vaardigheden, zodat zij een beeld krijgen van de inhoud en het gewenste niveau. Om de aansluiting te bevorderen is bij Talen en Sociale vakken de eerste lesweek van het eerste jaar omgevormd tot een startweek met een brede oriëntatie op het vak en leraarschap.

Driekwart van de deeltjinstromers beschikt bij instroom over een afgeronde hbo- of wo-opleiding. Voor deeltijdstudenten is er een specifieke intakeprocedure, waarin de ervaring en motivatie van de student centraal staan. Bij grotere opleidingen worden groepen op basis van vooropleiding ingedeeld om beter te kunnen inspelen op de leerbehoeften en -mogelijkheden van studenten. Het panel kan deze redenering volgen, maar ziet tegelijkertijd ook argumenten voor gemengde groepen. De reflectie op de verschillen in de eigen leergroep kan leiden tot groter inzicht in de omgang met gedifferentieerde vo/mbo-groepen. Dit is een mooie kans op het vervullen van een 'rolmodel voor differentiatie'.

In het kader van de landelijke invoering van de StudieKeuzeCheck (SKC) onderzoekt de NHL hoe een uitgebreide intake kan bijdragen aan betere selectie. Nadat de aspirant-student zich via studielink aanmeldt, krijgt hij/zij een digitale vragenlijst. Op basis van de beantwoording volgt een studieadvies. In geval het advies negatief is, kan de student een aanvullend gesprek aanvragen met het studieadviescentrum NHL. Het advies is niet-bindend maar adviserend. Opleidingen krijgen geen inzicht in de gegevens van studenten die de test gedaan hebben (privacy beleid).

Voor de opleidingen Engels en Geschiedenis, die een grote instroom hebben, is per 2015-2016 een verzwaarde intakeprocedure ingevoerd en wordt geëxperimenteerd met decentrale selectie. Bij Engels schrijven aspirant-studenten een motivatiebrief, maken een taaltoets Engels en voeren een gesprek in het Engels over het beeld van het beroep van docent. Op basis hiervan ontvangen zij een niet-bindend advies. Er is door 30 studenten Engels aan

deelgenomen in 2014-2015. Enkele studenten hebben op basis hiervan een andere studie gekozen. Zittende studenten ervaren de SKC als zinvol. Ze kregen een beter beeld van het beroep en van het vereiste niveau van taalvaardigheden. Op grond van de resultaten is in 2015 de SKC voor alle aanmelders gehouden.

Bij Geschiedenis nemen studenten tijdens een kennismakingsdag deel aan een kennisbasistoets Geschiedenis op basis van een van te voren bestudeerd handboek Geschiedenis. Vervolgens houden studenten korte presentaties over een gegeven onderwerp en presenteren in groepjes over een onderwijskundig dilemma naar keuze. Na deze dag ontvingen alle studenten per mail een studieadvies. De voorspellende waarde van dit advies is nog niet te overzien.

Studenten met tekorten in voorkennis kunnen remediërende cursussen volgen voor taal (Nederlands, Engels, Frans) of voor rekenen (wiskunde) bij het NHL Learning Centre. De lerarenopleiding Frans heeft een goed efficiëntieprogramma. Studenten die willen versnellen kunnen een eigen leerroute samenstellen in overleg met docenten en na goedkeuring door de examencommissie. Studenten die willen doorstromen naar een universitaire masteropleiding kunnen al tijdens de studie een pre-master volgen in de vorm van een minortraject. Studenten die meer in hun mars hebben dan het reguliere studietraject, kunnen het NHL-excellentieprogramma X Honours volgen, waarin zij werken aan multidisciplinaire externe opdrachten of eigen projecten.

De instroom van de lerarenopleidingen bij de NHL groeit. Voor alle voltijdstudenten en de meeste deeltijdstudenten is het mogelijk om het beroepsvoorbereidende programma te volgen op de locatie Groningen.

Vrijstellingen

Studenten kunnen vrijstellingen aanvragen op basis van vooropleiding, elders behaalde vergelijkbare onderwijsonderdelen of ervaring. De examencommissie bepaalt over toekenning van vrijstellingen. Bij de voltijdopleiding gebeurt dat incidenteel. Tot 2011-2012 konden studenten met een aantoonbaar hoger instroomniveau (op basis van vooropleiding of werkervaring) individueel vrijstellingen aanvragen en een flexibel maatwerktraject volgen met een gemiddelde studieduur van drie jaar.

Deeltijdstudenten vragen vaker vrijstellingen aan op basis van een verwante hbo-vooropleiding of aantoonbare werkervaring op hbo-niveau:

- Inhoudelijk verwante vooropleiding, bijvoorbeeld met hbo-bachelor bedrijfseconomie voor lerarenopleiding Bedrijfseconomie. Studenten volgen vooral beroepsvoorbereidende en vakdidactische onderdelen.
- Voltooid onderwijsopleiding (pabo of andere tweedegraads). Studenten volgen vooral een vakinhoudelijk studieprogramma en vakdidactische stage.
- Hbo-diploma, zonder vakinhoudelijke of didactische kennis/ervaring. Studenten vragen individuele vrijstellingen aan op maat.

Tijdens het intakegesprek besteedt men aandacht aan eventuele individuele leerplannen, die door de examencommissie moeten worden goedgekeurd. Tijdens het visitatiebezoek werd duidelijk dat de examencommissies nieuw aangescherpt beleid hanteren. Iedere student moet nu zijn/haar eerder verkregen kwalificaties aantonen door het overleggen van bewijzen, het maken van een toets van betreffende onderwijsonderdelen of door beoordeling van studentproducten of onderzoeksverslagen. Vrijstellingsaanvragen kunnen alleen door de

examencommissies worden goedgekeurd, zoals ook wettelijk is vastgelegd. Het panel vindt het positief dat de vrijstellingenregeling is aangescherpt en dat daarmee meer de nadruk ligt bij de beheersing van lesstof en het werkelijk aantonen van kwalificaties. Dit schept meer dan voorheen helderheid in de toekenning van vrijstellingen. Voorheen waren ook besluiten door vakgroepvoorzitters mogelijk. Uit gesprekken met studenten is het panel gebleken dat de opleidingen veel zorg en aandacht besteden aan de intake. Studenten ervaren dit als positief.

Leerroutes

Alle leerroutes (voltijd, deeltijd, KOP-opleiding) leiden op tot dezelfde eindkwalificaties, maar de inrichting van het onderwijs verschilt. De NHL koerst aan op flexibilisering van het onderwijs, mede door inzet van ICT en meer tijdonafhankelijk onderwijs en mogelijkheden tot versnellen of verkorten van de studie. De lerarenopleidingen zetten sterk in op keuzes in routes waarlangs de student zijn kracht en talenten kan uitbouwen. Binnen opleidingsonderdelen wordt differentiatiemogelijkheid geboden aan studenten in manieren van leren. Studenten krijgen de ruimte om te verkennen welke keuzes bij hen passen. Op deze wijze wil men tegemoet komen aan de behoeften van diverse doelgroepen.

Het panel vindt het waardevol dat de opleidingen investeren in diverse leerroutes en zo een brede populatie willen interesseren voor (een opleiding tot) het leraarsvak.

De opleidingen hanteren een bindend studieadvies aan het einde van de propedeuse met een ondergrens van 50 van de 60 EC. Het panel vindt dit een redelijke grens die studenten kan aanzetten tot gericht studeren.

Conclusie standaard 5

De tweedegraads lerarenopleidingen bieden gevarieerde leerroutes om een brede populatie studenten te interesseren voor het leraarsvak. De opleidingen zorgen ervoor dat de programma's zijn afgestemd op de kwalificaties van instromende studenten. Men investeert extra in de intake en selectieprocedures. Het panel is van mening dat veel aandacht en zorg wordt besteed aan de intake. Het panel vindt het positief dat de criteria voor toelating en voor de aanvraag van vrijstellingen in het voorgaande jaren steeds zijn herzien en aangescherpt.

Standaard 6 Personeel

<i>Het personeel is gekwalificeerd en de omvang er van is toereikend voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.</i>

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Docenten

De werving van personeel is gericht op expertise op het terrein van vakinhoud, ervaring in het onderwijs en masterwaardigheid binnen de opleidings-/afdelingsteams. Binnen de tweedegraads lerarenopleidingen zijn circa 140 docenten werkzaam. De teams kennen een mix van vakdidactische, onderwijskundige en pedagogische expertise. Veel docenten hebben ook

een parttime-aanstelling bij een school. De docenten zijn veelal masteropgeleid (zie bijlage 3). Tijdens de visitatie waren de gegevens van de docententeams beschikbaar in een cv-overzicht.

Gemiddeld 85-90 procent van de docenten is mastergeschoold. Dit percentage zal groeien gezien de zeventien medewerkers die bezig zijn met een masteropleiding. Zeven docenten zijn bezig met een promotieonderzoek op een onderwijskundige of vak(didactische) onderzoeksvraag. Midden 2015 zijn 40 docenten VELON-geregistreerd als lerarenopleider bij de Stichting Registratie Lerarenopleiders. Vanaf 2015-2016 zullen jaarlijks tien docenten worden begeleid bij hun registratie. Veertig docenten zijn gestart met een verkort registratietraject. VELON-registratie is een voorwaarde voor doorgroei naar de functie van seniordocent.

Uit NSE-gegevens blijkt dat studenten tevreden zijn over de kwaliteit van docenten. De scores liggen in 2015 tussen 3,6 en 4,0 en zijn hoger dan de scores uit 2014, hoger dan het NHL gemiddelde en komen overeen met landelijke gemiddelden. Hierbij gaat het om inhoudelijke deskundigheid, didactische kwaliteit en de kwaliteit van feedback van docenten. Van alumni (onderzoek voorjaar 2015) is 75 procent positief over de deskundigheid van docenten.

Voor de lerarenopleidingen gezamenlijk is een meerjarenpersoneelsplan opgesteld, waarin ook de doelen voor de professionalisering zijn beschreven. De afdelingshoofden werken dit uit in afdelingsjaarplannen die de basis vormen voor jaarlijkse plan- en beoordelingsgesprekken met alle medewerkers. Met behulp van het HRM-instrument 'Coachen, Beoordelen & Belonen' worden ontwikkel- en resultaatdoelen vastgelegd en geëvalueerd.

In 2014-2015 stelde het College van Bestuur geld beschikbaar voor teamontwikkeling, met budgetten voor ontwikkelideeën. Budgetten zijn bijvoorbeeld ingezet voor de opzet van vakdidactische netwerken bij alle lerarenopleidingen, voor de ontwikkeling van digitaal lesmateriaal bij Wiskunde of voor een pilot van Stichting Leerkracht bij de afdeling Sociale vakken. Het panel is positief over het voornemen om met de extra financiering ook de samenwerking tussen de drie afdelingen lerarenopleidingen te versterken.

De doelstelling van de NHL is dat alle docenten binnen vier jaar de BKE-certificering behalen. Aangezien het nog een groot aantal docenten betreft, wordt er ingezet op teamscholing en waar nodig individuele scholing, ook voor SKE. Teams worden geschoold door de NHL Professionaliseringsacademie. Bij de afdeling Exacte vakken is een docent BKE-geregistreerd en zijn er 11 bezig met scholing. Bij de afdeling Sociale vakken zijn 2 docenten geregistreerd assessor voor BKE en SKE en zijn vijf docenten bezig voor de BKE. Bij de afdeling Talen hebben vijf docenten een verkort traject gevolgd voor BKE-certificering.

Iedere afdeling werkt met een professionaliseringsplan. De invulling per docent is gekoppeld aan de jaarlijkse gesprekscycli. De NHL biedt scholing aan via de Professionaliseringsacademie gericht op bijvoorbeeld toetsdeskundigheid, assessmenttraining, oplossingsgerichte coaching, projectmatig werken of training van toets- en examencommissies. Ook kunnen docenten zich ontwikkelen via (inter)nationale congresbezoeken op hun vakgebied of gericht op onderwijsvernieuwing, bijvoorbeeld congres over onderwijsvernieuwing in Oregon dat is bezocht door Aardrijkskunde en Maatschappijleerdocenten. Docenten Duits hebben zelf een internationaal congres georganiseerd. Regelmatig organiseren afdelingen interne scholing, bijvoorbeeld de expertisegroep Onderzoek van de Exacte vakken biedt scholing gericht op het

begeleiden van praktijkonderzoek, ook voor begeleiders uit het werkveld. Ook op het gebied van toetsing en gebruik van ICT scholen docenten elkaar.

Docenten zijn zeer actief en betrokken bij het onderwijs en verzetten veel werk. Gezien de hoge werkdruk adviseert het panel meer prioritering aan te brengen in taakuitvoering en professionalisering. Los van verschillende scholingsactiviteiten en impulsen op verschillende organisatieniveaus, ontbreekt een integraal scholingsbeleid voor de lerarenopleidingen. Het panel is van mening dat de professionalisering ten aanzien van praktijkgericht onderzoek en toetsing verder moet worden doorgetrokken (vergelijk standaarden 10 en 11). Het panel ziet nog veel variatie in ervaring en in uitvoering van begeleiding en beoordelingen.

De kwaliteit van de schoolopleiders en vakcoaches in de opleidingsscholen krijgt vorm via de cursus voor vakcoaches en het opleidingstraject voor schoolopleiders. Beide trajecten zijn vormgegeven in samenwerking met de universitaire lerarenopleidingen van de Rijksuniversiteit Groningen. Dit geldt ook voor de vorming van vakdidactische netwerken.

In voorgaande jaren waren de docent-studentratio en de werkdruk binnen de lerarenopleidingen te hoog zo bleek uit medewerkerstevredenheidsonderzoek. Dit was het gevolg van groei van de opleidingen. Docenten waren wel tevreden over de inhoud van het werk en het ziekteverzuim was laag 1-5 procent. Door de NHL is 15-20 fte extra formatie aangetrokken in 2014-2015 onder andere voor leerplanvernieuwing. Daarmee voldoet de docent-studentratio net aan de norm (tussen 1:25 en 1:29). Docenten kijken verder naar mogelijkheden om efficiënter te werken met behoud van kwaliteit. Bij Nederlands werkt men met grotere onderwijs- en toetseenheden wat leidt tot betere werkverdeling voor de beoordelaars en betere kwaliteit van de beoordelingen.

Het panel oordeelt positief over het feit dat de lerarenopleidingen investeren in de scholing en professionalisering van medewerkers, in het vergroten van de formatieruimte en in de aandacht voor de VELON-registratie. Uit gesprekken blijkt dat de scholing en professionalisering ook de afstemming tussen instituutsopleiders, schoolopleiders en werkplekbegeleiders betreft. Werkplekbegeleiders worden getraind in begeleidingsvaardigheden door de instituuts- en schoolopleiders. Tijdens contactdagen (Allardsoog) wisselen schoolopleiders en instituutsopleiders ervaringen uit.

Conclusie standaard 6

Het panel heeft bij de lerarenopleidingen enthousiaste en (vak)kundige docententeams aangetroffen. Studenten zijn enthousiast over de kunde en over de toegankelijkheid van docenten. Studenten ervaren korte lijnen en betrokkenheid. Tegelijkertijd is dit mogelijk ook een valkuil. Docenten verzetten veel werk en voeren verbeteringen door. De prioritering daarin is niet altijd helder. Er zijn veel mogelijkheden voor professionalisering die in de afdelingsteams worden besproken en toegewezen. Er is genoeg facilitering, maar de sturing is niet sterk. Het panel heeft een overkoepelende prioritering en spiegeling aan gewenste docentkwaliteiten gemist. In 2015 is daar in het meerjarenpersoneelsplan een begin mee gemaakt, maar dit is nog niet volledig uitgewerkt. Het panel adviseert docenten verder te professionaliseren in onderzoeksbegeleiding en daarbij heldere criteria op te stellen voor wie praktijkonderzoek van studenten mag begeleiden en beoordelen. Ook scholing op het gebied van toetsing en op het gebied van ICT kunnen meer worden gestuurd. Het panel heeft verder de indruk dat binnen de

lerarenopleidingen veel gebeurt, dat er wordt geëvalueerd, maar dat er meer analyse en reflectie op de uitkomsten nodig is om te komen tot gerichte verbeteringen in de formatie en personeelsinzet.

Het panel is positief over de extra formatieruimte die in 2014 en 2015 is gecreëerd voor werving van nieuw personeel en verlichting van de werkdruk.

Standaard 7 Voorzieningen

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

De lerarenopleidingen zijn gehuisvest in het NHL-gebouw te Leeuwarden. Er is een tweede leslocatie in het NHL-gebouw te Groningen waar beroepsvoorbereidende cursussen voor voltijd- en deeltijdopleidingen en wiskundecolleges voor deeltijdstudenten worden verzorgd. De lessen worden verzorgd in de algemene NHL-lokalen die standaard zijn voorzien van computer, smartboard en internetverbinding. Er zijn werk- en projectruimtes met ICT- en mediavoorzieningen waar studenten individueel of in groepjes kunnen werken. De opleidingen maken ook gebruik van grote hoorcollegezalen, een auditorium en een theater. In de S- (service)zone kunnen studenten terecht met vragen over ICT of met meer persoonlijke vragen bij het decanaat. De mediatheek is goed voorzien van pedagogische en onderwijskundige handboeken, lesmaterialen, (digitale) tijdschriften, vakliteratuur en een collectie lesmethoden en biedt toegang tot gangbare informatieplatformen. Voor studievoortgangsregistratie, informatie en communicatie gebruiken de opleidingen de systemen Educator, de elektronische leeromgeving Blackboard en het eigen intranet.

Zowel in Leeuwarden als in Groningen beschikken de opleidingen over een InnovationLab met een breed scala aan up-to-date technologie. Hier werken studenten en docenten aan hun ICT-didactiekportfolio, de minor Educatief Multimediaal Ontwikkelaar en MySchoolsNetwork (internationaal educatief platform). Docenten en studentassistenten bieden ondersteuning bij ICT-vragen, zowel van technische als van vakdidactische aard. In 2015 heeft er een uitbreiding van de computerfaciliteiten, het aantal stroompunten en van overleg- en stilleruimtes plaats gehad. In 2015-2016 wordt geëxperimenteerd met het aanpassen van lesmateriaal volgens de principes van het didactisch concept Universal Design for Learning (ICT als belangrijk hulpmiddel om studenten hun doelen op verschillende manieren te laten bereiken).

Binnen enkele opleidingen maken studenten gebruik van opleidingsspecifieke voorzieningen, zoals een specifiek practicumlokaal of een keuken (zie verder 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten').

Studenten ervaren binnen de NHL-omgeving een prettige kleinschaligheid en nabijheid van docenten. Studenten voelen zich gekend. Studenten oordelen in de NSE positief over de voorzieningen.

Conclusie standaard 7

De lerarenopleidingen zijn goed gehuisvest en uitgerust. De voorzieningen zijn zeker toereikend voor de verzorging van het onderwijs. Men heeft oog voor de groei van de aantallen studenten en de benodigde uitbreiding van voorzieningen.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Studieloopbaanbegeleiding

Bij de aanvang van de studie krijgen studenten een studieloopbaanbegeleider (SLB) toegewezen. Deze bespreekt de studievoortgang en –planning met studenten en verwijst eventueel door naar het decanaat indien zich persoonlijke omstandigheden voordoen die van invloed zijn op de studievoortgang. De SLB voert individuele en groeps gesprekken met studenten. Bij eventuele studieachterstand kijkt de SLB naar mogelijkheden voor extra ondersteuning of aangepaste studieplanning. Bij de deeltijdopleidingen ligt het initiatief voor begeleiding bij de student zelf. In de eerste onderwijsperiode zijn er wel twee groepsbijeenkomsten.

Binnen het instituut IEC is men bezig de studiebegeleiding meer te koppelen aan de lijn voor Persoonlijke en Professionele Ontwikkeling (PPO), Het panel vindt dit een positieve ontwikkeling aangezien beide leerlijnen bijdragen aan de groei van de professionaliteit en elkaar kunnen versterken. Ook wordt een vraagloket voor studenten geopend waar vragen van studenten zo veel mogelijk binnen 24 uur worden beantwoord.

Studenten kunnen bij het studentendecanaat terecht voor extra informatie, advies en begeleiding inzake persoonlijke situaties, bijvoorbeeld over het studeren met een functiebeperking, extra steun voor de ontwikkeling van studievaardigheden of gesprekken over wet- en regelgeving of de gevolgen van studievertraging. Beleid hieromtrent is centraal op hogeschoolniveau vastgelegd. Voor studenten met een functiebeperking zijn er binnen de NHL Hogeschool specifieke voorzieningen en begeleiding beschikbaar. Ook kunnen studenten cursussen van het Studentendecanaat volgen om te leren omgaan met faalangst of uitstelgedrag. Voor specifieke situaties kan worden doorverwezen naar een vertrouwenspersoon of andere expert.

De opleidingscoördinatoren verzorgen de directe studie-informatievoorziening, informatie over assessments en regelen de samenwerking met het stagebureau. Verdere informatievoorziening verloopt via meerdere kanalen: voorlichtingsbijeenkomsten, informatiegidsen, stage- en minormarkten, tijdens lessen en via de mail. Veel informatie voor studenten is beschikbaar via Educator, Blackboard en het Intranet. Het Intranet bevat informatie over les- en

tentamenroosters, actuele wijzigingen en ziekmeldingen. Ook zijn hier formulieren en het studentenstatuut te vinden. Blackboard bevat informatie over alle vakken en is het mailplatform met medestudenten. Educator is het studentvolgsysteem. Uit gesprekken met studenten en uit NSE-gegevens blijkt dat studenten in het algemeen tevreden zijn over de informatievoorziening en begeleiding. Positief daarbij zijn de korte communicatielijnen met docenten.

Stagebegeleiding

Tijdens de stage worden studenten dagelijks begeleid door een werkplekbegeleider, die tevens vakcollega is. De stagescholen en de lerarenopleidingen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de begeleiding. De scholen geven vorm aan het werkplekleren conform de eisen vanuit de lerarenopleidingen.

Het panel ziet daarbij verschillen in de begeleiding tussen de drie categorieën: de stagescholen, de scholen met schoolopleiders en de scholen die participeren in een opleidingsschool. In de opleidingsscholen en scholen met schoolopleiders is er meer intensieve stagebegeleiding. De schoolopleider en de instituutopleider verzorgen onderwijs en begeleiding (intervisie) op de scholen. Als studenten stage lopen op een stageschool zonder schoolopleider stemt een opleider van de lerarenopleiding de inhoud en opzet van de stage rechtstreeks af met de werkplekbegeleider (vakleerkracht). Naar het panel heeft vernomen, gebeurt dat soms slechts eenmaal per jaar. Ondanks dat de stagescholen zonder schoolopleider de minderheid vertegenwoordigen in het stageaanbod, heeft het panel zorg over de (mogelijke) discrepantie tussen stagekwaliteit op (academische) opleidingsscholen en niet-opleidingsscholen. Studenten worden bij het werkplekleren, het praktijkonderzoek en tijdens de profielminor in gemengde groepen begeleid op de scholen en op het instituut.

Conclusie standaard 8

De studiebegeleiding en informatievoorzieningen komen tegemoet aan de behoeften van studenten. Studenten weten hun weg te vinden, voelen zich gesteund. De korte communicatielijnen werken positief. Docenten en studenten kennen elkaar en weten elkaar te vinden. Via de SLB wordt veel informatie verspreid. De studiebegeleiding en informatievoorziening faciliteren/ondersteunen de gewenste studievoortgang. Het panel vraagt aandacht voor mogelijke discrepantie in de stagekwaliteit op (academische) opleidingsscholen en niet-opleidingsscholen.

Standaard 9 Kwaliteitszorg

De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidings specifieke aspecten'.

De lerarenopleidingen werken met afdelingsoverstijgende, halfjaarlijkse semesterevaluaties van de generieke beroepsvoorbereidende onderdelen. De doelstellingen, cycli en instrumenten staan beschreven in het gemeenschappelijke kwaliteitsplan. Elke afdeling heeft een kwaliteitshandboek met de instrumenten voor de evaluatie van de vakonderdelen. Een

kwaliteitscoördinator per afdeling beheert dit plan en de evaluaties. Als streefnorm hanteert men waarden van 7/10 of 70 procent tevredenheid. Het afdelingshoofd is verantwoordelijk voor de kwaliteitszorg. In tweemaandelijksse rapportages en gesprekken wordt overlegd met de directeur van het instituut. Instituutsbreed werken de coördinatoren samen in een werkgroep kwaliteitszorg.

Voor de opleidingsscholen is een gezamenlijk instrumentarium ontworpen.

Sinds de vorige visitatie zijn verbeteringen doorgevoerd gericht op de harmonisatie van: de opleidingsleerplannen (standaard 2 en 3), de uitvoering en toetsing van het generieke beroepsvoorbereidende onderwijs (standaard 2, 3 en 10), de studieloopbaanbegeleiding (standaard 8), de afstemming met opleidingsscholen, de invoering van de afstudeerrichtingen (standaard 2) en de realisatie van de onderzoekslijn (standaarden 3 en 11). De opleidingen geven daarmee gericht invulling aan de aanbeveling uit de vorige visitatie om meer eenheid te tonen naar het werkveld.

De uitkomsten van evaluaties hebben daar een goede voedingsbodem voor geleverd. Om meer signalen van studenten te verkrijgen is bij de afdeling Talen gestart met lunchbijeenkomsten met studenten. Dit bevordert ook dat studenten beter worden ingelicht over verbeteringen in het onderwijs.

Werkveld- en alumni-enquêtes worden generiek, afdelingsoverstijgend, uitgevoerd. Het streven is dit eens per drie jaar te doen. Echter de laatste werkveldevaluatie was in 2009. Het panel adviseert de werkveld- en alumni-enquêtes weer in het leven te roepen om gerichte informatie over het functioneren van studenten en alumni te verkrijgen tegen de tijd dat studenten van het vernieuwde curriculum meer en meer de arbeidsmarkt betreden. Naast eigen evaluaties gebruiken de lerarenopleidingen ook de uitkomsten van de landelijke HBO-monitor, uitkomsten van besprekingen in de Algemene Onderwijscommissie (de helft docenten en de helft studenten) en uitkomsten van exitgesprekken met uitvallende studenten. Iedere twee jaar is er een medewerkerstevredenheidsonderzoek. De laatste was in 2013.

Conclusie standaard 9

Het panel signaleert veel kwaliteitscycli binnen de opleidingen onder alle geledingen. Dit heeft een positieve uitwerking en studenten voelen zich gehoord doordat de evaluaties dicht bij het onderwijs staan. Docenten voeren snelle en gerichte bijstellingen door ter verbetering van het onderwijs.

Wel merkt het panel op dat het management van de lerarenopleidingen meer sturing kan geven door de kwaliteitsplannen binnen en tussen afdelingen nog verder af te stemmen evenals de te hanteren streefdoelen.

De terugkoppeling naar studenten is wisselend. Het panel vindt het positief dat de opleidingen verder denken aan deling van verbeteracties in bijvoorbeeld de lunchbijeenkomsten met studenten. De werkveld- en alumni-enquêtes verdienen hernieuwde aandacht om de effecten van de onderwijsvernieuwingen op het functioneren van alumni te monitoren.

Standaard 10 Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidingsspecifieke aspecten'.

Toetskaders

De lerarenopleidingen voeren een gezamenlijk toetsbeleid dat is gebaseerd op het NHL-toetsbeleid. Dit toetsbeleid is uitgewerkt in een toetsplan per opleiding. Daarin is beschreven hoe de toetsen aansluiten op de competenties en de generieke en vakspecifieke kennisbases en hoe het proces van toetsing verloopt. Het *Programma van Toetsen* beschrijft per opleiding de verzameling van alle toetsen, de dekking van de leerdoelen en de studiepunten, de keuzeruimte (10 EC en 30 EC minor) en passendheid bij het onderwijsconcept en de inhoud van de onderwijsprogramma's. De relatie tussen de toetseenheden is ook vastgelegd in het studentenstatuut en in de beschrijvingen van de onderwijseenheden.

Uit bestudering van de toetsplannen blijkt dat deze eenzelfde opzet kennen. Uit de plannen blijkt dat de opleidingen een rijke variatie aan toets- en beoordelingsvormen hanteren, variërend van kennistoetsen, vaardigheidstoetsen, casussen, verslagen en werkstukken, digitale producten, presentaties, logboeken tot simulaties. Via het 'dubbele bodem'-principe ervaren studenten welke toetsvormen geschikt zijn voor een specifiek doel dan wel vakgebied. De landelijke digitale kennisbasistoetsen zijn een aanvulling op de eigen toetsen (zie omschrijving in de vakspecifieke delen).

Aangezien het werkplekleren 40 procent van het programma beslaat is er specifieke aandacht voor de toetsing hiervan. De lerarenopleidingen behouden de eindverantwoordelijkheid over deze beoordeling. Alleen bij Werkplekleren 4 is er een externe examiner vanuit een andere school dan de stageschool. De opleidingsscholen volgen de toetskaders en -plannen van de lerarenopleidingen. Schoolopleiders en werkplekbegeleiders worden geschoold en overleggen regelmatig met docenten van de lerarenopleidingen over de toetsing en beoordeling van de studenten. De ontwikkeling van de studenten krijgt vorm via formatieve toetsing. De vordering op de (eind-) kwalificaties wordt summatief getoetst.

Het panel heeft de toetsingskaders bestudeerd en is van mening dat deze voldoende basis bieden voor de uitvoering en borging van de toetsing. Voor studenten en docenten zijn de kaders helder en richtinggevend. Het panel ziet een toename in het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics met vastlegging van beoordelingscriteria. Het panel adviseert dringend het gebruik van toetsmatrijzen en de ontwikkeling van de rubrics door te zetten, met duidelijker benoeming van de indicatoren voor het hbo-niveau en meer aandacht voor kwalitatieve beoordelingscriteria.

Toetsuitvoering

Het panel constateert uit toetsdossiers en uit gesprekken met docenten dat de lerarenopleidingen een ruime variatie aan toetsvormen hanteren. De vorm en het niveau van de toetsen komen overeen met de ontwikkelingslijnen in de onderwijsprogramma's. In de loop van de studiejaar worden de toetsen complexer, minder reproductief van aard en steeds meer

gericht op de integratie van vakinhoud en vakdidactiek. In de eindfase hanteren alle opleidingen dezelfde eindwerkstukken: een beroepsproduct en dossier werkplekleren, een praktijkonderzoek, een vakdidactisch eindwerkstuk en een assessment startbekwaam, inclusief landelijke kennistoets.

Het startbekwaamheidsassessment is bedoeld als overkoepelende afrondende toetsvorm voor alle leerlijnen. Het panel vindt dit een goede manier om de startbekwaamheid vast te stellen, maar benadrukt dat in dat assessment dan ook werkelijk het overkoepelende en dus meta-karakter moet worden opgezocht en dat het niet moet verworden tot een herhaling van de beoordeling van het werkplekleren. Beoordelaars zouden het overkoepelende karakter in de onderbouwing bij de beoordeling meer tot uiting moeten laten komen.

Het panel heeft vernomen dat het vakdidactisch eindwerkstuk wordt verplaatst van het derde naar het vierde studiejaar. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling aangezien het vakdidactisch dossier daarmee duidelijker wordt gekoppeld aan het eindniveau. De huidige vakdidactische dossiers waren niet allemaal op het gewenste niveau en werden niet allemaal beoordeeld door een vakdidactisch expert van de eigen opleiding. Het panel vindt het positief dat de opleidingen inzien dat het vakdidactisch dossier een logischer en steviger plek verdient in het vierde studiejaar en met verduidelijking van de rubrics aan kracht kan winnen.

De toetsen zijn in de regel valide en betrouwbaar. Studenten hebben de gelegenheid om kennis te maken met diverse vormen van toetsing en deze zelf toe te passen op de stagescholen. De docenten hebben een voorbeeldfunctie bij de inrichting en uitvoering van toetsing en beoordeling. Dit wordt in de gesprekken met studenten en alumni duidelijk bevestigd en gewaardeerd.

Het panel heeft bij iedere opleiding voorbeelden van toetsen ingezien, inclusief de dossiers met de eindtoetsing van het werkplekleren, het vakdidactisch einddossier en het eindassessment startbekwaam. De opzet van de toetsen en de eindtoetsing is goed en heeft de laatste jaren een positieve ontwikkeling doorgemaakt. Docenten overleggen vooraf en achteraf over de toetsopzet en toetsuitkomsten. Het panel vindt dat deze ontwikkeling verder moet worden doorgezet met aandacht voor meer discriminerende beschrijving van de prestatieniveaus in de rubrics, zeker voor het hbo-niveau en de meer kwalitatieve criteria. Het panel adviseert de ontwikkeling en hantering van rubrics door te zetten en verder aan te scherpen, als logische ontwikkelstap. Daarmee kan de consistentie in de beoordelingen beter worden geborgd en kan duidelijker worden geborgd dat dossiers het gewenste niveau behalen.

Het panel is van mening dat de onderzoeksleerlijn met de integratie van de p-taken potentie heeft. Dat kan meer tot uiting komen in de rubrics door deze voor alle studiejaar te richten op een oplopende ontwikkeling. Bijvoorbeeld door eenzelfde rubric te hanteren voor de onderzoekselementen door alle jaren heen, met aandacht voor de overeenkomsten/opbouw tussen de p-taken. Daarmee krijgt de laatste p-taak (het praktijkonderzoek) een duidelijker plaats en wordt de ontwikkeling van de competenties beter zichtbaar. Dit kan door het rubric-toetsinstrument aan te scherpen met meer onderscheidende en discriminerende invulling van de prestatie-indicatoren, met ruimte voor specificaties per opleiding/vakgebied.

De Landelijke Kennis Toets (LKT) is bij alle opleidingen, waarvoor een LKT is ontwikkeld, ingevoerd als vaste voorwaarde voor het afstuderen. (zie vakspecifieke delen). Studenten kunnen voor de LKT inschrijven als zij 70 procent van de vak- of vakdidactische studiepunten

hebben behaald. De slagingspercentages variëren sterk tussen de vakken en jaren. Om de slagingskans te vergroten, verzorgen sommige opleidingen opfriscursussen voorafgaand aan de LKT-toetsen.

De lerarenopleidingen vreemde talen organiseren naast de LKT ook deelname aan internationale taalvaardigheidstoetsen (Duits Goethe C1, Engels Cambridge Proficiency en Frans TCF).

Het panel vindt het positief dat met de invoering van de LKT's en de peerreviews de basis qua vak- en vakdidactische kennis wordt geborgd. Het panel signaleert dat sommige opleidingen studenten extra voorbereiden op de toetsen (bijvoorbeeld NL). Een aantal kennisbases is dusdanig breed dat studenten in het derde studiejaar een opfriscursus goed kunnen gebruiken. Het panel adviseert de opleidingen dit punt op landelijk niveau te bespreken met als doel de aansluiting van de LKT op de opleidingsprogramma's te versterken.

Uit studentevaluaties blijkt dat studenten en stagescholen positief oordelen over de toetsing (scores rond 3,5 van maximaal 5) en doorgevoerde verbeteringen in toetsing. In alumni-onderzoek (voorjaar 2015) is 75 procent van de respondenten positief over de aansluiting van toetsvormen op de onderwijsinhoud. Het panel is positief over de wijzigingen in de toetsing en beoordeling. De vernieuwingen zijn pril en het panel adviseert om eventuele verbeterpunten vanuit evaluaties in de komende jaren aan te wenden voor verdere aanscherping van toetsopzet, -criteria en kalibratie van beoordelingen door docenten en werkplekbegeleiders.

Borging kwaliteit toetsing

Gezamenlijke afspraken over controle voor- en achteraf zijn vastgelegd in het gezamenlijke toetsbeleid, bijvoorbeeld door het 'vier-ogen'-principe bij het opstellen van schriftelijke toetsen en bij de afname van mondelinge toetsing. Bij de validatie van een aantal toetsen zijn externen betrokken (vreemde ogen dwingen). De kwaliteit van toetsing wordt bewaakt door de examencommissies en toetscommissies, die zijn georganiseerd per afdeling. De toetscommissies bewaken de toetskwaliteit via checklists voor het opstellen van toetsen en ze nemen achteraf steekproeven om de kwaliteit en uitvoering van toetsen te monitoren. De toetscommissies werken onder verantwoordelijkheid van de examencommissies. De examencommissies en toetscommissies wisselen ervaring uit. Er wordt gewerkt aan het integreren van de examencommissies voor de lerarenopleidingen.

Het panel is van mening dat er meer aandacht uit kan gaan naar de borging van de toetsing achteraf door meer structurele steekproeven te houden en toetsresultaten te analyseren. Het panel adviseert de toetscommissies systematische werkplannen per leerjaar en/of leerlijn op te stellen. Dit kan de ontwikkeling van de rubrics ondersteunen, waarmee de opleidingen het hbo-niveau en het hanteren van conceptuele kaders beter kunnen expliciteren. De opleidingen kunnen dan beter zichtbaar maken dat zij studenten niet alleen opleiden tot handelingsgerichte practitioners, maar ook tot reflectieve practitioners die in staat zijn conceptueel te denken (vergelijk standaard 11). De examencommissie kan daar meer pro-actief sturing aan geven.

Binnen een afdeling bespreken de docenten per vakgroep toetsen op de aspecten validiteit, betrouwbaarheid en doelmatigheid, volgens checklists van de toetscommissies. Tijdens de Allardsoog-bijeenkomsten bespreken en vergelijken docenten en schoolopleiders de ervaringen met beoordeling van de professionele ontwikkeling van studenten. Dit levert instructies voor de

werkplekbegeleiders die de studenten in de dagelijkse werkzaamheden begeleiden. De minimale eisen voor de stageperioden zijn vastgelegd in een bekwaamheidswijzer.

Interne of externe deskundigen trainen de docenten qua toetsdeskundigheid tijdens studiedagen, trainingen en afstemmingsbijeenkomsten. Docenten die participeren in centrale eindexamens en het opstellen van de landelijke kennistoetsen, brengen ook hun ervaring in. Professionalisering van examinatoren vindt ook plaats in de training van werkveldassessoren en via BKE/SKE-scholing. De voorzitters van de examencommissies zijn door het Cito geschoold op het gebied van toetsdeskundigheid.

Conclusie standaard 10

Het panel concludeert dat met de vernieuwing van het curriculum ook de toetsing en beoordeling in ontwikkeling zijn. Deze processen lopen en verdienen de nodige voortgang. Het panel is van mening dat de rubrics en het gebruik daarvan een stap verder kunnen worden gebracht. In kalibratiesessies kunnen docenten komen tot scherpere invulling van de prestatieniveaus met meer specifieke omschrijving van discriminerende prestatie-indicatoren en meer kwalitatieve indicatoren. Opleidingen kunnen door uitwisseling van ervaringen nog veel van elkaar leren qua gebruik van toetsmatrijzen en rubrics, kalibratie van oordelen en de borging door toets- en examencommissie. Dit past in het beeld van voorgenomen fusie/samenwerking tussen de afdelingen.

Het panel ziet dat docenten een diversiteit aan toetsvormen hanteren die past bij de verschillende leerlijnen en onderdelen. In de regel zijn de toetsen passend en van een goed niveau. Docenten hebben in deze een voorbeeldrol ('dubbele-bodemprincipe') naar studenten. Studenten en stagebegeleiders oordelen positief over de inhoud en opzet van toetsing en beoordeling.

De scholing van docenten en de evaluatie van de toetsing mogen naar mening van het panel strakker worden aangezet.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties

<i>De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.</i>

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op deze standaard. De oordelen per opleiding zijn beschreven in het hoofdstuk 'Nadere onderbouwing opleidings specifieke aspecten'.

Gerealiseerde kwalificaties

Het eindniveau, het behalen van de zeven landelijke competenties, wordt per 2014-2015 getoetst aan meerdere eindwerken: het Werkpleklerendossier en het Werkplekieren Beroepsproduct (WPL-D en WPL-BP, samen 19 EC), het Vakdidactisch Eindwerk (VDE, 4 EC), het Praktijkonderzoek (PrO, 5 EC) en het afsluitende Assessment Startbekwaam (Ass4, 1 EC). Uit het toetsplan en de afstudeerhandleiding blijkt dat de set eindwerken de competenties dekt en iedere competentie in ten minste twee eindwerken wordt getoetst.

Competentie	D14-Werkplekieren 4 (Beroepsproduct)	D14-Werkplekieren 4 (Dossier en gesprek)	D14-P-taak 4: Praktijkonderzoek	D14-Ass. startbekwaam incl. land. kennistoets	D14-Vakdidactisch eindwerkstuk
Competentie 1	X	X			
Competentie 2	X	X			
Competentie 3		X		X	X
Competentie 4		X	X		X
Competentie 5		X	X		
Competentie 6		X	X		
Competentie 7	X	X	X	X	X

- Tijdens het werkplekieren toont de student hoe hij functioneert in de praktijk. Dit wordt beoordeeld door twee examinatoren, die geen begeleiders zijn geweest, in een criteriumgericht interview aan de hand van het dossier met bewijzen en reflecties. Bij de beoordeling wordt gebruik gemaakt van de input van de werkplekbegeleiders en schoolopleiders. Bij het WPL Beroepsproduct, een geplande interventie in de dagelijkse onderwijspraktijk, gaat meer aandacht uit naar de competenties 1 en 2 (interpersoonlijk en pedagogisch competent). Het BP wordt beoordeeld door de eerste examiner. Uit gesprekken blijkt dat de afdelingen examinatoren uitwisselen om de intersubjectiviteit te garanderen. In het afrondende WPL-4 gesprek is een van de examinatoren vaak afkomstig uit het werkveld, meestal een schoolopleider van een andere stageschool. Examinatoren zijn getraind binnen de NHL. Het panel ziet het voordeel van het uitwisselen van examinatoren, maar tegelijkertijd missen studenten soms de feedback van een vakdocent, naast de feedback die zij krijgen van de begeleidende werkplekbegeleiders.
- Het vakdidactisch eindwerkstuk (VDE) is per 2014-2015 als eindwerk ingevoerd. Het VDE had bij een aantal opleidingen al langer een plaats in het derde studiejaar. Het vakdidactisch eindwerk is vakspecifiek en wordt in 2016-2017 verbonden aan de afstudeerrichting. In het VDE werkt de student een aantal vragen en opdrachten uit die zijn gekoppeld aan de vakdidactische aanpak.
- Het praktijkonderzoek (PrO) heeft de afgelopen jaren meer vorm gekregen vanuit de werkgroep praktijkonderzoek die de onderzoeklijn heeft ontwikkeld. Het is de achtste p-taak en het sluitstuk van de onderzoeklijn. Een student identificeert een probleem of ambitie in de eigen schoolomgeving, vertaalt deze naar een onderzoeksvraag, onderzoekt deze aan de hand van gegevens uit de schoolpraktijk, onderbouwt het onderzoek vanuit de literatuur en rapporteert daarover. Het PrO wordt ondersteund met zes hoorcolleges gericht op praktijkonderzoek. Een docentbegeleider volgt het proces en geeft feedback op het onderzoeksplan en het rapport. Het PrO wordt beoordeeld door een examiner, niet de begeleider.

Het panel vindt het positief dat de opzet van de onderzoeklijn is versterkt. Dit moet, met verdere doorvoering in het derde en vierde studiejaar, nog verder doorwerken in kwaliteit van de studentonderzoeken. De steekproef onderzoeksverslagen vond het panel bij de verschillende opleidingen niet stevig qua inhoud en opzet. De omvang van 5 EC is daarbij mogelijk een belangrijke factor. Veel studenten werkten aan vraagstukken van de opleidingsscholen die een te grote omvang/scope bestreken en niet voldoende scherp waren ingekaderd of gedefinieerd. Het panel pleit voor meer aandacht en begeleiding bij

het vaststellen van de onderzoeksvraag en onderzoeksaanpak, bij voorkeur met go/no-go beslissing.

- Het Assessment Startbekwaam richt zich op reflectie en professionele ontwikkeling. Het criterium gericht interview is de afsluiting van de opleiding. Studenten moeten verbanden kunnen leggen tussen de eigen visie op leren, het vak, het beroep en de eigen ontwikkelingsdoelen. Dit gebeurt op basis van de onderwijs- en vakvisie en het persoonlijk ontwikkelingsplan van de student. De beoordeling wordt gedaan door twee onafhankelijke en getrainde assessoren.

Voor alle afstudeeronderdelen zijn instructies en beoordelingsformulieren opgenomen in de afstudeerhandleidingen per opleiding. Voor de deeltijdopleidingen zijn afstudeerhandleidingen per afstudeerproduct beschikbaar. Deze zijn afgeleid van de voltijd-afstudeerhandleiding. Voor de beoordeling worden dezelfde rubrics gebruikt als bij de voltijdopleidingen. Daarmee moeten de deeltijdafstudeerders aan dezelfde eisen voldoen als de voltijdafstudeerders.

Het panel oordeelt positief over de versterking van de afstudeerfase bij de opleidingen. Deze is gericht op meer aandacht voor de onderzoekscomponent en voor de betrouwbaarheid en navolgbaarheid van de oordelen. Het panel adviseert het praktijkonderzoek verder aan te scherpen. Enerzijds door strakkere keuring van onderwerpen, sterkere toespitsing van de onderzoeksvraag en onderzoeksaanpak en anderzijds door scholing van docenten in het begeleiden en beoordelen van praktijkonderzoek. Het is positief dat de opleidingen overwegen de omvang van het praktijkonderzoek te vergroten. Uit bestudering van de eindwerken (van zeven afgestudeerden per opleiding) heeft het panel de indruk dat de opleiding handelingsbekwame docenten aflevert. Het conceptuele denken en het onderbouwen van het handelen vanuit theoretische kaders verdient over alle eindwerken versterking. Het panel adviseert dit zeker duidelijker in te brengen vanuit de onderzoekslijn en het praktijkonderzoek. Dit vereist duidelijker afbakening door de begeleiders en verdere scholing van de begeleiders qua praktijkonderzoek en het begeleiden van praktijkonderzoek. Het panel vindt het positief dat de opleiding bij het laatste cohort afstudeerders het onderzoeksplan heeft beoordeeld qua vraagstelling en methodiekbeschrijving en adviseert dit door te zetten. De opleiding kan duidelijker criteria opstellen voor go/no-go-momenten bij de start en uitvoering van het praktijkonderzoek. De onderwerpkeuze, de inkadering van de onderzoeksvragen en de keuze van literatuur en onderzoeksmethoden moeten passen bij de omvang (aantal EC) van het praktijkonderzoek. Daarmee kan de opleiding het conceptueel denken bij studenten versterken en de lijn naar reflectieve practitioners verder doorzetten.

In aansluiting op bovenstaande adviseert het panel ook de nodige aandacht te besteden aan het hbo-niveau van reflecties door studenten: gebruik van concepten in de reflectie bij het Assessment Startbekwaamheid is hiertoe een mogelijke stap.

Functioneren van afgestudeerden

Uit gesprekken en evaluatiegegevens (voorjaar 2015) blijkt dat alumni (80 procent alumni positief) en het werkveld tevreden zijn over het leren reflecteren op de eigen ontwikkeling en over de vakinhoudelijke voorbereiding op het docentschap. Tegelijkertijd wordt het leren reflecteren ook het vaakst genoemd als onderwerp dat minder aan bod mag komen. Het panel adviseert het doel van reflectie te verduidelijken en de reflectie als instrument voor het aantonen de professionele ontwikkeling een duidelijker plaats te geven in de eindwerken. Alumni wensen

meer aandacht voor het organiseren van de werkzaamheden en voor het functioneren in een (onderwijs-)organisatie.

Er zijn verschillen tussen alumni van de drie verschillende afdelingen. Zo zijn alumni Exacte vakken vaker tevreden over de vakinhoudelijke voorbereiding. De alumni Sociale Vakken zijn meer tevreden over het leren samenwerken met collega's. De alumni Talen zijn juist weer meer (zeer) tevreden over de vakdidactische voorbereiding.

Studenten die een voltijdopleiding volgden zijn over het algemeen het meest tevreden over de competentieontwikkeling. Deeltijdalumni zijn kritischer over de pedagogische basis en de wijze waarop hen geleerd is om te gaan met leerlingen. Alumni van een KOP-opleiding hebben behoefte aan meer aandacht voor het leren reflecteren op de eigen ontwikkeling en voor de vakinhoudelijke en vakdidactische voorbereiding.

Tachtig procent van de alumni heeft een baan in het onderwijs en tien procent buiten het onderwijs. Twee procent studeert door. Studenten vinden snel een baan. Zorgpunt is het feit dat veel studenten al tijdens de LiO-stage een baan of extra werkzaamheden krijgen aangeboden, wat de afronding van de studie zwaar maakt. Zeventig procent van de studenten werkt al meer dan de afgesproken LiO-uren gedurende de studie. Het panel adviseert hieromtrent heldere beleid en afspraken met de scholen te maken en te volgen. Signalen over het functioneren van studenten en alumni worden ook verkregen vanuit de centrale werkveldcommissie, vanuit het bestuurlijk overleg met schoolbesturen en vanuit de bijeenkomsten met schoolopleiders.

Conclusie standaard 11

Samengevat is het panel van mening dat de opleidingen met de set afstudeerwerken kunnen aantonen dat studenten de beoogde competenties behalen. Daarbij gaat veel aandacht uit naar het toetsen van de handelingsbekwaamheid van de studenten (vakspecifiek en ontwikkeling van de beroepsrol). In de laatste jaren neemt, met de opzet van de onderzoekslijn en het praktijkonderzoek, de aandacht voor het conceptueel onderbouwen van het handelen (het denkniveau en het onderzoekend vermogen) toe. Het panel adviseert deze lijn in de diverse afstudeerwerken stevig door te zetten. Het panel verwacht dat de versterking van de onderzoekslijn zal bijdragen aan betere kwaliteit van de eindwerkstukken van de studenten. Uit gesprekken met alumni en werkveldvertegenwoordigers blijkt dat alumni gewild zijn in het werkveld en hun plek vinden in de scholen.

Nadere onderbouwing opleidings specifieke aspecten

De deeltijdopleidingen zijn qua inhoud en toetsing gelijk aan de voltijdprogramma's. De volgorde van onderdelen kan verschillen. Soms zijn onderdelen gecompriemd. Voortbouwend daarop zijn onderstaande beschrijvingen en beoordelingen geldend voor zowel de voltijd- als de deeltijdopleidingen, tenzij specifiek anders vermeld.

Nederlands en Fries

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties (voldoende)

De opleiding **Nederlands** biedt een breed programma voor het leren verzorgen van het schoolvak Nederlands. Er is oog voor het effect van de samenleving, de tijdgeest, waarden en normen op het onderwijs en daarmee het toenemende belang van de maatschappelijke rol van een leerkracht. Studenten worden daarop voorbereid in onder andere het vak Dramatische verbale expressie.

De opleiding **Fries** richt zich op actuele ontwikkelingen binnen het voortgezet onderwijs en in de Frisistiek. Daarbij maakt de opleiding gebruik van ontwikkelingen vanuit de wetenschappelijke opleiding Friese Taal en Cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen, vanuit lectoraten van Stenden NHL en vanuit andere Friese onderwijsinstanties. De opleiding **Fries** is uniek in Nederland en bepaalt daarmee haar eigen profilering, in afstemming op de ontwikkelingen in het werkveld.

De eindkwalificaties voor de lerarenopleidingen **Nederlands** en **Fries** zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de (landelijke) kennisbases Nederlands en Fries. Met de herziening van de curricula leggen de opleidingen meer focus op de ontwikkeling van de student-eigen visie op het onderwijs. Het panel constateert dat de opleidingen werken aan versterking van de vakspecifieke uitwerking van de competenties 3 (vakinhoudelijk en vakdidactisch) en 7 (reflectie en ontwikkeling). Dit komt tot uiting in de vakdidactische eindwerkstukken en in het eindassessment startbekwaam (zie standaard 11). De opleidingen kunnen daarmee meer richting geven aan de verdere ontwikkeling van de curricula.

Beide opleidingen hebben ruime contacten met het werkveld voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties. De contacten met opleidingsscholen zijn goed. De opleiding **Fries** ontvangt subsidie van de provincie Friesland wat voor een deel de focus van de opleiding bepaalt. Twee à drie keer per jaar is er overleg tussen opleidingsvertegenwoordiging en provincieambtenaren over de subsidieaanvraag en –toekenning, waarbij er ook aandacht is voor bijvoorbeeld de samenwerking met andere onderwijsinstanties in Friesland (Afûk, Cedin), het contact met de RUG, de lage instroom, nascholingsmogelijkheden, de aandacht voor meertaligheid en de opzet van een didactisch netwerk. Provincie Fryslân is een van de partijen, naast landelijk en NHL-beleid en input vanuit het werkveld, die inbreng heeft in bijvoorbeeld het curriculum, promoties van docenten en extra activiteiten.

Beide opleidingen besteden aandacht aan actuele ontwikkelingen en werken aan de aandacht voor bijvoorbeeld meertaligheid en de diversiteit in leerlingenpopulaties en achtergrondkennis. Dit mag volgens het panel meer worden benadrukt in de eindkwalificaties en in de inhoud van het programma.

Conclusie standaard 1

Het panel vindt dat beide opleidingen de kennis en contacten hebben om de beroepsbeelden en de eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De opleidingen kunnen meer investeren in verdere vakspecifieke uitwerking van de competenties en van de profilering.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Voor beide opleidingen geldt dat de studieprogramma's zijn gerelateerd aan domeinen van de landelijke kennisbases (LKB) en de landelijke competentieprofielen. De opleidingen zijn actief betrokken geweest bij het opstellen van de LKB en de opleiding Nederlands neemt deel aan het landelijk vakoverleg. Het leerplan **Nederlands** volgt, naast de generieke beroepsvoorbereiding, de vijf domeinen uit de kennisbasis en is traditioneel opgebouwd in deeltaalvaardigheden, literatuur en didactiek. Het leerplan **Fries** volgt vier leerlijnen: taalvaardigheden, taalkunde, literatuur/cultuur en vakdidactiek. Studenten moeten het Fries einde jaar 1 beheersen op niveau B2 en aan het einde van de studie op niveau C1 ERK.

In de leerplanschema's **Nederlands** en **Fries** is duidelijk te zien dat de domeinen van de kennisbases worden gedekt binnen de curricula. Er is continue aandacht voor vakverdieping en de beheersing van de LKB. Studenten kunnen opgaan voor de landelijke kennisbasis toets als zij 65 procent van de studiepunten van de vakcomponenten hebben behaald. **Fries** neemt deel in project Peer Review van *10voordeleraar* om na te gaan hoe ver men is met de invoering van de kennisbasis.

Kennis en beroepsvaardigheden

Uit het studiemateriaal en uit de gesprekken met betrokken docenten en studenten constateert het panel dat beide programma's een brede basis bieden en zich richten op het aanleren van de nodige vak- en docentkwaliteiten. Studenten waarderen de praktijkgerichtheid en de raakvlakken tussen de lessen en de praktijkstages. De docententeams zijn bezig de curricula aan te scherpen door meer expliciet de relatie tussen de vakinhouden en de beroepspraktijk aan te geven. Het panel adviseert daarbij aandacht te geven aan geïntegreerde vaardigheden en taaltaken. Er is veel aandacht voor het dagelijks handelen als leerkrachten en voor de ontwikkeling van de bijbehorende beroepsvaardigheden. Studenten reflecteren veel op hun handelen en het vormen van een eigen onderwijsvisie. Het panel vindt dat de diepgang en actualiteit kan worden versterkt met meer aandacht voor het conceptueel denken en het onderbouwen van het handelen vanuit de literatuur. Hiermee kan de reflectie en visieontwikkeling winnen aan diepgang en kracht en zo de eigen visie van studenten versterken op het vak en op het onderwijs. Het panel adviseert daarbij de beroepspraktijk vanuit de theorie van het vak en de bijbehorende vakdidactiek te benaderen en van daaruit de koppeling te maken naar de eisen die de beroepspraktijk (in de stages) stelt. Dit geldt met name voor de

opleiding **Fries** waar het werkveld dicht op de opleiding staat. De huidige opzet vanuit de WPL, de p-taken en intervisie bieden daartoe de mogelijkheden.

Bij **Fries** en bij **Nederlands** kan de aandacht worden uitgebouwd voor de meertalige samenleving, de bijkomende diversiteit in studentpopulaties en de consequenties voor taalontwikkeling, en meer specifiek het vak Nederlands. Gezien de instroom van nieuwkomers is dit ook in de Noordelijke provincies een aandachtspunt. Ook de rol die is weggelegd voor leraren **Nederlands** in de ontwikkeling van schoolbreed taalbeleid kan duidelijker in het programma worden ingebed. Analyse van taalgebruik en talige eisen in andere vakken, zoals gehanteerde tekstsoorten, komt slechts zijdelings in het curriculum aan de orde. Door verbinding op onderdelen van het curriculum met andere opleidingen (exact en sociale vakken) kan een functionele vorm van samen leren rond vak-taalontwikkeling in de curricula worden ingebouwd, passend bij landelijke en internationale ontwikkelingen rond vakkenintegratie.

Onderzoeksvaardigheden

De onderzoeksleerlijn is onderdeel van het algemeen beroepsvoorbereidende deel van de opleiding. De onderzoekslijn eindigt, na alle p-taken, in het vakdidactisch eindwerkstuk. Studenten leren leervragen formuleren, systematisch werken en verantwoordelijkheid te nemen voor het leerproces. Bij **Nederlands** komt dit onder andere tot uiting in de meer analytische vakken als Proza-analyse en Poëzie-analyse en bij literatuurvakken, waar studenten in groepen werken bij het opstellen van onderzoeksvragen en verkennende onderzoeken. Studenten leren onderzoek doen naar passende werkvormen en relevante onderwerpen binnen het vakgebied. In 2014-2015 hebben studenten onderzocht in hoeverre de opleiding Leraar Nederlands aansluit op het middelbaar beroepsonderwijs. In de deeltijdopleiding onderzoeken studenten casussen en dilemma's vanuit de eigen beroepspraktijk.

Bij de opleiding **Fries** worden onderzoeksvaardigheden onder meer geoefend in de colleges Vakverdieping Literatuur en Sociolinguïstiek. Studenten en docenten participeren in praktijkonderzoek van de Fryske Akademy en op scholen. Per 2015-2016 doen studenten een praktijkonderzoek in de module Onderzoek in Frisistiek. Dit draagt bij aan de onderzoeksvaardigheden en de profilering in het werkveld en het vergroot de vakkennis en profilering in het werkveld. Studenten worden tijdens hun onderzoeken begeleid door leden van de kenniskring Lectoraat Fries en Meertaligheid.

Het panel constateert dat de opleidingen bezig zijn met de versterking van de onderzoeksvaardigheden en het conceptueel denken. In jaar 1 starten studenten met observerend onderzoek. Dit wordt verder uitgebouwd vanuit theoretische concepten, door middel van intervisie op de opleidingsschool en binnen de opleiding. De onderzoekslijn start in het eerste studiejaar en keert in veel vakken terug, bijvoorbeeld vakdidactiek-2 en in de p-taken tot en met jaar vier. Het panel adviseert de opleidingen duidelijker aan te geven hoe de onderzoekslijn met de p-taken wordt voortgezet in het vakdidactisch eindwerk en het praktijkonderzoek in de afstudeerfase. Daarmee kunnen studenten bewuster worden voorbereid op hun afstudeeronderzoek en mogelijkheden tot vakdidactisch onderzoek. Het goed leren observeren van gedrag, taalvaardigheid, leren analyseren van schrijfproducten en dergelijke vanuit vakdidactische theorie zou een invulling kunnen zijn die directer met het vak en met de eigen vakdidactische keuzes verbonden is.

ICT-vaardigheden

ICT en het gebruik van moderne sociale media maken deel uit van diverse onderwijseenheden, bijvoorbeeld bij de opbouw van een digitaal ontwikkelingsdossier Zakelijk schrijven. Bij vakdidactiek en Taalvaardigheid leren studenten werken met bijvoorbeeld Kahoot en Prowise. Studenten maken kennis met het concept flipping-the-classroom bij Lees- en schrijfvaardigheidsdidactiek. Studenten kunnen deze opdrachten en ervaring tijdens het werkplekleren opnemen in het ICT-didactiekportfolio dat wordt beoordeeld aan het einde van het derde studiejaar.

Docenten **Nederlands** behandelen ontwikkelingen, zoals vervaging van spreek- en schrijftaal onder invloed van digitalisering en de rol van digitale middelen in het onderwijs op de rol van de leraar. Het is positief dat de opleiding deze ontwikkelingen volgt. Uit gesprekken blijkt dat studenten niet altijd onder de indruk zijn van de geboden ICT-ondersteuning door docenten. ICT-gebruik is niet voor alle docenten en studenten vanzelfsprekend. Het panel constateert dat het inzetten van ICT te veel wordt benaderd vanuit de ICT in plaats van uit e-learning en de relatie met het vak. De opleiding kan de relatie tussen ICT en vakdidactiek (vakspecifiek) meer zichtbaar maken. Bij **Fries** is men gestart met het gebruik van websites in het curriculum zoals 'Searje 36' waar studenten digitale lessenseries kunnen uploaden.

Literatuur

Beide opleidingen werken aan actualisatie van de literatuur en studieboeken. Docenten brengen actualiteit in vanuit onderzoek, landelijke projecten (website Lezen voor de lijst) of bijdrage in het Levende Talen Magazine.

De opleiding **Nederlands** hanteert de standaard handboeken met daarnaast readers met artikelen. Veel literatuur is praktijkgericht en er wordt geen Engelstalige literatuur ingezet. Het panel adviseert meer wetenschappelijke en Engelstalige literatuur in te zetten, opdat studenten ook leren diepgaandere meer theoretische literatuur over taaldidactiek, taalontwikkeling, literatuurdidactiek en meertaligheid te hanteren in de grote discussies over bijvoorbeeld vorm- of functiegericht taalonderwijs. Ook internationale literatuur gericht op onderzoeksmethoden en vakdidactische overwegingen past in de bagage van leraren Nederlands; niet in de laatste plaats waar het gaat over Nederlands als Tweede Taal en tweetaligheidsontwikkeling.

De opleiding **Fries** hanteert de voorhanden literatuur over het vak Fries, met daarbij zeer goede publicaties, inclusief veel Engelstalige en wetenschappelijke publicaties. Het panel adviseert ook meer overstijgende literatuur (taalkundig) op te nemen ter ondersteuning van de voorgenomen versterking van de vakspecifieke competentie en reflectieve competentie.

Invoering afstudeerrichtingen

Beide opleidingen volgen het afdelingsbeleid aangaande de invoering van de afstudeerrichtingen algemeen vormend en beroepsonderwijs. Studenten worden in de eerste drie studiejaar voorbereid en kiezen voor het vierde studiejaar een afstudeerrichting.

De opleiding **Nederlands** ontwikkelt de leerplannen voor beide afstudeerrichtingen in samenwerking met de werkvelden. Samen met docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs is een module Nederlands in het mbo ontwikkeld. In het eerste jaar leggen docenten accenten bij het vo en het mbo. De module vakdidactiek 2 besteedt aandacht aan de verschillen tussen het vo en het mbo.

Het vak **Fries** wordt vooral in het voortgezet onderwijs verzorgd en nauwelijks in het mbo. De studenten focussen tijdens de studie meer op het voortgezet onderwijs.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

Het panel is van mening dat voor beide opleidingen geldt dat de inhoud van de programma's de studenten de mogelijkheden biedt om zich te bekwamen als leraar Nederlands of leraar Fries. De programma's bevatten de benodigde leerstof en ruime mogelijkheden om de kennis en vaardigheden te oefenen en toe te passen. De programma's kennen een opbouw qua complexiteit van de lesstof en een toename in de zelfstandigheid bij studenten.

Met de in standaard 2 al genoemde versteviging van het conceptueel denken kan meer samenhang worden ingebracht in de relatie tussen onderwijs en vakdidactiek. Dit zal ook het reflectief vermogen bij studenten vergroten en hen bewuster maken van hun rol als leerkracht en hun bijdrage aan het vakgebied.

Binnen het programma **Nederlands** wordt de koppeling tussen het vak en de vakdidactiek al versterkt door onderscheid aan te brengen in de kennis en vaardigheden op 'studentniveau' en de kennis en vaardigheden op 'docentniveau', bijvoorbeeld de eenheden Grammatica en Didactiek van de grammatica. Deze opzet naar didactisering geldt ook voor andere domeinen als Jeugdliteratuur, Lees- en Schrijfvaardigheid en Mondelinge taalvaardigheid. Dit wordt ondersteund vanuit een algemene lijn Vakdidactiek Nederlands.

Bij de opleiding **Fries** leren studenten de theorie over meertaligheid toe te passen in de module Didactisch Practicum waar zij ondermeer lessenseries Fries ontwikkelen voor leerlingen met een grote diversiteit in kennis van het Fries en van het Nederlands. Studenten leren differentiëren in hun lesaanbod en maken gebruik van digitaal lesmateriaal van uitgeverij Afûk. Het panel vindt het positief dat beide opleidingen werken aan de integratie tussen het vak en de vakdidactiek en dit ook meer expliciet benoemen naar studenten. Het panel is van mening dat de opleiding Nederlands meer samenhang kan creëren door met grotere onderwijseenheden te werken in plaats van de huidige opzet met veel kleinere vakken. De programmaonderdelen kunnen meer met elkaar in verbinding worden gebracht om meer synergie te verkrijgen. Activerende werkvormen hebben bijvoorbeeld bij het talenonderwijs de extra dimensie van taalontwikkende interactie binnen activerend, samenwerkend leren. Dat stelt extra eisen aan de constructie van opdrachten en samenhang tussen onderdelen.

Studenten waarderen de praktijkgerichtheid van de programma's en de mogelijkheden om ervaringen uit te wisselen. Dit wordt ook versterkt doordat modules samen met docenten uit het mbo worden ontwikkeld en uitgevoerd, bijvoorbeeld de module Nederlands in het mbo. Dit is een opstap naar de invoering van de beroepsgerichte afstudeerrichtingen.

Standaard 4: Vormgeving programma (voldoende)

Het panel is van mening dat docenten veel verschillende werkvormen toepassen, die studenten later in hun beroepspraktijk ook weer kunnen toepassen. Het dubbele-bodemprincipe krijgt ruime aandacht doordat docenten hun aanpak ook expliciteren naar studenten.

Het curriculum Nederlands weerspiegelt de traditionele indeling van het vak Nederlands als moedertaal, opgedeeld in deeltaalvaardigheden, literatuur en didactiek. Het vak wordt niet benaderd als taalverwervingsvak (vergelijk de andere moderne vreemde talen). Nederlands als tweede taal is slechts een klein apart vakonderdeel. Met de vele kleine onderdelen is de samenhang soms moeilijk zichtbaar. Ontwikkelingen in de samenleving (waaronder meertaligheid, taalverschillen in klassen, de rol van andere talen en digitalisering van

communicatie) verdienen een grotere plaats binnen de modulen in mogelijk meer geïntegreerde vaardigheden en taaltaken.

Alumni geven aan dat zij veel samenhang hebben ervaren tussen theorie en praktijk door de praktijkvoorbeelden die docenten inbrachten in de lessen en de aangeleerde werkvormen ook veel zelf toepassen in hun beroepspraktijk. Aandachtspunten zijn de onderzoeks- en rapportagevaardigheden.

Het panel concludeert dat de opleidingen werkvormen hanteren die voor studenten en alumni goed bruikbaar zijn in de praktijk. Studenten voelen zich gestimuleerd, uitgedaagd en goed voorbereid op de beroepspraktijk. Met de versterking van de onderzoekslijn en de aandacht voor conceptueel denken en didactisering zal de samenhang verder kunnen groeien. Daarmee kunnen de tevredenheidsscores van studenten mogelijk weer gelijk trekken met landelijke gemiddelden. Meer aandacht voor de samenhang in het studieprogramma vindt het panel een goede zaak.

Voor de deeltijdprogramma's geldt dat de studeerbaarheid wordt verhoogd door het onderwijs meer te integreren en in grotere onderwijseenheden aan te bieden van 3 tot 5 EC. Daarmee kunnen studenten makkelijker, mede door hun werkervaring, de link leggen tussen theorie en praktijk.

Het panel constateert uit gesprekken dat studenten uitwisseling tussen voltijd en deeltijd waarderen. Voltijders en deeltijders vullen elkaar goed aan op het gebied van ICT-vaardigheden en ervaring met klassenmanagement.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

De opleidingen **Nederlands** en **Fries** hanteren de eisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of wellicht te vertragen. Deeltijdstudenten kunnen vrijstellingstoetsen doen bij instroom om te bepalen of zij in aanmerking komen voor vrijstelling voor Stijl, Spelling en/of basisgrammatica.

Beide opleidingen onderhouden contacten met de toeleverende en afnemende velden om aan te kunnen sluiten op de instroomkwalificaties. De opleiding **Nederlands** organiseert jaarlijks een taalconferentie in samenwerking met het aansluitingsnetwerk vo-ho. Daar wisselen docenten en leerkrachten kennis en vaardigheden uit en werkt men aan de bevordering van de doorstroom vo-ho.

Het deeltijdkarakter van de opleiding Fries zorgt er voor dat de studenten vaak een grotere betrokkenheid hebben op de praktijk. Daarmee zijn ze vaak meer intrinsiek gemotiveerd voor het vak. In afstemming met het afdelingshoofd en de examencommissie wordt de kleine studiegroep een flexibel maatprogramma geboden om zo goed mogelijk aan te sluiten op vooropleiding en werkervaring. Vaak zijn de studenten al wat ouder en brengen veel (werk-) ervaring met zich mee. Recente subsidies voor de ontwikkeling van actueel lesmateriaal in het vo, hebben mogelijk een positief effect op leerlingenaantallen en de status van het vak.

Voor beide opleidingen geldt dat studenten in de NSE 2015 positief oordelen over de aansluiting van de opleidingen op de vooropleiding (scores 3,5 NL en 3,3 FR).

Conclusie standaarden 2 tot en met 5

Samenvattend stelt het panel dat de programma's Nederlands en Fries een sterk praktijkgerichte component hebben en sterke samenhang vertonen tussen de beroepsopdrachten en de stageonderdelen. De relatie met de vakdidactische en onderzoeksleerlijnen is in ontwikkeling. De opleidingsprogramma's kunnen winnen aan de onderbouwing vanuit de theoretisch (vak)didactische concepten.

Beide opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling. Bij Nederlands ligt de nadruk op de vorming van grotere onderwijseenheden en aanbod van meer geïntegreerd onderwijs. Bij beide programma's is het panel van mening dat beter kan worden aangesloten op actuele ontwikkelingen als meertaligheid, taalgericht vakonderwijs en de omgang met taaldifferentiatie. Beide opleidingen hebben de kennis en werkveldcontacten om daar vorm aan te geven.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 2 tot en met 5.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

De docenten zijn organisatorisch ondergebracht in het docententeam Talen (circa 28 fte, circa 58 docenten). De opleiding Nederlands wordt verzorgd door 16 docenten. De opleiding Fries wordt verzorgd door vier docenten. Het panel is overtuigd van de kwaliteiten binnen het docententeam. Zij dekken de benodigde kwaliteiten en vakgebieden. Voor Fries geldt dat twee van de vier docenten gepromoveerd zijn en een derde bezig is met promotie. Van de docenten Talen is 89 procent mastergeschoold (veelal wo-master); 2 procent is gepromoveerd. Bij de opleiding Nederlands is een docent VELON-geregistreerd en zijn drie docenten bezig met het verkrijgen van een VELON-registratie.

Uit NSE-gegevens (2015) blijkt dat studenten tevreden (NL 3,7) tot zeer tevreden (Fries 4,4) zijn over de kwaliteiten van docenten (vakinhoudelijk, didactisch, kennis van beroepspraktijk en begeleiding).

Docenten houden contact met andere lerarenopleidingen Talen via landelijke vakoverleggen, het project *10voordeleraar* en deelname aan conferenties en via het bestuur van Levende Talen.

Jaarlijks organiseert de afdeling Talen een Talenconferentie voor docenten uit het voortgezet en hoger onderwijs in de Noordelijke regio. Er zijn ook afdelingsbijeenkomsten over nieuwe didactiek. De docenten werken samen met docenten van de RUG in het project Professionele Leergemeenschap. Het panel heeft hierbij gemist: deelname aan voor de hand liggende netwerken als Platform Taalgericht Vakonderwijs of Anela. De landelijke verankering kan sterker vorm krijgen.

Het panel constateert dat de docenten **Nederlands** zeer gemotiveerd zijn en goede en sterke contacten hebben met vo- en mbo-scholen. Aandachtspunt voor het docententeam is de visieontwikkeling rond het vak Nederlands. Het huidige programma is niet erg vernieuwend en moet worden aangepast aan de veranderende inzichten vanuit het onderwijsbeleid, waarbij vakkenintegratie en verbinding van het Nederlands aan andere vakken te verwachten is. Het

panel adviseert deze ontwikkelingen snel uit te kristalliseren en het leerplan Nederlands snel verder te ontwikkelen. De opleiding kan daarbij goed gebruik maken van de Input vanuit het DocentOntwikkelTeam (DOT, met participatie van docenten Nederlands van twee mbo-scholen, vijf vo-scholen en twee andere hogescholen). Aandachtspunt bij **Nederlands** is de verbinding met de wetenschappelijke wereld, bijvoorbeeld via een lectoraat of via promotietrajecten. Het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden verdient aandacht.

Voor de docenten **Fries** geldt dat zij specialisten zijn in Taalkunde, Letterkunde, Meertaligheid en Taalverandering. Onduidelijk is of de docenten vakdidactisch gedegen geschoold zijn. Docenten participeren in het lectoraat Fries en meertaligheid en bezoeken en organiseren conferenties, bijvoorbeeld de jaarlijkse conferentie Fierder mei Frysk. Diverse promovendi verzorgen gastcolleges.

De docent-studentratio binnen de afdeling Talen is hoog (1:32,8) en wordt als (te) hoog ervaren door docenten. Tijd is een knelpunt, mede door de groei van de talenafdeling in combinatie met de vernieuwing van de leerplannen. Ook de voorbereiding op de accreditatie en de voorgenomen fusie met Stenden Hogeschool vergen extra inspanning. Signalen zijn door het management opgepakt en men is er in geslaagd de formatie uit te breiden. De werksfeer is goed, mede door de kleinschaligheid en de directe contacten onderling en met de studenten. Studenten zijn erg tevreden over de begeleiding door docenten en op de stagescholen. In het derde en vierde studiejaar vergt de begeleiding op de stagescholen veel inzet van docenten. Studenten oordelen positief over de betrokkenheid, aanspreekbaarheid, kleinschaligheid, goede voorbereiding op de praktijk en de persoonlijke en zorgzame aandacht. Alumni melden dat docenten een voorbeeldrol vervullen in de hantering van gevarieerde werkvormen.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat de opleidingen Nederlands en Fries beschikken over een competent docententeam dat de benodigde kennis en kwaliteiten grotendeels dekt. Wel is er versterking van wetenschappelijke kwaliteiten wenselijk onder andere voor de actualisering van het curriculum Nederlands en voor de onderzoeksbegeleiding van studenten. Het management heeft oog voor de werkdruk en neemt maatregelen deze te verlichten.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (voldoende)

Studenten maken gebruik van algemene voorzieningen binnen de hogeschool, zoals van het Learning Centre waar zij ondersteuning kunnen vragen bij de opbouw van hun digitale portfolio. Er zijn geen specifieke opleidingsvoorzieningen. Voor **Nederlands** geldt dat studenten in de module Taalbeheersing teksten leren schrijven voor digitale media (webteksten en blogs). Bij Didactiek van de jeugdliteratuur leren zij een website bouwen voor het vakonderdeel fictie, volgens UDL (Universal Design for Learning). In het project Schoolvak Nederlands maken studenten een glossy of blog over Nederlands als schoolvak.

Studenten geven aan dat docenten steeds meer ICT-vaardig worden en ICT steeds meer inzetten in de lessen. Het panel geeft aan dat de opleidingen de aandacht voor ICT op onderdelen (e-learning en de rol van ICT in het onderwijs) verder kan aanscherpen.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening (voldoende)

Studenten, alumni en docenten oordelen in de gesprekken met het panel positief over de stage- en studiebegeleiding. Studenten typeren de docenten als betrokken en goed bereikbaar. De stagebegeleiding is ingericht vanuit de opleidingsscholen (vast uur begeleiding per week). Studenten op niet-opleidingsscholen ontvangen extra begeleiding van de NHL-docenten en komen eens per drie weken bijeen op de NHL om ervaringen uit te wisselen.

Het panel vindt het positief dat bij **Nederlands** wordt gesproken over de opzet van Professionele Leergemeenschappen om samen met de opleidingsscholen de (vak-)didactische thema's te kunnen uitdiepen. Dat draagt bij aan de gezamenlijke visie op het vak. Het panel vindt dit een positieve ontwikkeling aangezien de vakdidactici nu een kleine rol hebben in de begeleiding van studenten. Er is sprake van een bezoek van een vakdidacticus tijdens de stagepraktijk. Het panel vindt dat weinig voor de beoordeling van de ontwikkeling van de vakdidactische competenties; ondanks het feit dat begeleidende docenten veel ervaring delen. Ook vanuit de opleiding **Fries** blijkt dat de lijn tussen de opleiding en de stagescholen kort is en dat er een levendiger onderlinge communicatie en afstemming is dan uit formele stukken blijkt. Door de kleinschaligheid zijn de lijnen kort en is persoonlijk contact snel gelegd.

Van deeltijdstudenten wordt meer eigen initiatief verwacht en is de begeleiding al snel meer op afroep beschikbaar. De begeleiding is veelal in handen van docenten van het betreffende leerjaar waar een deeltijdstudent zich in bevindt. Voor studenten met studievertraging is er gerichte aandacht vanuit het project Studiesucces met intensieve begeleiding op maat. Docenten organiseren thematische werkbijeenkomsten en bieden waar nodig persoonlijke studiecoaching.

Uit gesprekken en uit de NSE-gegevens blijkt dat studenten tevreden zijn over de informatievoorzieningen en tijdigheid van informatie. Volgens studenten kan meer aandacht uitgaan naar eenduidigheid in de versies van opdrachten, rubrics et cetera. Met de onderwijsvernieuwingen zijn veel versies in omloop. Studenten Fries oordelen hoger dan de studenten Nederlands. Door de kleinschaligheid van Fries zijn de contacten dusdanig direct dat studenten zeer snel zijn geïnformeerd.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. Het panel constateert dat de opleidingen de aandacht voor ICT op onderdelen kan versterken. De studiebegeleiding is sterk studentgericht. Het panel adviseert de aandacht voor de vakdidactische begeleiding tijdens de stages aan te scherpen. ICT-middelen kunnen daar een rol in spelen, bijvoorbeeld door opnamen als bewijsstuk op te laten nemen in de studentdossiers.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Kwaliteitszorg (voldoende)

De opleidingen Nederlands en Fries werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Afdeling Talen 2014-2015*, dat is gericht op de evaluatie van de vakspecifieke onderdelen. In 2014-2015 zijn de module-evaluaties gekoppeld aan de check van de toetscommissie, zodat een totaalbeeld ontstaat over de module- en de toetskwaliteit. Afdelingsoverstijgende onderdelen worden geëvalueerd in de semesterevaluaties.

De opleidingen organiseren, in aanvulling op de schriftelijke evaluaties, bijeenkomsten met studenten en alumni. Dit levert informatie over de inhoud van de opleiding en de aansluiting op het werkveld. Resultaten worden besproken in de docentenvergadering. Aandachtspunt blijft de terugkoppeling van uitkomsten en verbeteringen naar de studenten.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg in de basis voldoet en input levert voor de verdere ontwikkeling van de opleidingsprogramma's.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen voor beide opleidingen tot het oordeel **voldoende**.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

Beide opleidingen volgen het toetsbeleid en het toetsplan van de afdeling Talen. De jaartoetsplannen en de toetseenheden zijn beschreven in de studiehandleidingen en in de elektronische leeromgeving Educator. De koppeling met de kennisbases is beschreven. In 2015-2016 is binnen de afdeling Talen 'volgens het boekje' getoetst, waarbij docenten hebben geoefend met het gebruik van toetsmatrijzen. Docenten zijn bewuster bezig met het opstellen van toetsen volgens de taxonomie van Bloom en per 2015-2016 is het beleid dat docenten samenwerken bij het opstellen van toetsen. Het panel constateert dat de opleiding Nederlands daar verder mee is gevorderd dan de opleiding Fries. Bij Nederlands zijn meer toetsmatrijzen en meer voorbeeldtentamens in gebruik.

Beide opleidingen hanteren een variatie aan schriftelijke en mondelinge toetsvormen die passend is bij de gehanteerde onderwijsvormen en inhoud. Bij **Nederlands** wordt de landelijke kennisbasis in het derde studiejaar getoetst in de landelijke kennistoets (LKT). Het slagingspercentage voor de LKT is vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde slagingspercentage.

Aangezien er voor **Fries** geen centrale landelijke kennistoets is, wordt de kennisbasis geïntegreerd getoetst in jaarlijkse kennisassessments en taaltoetsen. De kennistoetsen Fries worden door de docenten gezamenlijk ontwikkeld, wat tevens een goede check geeft op de samenhang en inhoud van het curriculum. Per 2016-2017 voert de opleiding een afsluitende taaltoets in.

Sinds 2014-2015 wordt de vakdidactieklijn afgerond in het vakdidactisch eindwerk. Studenten vormen hun eigen visie op taaldidactiek met theoretische onderbouwing vanuit de vakliteratuur. Bewijs hiervoor leveren studenten in een lessenserie of een taalproject. De toetsing en rubrics voor de onderzoeksleerlijn zijn centraal ontwikkeld en worden met de ervaringen vanuit de p-taken bijgesteld. Het panel vindt het vakdidactische eindwerk een welkome aanvulling in de eindfase. In de beoordeling van het vakdidactisch eindwerk en van het praktijkonderzoek adviseert het panel meer aandacht te geven aan de didactische keuzes vanuit de theoretische onderbouwing die leiden tot duidelijk beargumenteerd handelen.

Bij de beoordelingen in de eindfase is er aandacht voor de scheiding tussen begeleiders en beoordelaars. De beoordelaars van eindwerken zijn docenten uit het vierde studiejaar. Daar waar studenten zijn begeleid door de eigen taalvakdidacticus, wordt een vakdidacticus van een ander taalgebied ingeschakeld bij de beoordeling. Voor de kleine opleiding Fries is dit voor de hand liggend.

In de beoordelingsformulieren ziet het panel een variatie in de wijze van invulling en onderbouwing van oordelen. Vanuit de dossiers **Fries** constateert het panel dat de beoordeling van de eindwerken beter kan worden beschreven en meer eenduidig kan worden ingevuld. De docenten kunnen meer onderling reflecteren op wat er wordt beoordeeld en hoe dit wordt genoteerd. De beoordelingscriteria kunnen scherper worden geformuleerd en gehanteerd. Voor **Nederlands** geldt dit voor de beoordeling van de vakdidactische keuzes en de diepgang die studenten tonen. Het panel vindt het positief dat voor een aantal sleutelvakken Nederlands het vier-ogen-principe vooraf (bij opstellen toets) en achteraf (bij beoordeling) wordt gehanteerd, bijvoorbeeld bij de toetsen Proza- en bij Poëzie-analyse met voornamelijk open vragen.

Het panel is van mening dat de opzet en de beoordeling van de afstudeerfase in helderheid kan winnen aan meer expliciete, efficiënte en effectieve beschrijvingen. Het panel adviseert in de docententeams te blijven werken met kalibratiesessies voor beoordelaars en voor de vakcoaches in de scholen en de rubrics meer vakspecifiek op te stellen. Daarmee kan een gezamenlijker beeld ontstaan van het verwachte eindwerk en eindniveau.

Het panel vindt dat er in de basis voldoende toetskwaliteit is en dat de aandacht voor verdere ontwikkeling aanwezig is (gebruik toetsmatrijzen, rubrics en vier-ogen-principe vooraf en achteraf). Uit NSE-gegevens blijkt dat studenten positief oordelen over de kwaliteit en helderheid van toetsen. Het panel vraagt aandacht voor de scholing van docenten en voor de kalibratie tussen docenten qua hantering van de rubrics en de wijze waarop de beoordelingen worden onderbouwd en uitgeschreven.

Borging kwaliteit toetsing

Vanuit beide opleidingen heeft een docent zitting in de toetscommissie Talen en in de examencommissie. De toetscommissie voert actief controle op de kwaliteit van toetsen. Bij **Fries** is de aanwezigheid van proeftentamens en passende beoordelingsinstrumenten gecheckt. Bij **Nederlands** wordt vermeld dat in een cyclus van twee jaar alle toetsen in de afdeling worden geëvalueerd.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft van iedere opleiding een selectie aan eindwerkstukken ingezien (zie bijlage 7) en vindt dat het niveau daarvan in de regel voldoet. De dossiers eindwerkstukken laten zien dat afgestudeerden als bekwame leerkracht voor de klas kunnen functioneren. Bij **Nederlands** adviseert het panel meer aandacht te geven aan een professionelere rapportagestijl van de eindwerken qua opbouw en toonzetting. Bij een praktijkonderzoek met een hoge becijfering kon het panel de beoordeling niet goed volgen. Dit dossier is besproken met beoordelaars en daaruit blijkt dat de betreffende examinerator, van een andere taalopleiding, niet adequaat was ingewerkt. Uit de overige eindwerken bleek dat de student in kwestie voldeed aan het gewenste eindniveau. Deze alleenstaande casus is volgens het panel een voorbeeld dat examinatoren goed ingewerkt en opgeleid moeten zijn en kennis moeten hebben van het beoordelen van onderzoek.

Studenten geven aan dat er veel aandacht is in het vierde studiejaar voor het vakdidactisch handelen voor de klas en voor reflectie op het handelen in de praktijk. Het panel ziet dit bevestigd in de einddossiers met voorbeelden van ontwikkelde lessenseries. Deze tonen dat studenten 'goede uitvoerende leerkrachten' zijn. De kwaliteit van de onderzoeksverslagen en vakdidactische eindwerken wisselde, vooral qua inkadering van vraagstellingen en op het punt van onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur. Dit verdient scherpere aandacht, bij de start van de afstudeerprojecten en ook in de onderzoeksrapportages. Met de positionering van het vakdidactisch eindwerk in het vierde jaar en de voorgenomen uitbreiding van het praktijkonderzoek naar 10 EC, is er gelegenheid om deze aspecten te versterken. Het panel constateert dat de onderwerpkeuze voor het praktijkonderzoek wordt vrijgelaten en niet vakspecifiek hoeft te worden ingekleurd. Het panel geeft ter overweging om meer te sturen op vakdidactische invulling van praktijkonderzoeken. Daarmee kan de onderzoekslijn vanuit de (vakinhoudelijke) p-taken een logischer doorloop krijgen in de eindfase.

Alumni en studenten geven aan dat zij in hun onderwijspraktijk veel gebruik maken van de aangeleerde werkvormen en van de actuele artikelen die docenten aandragen. Bij **Fries** is er duidelijk aandacht gegeven aan differentiatie in lesgeven afhankelijk van het startniveau van leerlingen.

Uit de NSE-gegevens blijkt dat studenten tevreden zijn over de aansluiting van de opleidingen op de beroepspraktijk en op de voorbereiding op een beroepsloopbaan. De opleidingen organiseren bijeenkomsten voor studenten en alumni over de inhoud van de opleiding en de aansluiting op het werkveld. In het werkveld is men op de scholen tevreden over de inzetbaarheid en het functioneren van de afgestudeerden.

Het panel constateert dat de eindwerkstukken over de gehele linie voldoen aan het verwachte niveau. De opzet en inhoud van de vakdidactische eindwerken en praktijkonderzoeken kunnen worden versterkt. De herpositionering van vakdidactische eindwerken en de verruiming van de omvang van het praktijkonderzoek kunnen daar een positieve bijdrage leveren, aldus het panel, naast de blijvende aandacht voor objectivering van de beoordelingen en de wijze waarop de rubrics worden toegepast.

Conclusie standaarden 10 en 11

Het panel is van mening dat de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties in de basis voldoen. De opleidingen leveren bekwame leerkrachten af die in de praktijk voor de klas functioneren. De toetsen zijn inhoudelijk van goede kwaliteit. De diverse eindkwalificaties (vakinhoudelijk, vakdidactisch, taalvaardigheid, pedagogisch, beroepsmatig, onderzoeksmatig) worden duidelijk getoetst op tussen- en eindniveau. De kennisbases worden in voldoende mate afgedekt. De toetsing en eindbeoordeling zijn in ontwikkeling. Er is een toename in het gebruik van toetsmatrijzen/rubrics en in de afstemming (kalibratie) van oordelen. Het panel adviseert deze ontwikkeling voort te zetten met een scherp oog voor de helderheid van de beoordelingscriteria, de positionering van afstudeeronderdelen en de afstemming tussen beoordelaars. De opleidingen zetten aantoonbaar stappen in de goede richting. De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties. Het panel concludeert dat de afstudeerdossiers voldoen aan het vereiste bachelorniveau. Hoewel bij het praktijkonderzoek niet alle studenten het gewenste niveau bereiken.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen voor de opleidingen Nederlands en Fries tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 10 en 11.

Aanbevelingen Nederlands en Fries

Het panel geeft de opleidingen de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te ondersteunen:

- Verduidelijk hoe de onderzoekslijn en de p-taken wordt voortgezet in het vakdidactisch eindwerk en het praktijkonderzoek in de afstudeerfase.
- versterk de aandacht voor e-learning en de rol van ICT in het onderwijs.
- Blijf bij toetsing en beoordeling werken met kalibratiesessies voor beoordelaars en voor de vakcoaches in de scholen, opdat een gezamenlijker beeld ontstaan van het verwachte eindwerk en eindniveau.
- Stel de rubrics meer vakspecifiek op, zodat een meer expliciete, efficiënte en effectieve vorm van beoordeling van het eindwerk ontstaat. Daarbij is scholing van docenten op het gebied van toetsing een aandachtspunt.
- Met de positionering van het vakdidactisch eindwerk in het vierde jaar en de voorgenomen uitbreiding van het praktijkonderzoek, vraagt het panel aandacht voor inkadering van vraagstellingen en onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur in de afstudeerprojecten en onderzoeksrapportages.

Het panel geeft de opleiding **Fries** de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding te ondersteunen:

- Integreer de toetsing van de kennisbasis in het eindwerkstuk. Borg dat de vakinhoudelijke toetsing een duidelijk onderdeel is van de eindtoetsing.
- Het vak Fries balanceert in allerlei opzichten tussen de verwerving van kennis van en over het Fries en groeiende aandacht voor meertaligheid (als collectieve en individuele kernkwaliteit van Friezen). Thematiseer in het onderwijs- en onderzoeksprogramma dit spanningsveld.

- 'Objectiever' de opleiding. De student moet zich in beginsel aanpassen aan de opleiding en de gestelde eisen. Zorg voor een helder vrijstellingenbeleid met heldere eisen en een goede balans met de eerdere, vaak gelijkwaardige opleidingen en werkervaring. Nu lijkt het of de opleiding zich naar de student richt, waar de student zich naar de opleiding moet richten.

Het panel geeft de opleiding **Nederlands** de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding te ondersteunen:

- Verken de ervaringen van andere opleidingen met integratie van taaltaken of verbinding met andere vakken. Dit kan passen bij de voorgenomen nieuwe afstudeerrichtingen.
- Versterk de aandacht voor de inzet van wetenschappelijke en Engelstalige literatuur.
- Werk proactief aan actualisering van het curriculum, passend bij de veranderingen zoals geschetst in Onderwijs2032, bijvoorbeeld vakkenintegratie en omgaan met meertaligheid.
- Bereid studenten voor op hun rol in de taalbeleidsontwikkeling op scholen, gezien de groeiende taalverschillen binnen scholen en klassen.
- Houdt aandacht voor de internationale taaldidactische ontwikkelingen via professionalisering binnen de vakgroep en via het onderhouden van relevante contacten met toegepast taalwetenschappelijk onderzoek.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties (voldoende)

De opleidingen Duits, Engels en Frans bieden brede programma's voor het leren verzorgen van de schoolvakken Duits, Engels en Frans op havo/vwo onderbouw of in het (v)mbo. De opleidingsprogramma's zijn gericht op taalvaardigheden, literatuur en kennis van de doeltaallanden en hun specifieke cultuur, in combinatie met een degelijke opbouw aan theoretische kennis. De opleiding Engels wil zich profileren op het gebied van vernieuwend onderwijs, onder andere door het ontwikkelen van bij- en nascholing voor het werkveld.

De eindkwalificaties voor de lerarenopleidingen **Duits, Engels en Frans** zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de landelijke kennisbases Duits, Engels en Frans. Met de herziening van de curricula leggen de opleidingen meer focus op de ontwikkeling van de student-eigen visie op het onderwijs. Dit komt nu tot uiting in het derdejaars vakdidactisch eindwerk, dat in verzwaarde versie een plaats gaat krijgen in de afstudeerfase. Het panel constateert dat de opleidingen werken aan een versterking van de vakspecifieke uitwerking van de competenties 3 (vakinhoudelijk en vakdidactisch) en 7 (reflectie en ontwikkeling). Dit komt tot uiting in de vakdidactische eindwerkstukken en het eindassessment startbekwaam (zie standaard 11). De opleidingen kunnen daarmee meer richting geven aan de verdere ontwikkeling van de curricula.

De eindkwalificaties taalvaardigheid worden extern gevalideerd via internationale taaltoetsen: Test van het Goethe Instituut voor Duits, Cambridge Proficiency in English (CPE) voor Engels, en Test de connaissance du français (TCF) voor Frans. Deze toetsen zijn onderdeel van de landelijke kennistoetsen en daarmee een belangrijk onderdeel van de eindkwalificaties.

Vernieuwingen in de opleidingen komen tot stand in overleg met het onderwijswerkveld en worden getoetst aan de daar levende opvattingen. De opleidingen hebben een sterke binding met het werkveld en de regio voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties, onder andere via de gremia rond LKB en LKT en landelijke overleggen van lerarenopleiders. De contacten met opleidingsscholen zijn goed en leveren input over actuele ontwikkelingen.

Conclusie standaard 1

Het panel vindt dat de opleidingen Duits, Engels en Frans de kennis en contacten hebben om de beroepsbeelden en de eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De opleidingen kunnen meer sturen op de vakspecifieke uitwerking van de competenties en op de profilering.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Kennis en beroepsvaardigheden

De ontwikkeling van de vakspecifieke kennis en beroepsvaardigheden voor de schoolvakken Duits, Engels en Frans wordt geborgd doordat de opleidingsprogramma's zijn gerelateerd aan de desbetreffende domeinen van de landelijke kennisbases (LKB) en de landelijke competentieprofielen. Op grond van curricula beschrijvingen stelt het panel vast dat de landelijke kennisbases worden gedekt door de inhoud en leerdoelen (zie verder standaard 3). Studenten kunnen in het derde leerjaar deelnemen aan de LKT als zij 60-70 procent van eerdere onderdelen hebben behaald. De opleidingen zijn actief betrokken bij het opstellen van de LKB en LKT.

De taalvaardigheid wordt voor de MVT (Moderne Vreemde Talen) afgesloten op C1-niveau met internationaal erkende tentamens: het Cambridge Proficiency Expert (CPE, C1/C2-niveau) voor **Engels**, de C1-toets van het Goethe Instituut voor **Duits** en de Test de connaissance du français (TCF) voor **Frans**. Voor Frans geldt dat leesvaardigheid wordt afgesloten op C1-niveau en andere vaardigheden op B2+ niveau. De opleiding **Frans** is formeel centre de passation en neemt testen af in opdracht van CIEP, het Centre International d'Études Pédagogiques.

Voor de drie opleidingen geldt dat de instroom een grote diversiteit heeft in taalvaardigheid. De taalvaardigheidsleerlijn wordt op maat aangeboden. De borging van het eindniveau is in orde via de verplichte internationale taaltoetsen Goethe, CPE en TCF (zie standaard 10).

Het traject naar het eindniveau kan verschillen per student. Bij **Duits** is er de Sprachtraining (deel verplicht en deel keuze). Bij **Engels** kunnen studenten per studiejaar kiezen uit negen 'Options' waarmee specifieke beroepsvaardigheden kunnen worden versterkt, bijvoorbeeld serious gaming, classroom English, stand-up comedy of Commonwealth Literature. Studenten **Frans** krijgen de kans om, op basis van hun voorkennis en ervaring, à la carte onderdelen op te nemen.

Het panel constateert uit materialen en gesprekken dat de MVT-programma's een brede basis bieden en zich richten op het aanleren van de nodige vak- en docentkwaliteiten. Deze informatie was door de verspreiding over meerdere bronnen echter niet altijd helder voor het panel.

In de opleidingsprogramma's is er een sterke focus op het functioneren in de beroepspraktijk en komt voldoende vakinhoudelijke en didactische kennis aan bod. Met de integratie tussen de leerlijnen wil men dit verder versterken (zie standaard 3). Vanuit de vakdidactieklijn zijn er opdrachten ingebouwd voor de verschillende vaardigheden gericht op het kunnen toepassen in de praktijkstages. Studenten waarderen de praktijkgerichtheid en de meerwaarde van stages en buitenlandverblijf (scores in NSE boven 3,5). Studenten geven aan dat er veel aandacht is voor de beroepspraktijk en het dagelijks handelen als leerkracht. Docenten vervullen daarbij een voorbeeldrol volgens het motto 'teach as you preach'.

De stageplaatsing verloopt via het stagebureau. Dit bureau zoekt een geschikte stageplek rekening houdend met voorkeur van studenten. Studenten moeten verplicht op verschillende soorten scholen stage lopen ter voorbereiding op de keuze van een afstudeerrichting.

Deeltijdstudenten zoeken meestal zelf een stageplaats die een goede combinatie biedt met de eigen werkomgeving.

Het panel vindt dat de diepgang in de programma's kan worden versterkt met meer aandacht voor het conceptueel denken en het onderbouwen van het handelen vanuit de (wetenschappelijke) literatuur. Hiermee kan de reflectie en visieontwikkeling winnen aan diepgang en kracht en zo de eigen visie van studenten versterken op het vak en op het onderwijs. Het panel adviseert daarbij de beroepspraktijk vanuit de theorie van het vak en de bijbehorende vakdidactiek te benaderen en van daaruit de koppeling te maken naar de eisen die de beroepspraktijk (in de stages) stelt. Het panel signaleert dat de aandacht voor theoretische onderbouwing toeneemt, mede door de invoering van de onderzoeksleerlijn met professionaliseringstaken. Studenten geven aan dat er in de vakdidactieklijn veel aandacht is voor de theoretische onderbouwing. Het panel adviseert de aandacht voor meer diepgang vanuit de literatuur/theorie door te zetten en meer te expliciteren. Docenten kunnen, meer dan nu het geval is, in hun eigen onderwijs vaker aangeven waarom ze bepaalde didactische keuzes maken zodat visies van studenten hetzij ondersteund, hetzij bijgestuurd kunnen worden.

De beroepspraktijk is ruim aanwezig in de opleidingen. Er is een sterke lokale verankering met de opleidingsscholen en ruime samenwerking met partners in het werkveld. De opleiding **Frans** start in 2016 met een vakdidactisch netwerk met docenten van de opleidingsscholen. De contacten bieden voor studenten ruime mogelijkheden voor stages. Voor **Engels** zijn deze mogelijkheden, gezien de grotere studentenaantallen, beperkter. Studenten **Engels** geven aan dat het korte tijdsbestek van de eerstejaarsstage niet altijd een goede kennismaking met de beroepspraktijk garandeert en daarmee niet altijd goed motiveert voor vervolgkeuzes. De relatie curriculum-beroepspraktijk wordt opleidingsbreed voorts gerealiseerd op grond van de doorlopende leerlijn Persoonlijke Professionele ontwikkeling.

In de diverse programmaonderdelen wordt de relatie tussen de aangeboden leerstof en de beroepspraktijk duidelijk gelegd. Hierdoor kunnen de studenten ook tijdens de stages de vertaalslag naar de praktijk maken. De docenten vervullen daarin duidelijk een voorbeeldrol, zo melden de studenten. Studenten melden dat docenten in de lessen veel aandacht hebben voor 'hoe je het vak kunt onderwijzen en welke werkvormen je kunt hanteren' (zie verder standaard 4). Studenten zien de meerwaarde van de ingezette integratie terug in een grotere praktijkgerichtheid, waarbij vakdidactiek meer centraal staat. Voor ouderejaars studenten werd dit vaak pas duidelijker tijdens de stages en in het derde studiejaar als zij hun eigen vakvisie gingen beschrijven en koppelen aan de stage-ervaringen. Het panel constateert dat alumni en studenten trots zijn op de vele stages waar zij veel leren van de koppeling tussen theorie en praktijk.

Onderzoeksvaardigheden

De onderzoeksvaardigheden zijn in meerdere onderdelen en leerlijnen ingebouwd. Studenten doen kleine onderzoeken in beroepsvoorbereidende, vaktechnische en vakdidactische onderdelen, bijvoorbeeld literatuur-/bronnenonderzoek voor projecten, literatuurstudies of onderzoek naar aspecten van de doeltaalenden of voor excursievoorbereidingen. Het panel signaleert dat de MVT-opleidingen de onderzoekslijn meer integreren met de vakdidactische leerlijn door middel van de professionaliseringstaken. Daarmee krijgt het praktijkonderzoek steeds vaker een vakdidactische invulling. Dit komt het meest tot uiting in de opleiding **Frans**, waar het gangbaar is om een vakdidactisch onderwerp vanuit de

praktijkstages verder te onderzoeken. Het panel vindt dit een positieve aanpak. Een lijn van ontwikkeling die het panel graag ziet doorgezet in het praktijkonderzoek in het vierde studiejaar (zie standaard 11).

Huidige studenten MVT bevestigen dat er veel aandacht wordt gegeven aan de onderbouwing vanuit theorie, omdat die nodig is voor verantwoording van het handelen en voor reflectie op de eigen ontwikkeling. Waar dit voor alumni niet vanzelfsprekend was, is dit voor huidige studenten steeds meer geldende praktijk. Het panel gaat er vanuit dat dit in de volgende lichtingen afstudeerwerken sterker tot uiting zal komen, zeker als deze meer omvang zullen krijgen (nu slechts 5 EC). Dat zal studenten ook meer ruimte geven voor gebruik van diepgaandere en taaleigen literatuur. Nu worden voor onderzoek voornamelijk Nederlandstalige lesboeken en referenties gebruikt en komen MVT-publicaties meer aan de orde in de vakdidactische eindwerken. Het panel is positief over een experiment bij de deeltijdopleiding **Duits** waar studenten hun praktijkonderzoek combineren met vakdidactisch/vakinhoudelijk onderzoek.

Invoering afstudeerrichtingen

De opleidingen voeren de afstudeerrichtingen in per 2016-2017. Uit gesprekken blijkt dat de implementatie voor de talenopleidingen in volle gang is. De mogelijkheid tot specialisatie voorziet in de behoefte van studenten en het werkveld. Huidige studenten zijn bekend met het feit dat zij een keuze moeten gaan maken en zich via de verplicht gespreide stagesettings kunnen oriënteren. De afstudeerrichtingen worden samen met het werkveld vormgegeven. Vertegenwoordigers van de opleiding **Duits** namen bijvoorbeeld deel aan de door de Vereniging van Lerarenopleiders Duits georganiseerde studiemiddag Duits in het mbo in april 2015. Het werkveld pleit voor verdere specialisatie binnen de beroepsgerichte afstudeerrichting, met bijbehorende afstemming in de p-taken en in de stages.

Internationalisering

Internationalisering krijgt vorm via docent- en studentactiviteiten. De opleidingen **Duits**, **Engels** en **Frans** beschikken over 'native speakers' (zie standaard 6). Alle drie opleidingen hebben docenten die examinator zijn voor de internationale taalvaardigheidstoetsen. Studenten maken verplicht excursies en reizen naar doeltaallanden en studeren aan instellingen in een doeltaalland. In het derde studiejaar gaan alle MVT-voltijdstudenten vier maanden naar een doeltaalland voor studie aan een hogeschool of universiteit. Deeltijdstudenten volgen als alternatief een aantal korte excursies of zelfstudiemodules over cultuur en samenleving.

Voor **Duits** geldt dat studenten meerdere keren excursies organiseren naar een stad of streek in Duitstalige landen. In de eerste twee jaren is er in de voltijd een samenwerking met twee Duitse hogescholen (Osnabrück en Emden) in een project over wederzijdse vooroordelen. De opleiding **Engels** heeft een kort buitenlandverblijf in het eerste studiejaar. Ook hier verzorgen studenten diverse excursies in de eerste studiejaar. Verder wordt het eindwerkstuk in het buitenland voorbereid. Ook bij de opleiding **Frans** organiseren studenten excursies naar doeltaallanden en hebben studenten een verplicht buitenlandverblijf in het derde studiejaar. De studenten en alumni Frans geven aan dat zij het buitenlandverblijf zeer waarderen, met name door de sterke verbetering van de taalbeheersing.

Met de verschuivingen in de eindfase van de opleidingen (verschuiving minor naar derde jaar en vakdidactisch eindwerk naar vierde jaar) is er discussie over de handhaving van het buitenlandverblijf en zal dit zijn verplichtend karakter mogelijk verliezen. De opleidingen

overdenken een aantal opties: inzet van de minor voor een buitenlandverblijf of verplaatsing van het buitenlandverblijf naar tweede jaar. Het panel constateert uit de gesprekken dat het buitenlandverblijf zeer waardevol is voor de taalkennis en de groei van studenten en pleit voor handhaving voor alle studenten.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

Het panel heeft de MVT-opleidingen aangetroffen midden in een transitie, waarbij de vakspecifieke en algemene leerlijnen meer worden geïntegreerd. Vakinhoudelijk zijn de opleidingen georganiseerd volgens de leerlijnen: taalvaardigheden, linguïstiek, literatuur/kennis van land en samenleving en vakdidactiek.

Voorheen bestonden de programma's uit veel kleine, losse eenheden (1-2 EC). De opleidingen werken aan een verdere integratie tussen leerlijnen en vakken om te komen tot grotere onderwijseenheden, meer gerichtheid op de didactisering van het vak en daarmee naar meer integratie, betere studeerbaarheid en meer efficiëntie bij de toetsing.

De opleidingen zitten midden in dit veranderingsproces. Docenten en studenten zijn positief over dit proces. Werkveldvertegenwoordigers voelen zich betrokken en zien de meerwaarde van de nieuwe opzet. Het maakt studenten bewuster van hun vak en het vermogen als leraar om dit vak te vertalen in goed vakonderwijs. Het panel is positief over de ontwikkelrichting die de opleidingen tonen en de grotere rol die de vakdidactiek gaat innemen als verbindende schakel tussen het vak en de didactiek. De opleidingen werken in dit proces goed samen.

De integratie van vakken en leerlijnen versterkt de horizontale samenhang binnen de studie jaren. De verticale samenhang blijkt uit de toenemende complexiteit en moeilijkheidsgraad in leerstof en opdrachten binnen de leerlijnen, bijvoorbeeld de opbouw naar de beheersing van de kennisbasis en de taalbeheersing of de ontwikkeling van de onderzoeksvaardigheden.

Het panel is van mening dat de MVT-curricula een groei tonen in de verbinding tussen theorie, praktijk en onderzoek. Daar waar in de eerste jaren de nadruk ligt op theorie, wijzigt het perspectief naar een focus op praktijk en onderzoek in de hogere jaren. De opleidingen hebben nog een weg te gaan om de schotten tussen de verschillende onderdelen volledig af te bouwen.

Uit materiaal en gesprekken kreeg het panel geen helder beeld van de samenhang, door vermenging van beelden van oude en nieuwe curriculumjaargangen. De opleidingen kunnen de horizontale en verticale samenhang beter expliciteren. Voor studenten is de samenhang wel duidelijk door de gerichte toelichting die zij krijgen en doordat in de modulebeschrijvingen telkens de relatie wordt gelegd naar de eindkwalificaties en de leerdoelen van de kennisbasis.

De programma's MVT bieden studenten de mogelijkheid om aan de eindkwalificaties te voldoen. De kennisbases zijn goed geïmplementeerd en worden goed getoetst. De aangeboden cursussen, stageonderdelen en toetsing staan garant voor het behalen van de kwalificaties. Het panel is van mening dat de eindkwalificaties worden gedekt en zijn uitgewerkt naar de onderwijseenheden geoperationaliseerd in handleidingen, rubrics en toetsmatrijzen. Voor studenten is dit inzichtelijk in diverse handleidingen en docenten geven aanvullende informatie tijdens de lessen. Studenten weten wat er wordt verwacht.

Het traject naar het eindniveau kan verschillen per student. Zowel bij Duits, Engels als bij Frans kunnen studenten hun eigen programma inkleuren aan de hand van keuze-onderdelen (Engels 'Options', Duits 'Sprachtraining' en Frans 'à la carte')(zie ook standaard 2). Dit biedt goede mogelijkheden om geïntegreerd (dus gekoppeld aan culturele en didactische inhoud) te werken aan het vereiste niveau taalvaardigheid.

Het panel constateert dat de gehanteerde literatuur en vakboeken op niveau zijn en dat studenten kennismaken met literaire werken: Balzac, de la Fontaine, Diderot, Scott Fitzgerald, Lewis Carroll, Proulx, Babbit en Shakespeare. De opleiding **Duits** kent in jaar 2 een 'Projekt Sprache und Literatur. Ook in de cursussen Cultuurkunde en Kennis van Land en Samenleving wordt Duitse literaire werken behandeld. De vakgroepen evalueren jaarlijks de literatuurlijsten. Het panel vindt het opvallend dat veel Nederlandstalige literatuur wordt gebruikt in plaats van literatuur in de doeltaal, doordat algemene beroepsvoorbereiding en didactiek vakoverstijgend wordt verzorgd.

Positief vindt het panel dat de MVT-opleidingen gezamenlijk een boek hebben gepubliceerd: *Vreemdetalenonderwijs geven. Werkvormen voor Duits, Engels en Frans*. Deze publicatie geeft blijk van de samenwerking tussen de docenten MVT en de aanwezige kennis en ervaring. Studenten ervaren deze publicatie als zeer waardevol en maken er frequent gebruik van.

Standaard 4: Vormgeving programma (goed)

Het panel constateert dat de didactische visie nog nader moet worden uitgewerkt binnen de MVT-opleidingen. De kennis en ervaring is daarvoor ruim aanwezig, mede gezien de MVT-gezamenlijke publicatie over moderne werkvormen in de vreemde talen. Dit boek wordt in de colleges goed ingezet en door studenten zeer gewaardeerd. De leerstof geeft studenten inzicht in hoe leerlingen vreemde talen kunnen leren.

Praktijkgerichtheid heeft een meer prominente plaats gekregen onder het motto 'teach as you preach'. Docenten benoemen de toepasbaarheid van het vak en de vakdidactiek in de verschillende onderdelen, aldus studenten en alumni, en hanteren werkvormen die studenten zelf ook weer kunnen toepassen. Bij **Duits** krijgt teach as you preach vorm in bijvoorbeeld de cursus Grammatik im Unterricht, waar studenten leren hun grammaticakennis toepassen in onderwijssituaties of in het onderdeel 'Taal in de beroepspraktijk' waar taalvaardigheid in onderwijssituaties aan de orde komt. In projecten wordt aandacht gegeven aan de combinatie taalvaardigheid en sociaal-culturele kennis van de doeltaallanden. Bij **Engels** komt dit tot uiting in de lessen Grammar, Proficiency, Phonetics, English for Specific Purposes, Young Adult Literature, Poetry in the classroom, Drama in the classroom, Excursion Planning en in de taalverwervings-Options. In het eerstejaars onderdeel Young Adult Literature verzorgen studenten een dramaproductie op basis van bestudeerde jeugdliteratuur en films. De vakken drama, jeugdliteratuur, (interculturele) communicatie, presentatietechnieken en beroepsvoorbereiding komen er in samen.

Voor **Frans** krijgt dit bijvoorbeeld vorm in Grammaire en classe, Phonétique et phonologie en classe en Langue cible langue véhiculaire. Studenten leren een excursie voor te bereiden en uit te voeren. Men is bezig meer aandacht voor didactisering in te brengen in de onderdelen Acquisition de la langue, Littérature, Civilisation en in keuzeonderdelen, bijvoorbeeld deelname aan de dag van de Franse taal op vo-scholen.

In het handelen zijn de docenten voorbeeld voor de studenten. Studenten geven aan dat de docenten in de lessen duidelijk de link met de vakdidactiek laten zien volgens het zogenoemde

dubbele-bodemprincipe. Dit geldt ook voor het principe 'doeltaal is voertaal' dat een leidraad is in het vakgedeelte, mede ondersteund door de native speakers in elk vakdidactisch team (zie standaard 6). Dit krijgt zeker vorm vanuit de native speakers binnen de opleidingen (zie standaard 6). Bij **Frans** is er een Franse taalassistent die op laagdrempelige wijze studenten meer in het Frans laat communiceren. Deze inbreng wordt zeer gewaardeerd door de studenten. Aandacht wordt gegeven aan het gebruik van de MVT voor de klas en het instrueren van leerlingen in de MVT.

Op het niveau van de vakken bestaat er een ontwikkeling van kennisgericht, docentgestuurd werken naar een meer studentgecentreerde en praktijkgerichte aanpak. Deze ontwikkeling is ook voor de studenten inzichtelijk, maar zij zouden deze sneller en explicieter willen zien. Studenten vinden de binding van de lessen aan de praktijk stimulerend en geven in de NSE hoger waarderingen voor verbinding van lessen aan de praktijk.

Het panel constateert dat de MVT docenten gebruikmaken van moderne onderwijsconcepten als UDL (Universal Design for Learning) en 'flipping the classroom', CLIL (Content and Language Integrated Learning), AIM (Accelerative Integrated Methodology). Docenten gebruiken webinars en digitale leermiddelen (bijvoorbeeld Prezi) om het leren meer plaats- en tijdonafhankelijk te maken. Naast inzet in de deeltijd biedt dit ook mogelijkheden voor de voltijdopleiding met meer op maat programma's.

Docenten laten studenten kennismaken met moderne activerende didactiek, ICT-middelen en activerende werkvormen. Docenten verzorgen workshops ICT-gebruik bij vakdidactiek. Het panel heeft meerdere vormen aangetroffen, bijvoorbeeld ICT-didactiekportfolio's, gebruik van blogs, en sociale media, flipping the classroom, Socrative, SScreenR, Hohoot, Verbuga, Prezi, Kahoot, Wordle, MyGrammarLab en Answergarden. In 2014 is bij **Engels** een experiment gestart met het gebruik van webinars bij het vak American Studies.

Alle drie de opleidingen willen de lijn doorzetten naar meer flexibilisering en onderwijs op maat, zeker ook voor de deeltijdopleidingen. Dit is nu vooral zichtbaar bij de onderdelen taalverwerving waar studenten op eigen tempo studeren via de keuzeonderdelen in de eerste studiejaar. De opleidingen werken aan verdere ontwikkeling via het didactisch concept UDL (Universal Design for Learning): minder plaats- en tijdafhankelijk onderwijs waarbij theorie meer wordt aangeboden via zelfstudie, webinars, werk- of responsiecolleges of een online platform. De vakken zijn daarbij op verschillende manieren af te sluiten.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

De MVT-opleidingen hanteren de eisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of zo nodig te vertragen. Deeltijdstudenten kunnen vrijstellingstoetsen doen bij instroom om te bepalen of zij bij instroom in aanmerking komen voor vrijstelling voor Stijl, Spelling en/of Basisgrammatica. De opleidingen geven aan dat het vrijstellingenbeleid is aangescherpt, doordat studenten de eerdere opleiding en/of ervaring strakker moeten aantonen met bewijzen en/of een intake-toets moeten doorlopen. Dit wordt beoordeeld door een vakdocent en ter besluit voorgelegd aan de examencommissie. Het panel vindt het een goede ontwikkeling dat het vrijstellingenbeleid is aangescherpt.

De opleidingen onderhouden contacten met de toeleverende en afnemende velden om aan te kunnen sluiten op de instroomkwalificaties. Voor de drie opleidingen geldt dat de instroom een grote diversiteit heeft in taalvaardigheid. De opleidingen sluiten aan op de differentiatie in voorkennis van de taal en op eerdere ervaring of studie. De opleiding **Frans** heeft aandacht voor het soms lage taalniveau Frans bij instromers. De opleiding toetst alle instromers in een instaptoets. Studenten die te zwak scoren op deze toets krijgen remediale uren aangeboden, met name voor Phonétique et phonologie en Acquisition de la langue. De studenten hebben ook de mogelijkheid hun taalvaardigheid aan te scherpen door middel van de hulp van de Franse taalassistent.

Met name voor deeltijd **Duits** geldt dat veel studenten native speakers Duits zijn, waarvoor trajecten op maat worden gevolgd. Dit wordt doorgezet naar de voltijdopleiding met aanbod van extra en gedifferentieerd oefenmateriaal en remediërende lessen.

De opleiding **Engels** werkt met gerichte intake en met differentiatie van het onderwijsaanbod. Studenten met een hbo-vooropleiding of uitzonderlijk goede resultaten hebben de mogelijkheid de eerste drie studiejaren in twee jaar tijd te voltooien. Studenten krijgen geen vrijstelling, maar volgen een traject op maat waarbinnen onderwijs van voltijd- en deeltijdopleiding wordt gecombineerd. Voor studenten die in een lager tempo willen studeren, is er, op advies van de studiedecaan, een maatprogramma waarbij de eerste drie studiejaren over vier jaar kunnen worden uitgespreid.

Conclusie standaarden 2 tot en met 5

De MVT-programma's bieden ruime mogelijkheden aan studenten om de eindkwalificaties te behalen. De opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling met de integratie van de leerlijnen en onderwijseenheden en het doorzetten van de onderzoekslerlijn. Het is positief dat de vakdidactiek daarmee een meer centrale rol krijgt in het onderwijs en de transfer tussen theorie en praktijk meer aandacht krijgt. De opleidingen hebben de kennis en ervaring om daar vorm aan te geven. De kennisbases en internationale taaleisen zijn stevig vertegenwoordigd in de onderwijsprogramma's. Het panel is van mening dat daarmee de samenhang en opbouw van de opleidingsprogramma's sterker wordt. Het panel oordeelt positief over het doorzetten van de onderzoekslerlijn. De opleidingsprogramma's kunnen daarbij nog meer aandacht geven aan de onderbouwing vanuit de theoretisch (vak)didactische concepten.

De MVT-opleidingen zijn actief met invoering van activerende werkvormen en het doorvoeren van het dubbele-bodemprincipe. De opleidingen werken met gerichte intake en bieden mogelijkheden tot maatwerkprogramma's.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen voor de drie MVT-opleidingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 2, 3 en 5 en het oordeel goed op standaard 4.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

Uit gesprekken met studenten en alumni blijkt dat de MVT-opleidingen werken met teams van zeer enthousiaste, competente en gepassioneerde lerarenopleiders. De docenten hebben hart voor de zaak en zijn voor studenten goed bereikbaar en aanspreekbaar. De aansturing gebeurt op het niveau van de afdeling Talen, geleid door een afdelingshoofd, een adjunct

afdelingshoofd en bijgestaan door drie coördinatoren. Er wordt veel gewerkt met deeltijdaanstellingen. De docententeams hebben ruime onderwijservaring (vakinhoudelijk, vakdidactisch en onderwijskundig), werken aan de eigen professionalisering en beschikken over de noodzakelijke netwerken in de regio en landelijk, bijvoorbeeld via de jaarlijkse Talenconferentie die de afdeling organiseert voor docenten uit het voortgezet- en hoger onderwijs in de Noordelijke regio of via de samenwerking met RUG-docenten in het project Professionele Leergemeenschap. Er zijn nauwe samenwerkingen met begeleiders op de opleidingsscholen. Docenten nemen deel aan landelijke ICLON-studiemiddagen voor Levende Talen.

Het panel plaatst een kritische kanttekening bij de aanwezige kwaliteit om praktijkonderzoeken te begeleiden (zie ook standaard 11). Uit de praktijkonderzoeken blijkt dat onder docenten meer (actuele) kennis en ervaring met praktijkonderzoek en met het begeleiden van studenten nodig is. Docenten kunnen hier ook meer onderling afstemmen.

Afdelingsbreed wordt de werkdruk als hoog ervaren, mede door de groei van de afdeling in combinatie met de vernieuwing van het leerplan, de voorbereiding op de accreditatie en op de fusie met Stenden Hogeschool. De docent-studentratio's zijn hoog: 1:32,8, ondanks de uitbreiding van de formatie met docenten die afkomstig zijn uit het vo-werkveld. Docenten geven aan de werkdruk niet als problematisch te ervaren. De inzet van de docenten is groot en de werksfeer binnen de kleine teams is goed. De betrokkenheid van docenten wordt door de studenten zeer gewaardeerd.

De opleiding **Duits** wordt, volgens de beschikbaar gestelde cv-gegevens, verzorgd door acht docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 4,3 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid en zij hebben veel onderwijservaring. Geen van de docenten is VELON-geregistreerd. Een docent is bezig met het behalen van de VELON-registratie. De opleiding beschikt over drie 'Muttersprachler'. Een paar docenten zijn gecertificeerd examinator bij Goethe C1-toetsen.

De opleiding **Engels** wordt verzorgd door twaalf docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 8 fte. Tien docenten zijn masteropgeleid en de bacheloropgeleide docenten zijn bezig met een masteropleiding. Vijf docenten zijn VELON-geregistreerd en vijf docenten zijn bezig met het VELON-traject. De vakgroepvoorzitter participeert in landelijke vaknetwerken. Het team heeft ruime praktijkervaring. De opleiding beschikt over vier native speakers. Drie docenten zijn erkend Speaking Examiner bij de British Council en daarmee CPE-examinator.

De opleiding **Frans** wordt verzorgd door zes docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 3 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid. Recentelijk zijn twee nieuwe docenten aangesteld met ervaring vanuit de beroepspraktijk. Een van de docenten is VELON-geregistreerd en een docent is bezig in het VELON-traject. De opleiding beschikt over twee native speakers. Twee docenten zijn officieel CIEP-examinator. De vakdidacticus Frans is ook verbonden aan de lerarenopleiding Frans van de RUG. Eén docent is bezig met een promotieonderzoek naar de effecten van differentiatie in de Franse les op de motivatie van leerlingen voor het Frans en de pedagogische-vakdidactische kwaliteiten van docenten.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat het MVT-docententeam goede kwaliteiten heeft, zowel op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en onderwijskundige competenties. De vakinhoudelijke, vakdidactische en interpersoonlijke competenties worden door studenten positief gewaardeerd. De docenten hebben de uitgangspunten van 'teach as you preach' en 'doeltaal is voertaal' hoog in het vaandel staan. Docenten hebben een voorbeeldfunctie naar studenten. De expertise op het gebied van het begeleiden van onderzoek verdient verdere ontwikkeling. Dit is een aandachtspunt voor het management inzake de professionalisering. Een tweede aandachtspunt is de werkdruk. Deze is hoog, maar voor docenten aanvaardbaar. Het panel wil de werkdruk niet verhogen, maar constateert dat er nog weinig VELON-geregistreerde docenten zijn. Het panel ziet mogelijkheden dit met teamgerichte VELON-trajecten te vergroten.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor standaard 6 voor de drie MVT-opleidingen.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (voldoende)

De MVT-opleidingen maken gebruik van de standaardvoorzieningen van de hogeschool. Daarnaast zijn er drie taalpracticumlokalen waar studenten hun taal kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld voor luistervaardigheid. Studenten maken gebruik van het Learning Centre en kunnen daar ondersteuning vragen bij de opbouw van hun digitale portfolio. Studenten geven in gesprek aan dat de ICT-voorzieningen toereikend zijn en dat zij kennismaken met activerende ICT-toepassingen als Kahoot, Socrative, Wordle, MySchoolsNetwork en bijvoorbeeld Answergarden.

Studenten oordelen in de NSE positief over de geschiktheid en beschikbaarheid van onderwijsruimte, werkplekken, ICT en mediatheek. In gesprekken melden zij dat docenten en studenten steeds vaker gebruik maken van ICT-onderwijsmiddelen.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening (voldoende)

Studenten, alumni en docenten oordelen in de gesprekken met het panel positief over de stage- en studiebegeleiding. Studenten ervaren hun begeleiders als toegankelijk en oplossingsgericht. Docenten geven duidelijke informatie en voor studenten is helder bij wie ze moeten zijn voor bepaalde informatie. Bij **Duits** en **Frans** is er met de kleine groepen studenten veel persoonlijke aandacht voor de student.

De stagebegeleiding is ingericht vanuit de opleidingsscholen (vast uur begeleiding per week), waarbij een grote verantwoordelijkheid ligt op de schouders van de schoolbegeleiders/ vakcoaches. Studenten op niet-opleidingsscholen ontvangen extra begeleiding van de NHL-docenten en komen eens per drie weken bijeen op de NHL om ervaringen uit te wisselen. Een aandachtspunt is de inbreng door de vakdidacticus. In het vierde jaar bij WPL4 is de begeleider een vakdidacticus, niet persé van het eigen taalgebied. Deze bezoekt de student één keer op de stageplaats. In de bestudeerde werkstukken van de studenten ziet het panel weinig vakdidactische feedback. Het panel adviseert dit de komende jaren, als doorwerking van de vernieuwing van het curriculum, verdere aandacht te geven in de afstudeerfase.

Een tweede aandachtspunt is de begeleiding van het praktijkonderzoek. Na bestudering van de eindwerken heeft het panel de indruk dat de begeleiding van het praktijkonderzoek dient te worden aangescherpt (vergelijk standaarden 6 en 11).

Studenten krijgen informatie via vier kanalen: Intranet, Blackboard, Educator en e-mail. Deze verscheidenheid aan kanalen maakt het voor de studenten soms moeilijk om snel de gepaste informatie te vinden. Organisatorische aspecten zijn vaak wel helder. Voor het panel was het zeer lastig om overzicht te krijgen van de onderscheiden vakken in Educator. De informatiegids, die voor het visitatiebezoek is opgevraagd, is goed gedocumenteerd en gaf een meer overzichtelijk en volledig beeld van de inhoud en opzet van de opleidingsprogramma's.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. De studiebegeleiding is sterk studentgericht. Het panel adviseert de aandacht voor de vakdidactische begeleiding tijdens de stages en voor de begeleiding van het praktijkonderzoek aan te scherpen. ICT-middelen kunnen daar een rol in spelen, bijvoorbeeld door opnamen als bewijsstuk op te laten nemen in de studentdossiers.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 7 en 8 voor de drie MVT-opleidingen.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Kwaliteitszorg (voldoende)

De MVT-opleidingen werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze kaders zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Afdeling Talen 2014-2015*, dat is gericht op de kwaliteitszorg ten aanzien van de vakspecifieke onderdelen. In 2014-2015 zijn de module-evaluaties gekoppeld aan de check van de toetscommissie, met het oog op een totaalbeeld over de module- en de toetskwaliteit. Afdelingsoverstijgende onderdelen worden geëvalueerd in de semesterevaluaties.

De opleidingen organiseren, in aanvulling op de schriftelijke evaluaties, bijeenkomsten met studenten en alumni. Dit levert, naast de directe student-docent contacten, gerichte informatie over de inhoud van de opleiding en de aansluiting op het werkveld. Resultaten worden besproken in de docentenvergadering. Aandachtspunt blijft de terugkoppeling van uitkomsten en verbeteringen naar de studenten.

Uit de gesprekken concludeert het panel dat studenten zich gehoord voelen. De opleidingen gaan serieus om met eventuele kritieken en gaan snel over tot gerichte verbeteracties.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg in de basis voldoet en input levert voor de verdere ontwikkeling van de opleidingsprogramma's. Er zijn heldere procedures voor interne kwaliteitsevaluaties. De afstemming met de andere afdelingen (van lerarenopleidingen) verdient verdere uitwerking. In de student-docentcontacten worden veel issues opgepakt. Dit zorgt er

voor dat de kwaliteitszorg dicht bij de opleidingen blijft. Coördinatoren en vakgroepvoorzitters vangen signalen op en bespreken deze met de docenten.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Toetsing en Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

De MVT-opleidingen volgen het toetsbeleid en het toetsplan van de afdeling Talen. De toetsing is voldoende transparant. De jaartoetsplannen en de toetseenheden zijn helder beschreven in de studiehandleidingen en in de elektronische leeromgeving Educator. De koppeling van de toetsing aan de kennisbases is beschreven. Sinds 2015-2016 is binnen de afdeling Talen de toetsing aangescherpt ('volgens het boekje') en zijn docenten bewuster bezig met het opstellen van toetsen.

De MVT-opleidingen hanteren een variatie aan schriftelijke en mondelinge toetsvormen. De diverse toetsmomenten werken goed door naar het eindniveau. Over het geheel genomen zijn de toetsen van voldoende kwaliteit en krijgen studenten van meerdere beoordelaars gerichte feedback. Docenten hanteren het 'dubbele-bodemprincipe' en laten studenten toetsen ervaren die ze later ook kunnen toepassen. De landelijke kennisbases worden in het derde studiejaar getoetst met de LKT. De borging van het eindniveau van de taalvaardigheid is in orde via de verplichte internationale taaltoetsen Goethe Instituut, CPE en TCF.

Aandachtspunt is de opzet van de toetsing van de eindfase (zie ook standaard 11). De toetsing en rubrics voor de onderzoeksleerlijn zijn centraal ontwikkeld en worden met de ervaringen vanuit de p-taken bijgesteld. Het panel adviseert, conform is beschreven in het algemene deel van dit rapport, de toetsing hiervan verder te ontwikkelen en te blijven werken aan de afstemming tussen de beoordelaars. Positief is het panel over de toetsing WPL4 en van het vakdidactisch eindwerk (VDE). Het VDE is een waardevolle aanvulling op de andere eindtoetsen die meer algemeen onderwijskundig en vakinhoudelijk gericht zijn. Het panel verwacht dat de aandacht voor de vakdidactiek verder zal versterken met de in gang gezette vervlechting van de vakdidactiek met de vakinhoudelijke leerlijn.

Het panel signaleert overlap tussen de toetsing WPL4 en het startbekwaam assessment. Vaak gebruiken studenten voor beide dossiers dezelfde bewijsstukken. De opleidingen kunnen het doel van het startbekwaam assessment duidelijker neerzetten: vanuit een helicopterperspectief reflecteren op de algehele ontwikkeling en startbekwaamheid. Studenten geven aan dat het eindgesprek daar wel op is gericht en daarmee ook meerwaarde biedt. De opleiding kan dit duidelijker laten blijken in het beoordelingsverslag en ook in de richtlijnen voor het eindassessment.

Voor de opleiding **Duits** is het panel van mening dat de toetsconstructies en toetsafname voor de vakonderdelen op niveau is. Docenten werken met toetsmatrijzen en vier-ogen-principe bij de constructie van toetsen. De toetsen taalvaardigheid hebben eenzelfde opzet als de Goethe-toetsing en bieden studenten een goede voorbereiding op de LKT. Taalkunde wordt getoetst via kennistoetsen en opdrachten, zoals de fonetiek-opdracht 'Verbeteren uitspraak leerling via gerichte instructie en oefening'. Het omgaan met vaktaal wordt bij voltijd getoetst in het

assessment Textarbeit en bij deeltijd in Abschlussarbeit. Sociaal-culturele kennis wordt getoetst via kennistoetsen en via presentaties en werkstukken. Vakdidactiek wordt getoetst via kennis- en inzichttentamens en via (onderzoeks-)opdrachten en in VDE en toepassing in een lessenserie of taalproject. Het eindassessment startbekwaam wordt door studenten als waardevol ervaren.

Voor de opleiding **Engels** is het panel positief over het feit dat een student vaak en door verschillende beoordelaars (school en opleiding) wordt beoordeeld en gerichte feedback ontvangt. De opleiding kent een variatie aan toetsvormen, digitaal, schriftelijk en mondeling via presentaties, werkstukken en dossiers, zo blijkt uit de toetsmatrix. Voor alle onderdelen is een proeftoets met antwoordmodel beschikbaar in Blackboard. Studenten worden via Cambridge-toetsen voorbereid op de landelijke kennistoets.

Bijzondere vermelding verdienen de zogenoemde vormen van 'authentieke toetsen' waarbij studenten onderdelen van het curriculum op de opleiding in lesvormen presenteren. Op deze manier worden vakinhoudelijke (cultuur en literatuur) inhouden getoetst zoals studenten deze in de praktijk moeten kunnen toepassen.

Bij de opleiding **Frans** ziet het panel voldoende variatie in type toetsen met een logische opbouw. Wel zijn er nog veel kleinere toetseneenheden. Vaak zijn de toetsen kennisgericht, waar de leerdoelen meer handelingsgericht zijn beschreven. Het panel ziet dit als belangrijk afstemmingspunt bij de herziening van de onderwijs- en toetseneenheden. Het panel constateert dat docenten de rubrics correct hanteren en uitgebreide feedback geven. Studenten geven aan dat het tijdig bekendmaken van resultaten een aandachtspunt is.

Uit NSE-gegevens blijkt dat studenten in het algemeen positief oordelen over de kwaliteit en helderheid van toetsen en de feedback van docenten. Het panel vraagt aandacht voor de scholing van docenten en voor de kalibratie tussen docenten qua hantering van de rubrics en de wijze waarop de beoordelingen worden onderbouwd en uitgeschreven.

Borging kwaliteit toetsing

De drie MVT-opleidingen zijn vertegenwoordigd in de toetscommissie Talen en in de examencommissie. De toetscommissie voert actief controle uit op de kwaliteit van toetsen ('toetsen volgens het boekje'). Afdelingsbreed worden in twee jaar alle toetsen geëvalueerd en vooraf beoordeeld op validiteit, betrouwbaarheid en transparantie. Alle docenten hebben interne scholing gevolgd. De opleiding **Duits** heeft de toetscommissie gevraagd het verband tussen de geformuleerde leerdoelen en de beoordeling van leerprestaties te checken in de toetseneenheden. Dit is ook gebeurd bij **Engels** en **Frans**. Een andere vorm van borging is dat vakoetsen minimaal door twee docenten worden opgesteld en geëvalueerd conform het vier-ogen-principe. Digitale toetsen worden direct na afname geanalyseerd.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft van iedere MVT-opleiding een selectie van zeven einddossiers ingezien (zie bijlage 7) en vindt dat het eindniveau bij elke opleiding voldoet. De einddossiers laten zien dat afgestudeerden als bekwame leerkracht voor de klas kunnen functioneren. Conform in het algemene deel van dit rapport is beschreven, is het panel positief over de beoordelingen van het WPL4 en het eindassessment. De studenten dienen met deze afstudeeronderdelen een brede waaier aan bewijsstukken aan te leveren, waarbij de SBL-competenties goed worden afgedekt en de groei van de student in kaart wordt gebracht. Iedere SBL-competentie wordt door minimaal twee eindwerken afgedekt. De toetsing van de taalvaardigheid is geborgd via de

internationaal erkende taaltoetsen (Goethe Instituut C1, CPE en TCF). Het vakdidactisch dossier is een recent ingevoerde welkome aanvulling. Minder positief is het panel over het praktijkonderzoek (bij **Duits** en **Engels** krijgen twee van de zeven praktijkonderzoeken oordeel zwak). Dit onderdeel van de eindfase verdient verdere doorontwikkeling vanuit de onderzoeksleerlijn. Het panel is van mening dat voor de drie MVT-opleidingen geldt dat alle competenties voldoende zijn gedekt en worden getoetst. Het gehele pakket aan afstudeerwerken laat per student zien dat bij alle drie de opleidingen het beoogde eindniveau wordt gerealiseerd. De toetsing van de taalvaardigheid is geborgd via de internationaal erkende taaltoetsen (CPE, TCF en Goethe Instituut).

De kwaliteit van de onderzoeksverslagen wisselde, met name qua inkadering van vraagstellingen en op het punt van onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur. Dit verdient scherpere aandacht, bij de start van de afstudeerprojecten en ook in de onderzoeksrapportages. Studenten **Engels** gaven aan dat in 2014 studenten laat informatie ontvingen over opzet en begeleiding van het praktijkonderzoek en niet optimaal waren voorbereid. Bij de opleiding **Frans**, en in toenemende mate bij **Engels**, hebben de praktijkonderzoeken overigens vaker een vakdidactische insteek waarbij studenten een enquête houden naar aspecten van doeltaallanden. Het onderzoek moet nieuwe informatie opleveren voor het vakgebied. Het panel geeft de MVT-opleidingen ter overweging om meer te sturen op vakdidactische invulling van praktijkonderzoeken. Daarmee kan de onderzoekslijn vanuit de (vakinhoudelijke) p-taken een logischere doorloop krijgen in de eindfase. De opleidingen kunnen meer sturen op een professioneler taalgebruik in de afstudeerverslagen (bijvoorbeeld minder in de ik-vorm). Dan wordt meer voldaan aan de NHL-doelstelling in de handleiding praktijkonderzoek, namelijk het kunnen 'rapporteren over een onderzoek aan de eigen beroepsgroep'. Het panel is van mening dat de praktijkonderzoekverslagen kunnen winnen aan kwaliteit door een strakkere begeleiding en beoordeling. De doelen in de handleiding praktijkonderzoek zijn helder, maar te ambitieus voor de huidige omvang van de praktijkonderzoeken (5 EC). Een uitbreiding biedt meer mogelijkheden om aan de doelen te voldoen.

Alumni en studenten geven aan dat zij in hun onderwijspraktijk veel gebruik maken van de aangeleerde werkvormen en van de literatuur en actualiteit die docenten aandragen. Uit de NSE-gegevens blijkt dat studenten tevreden, bij **Frans** zeer tevreden (>4,0), zijn over de aansluiting van de opleidingen op de beroepspraktijk en op de voorbereiding op een beroepsloopbaan. In het werkveld is men op de scholen tevreden over de inzetbaarheid en het functioneren van de afgestudeerden. Afgestudeerden vinden snel een baan.

Uit gesprekken blijkt dat op de stagescholen het **Frans** niet vaak de voertaal is tijdens lessen. Het panel adviseert daar meer aandacht aan te geven en de verwachtingen hieromtrent af te stemmen met het werkveld, aangezien het panel meerdere keren taalfouten heeft aangetroffen in het materiaal van studenten. Studenten Frans blijven te vaak steken op het niveau van kennisonderwijs en kunnen meer doorsteken naar vaardigheidsonderwijs.

Conclusie standaarden 10 en 11

Het panel is van mening dat de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties in de basis voldoen. De opleidingen hanteren gevarieerde toetsvormen en werken aan de integratie van toetsmomenten. De toetsen zijn inhoudelijk van voldoende kwaliteit. De diverse

eindkwalificaties (vakinhoudelijk, vakdidactisch, taalvaardigheid, pedagogisch, beroepsmatig, onderzoeksmatig) worden duidelijk getoetst op tussen- en eindniveau. De kennisbases worden door de toetsen in voldoende mate afgedekt, inclusief de LKT en de taalvaardigheidstoetsen. De opleidingen leveren bekwame leerkrachten af die in de praktijk functioneren. De toetsing en eindbeoordeling zijn in ontwikkeling. Het panel constateert dat er steeds meer eenduidigheid is in het gebruik van de beoordelingskaders en in de afstemming (kalibratie) van oordelen. Het panel adviseert deze ontwikkeling voort te zetten met een scherp oog voor de helderheid van de beoordelingscriteria, de positionering van afstudeeronderdelen en de afstemming tussen beoordelaars. De opleidingen zetten aantoonbaar stappen in de goede richting.

Het panel constateert dat de eindwerkstukken over de gehele linie voldoen aan het verwachte niveau. De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties. De opzet en inhoud van de praktijkonderzoeken kunnen worden versterkt. De herpositionering vakdidactisch eindwerk en de verruiming van de omvang van het praktijkonderzoek kunnen daartoe een positieve bijdrage leveren, aldus het panel, naast een blijvende aandacht voor objectivering van de beoordelingen en de wijze waarop de rubrics worden toegepast.

Het panel vindt een deel van de bestudeerde praktijkonderzoeken nog zwak. De beoogde eindkwalificaties worden echter ook in andere afstudeerwerken afgetoetst. Het panel concludeert dat bij de drie de opleidingen het gehele pakket aan afstudeerwerken gezamenlijk aantoont dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de MVT-opleidingen.

Aanbevelingen Duits, Engels en Frans

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de MVT-opleidingen te steunen:

- Werk aan de uitwerking van het didactisch concept voor de MVT-docent en versterk de aandacht voor de onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur en daarmee de diepgang in de curricula en focus op de onderbouwing van het handelen van de docent.
- Geef duidelijker aandacht aan het principe doeltaal is voertaal
- Behoud/stimuleer het buitenlandverblijf voor studenten. Dit biedt een rijke leerervaring.
- Versterk in de docententeams de kwaliteiten om praktijkonderzoek te begeleiden en te beoordelen. Stem dit onderling meer af.
- Verscherp in de eindwerken de aandacht voor de afbakening van onderwerpen en de inkadering van vraagstellingen.
- Kijk nog eens kritisch naar de relatie en mogelijke overlap tussen WPL4 en het assessment startbekwaam.
- Werk verder aan de verduidelijking van de posities van het vakdidactisch eindwerk en het praktijkonderzoek in de afstudeerfase.
- Investeer in de aandacht voor internationale didactische literatuur, mogelijk in de voertaal.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde Eindkwalificaties (voldoende)

De opleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer bieden brede programma's voor het leren verzorgen van de schoolvakken Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer op havo/vwo onderbouw of in het (v)mbo. Omdat het tweedegraads gebied voor Maatschappijleer zich concentreert op het vmbo en mbo, heeft de opleiding Maatschappijleer een sterke gerichtheid op thema's rond burgerschapsvorming in het mbo en op de beroepsgerichte afstudeerrichting. De opleiding Aardrijkskunde heeft een sterkere focus op het algemeen vormend onderwijs.

De opleidingen hebben geen specifieke eigen profilering vermeld. Het panel is van mening dat de opleidingen zich hier meer over kunnen uitspreken, aangezien elementen hiervoor wel aanwezig zijn in de onderwijsprogramma's. Het panel had een duidelijker verantwoording verwacht voor de keuzes die de vakgroepen maken. Men kan meer kleur geven aan de opleidingen door dit bewuster te benoemen.

De eindkwalificaties voor de lerarenopleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de landelijke kennisbases Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer.

Met de herziening van de curricula leggen de opleidingen meer focus op de ontwikkeling van de student-eigen visie op het onderwijs. Het panel constateert dat de opleidingen werken aan versterking van de vakspecifieke uitwerking van de competenties 3 (vakinhoudelijk en vakdidactisch) en 7 (reflectie en ontwikkeling). Dit komt tot uiting in de vakdidactische eindwerkstukken en het eindassessment startbekwaam (zie standaard 11). De opleidingen kunnen daarmee meer richting geven aan de verdere ontwikkeling van de curricula.

Vernieuwingen in de opleidingen komen tot stand in overleg met het onderwijswerkveld en worden getoetst aan de daar levende opvattingen. De opleidingen hebben een goede binding met het werkveld en de regio voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties, onder andere via de gremia rond LKB en LKT en landelijke overleggen van lerarenopleiders. De contacten met opleidingsscholen zijn goed en leveren input over actuele ontwikkelingen.

Conclusie standaard 1

Het panel vindt dat de opleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer de kennis en contacten hebben om de beroepsbeelden en de eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De opleidingen kunnen meer investeren in verdere vakspecifieke uitwerking van de competenties en van de profilering en explicitering van de Dublin-descriptoren om het hbo-niveau duidelijker te duiden.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Kennis en vaardigheden

De drie opleidingen bieden studenten een brede basis, zowel onderwijskundig, vaktechnisch als vakdidactisch. De opleiding **Aardrijkskunde** behandelt in jaar 1 sociaalgeografische en fysisch-geografische basiskennis. In de hoofdfase worden actuele geografische en mondiale vraagstukken als klimaatverandering gekoppeld aan de leerlijn PPO en de leerlijn onderzoek. 'Leren voor en over burgerschap' conform het handboek Vakdidactiek krijgt bij meerdere vakken aandacht. Studenten moeten de eigen kennis vergroten en vraagstukken kunnen vertalen naar onderwijs. De LKB is de centrale indicator voor het gewenste kennisniveau. Het panel is van mening dat de opleiding voldoende aandacht heeft voor de landelijke kennisbasis. Studenten worden vaak gewezen op de relatie tussen programmaonderdelen en de kennisbasis.

De opleiding **Geschiedenis** volgt vakinhoudelijk de chronologische ordening in de tien tijdvakken van De Rooij en perioden (oudheid, middeleeuwen, Vroegmoderne en Moderne/eigentijdse Geschiedenis). Tot voor kort werden studenten niet specifiek voorbereid op de LKB omdat het reguliere programma hier goed op voor lijkt te bereiden. Naar aanleiding van de vraag van studenten en de ervaringen op andere hogescholen heeft men besloten om meer informatie gegeven over de opzet en de betekenis van de LKT, zodat studenten zich meer bewust worden van het belang en de inhoud van de LKB. Studenten kunnen vrijwillig naar voorbereidingslessen met aanvullende oefeningen per tijdvak.

Het programma van de opleiding **Maatschappijleer** is opgebouwd langs de thema's van de zeer brede LKB. Het eerste jaar biedt een verkenning op het niveau van de vakbegrippen. In de hoofdfase volgt meer theoretische verdieping, waarbij de aandacht voor de didactisering en transfer naar lessen voor stageklassen meer aandacht krijgt. Het panel is positief over de wijze waarop studenten zelf een begrippencyclopedie moeten aanleggen en ook zelf bijpassende toetsvragen moeten maken. Dit biedt een gerichte voorbereiding voor de LKT. Gezien de breedheid van de LKB wisselen studenten verkregen informatie ook uit om een totaalbeeld te vormen. Waar nodig kunnen studenten via de modules Kennisbasis MA en Capita Selecta hiaten rondom de kennisbasis opsporen en bijspijkeren.

Vanuit gesprekken met studenten en alumni werd de opmerking gemaakt dat binnen de opleidingen meer aandacht kan uitgaan naar het leergebied Mens en Maatschappij. Het panel adviseert de programma's hier op te checken en waar nodig aan te scherpen.

Het panel heeft studiematerialen en studentproducten ingezien en constateert dat de opleidingen voldoende aansluiten op de landelijke kennisbases. De programma's voldoen om de eisen van de kennisbases te halen. Het panel constateert dat docenten en studenten de gangbare handboeken en vakliteratuur gebruiken, waaronder de landelijk ontwikkelde handboeken vakdidactiek, actuele vakpublicaties en Engelstalige werken. Het panel adviseert blijvend op te letten dat de literatuur bij de tijd blijft, aangezien studenten ook vaak wat oudere literatuur aanhalen in de werkstukken. Verder vraagt het panel aandacht voor de verdieping vanuit de literatuur. Studenten koppelen de literatuur snel aan de eigen ervaringen in de praktijk en kunnen nog meer worden aangespoord om zelf te verdiepen in de literatuur en vanuit deze kennis hun keuzes en handelen te verantwoorden.

In alle drie opleidingen is de aandacht voor vakdidactiek en de rol van vakdidactiek als schakel tussen vakinhoudelijke en onderwijskundige onderdelen in de voorgaande periode aangescherpt. Studenten leren meer een eigen vakdidactische visie te ontwikkelen. Dit wordt gekoppeld aan de lijn met p-taken. Studenten oefenen dit ook in vakdidactische practica waar zij aan elkaar lessen geven, met aandacht voor de onderbouwing van gemaakte keuzes qua didactische aanpak en literatuurgebruik. In het vierde jaar wordt de vakdidactiek vaak besproken in de werkplaatsen leraarschap op de stagescholen.

Het panel ziet de aandacht voor de vakdidactiek terug in het vakdidactisch einddossier (VDE) dat studenten in het derde jaar, in de toekomst in het vierde jaar, opbouwen. Dit is in ontwikkeling. Voor de deeltijdopleiding is dit een aandachtspunt omdat daar de focus ligt bij de visie op het vak en het kunnen opzetten van een lessenserie op vakinhoudelijk niveau. De centralere rol van de vakdidactiek moet in de deeltijd nog nader vorm krijgen.

Bij alle drie opleidingen is er een sterke focus op de beroepspraktijk en de transfer van kennis naar het onderwijsgeven aan leerlingen, onder meer via de stages. Uit gesprekken en materialen blijkt dat de docenten **Aardrijkskunde** veel aandacht hebben voor hoe het geleerde te gebruiken is in de beroepspraktijk. Het docententeam heeft een constante wil tot vernieuwing en het werkveld is positief over de samenwerking in deze. De transfer naar de onderwijspraktijk krijgt, naast de stages en opdrachten, ook aandacht in modulen als Religie, Veldwerk Friesland en Regions in Europe.

Voor de opleiding **Geschiedenis** geldt dat de relatie tussen het curriculum en de beroepspraktijk het sterkst gevoed wordt vanuit de vakdidactiek en de p-taken. Dit blijkt ook uit het vakdidactisch eindwerkstuk. Studenten en begeleiders uit de praktijk zijn hier tevreden over. Binnen het vakdidactiekprogramma is er een duidelijke lijn in taken te ontwaren. De directe relatie tussen de vakdidactische opdrachten binnen de colleges en de toepassing daarvan in de schoolpraktijk zou hechter mogen, zodat deze beter beklijft bij studenten.

Ook binnen de opleiding **Maatschappijleer** is er veel aandacht voor de beroepspraktijk. Het panel adviseert de (vak)didactische opdrachten meer te koppelen aan de stages, waarmee studenten de bruikbaarheid van diverse methoden en werkwijzen kunnen ervaren. Naast het reguliere werkpleklers zijn studenten ook in de praktijk actief bij het project Politics (ontwikkelen van lessen op regionale ROC's rond het thema lokaal bestuur) en bij het begeleiden van debatteams voor 'Op weg naar het Lagerhuis'.

De stageperioden zijn zeer leerzaam aldus de studenten en alumni. Daar brengen studenten het geleerde in de praktijk. Zij krijgen daarbij in de regel goede begeleiding van vakcoaches op vaktechnisch en vakdidactisch vlak. Studenten geven aan dat de stages goed voorbereiden op de latere beroepsuitoefening. De opleiding **Geschiedenis** heeft soms, door de grote studentenaantallen, te weinig geschikte stageplaatsen, waardoor studenten soms pas in het derde jaar een geschikte stageplaats hebben. Men probeert via de werkveldcontacten zoveel mogelijk studenten te plaatsen. In een aantal gevallen moeten studenten in het tweede studiejaar een vervangend project doen of worden studenten in tweetallen geplaatst. Het laatste heeft als nadeel dat studenten te weinig 'vlieguren' voor de klas maken. Het panel ziet de start van een vakdidactisch netwerk als positieve ontwikkeling om samen met het werkveld meer grip te krijgen op de kwaliteit van stagemogelijkheden en coaching.

De opleiding **Maatschappijleer** heeft wel voldoende inhoudelijk goede stageplaatsen, maar niet altijd onder begeleiding van een docent Maatschappijleer. Dat speelt vooral op het mbo, waar docenten die burgerschap geven vaak geen bevoegdheid Maatschappijleer hebben. In dat geval biedt de opleiding extra begeleiding door de eigen docenten of worden binnen scholen

meerdere begeleiders ingeschakeld. Ook **Maatschappijleer** is gestart met het opzetten van een vakdidactisch netwerk ter versterking van de coaching en het werkplekleren.

Aandachtspunt is de beschikbaarheid van voldoende en geschikte stageplaatsen voor de opleidingen **Geschiedenis** en **Maatschappijleer**. Het panel adviseert om de ontwikkeling van vakdidactische netwerken voortvarend voort te zetten en om de lerarenopleiders daar ook ruimte voor te geven in hun takenpakket. Dit kan meer structurele relaties met docenten Maatschappijleer en met opleidingsscholen initiëren, waarmee meer mogelijkheden tot uitwisseling van kennis en ervaring mogelijk wordt. Dit vergt een actieve houding van de NHL.

In de regel is het panel tevreden over de kennis en kunde die studenten verkrijgen tijdens de opleidingen. Het biedt studenten voldoende basiskennis en oriëntatie op de beroepspraktijk om als leerkracht aan de slag te gaan. Het panel beoordeelt de vakinhouden, de programmaonderdelen en de gehanteerde literatuur als voldoende qua niveau en actualiteit.

Onderzoeksvaardigheden

In de opleidingsprogramma's zijn er ieder jaar meerdere vakinhoudelijke modules met een onderzoekscomponent. Daarmee wordt de onderzoekslijn gekoppeld aan zowel de vakinhoudelijke als de vakdidactische lijnen. Bij **Aardrijkskunde** wordt gestart met beschrijvende onderzoeksvragen (literatuuronderzoek bij module Klimaat, vragenlijsten bij module Methoden en Technieken) en werken studenten gaandeweg met meer verklarende onderzoeksvragen (literatuuronderzoeken bij Politieke geografie en Milieugeografie) en een zelfstandig onderzoek in de afstudeerfase. Bij **Geschiedenis** wordt veel gewerkt met archief- en literatuuronderzoek met een opbouw volgens de p-taken. In het tweede jaar is een onderdeel Methoden en Technieken opgenomen, waarbij casussen worden uitgewerkt. De opleiding **Maatschappijleer** heeft in het eerste jaar een onderzoekswerkplaats ingericht rond het onderdeel Mens en Werk, waar studenten de basisvaardigheden oefenen van sociaal wetenschappelijk onderzoek. De onderzoeksvaardigheden worden in praktijk gebracht in een onderzoeksproject tijdens een werkweek in Duitsland waar verzorgingstehuizen in Nederland en Duitsland worden vergeleken. Via Methoden en Technieken wordt dit in de hoofdfase verder uitgebouwd.

Het panel constateert uit gesprekken dat de onderzoekslijn nog in ontwikkeling is. Duidelijk is dat ook het onderzoek een sterke praktijkgerichtheid heeft en zich richt op de ontwikkeling van onderwijsmateriaal en –methoden en de transfer naar het werkveld. Op de opleidingsscholen en tijdens de terugkomdagen op de opleiding is er aandacht voor praktijkonderzoeken en wisselen studenten ervaringen uit en bespreken deze met docenten.

Het panel vindt het positief dat de opleidingen insteken op het creëren van een kritisch onderzoekende houding bij studenten en de binding van onderzoek aan de beroepspraktijk. Alumni bevestigen dit. Het panel adviseert de onderzoekslijn door te zetten en strakker te sturen op de inkadering van het onderzoeksonderwerp en -vraag, zodat duidelijk wordt hoe het praktijkonderzoek bijdraagt aan 'een goede leraar zijn'. Koppeling aan vakdidactiek is daarbij een overweging.

Het panel adviseert ook binnen de deeltijdopleiding aandacht te houden voor de herziening van de vakdidactische- en onderzoeksleerlijn. De deeltijdstudenten werken meer via zelfstudie en hebben behoefte aan meer verdieping in het vakgebied. Coaching op vakdidactiek verkrijgen zij vaak binnen het lerarenteam op de eigen school. Deeltijders geven aan dat zij nu veel leren van

de feedback die zij ontvangen van NHL-docenten en de docenten in de scholen. Het panel adviseert de opleidingen om duidelijk oog te houden voor de wijze waarop vakdidactiek en onderzoeksvaardigheden structureel met voldoende diepgang vorm krijgen in de deeltijdprogramma's.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen voor deze standaard tot het oordeel **voldoende** voor de drie opleidingen.

Invoering afstudeerrichtingen

De afstudeerrichtingen worden afdelingsbreed ingevoerd per 2016-2017. Studenten kiezen voor een afstudeerrichting algemeen vormend (havo/vwo) of beroepsgericht ((v)mbo). De opleidingen **Aardrijkskunde** en **Geschiedenis** zijn bezig met de ontwikkeling van beide afstudeerrichtingen. De opleiding **Maatschappijleer** richt zich vooral op het (v)mbo. Onderscheid tussen vmbo en mbo is voor Maatschappijleer relevant, aangezien de context, doelgroep en programma's in beide richtingen verschillen. Voor het vak Maatschappijleer op het vmbo en voor burgerschap op het mbo is de aansluiting op de beroepsgerichte vakken een belangrijk thema voor de afstudeerrichting. De concrete inrichting van de afstudeerrichtingen is nog in ontwikkeling. De opleidingen zijn bezig om daar vorm aan te geven in samenspraak met het werkveld. De mogelijkheid tot specialisatie voorziet in de behoefte van studenten en het werkveld.

Internationalisering

De opleidingen besteden gerichte aandacht aan internationalisering. De opleiding **Aardrijkskunde** draagt bij aan de organisatie van een jaarlijks onderwijsseminar in samenwerking met de Atlantische Commissie en Hogeschool Windesheim. De opleiding **Geschiedenis** organiseert excursies naar Berlijn, gericht op het Duitse perspectief op herinneren en de Tweede Wereldoorlog. In het derde studiejaar is er een excursie naar Istanbul voor kennismaking met oude culturen en de relatie tussen Nederland en Turkije. Twee docenten van de opleiding **Maatschappijleer** zijn betrokken bij het verzorgen van programma's binnen het NHL Erasmus programma voor inkomende exchange students. Bij deze programma's sluiten regelmatig eigen studenten aan.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

Het panel constateert dat de opleidingen in transitie zijn, waarbij de vakspecifieke en algemene leerlijnen meer worden geïntegreerd. Waar er voorheen meer gescheiden leerlijnen waren (conceptueel, vaardigheden, integraal en loopbaan), werken de opleidingen toe naar meer integratie tussen de vak-, de algemene beroepsvormings-, de onderzoeks- en de persoonlijke professionele ontwikkelingsleerlijn. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling, waarbij de vakdidactiek een centralere rol krijgt en de horizontale samenhang binnen de studiejaar wordt versterkt. De leerlijnen zijn niet altijd duidelijk zichtbaar voor studenten en voor het panel. Studenten en docenten vinden de opbouw en samenhang vaak zo logisch, dat men niet bewust de logica er achter heeft vastgelegd. De huidige transitie geeft nieuwe kansen voor het goed vastleggen van de ratio en keuzes die worden gemaakt. Studenten geven aan in gesprekken dat de opleidingsprogramma's helder zijn door de beschrijving van modules in de opleidingsleerplannen en in Educator en door de toelichting van docenten.

De verticale samenhang blijkt uit de toenemende complexiteit en moeilijkheidsgraad in leerstof en opdrachten binnen de leerlijnen en de toenemende zelfstandigheid waarmee studenten zelf

onderwijsmateriaal ontwikkelen en voor de klas staan. Via de p-taken is er een opbouw van jaar 1 (verkennen docentschap), jaar 2 (verkennen lesgeven en actief leren, betekenisvolle ontwerptaken) en jaar 3 (eigen ontwikkeling en gedrag als docent) naar jaar 4 (ontwikkeling naar zelfstandig docentschap). Dit wordt bevestigd door studenten en alumni. De opleidingen **Aardrijkskunde** en **Maatschappijleer** bieden in het eerste jaar een brede verkenning en opbouw van basisbegrippen en thematische verdieping in de hoofdfase. De opleiding **Geschiedenis** volgt een chronologische ordening volgens de tijdvakken en perioden. Samenhang krijgt ook vorm langs de leerlijnen Historisch denken en Historische onderzoeksvaardigheden.

Docenten, studenten en werkveldvertegenwoordigers geven de verbinding tussen theorie en praktijk, de praktijkgerichtheid, aan als een sterk punt van de opleidingen (NSE scores 3,7-3,9 uit 5). De transfer naar de onderwijspraktijk op de stagescholen krijgt veel aandacht en er is veel aandacht voor het werkplekleren. Het panel adviseert de p-taken duidelijker te koppelen aan vakdidactische opdrachten. De opleidingen hebben in voorgaande periode, met de invoering van het vakdidactisch eindwerk en de onderzoekslijn, de aandacht versterkt voor de theorie en het gebruik van literatuur ter onderbouwing van het praktisch handelen. Dit kan volgens het panel duidelijker worden ingebed, zodat de doelen van de opleiding helder zijn en leidend.

Het panel is van mening dat de curricula een groei tonen in de verbinding tussen theorie, praktijk en onderzoek. Daar waar in de eerste jaren de nadruk ligt op theorie, wijzigt het perspectief naar een focus op praktijk en in toenemende mate onderzoek in de hogere jaren. De opleidingen hebben nog een weg te gaan om de integratie tussen de verschillende onderdelen af te ronden.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de drie opleidingen.

Standaard 4 Vormgeving programma (voldoende)

Het panel constateert uit gesprekken en documenten dat aan studenten een rijke leeromgeving wordt geboden vanuit de kennis, ervaring en voorbeelden die docenten bieden. In het handelen zijn de docenten voorbeeld voor de studenten. Er gebeurt veel in de modules wat studenten voorbereid op het leraarschap. Docenten hanteren een rijke variatie aan werkwijzen en vakdidactische werkvormen die model staan voor de wijze waarop studenten hun eigen repertoire voor de schoolpraktijk kunnen opbouwen. Hoewel het principe 'teach as you preach' door de opleidingen omarmd wordt (blijkt uit gesprekken met studenten en docenten), is dit principe niet omgezet in een duidelijke opleidingseigen didactische visie. Binnen de afdeling is ruime kennis en ervaring aanwezig om het didactisch concept vorm te geven. Het panel adviseert, tegelijk met de curriculumvernieuwing, haast te maken met het duidelijk vastleggen van het didactisch concept als leidraad voor de docententeams en als voorbeeld naar de studenten. Het panel mist de samenhang tussen de verschillende aspecten die worden genoemd, bijvoorbeeld praktijkgerichtheid, aandacht voor transfer, van sturend naar samenwerkend leren.

Op het niveau van de vakken bestaat er een groei van kennisgericht, docentgestuurd werken naar een meer studentgecentreerde en praktijkgerichte aanpak. Deze groeiende relatie is voor de studenten inzichtelijk. Studenten vinden de binding van de lessen aan de praktijk

stimulerend en geven in de NSE hogere waarderingen voor de praktijkgerichtheid. Bij **Aardrijkskunde** blijkt in de aandacht voor veldwerk, onderzoek en excursies. Studenten leren geografische verschijnselen te herkennen in de omgeving en daar onderwijsmateriaal bij te ontwikkelen. Bij **Geschiedenis** hebben studenten veel educatief materiaal ontwikkeld voor historische centra in de regio, bijvoorbeeld het Historisch Centrum Leeuwarden, het Fries Museum, het Hunebedcentrum en het Herinneringscentrum Westerbork of voor het project Jiddisch waves. Bij **Maatschappijleer** ontwikkelen en verzorgen studenten lessen op ROC's rond het thema lokaal bestuur.

De opleidingen willen investeren in verdere flexibilisering en onderwijs op maat door meer toepassing van teamteaching (meer vakoverstijgend onderwijs) en Universal Design Learning (variatie in aanbod van informatie, in afrondingsmogelijkheden en meer eigen invloed van de student op het leerproces en keuzes). Bij deze ontwikkeling zullen moderne activerende ICT-middelen worden ingezet. Docenten besteden aandacht aan het nut en de noodzaak van ICT-middelen in het onderwijs. Het panel heeft meerdere vormen aangetroffen, bijvoorbeeld het gebruik van webinars, webquests, edugis-opdrachten, google earth-lessen, nearpod.com, Kahoot/Socrative. Uit gesprekken met studenten blijkt dat nog niet alle docenten even bekwaam zijn met ICT-leermiddelen. Professionalisering is een aandachtspunt. Studenten kunnen zich bekwaamen in ICT-leermiddelen in het ICT-innovationlab (zie algemeen deel van dit rapport).

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de drie opleidingen.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

Het panel is van mening dat de opleidingen goed aansluiten op de instroomkwalificaties en dat valideren via goede contacten met het aanleverende en het afnemende werkveld. De opleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer hanteren de eisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of wellicht te vertragen. Studenten stellen een studieplan op, waarin zij aangeven te willen versnellen of een andere route te willen volgen. Dit geldt met name voor studenten die al aan RUG of een andere lerarenopleiding hebben gestudeerd.

Deeltijdstudenten kunnen vrijstellingstoetsen doen bij instroom om te bepalen of zij in aanmerking komen voor vrijstellingen. Studenten moeten concrete bewijzen leveren voor eerdere opleiding of werkervaring. Dit wordt beoordeeld door een vakdocent en ter besluit voorgelegd aan de examencommissie.

De opleiding **Aardrijkskunde** biedt flexibiliteit doordat studenten volgens eigen studieplan modules kunnen volgen bij de voltijd- of bij de deeltijdopleiding. Ook is er veel zelfstudie mogelijk. Dit maakt het onderwijs meer student- en vraaggericht. Het panel heeft wel enige zorg hoe dit voor het kleine docententeam werkbaar blijft.

De opleidingen **Geschiedenis** en **Maatschappijleer** zetten de komende jaren in op meer onderwijs volgens het concept Universal Design Learning (verschillende manieren van informatie aanbieden, verschillende afrondingsmogelijkheden en meer eigen invloed van student op leerproces en keuzes).

De opleiding **Geschiedenis** is, gezien de grote aantallen aanmelders, gestart met een decentrale selectie, waarbij studenten tijdens een kennismakingsdag worden getoetst op een kennisbasis Geschiedenis na bestudering van een handboek en waarbij zij in groepjes keuzes rond onderwijsdilemma's moeten presenteren. Na het doorlopen hiervan ontvangen deelnemers een niet-bindend studieadvies (zie ook algemeen deel van dit rapport). De voorspellende waarde van deze selectie is nog niet aan te geven.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen voor deze standaard tot het oordeel **voldoende** voor de drie opleidingen.

Conclusie standaarden 2 tot en met 5

Het panel constateert dat de opleidingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer de mogelijkheden bieden aan studenten om de eindkwalificaties te behalen. De kennisbases zijn duidelijk vertegenwoordigd in de onderwijsprogramma's. De opleidingen zijn sterk praktijkgericht en geven studenten veel gelegenheid hun vakmanschap en leraarschap te ontwikkelen in de schoolpraktijk. De relatie van de vakinhoudelijke en onderwijskundige lijnen met de vakdidactische en onderzoeksleerlijnen is in ontwikkeling. De opleidingsprogramma's kunnen winnen aan de onderbouwing vanuit de theoretisch (vak)didactische concepten. Daartoe is het belangrijk dat de opleidingen zelf hun didactisch concept en uitgangspunten helderder vastleggen, zodat een duidelijke gezamenlijke leidraad ontstaat. Docenten vervullen een duidelijke voorbeeldrol voor studenten en hanteren een scala aan werkvormen die studenten ook in de eigen schoolpraktijk kunnen gaan toepassen.

De opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling met de vorming van grotere meer geïntegreerde onderwijseenheden en het doorzetten van de onderzoeksleerlijn. De docententeams hebben de kennis en ervaring om daar vorm aan te geven. Het panel adviseert de docenten nader te scholen voor de begeleiding van praktijkonderzoek en in ICT-vaardigheden.

Aandachtspunten liggen bij het garanderen van voldoende en inhoudsrijke stageplaatsen voor Geschiedenis en Maatschappijleer. Bij Aardrijkskunde is het zaak voldoende omvang van en variatie in het docententeam te behouden om de breedte van het vak te kunnen blijven doceren (zie ook standaard 6).

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 2 tot en met 5 voor de drie opleidingen.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

Het panel constateert uit de gesprekken dat de drie opleidingen werken met enthousiaste teams docenten. Studenten en alumni zijn trots op de docenten, met wie via korte lijnen goed contact mogelijk is. Studenten bij alle drie opleidingen geven scores 3,8-4,2 voor didactische en inhoudelijke deskundigheid van docenten. **Aardrijkskunde** en **Maatschappijleer** hebben kleine docententeams van vier en zes docenten. **Geschiedenis** is een grotere opleiding qua studentenaantallen en heeft een groter team met elf docenten. Docenten hebben vaak een deeltijdaanstelling.

De teams worden aangestuurd via vakgroepen en jaarteam. De jaarteam zorgen voor horizontale samenhang tussen de curricula (gezamenlijk SLB/PPO en afdelingsbrede

onderdelen). De vakgroepen zorgen voor de vakinhoudelijke en verticale samenhang binnen de opleidingen. Verder kent de afdeling vier themacoördinatoren voor de themagroepen Onderzoek, Eindwerken, Internationalisering en Studieloopbaanbegeleiding.

Het panel heeft gedreven en kundige docententeams aangetroffen en heeft bewondering voor wat de kleine teams beheersen en bijhouden, zowel qua vakinhoud, vakdidactiek en onderzoek. Het panel is van mening dat er voldoende expertise en beroepservaring aanwezig is. Wel heeft het panel zorg over de werkdruk (docent-student ratio 1:35,5) en het in standhouden van de benodigde expertise. Met vier docenten Aardrijkskunde is het bijvoorbeeld moeilijk de breedte en diepte van het vak op peil te houden. Dat is een grote uitdaging. Bij de opleiding **Geschiedenis** zijn er gastlezingen door gepromoveerden en wordt er gebruik gemaakt van gastdocenten bij bijvoorbeeld de onderdelen Eigentijdse Geschiedenis en Herinneren en herdenken. De opleiding **Maatschappijleer** maakt ook gebruik van externe experts bij bijvoorbeeld de onderdelen Internationale Organisaties en Filosofie. Het panel raadt de opleiding **Aardrijkskunde** aan, de inzet van externe experts te verkennen als middel om breedte en diepgang te borgen, gezien de positieve ervaringen bij de opleiding Geschiedenis.

Uit de gesprekken heeft het panel de indruk dat de teams veel veranderingen te verwerken hebben gehad. Dat leidt tot hoge werkdruk, waarbij de bij- en nascholing niet tot de eerste prioriteiten behoren. Het panel is van mening dat de docenten meer naar buiten mogen treden en zichzelf meer op de kaart mogen zetten, bijvoorbeeld met het initiatief tot vernieuwing van het handboek vakdidactiek Aardrijkskunde. Bij **Maatschappijleer** brengt een deel van de studenten ook persoonlijke problemen met zich mee, wat extra begeleiding vraagt. Het panel plaatst een kritisch kanttekening bij de aanwezige kwaliteit om praktijkonderzoeken te begeleiden (zie ook standaard 11). Uit de praktijkonderzoeken blijkt dat daar nadere afstemming en kennis nodig is.

De opleiding **Aardrijkskunde** wordt, volgens de beschikbare cv-gegevens, verzorgd door vier docenten, met een gezamenlijke aanstellingsomvang van 3,0 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid. Eén docent is VELON-geregistreerd. Drie docenten zijn bezig met VELON-registratie.

De opleiding **Geschiedenis** wordt verzorgd door tien docenten, met een gezamenlijke aanstellingsomvang van 8,3 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid. Eén docent is VELON-geregistreerd. Drie docenten zijn bezig met VELON-registratie. Het panel adviseert binnen het team de docenten meer gericht op de verschillende kwaliteiten in te zetten, vakinhoudelijk of voor specifieke taken bijvoorbeeld begeleiding en beoordeling.

De opleiding **Maatschappijleer** wordt verzorgd door zes docenten, met een gezamenlijke aanstellingsomvang van 4,4 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid. Eén docent is VELON-geregistreerd. Twee docenten zijn bezig met VELON-registratie.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat de docententeams Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer goede kwaliteiten bezitten, zowel op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en onderwijskundige competenties. De docenten worden door studenten gewaardeerd en vervullen een voorbeeldfunctie naar studenten. De expertise en inzet van docenten op het gebied van het begeleiden van onderzoek verdient verdere ontwikkeling. Dit is een aandachtspunt voor het management inzake de professionalisering. Een tweede aandachtspunt is de werkdruk en de kleine omvang van de teams. Het panel adviseert het management dit

strak te monitoren en blijvend aandacht te houden voor verlichting van de werkdruk, zodat docenten een grotere rol kunnen spelen in regionale en landelijke vakdidactische netwerken. Daarnaast kan worden gedacht aan inzet van externe expertise. Ook vraag het panel aandacht voor professionalisering op het gebied van BKE/SKE en VELON-registratie.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaard 6 voor de drie opleidingen.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (voldoende)

De opleidingen maken gebruik van de standaardvoorzieningen van de hogeschool. Er zijn geen specifieke opleidingsvoorzieningen. Studenten maken gebruik van het Learning Centre en kunnen daar ondersteuning vragen bij de opbouw van hun digitale portfolio.

Studenten geven in gesprek aan dat de ICT-voorzieningen toereikend zijn en dat zij kennismaken met activerende ICT-toepassingen als bijvoorbeeld Kahoot, Socrative en MySchoolsNetwork.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening (voldoende)

Studenten, alumni en docenten oordelen in de gesprekken met het panel positief over de begeleiding. De studieloopbaanbegeleiders hebben een belangrijke taak en studenten weten de weg te vinden naar deze personen. Daarnaast ervaren studenten hun docenten als toegankelijk en oplossingsgericht. Docenten geven duidelijke informatie en voor studenten is helder bij wie ze moeten zijn voor bepaalde informatie. Voor deeltijdstudenten geldt dit in iets mindere mate, aangezien deze studenten soms langere perioden niet op de opleiding zijn en meer hun eigen studiesporen volgen en daarmee niet altijd in lijn blijven met de verwachtingen en tijdens opdrachten moeten bijsturen.

Studenten zijn in het algemeen te spreken over de stagebegeleiding, zoals deze is georganiseerd op de stagescholen. Wel spreken ze vrijwel allemaal de wens uit dat de vakdidacticus en docenten van hun eigen opleiding op stagebezoek komen, zodat studenten gerichtere feedback kunnen krijgen vanuit de eigen opleiding. Nu komt de vakdidacticus vaak maar één keer op lesbezoek en ook pas in het derde studiejaar.

Voor studenten **Maatschappijleer** is niet altijd een docent maatschappijleer als begeleider aanwezig binnen de school. De ML-studenten hebben de mogelijkheid tot extra coaching in het vierde jaar in de werkplaats leraarschap. Dit ondervangt het gemis van directe begeleiding tijdens de stage door een vakdocent, slechts gedeeltelijk.

Een tweede aandachtspunt is de begeleiding van het praktijkonderzoek. Na bestudering van de eindwerken heeft het panel de indruk dat de begeleiding van het praktijkonderzoek kan worden aangescherpt (vergelijk standaarden 6 en 11). De opleidingen kunnen bepalen wie binnen de docententeams het meest geschikt is voor welk afstudeeronderdeel. Bij de opleiding **Geschiedenis** is daar in kwantitatief opzicht ruimte voor. Nu begeleidt elke docent elk afstudeeronderdeel en dat leidt niet altijd tot kwalitatief goede begeleiding bij vakdidactisch eindwerk en bij praktijkonderzoek. De opleiding(en)/afdeling kan in deze kwestie nadenken over keuzes qua gerichte inzet van docenten.

Studenten krijgen informatie via vier kanalen: Intranet, Blackboard, Educator en e-mail. Voor studenten is de informatie helder, zeker met de toelichting van de docenten.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. De studiebegeleiding is sterk studentgericht. De kleinschaligheid en directe contacten worden door studenten positief ervaren. Het panel adviseert de aandacht voor de vakdidactische begeleiding tijdens de stages aan te scherpen. ICT-middelen kunnen daar een rol in spelen, bijvoorbeeld door opnamen als bewijsstuk op te laten nemen in de studentdossiers.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaard 7 en het oordeel **voldoende** voor de standaard 8 voor de drie opleidingen.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Evaluaties (voldoende)

De drie opleidingen werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Sociale Vakken 2014-2015*. Daarin zijn, voor de verschillende niveaus in de organisatie, de evaluatie-instrumenten beschreven, met frequentie, streefnorm (evaluaties: 3,0 of hoger bij vijfpuntsschaal), en de gremia waarin resultaten worden besproken. Het panel is van mening dat het Kwaliteitsplan een basiskader geeft, maar nog verder kan worden uitgewerkt in afstemming met de andere afdelingen lerarenopleidingen. De opleidingen organiseren, in aanvulling op de digitale module-evaluaties, bijeenkomsten met studenten en alumni. Dit levert, naast de directe student-docent contacten, gerichte informatie over de inhoud van de opleiding en de aansluiting op het werkveld. Resultaten worden besproken in de docentenvergadering. Aandachtspunt blijft de terugkoppeling van uitkomsten en verbeteringen naar de studenten, zo blijkt ook uit NSE-scores.

Uit gesprekken concludeert het panel dat studenten zich gehoord voelen. De opleidingen gaan serieus om met eventuele kritieken en gaan snel over tot gerichte verbeteracties.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg in de basis voldoet en voldoende input levert, waar de opleidingen opvolging aan geven. De afstemming met de andere afdelingen verdient aandacht. In de student-docentcontacten worden veel zaken al opgepakt, wat er voor zorgt dat de kwaliteitszorg dicht bij de opleidingen blijft. Jaarteamcoördinatoren en vakgroepvoorzitters vangen signalen op en bespreken deze met de docenten.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Toetsing en realisatie eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

De opleidingen volgen het toetsbeleid en het toetsplan van de afdeling Sociale Vakken. Dit is uitgewerkt in toetsplannen per opleiding en per opleidingsvariant. De onderwijseenheden en de

toetsing zijn beschreven in de elektronische leeromgeving Educator. De koppeling van de toetsing aan de kennisbases is beschreven. De landelijke kennisbases worden in het derde studiejaar getoetst. Het panel is van mening dat er heldere lijnen zijn van de competenties naar de leerdoelen van de vakken en de bijbehorende toetsen. Het is voor betrokkenen helder waar de competenties op welk niveau worden getoetst. Studenten weten ook wat er van hen wordt verwacht en kunnen oefenen met oefentoetsen. Zij vinden de toetsen passend, mede door de toelichting die docenten geven tijdens de lessen. De vele wijzigingen in het curriculum en in de toetsing ervaren studenten wel eens als verwarrend.

De opleidingen hanteren een variatie aan schriftelijke en mondelinge toetsvormen, veelal summatief van aard. Over het geheel genomen zijn de toetsen van voldoende kwaliteit en krijgen studenten van meerdere beoordelaars gerichte feedback. Docenten hanteren het dubbele-bodemprincipe en laten studenten toetsen ervaren die ze later ook kunnen toepassen. De opleidingen werken in toenemende mate met rubrics en toetsmatrijzen. Dit vergroot het inzicht in de beoordeling. Het panel adviseert de opleidingen het gebruik van rubrics strakker te monitoren, aangezien er duidelijke verschillen zijn in de wijze waarop docenten de rubrics en beoordelingsformulieren hanteren en interpreteren. Het panel vindt het positief dat de rubrics verder worden ontwikkeld om de intersubjectiviteit terug te dringen. De rubric voor het praktijkonderzoek kan verder worden ontwikkeld met scherpere beschrijvingen van de beoordelingscriteria en duidelijker definitie van de criteria voor een oordeel onvoldoende en voor de groei van de studenten naar een oordeel goed. De criteria kunnen daarin meer onderscheidend zijn. Studenten, docenten en werkveld geven aan dat de huidige rubrics al duidelijk beter zijn dan vorige beoordelingswijzen. Het panel adviseert deze verbeterlijn nog scherper door te zetten en in de rubrics meer aandacht te geven aan de reflectie op praktijk, inhoud en onderzoek.

Studenten geven aan dat zij gerichte feedback ontvangen van docenten. Het panel ziet dit niet altijd even gericht terug in de beoordelingsformulieren. Ook hier kunnen docenten meer afstemmen.

Bij de opleiding **Aardrijkskunde** worden de LKB en de basiskennis vakdidactiek schriftelijk getoetst. Studenten worden voorbereid op de multiple choice vragen die bij de LKT worden gehanteerd. De opleiding hanteert een mix van toetsvormen, bijvoorbeeld criterium gerichte interviews en performances. Het panel waardeert de creativiteit die studenten in de toetsproducten laten zien. De opleiding is met de herziening van het curriculum ook bezig om eventuele dubbelingen uit de toetsing te halen.

Het panel vindt de grote variatie aan productieve toetsvormen, bij de opleiding **Geschiedenis**, een sterk punt. Veel toetsen hebben de vorm van een beroepsproduct (lessenserie en opdrachten voor vo-leerlingen) waarmee studenten laten zien dat zij de lesstof beheersen en kunnen omzetten naar onderwijsmateriaal voor de scholen. Het gaat daarbij om presentaties, scenario's voor toneelstukken, tableaux vivants, tijdbalken, kritische beoordeling van artikelen, het schrijven van columns, gerichte lessenseries of opdrachten, het tekenen van historische gebouwen of het verantwoorden van een eigen visie op geschiedenisonderwijs. De opleiding kent geen specifieke voorbereiding op de LKT.

De opleiding **Maatschappijleer** toetst op het niveau van kennis, inzicht en toepassing. Men hanteert een variatie aan toetsvormen, waaronder opdrachten in de vorm van essays, verslagen, betogen, presentaties en onderzoeken. Enkele opdrachten zijn formatief van aard:

peerreview of observatieopdracht. Zoals eerder is vermeld worden studenten gedurende de gehele studie op de LKT voorbereid door hen zelf een begrippencyclopedie en mogelijke toetsvragen te laten ontwikkelen. Studenten kunnen zich ook voorbereiden met een oefentoets van *10voordeleraar*.

In de beoordeling van het werkplekleren spelen de vakcoaches in de scholen een grote rol. Zij leveren de input voor de beoordelingen door de praktijkbegeleiders en andere examinatoren. Het panel constateert dat er in het derde en vierde jaar veel tijd in de beoordeling wordt geïnvesteerd met meerdere beoordelingsgesprekken en meerdere beoordelaars. Het panel adviseert daarbij nadrukkelijker te sturen op beoordeling door eigen opleidingsdocenten/vakgenoten en vakdidactici.

Borging kwaliteit toetsing

Het panel constateert dat de aandacht voor de borging van de toetsing toeneemt. Docenten hanteren het vier-ogen-principe bij de toetsconstructie en werken met antwoordmodellen. De vakgroepvoorzitters en de toetscommissie controleren daar op. Zij oordelen ook over de spreiding van toetsvormen en de validiteit en betrouwbaarheid. De opleidingen zijn net gestart met het opstellen van toetsmatrijzen. Het panel adviseert de ingezette verbeterlijn verder door te zetten en te investeren in verdere vergroting van collegiale toetsing en van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, zeker bij de praktijkonderzoeken in de afstudeerfase.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft van de drie opleidingen telkens een selectie van zeven einddossiers ingezien (zie bijlage 7) en vindt het eindniveau over het geheel voldoet. De einddossiers laten zien dat afgestudeerden als bekwame leerkracht voor de klas kunnen functioneren. In het portfolio, in de producten van het werkplekleren en in het eindassessment moeten de studenten een brede waaier aan bewijsstukken aanleveren, passend bij de SBL-competenties. Daarmee wordt de groei van de student in kaart gebracht. Het panel is van mening dat over het geheel de competenties bij de drie opleidingen voldoende zijn gedekt en worden getoetst. De opleidingen hebben een goede weg ingeslagen met de aanscherping van de afstudeerfase en de toetsing. Die weg moet verder worden doorgezet.

Het vakdidactisch dossier is een recent ingevoerde welkome aanvulling en het panel vindt het positief dat dit nu in meer uitgebreide vorm deel uitmaakt van de afstudeerfase. Het panel vindt het positief dat in de laatste versie duidelijker om een theoretische onderbouwing van de vakvisie wordt gevraagd op basis van minimaal acht vakdidactische bronnen. Dit levert duidelijk steviger werkstukken bij de Sociale Vakken.

Minder positief is het panel over het praktijkonderzoek. De kwaliteit van de onderzoeksverslagen wisselde, vooral qua inkadering van vraagstellingen en op het punt van onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur. De verslagen zijn vaak beschrijvend van aard en bevatten weinig aandacht voor reflectie op het onderzoeksproduct of het onderzoeksproces. Dit onderdeel van de eindfase verdient verdere doorontwikkeling vanuit de onderzoeksleerlijn. Het panel geeft de opleidingen ter overweging om meer te sturen op vakdidactische invulling van praktijkonderzoeken. Daarmee kan de onderzoekslijn vanuit de (vakinhoudelijke) p-taken een logischer doorloop krijgen in de eindfase.

Bij de opleiding **Aardrijkskunde** zijn de eindwerken in de regel van voldoende niveau. Dit bleek ook uit de vakdidactische werken, waar de kwaliteit en de originaliteit van de ontworpen

lespakketten in orde zijn, evenals de visie van de studenten en de bijbehorende rubrics. Studenten zouden wel een bredere vakdidactische bronnenset kunnen hanteren. Bij de praktijkonderzoeken kan in de opzet en beoordeling meer aandacht uitgaan naar het plannen en het op juiste wijze verzamelen en analyseren van data.

Bij de opleiding **Geschiedenis** voldoet de selectie einddossiers in de regel aan het eindniveau. De afgestudeerden beheersen de vakinhoud voldoende en beschikken over een ruim voldoende vakdidactisch repertoire. De artikelen die studenten schrijven zijn steviger in het gebruik van vakliteratuur dan de praktijkonderzoeken. In de lessenseries zijn voorbeelden van goed uitgewerkt leerlingmateriaal aanwezig met goed verantwoording. Maar op onderdelen zijn wel opmerkingen te plaatsen. Docenten moeten in de beoordeling scherper letten op de scheiding tussen begeleiden en beoordelen. In een aantal gevallen gaf de persoonlijke context waarin een student verkeerde een behoorlijke doorslag in de beoordeling. Docenten zijn zoekende naar de vastlegging van het gewenste eindniveau. Met strakkere hantering van aangescherpte rubrics kan de beoordeling aan betrouwbaarheid winnen. Ook kan in de beginfase van het praktijkonderzoek scherper worden gescreend op de geschiktheid van vraagstellingen. In een enkel geval is een vervangende opdracht toegestaan, zonder dat duidelijk is of en hoe de examencommissie daarin is geraadpleegd. Het panel heeft in het gesprek met de examencommissie de verzekering gekregen dat de procedures inmiddels zijn aangescherpt en dit niet meer kan voorkomen. Dit wordt door docenten bevestigd.

Bij de opleiding **Maatschappijleer** is de eindkwaliteit voldoende, zeker met herpositionering van het vakdidactische eindwerk met meer aandacht voor de theoretische onderbouwing. In de selectie eindwerken is bij een deeltijddossier uit het voorlaatste afstudeercohort niet vast te stellen of de vakdidactische competenties zijn behaald omdat de student een niet geschikte vervangende opdracht heeft gedaan ter aanvulling op ervaring vanuit een eerdere opleiding. Het panel hoopt dat dit met de aanscherpte procedures vanuit de examencommissie niet meer kan voorkomen. Het panel adviseert bij de deeltijdafstudeerders scherper te sturen op de vakdidactische ontwikkeling.

Functioneren afgestudeerden

In het werkveld is men op de scholen tevreden over de inzetbaarheid en het functioneren van de afgestudeerden. Afgestudeerden vinden snel een baan en zijn succesvol in vervolgstudies. Veel studenten krijgen al een baan aangeboden tijdens de LiO-stage. Dit geeft aan dat zij gewild zijn in het werkveld. Tegelijkertijd maakt dat de afronding van de studie zwaar. De lerarenopleidingen zijn hierover in contact met het werkveld.

Conclusie standaard 10 en 11

De drie opleidingen leveren volgens het panel kundige leerkrachten voor de vakgebieden Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer. Studenten functioneren in de praktijk voor de klas en alumni vinden, vaak in de eigen regio, snel een baan.

Het panel is van mening dat de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties in de basis voldoen. De opleidingen hanteren gevarieerde toetsvormen, vaak summatief. De toetsen zijn inhoudelijk van goede kwaliteit en werken toe naar de eindniveaus. De toetsing is helder voor studenten. De kennisbases worden in voldoende mate afgedekt.

De toetsing en eindbeoordeling zijn in ontwikkeling. Er wordt meer gewerkt met rubrics en toetsmatrijzen en er is meer aandacht voor feedback en afstemming in beoordeling. De

opleidingen zetten aantoonbaar stappen in de goede richting. Het panel is van mening dat de opleidingen deze ontwikkelingen verder moeten doorzetten en daarbij de prestatie-indicatoren in de rubrics verder moet aanscherpen evenals de kalibratie tussen de docenten. De herpositionering van het vakdidactisch eindwerk ziet het panel als een noodzakelijke aanvulling in de afstudeerfase, waarmee de theoretische onderbouwing, de visieontwikkeling en daarmee het eindniveau beter tot zijn recht komt. Het praktijkonderzoek verdient versterking, waarbij ook de professionalisering van docenten in het begeleiden en beoordeling van praktijkonderzoek de nodige aandacht behoeft. Ook de positie van de vakdidacticus in de beoordeling van het werkplekleren kan worden versterkt.

De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties, aangezien alle competenties in meerdere onderdelen worden afgetoetst. Het panel concludeert dat de afstudeerdossiers in de regel voldoen aan het vereiste bachelorniveau. Hoewel op onderdelen, met name bij het praktijkonderzoek, niet alle studenten altijd het gewenste niveau bereiken, is het panel er wel van overtuigd dat studenten overall het eindniveau behalen.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de drie opleidingen.

Aanbevelingen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te steunen:

- Zet de eigen visie op het vak en de opleiding sterker neer en draag dit uit. Van daar uit kunnen de onderwijsprogramma's in opzet en inhoud duidelijker worden verantwoord.
- Versterk de profilering van de opleidingen, vakgroepen en het didactisch concept dat generiek en opleidingsspecifiek geldt.
- Het panel adviseert de opleidingen aandacht te hebben voor de onderbouwing vanuit theoretisch (vak)didactische concepten.
- Het panel raadt de opleidingen aan de begeleiding van studenten bij het praktijkonderzoek aan te scherpen.
- Het panel adviseert de opleidingen ten slotte de prestatie-indicatoren voor het hbo-niveau in de rubrics verder aan te scherpen, evenals de kalibratie qua beoordeling tussen docenten.
- Betrek meer vakdidactici bij de beoordelingen van stages

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding **Aardrijkskunde** te steunen:

- Houdt scherp oog voor de aansluiting op de actualiteit van de gebruikte literatuur / c.q. de inhoudelijke vernieuwing van het vakgebied.

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding **Geschiedenis** te steunen:

- Zet docenten in op hun kwaliteiten en expertise. Maak een verdeling in taken en verantwoordelijkheden.

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding **Maatschappijleer** te steunen:

- Laat studenten de vakdidactische opdrachten meer toepassen/uitproberen in de scholen.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties (voldoende)

De opleidingen Algemene Economie (AE) en Bedrijfseconomie (BE) bieden brede programma's voor het leren verzorgen van de economische schoolvakken. De opleiding Algemene Economie legt het accent op het opleiden van leraren voor de onderbouw havo/vwo en het vmbo. De opleiding Bedrijfseconomie richt zich meer op het opleiden van leraren voor het mbo.

De lerarenopleidingen Economie hebben aandacht voor internationalisering in de curricula. Het panel heeft een eigen profilering van de opleidingen en een eigen positionering in het land gemist. De opleidingen lijken vooral de ontwikkelingen te volgen. Het panel heeft een eigen visie hierbij gemist, bijvoorbeeld over de versterking van de rol van de vakdidactiek of de dekking van de landelijke kennisbases.

De eindkwalificaties voor de lerarenopleidingen Economie zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de landelijke kennisbases Algemene en Bedrijfseconomie. De kennisbases vertonen grote overlap, circa 80 procent: het gezamenlijke beroepsvoorbereidende deel en een groot deel van de economische vakken.

Het panel constateert dat de eindkwalificaties aansluiten op het hbo-bachelorniveau en de landelijke en internationale ontwikkelingen in het werkveld. Er is zichtbaar aandacht voor de ontwikkeling van het onderzoekend vermogen bij studenten.

Met de herziening van de curricula leggen de opleidingen meer focus op de ontwikkeling van de student-eigen visie op het onderwijs. Dit komt tot uiting in de vakdidactische eindwerkstukken die een plaats gaan krijgen in het vierde studiejaar.

Vernieuwingen in de opleidingen komen tot stand in overleg met het regionale onderwijswerkveld en worden getoetst aan de daar levende opvattingen. De opleidingen hebben een sterke binding met het werkveld in de regio voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties. De contacten met opleidingsscholen zijn goed en leveren input over actuele ontwikkelingen. De opleidingen werken aan uitbouw van de contacten met het werkveld door middel van de oprichting van vakdidactische netwerken. Dit is in opbouw.

Conclusie standaard 1

Het panel vindt dat de opleidingen Algemene Economie en Bedrijfseconomie de kennis en contacten hebben om de beroepsbeelden en de eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De eindkwalificaties zijn inhoudelijke relevant. Ze zijn gericht op de gewenste handelingsbekwaamheid en op het juiste hbo-niveau. De opleidingen kunnen meer investeren in verdere uitwerking van de vakspecifieke competenties en van de versterking van de eigen positie en kleur/profilering. De opleiding kan zich daarbij ook breder oriënteren dan aan het regionale werkveld.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Kennis en vaardigheden

De landelijke kennisbases, zoals vastgelegd voor de lerarenopleidingen economie, zijn richtinggevend voor het lesaanbod van het huidige curriculum. De vakinhouden AE en BE stemmen voor circa 80 procent overeen. De opleidingen hebben een gezamenlijke identieke propedeuse. De dekking van de kennisbases blijkt uit de modulebeschrijvingen in Educator, waar de relatie met de landelijke competenties en met de kennisbases beschreven. Bestudering van het lesmateriaal en van de actuele boekenlijst bevestigen de aansluiting op de kennisbases. Voor studenten is de opbouw en inhoud van de curricula helder.

De opleidingen stellen dat de transfer van de vakinhoudelijke kennis en vaardigheden naar de beroepspraktijk centraal staat. Het panel constateert uit bestudering van het onderwijsmateriaal en uit studentproducten dat er ruime aandacht is voor didactische vaardigheden en meer specifieke aandacht voor vakdidactiek kan worden ingebracht. Studenten kunnen - conform de visie van de opleidingen - eigen keuzes maken om zichzelf als leraar te ontwikkelen. Echter, zo verneemt het panel, de lessen/opdrachten zijn vaak zo voorgestructureerd dat studenten de opdrachten uitwerken en direct doorstomen naar een volgende reeks opdrachten, zonder voldoende tijd voor verdieping of overdenking. Dat laatste is wel wat docenten beogen. Het panel adviseert de opleidingen om studenten vooral te stimuleren om een opdracht te overstijgen, te reflecteren en diepgang te zoeken van wetenschappelijke en vakliteratuur. Het panel heeft de indruk dat studenten oplossingsgericht te werk gaan, ze bezitten goede handelingsbekwaamheid om voor de klas te functioneren. De mate waarin zij dat in hun denken overstijgen blijft achter. Dat betitelt het panel als hbo-denkniveau wat naar het oordeel van het panel vanuit de opleiding via opdrachten beter gestimuleerd kan/moet worden. Dat versterkt de aansluiting op de LKB.

Vakdidactische vaardigheden komen tot uiting in de vakdidactische dossiers die studenten moeten opbouwen. Het panel stelt vast dat studenten algemene didactiek verbinden aan vakinhoud. Dat is conform de richtlijnen die zij meekrijgen. Dit sluit aan bij landelijke uitgangspunten. Het panel attendeert de opleidingen op vakdidactische bronnen voor de economische vakgebieden en adviseert de economie-opleidingen een visie op vakdidactiek te ontwikkelen en uit te werken naar een vakdidactische leerlijn in de curricula. Uit de studentproducten blijkt dat studenten meer gestimuleerd kunnen worden om wetenschappelijke bronnen te gebruiken. Dit kan in de ontwikkeling van de onderzoekslijn, en in de professionalisering van docenten, worden meegenomen. De voorgenomen opzet van vakdidactische netwerken zal positief bijdragen aan de versterking van de aandacht voor vakdidactiek en de koppeling aan de praktijkgerichtheid.

Voor de positionering van het vak Recht, signaleert het panel een volgende houding van het docententeam op de landelijke ontwikkelingen. Recht is een vast onderdeel van de LKB/LKT en wordt daarom gezien als verplicht onderdeel. Het panel heeft een eigen visie van de opleidingen op het belang en de positionering van de modules Recht gemist.

Beroepsvaardigheden en praktijkervaring komen ruim aan bod en zijn gericht op de vaardigheden van het leraarschap. Via de leerlijn werkplekleren volgen studenten

stageperiodes in minimaal drie scholen. De NHL deelt de studenten in omwille van de aantallen en de beschikbare plekken en houdt er goed rekening mee dat studenten verschillende ervaringen opdoen (havo/vwo en (v)mbo) en al hun competenties kunnen ontwikkelen. Studenten zijn hierover tevreden. Uit de NSE-enquêtes (score 3,0-3,2 bij vijfpuntsschaal) blijkt wel dat de opleidingen nauwer aandacht kunnen geven aan actuele ontwikkelingen, aldus studenten.

Het panel is van mening dat de opleidingen een goede relatie hebben met de beroepspraktijk. Dit komt ook tot uiting in de nieuwe module 'Werkplaats in de praktijk', die samen met studenten en het werkveld wordt ontwikkeld. Ook de invoering van boekhoudprogramma Exact, vanwege gangbaarheid in de praktijk, is een teken van het aansluiten op praktijkontwikkelingen. Wat betreft het panel zouden de opleidingen (via de docenten) wat meer buiten de gebaande paden van het eigen netwerk kunnen treden en het gezicht meer kunnen laten zien buiten de provincie, in den lande (congressen en dergelijke), bijvoorbeeld op (vak)didactisch gebied. Een tweede aandachtspunt is de begeleiding tijdens het werkplekleren door een vakdidactisch expert van de opleiding. Studenten geven aan dat zij in het derde studiejaar een keer worden bezocht door een vakdidacticus van de afdeling en veel vak(didactische) begeleiding ontvangen van de schoolvakcoaches. Het panel adviseert hier meer aandacht aan te besteden en wegen te vinden tot meer contact tussen stagiairs en opleidingseigen vak(didactische) experts.

Onderzoeksvaardigheden

In de curricula wordt het onderzoekend vermogen bij studenten ontwikkeld via de p-taken, en via vakinhoudelijke en toegepaste onderzoeken. In het eerste studiejaar doen studenten bijvoorbeeld samen met Duitse studenten, een onderzoek dat resulteert in een ondernemingsplan voor een bedrijf in de grensstreek Groningen-Emsland. Hierbij combineren studenten vak-, beroeps- en onderzoeksvaardigheden.

Het panel constateert dat de onderzoeksleerlijn nog in ontwikkeling is, waarbij een overgang wordt gemaakt van actieonderzoek naar praktijkonderzoek. Duidelijk is dat ook het onderzoek een sterke praktijkgerichtheid krijgt en zich richt op de ontwikkeling van onderwijsmateriaal en – methoden en de transfer naar het werkveld. Het panel heeft een praktijkonderzoeksverslag ingezien dat volgens richtlijnen praktijkonderzoek was opgesteld (zie ook standaard 11). Het panel is van mening dat in de onderzoeksverslagen nog sterker tot uiting kan komen dat studenten wetenschappelijke theorie aan de praktijksituaties moeten koppelen. De voorgenomen verruiming van de omvang van het praktijkonderzoek (van 5 naar 10 EC) zal daar voldoende ruimte voor bieden. De opleidingen melden dat de lectoraten per 2015 een grotere rol zullen gaan spelen bij het aanleveren van opdrachten voor studenten, waaronder Duurzame schoolontwikkeling of Wendbaar vakmanschap.

Dat de onderzoekslijn verder ontwikkeld en versterkt kan worden blijkt ook uit de NSE-scores, 3,0-3,2 voor onderzoeksvaardigheden en aansluiting bij actuele ontwikkelingen.

Invoering afstudeerrichtingen

Beide opleidingen voeren de twee afstudeerrichtingen in per 2016-2017. Daarbij legt de opleiding AE het accent bij de afstudeerrichting algemeen vormend onderwijs, mede ter voorbereiding op mogelijke doorstroom naar de eerstegraads masteropleiding Docent Algemene Economie. De opleiding BE legt meer het accent bij de afstudeerrichting beroepsonderwijs en dan met name op de variant mbo. Het panel verwacht dat dit in de visie op de beide opleidingen duidelijker zal gaan doorwerken, waarbij de opleidingen eigen accenten zullen inbrengen in de algemene en vakdidactische leerlijnen.

Binnen de deeltijdvarianten is er ruime aandacht voor flexibilisering en differentiatie. Het panel vindt dit ook van belang voor de voltijdopleidingen, aangezien voor beide afstudeerrichtingen (avo en bo) wordt opgeleid. Studenten maken via het werkplekleren kennis met verschillende afnemers met verschillende leerniveaus. De aandacht hiervoor kan verder worden versterkt met de invoering van de afstudeerrichtingen.

Economiestudenten die zich op beide typen beroepsonderwijs willen richten en beide bevoegdheden (AE en BE) willen behalen, kunnen vanaf periode 2 in het tweede studiejaar extra modules volgen. Een student Algemene Economie die ook een bevoegdheid Bedrijfseconomie wil halen, volgt een vakverbredende minor Bedrijfseconomie met een omvang van 30 EC. Alle modules welke deel uit maken van de major Bedrijfseconomie, en niet gevolgd worden door studenten Algemene Economie, maken deel uit van deze minor. Hierdoor zijn de studenten Algemene Economie goed voorbereid op de LKT BE. Tevens maakt het Vakdidactisch Eindwerkstuk BE, welke een eindwerk is, deel uit van deze minor. Voor een student Bedrijfseconomie geldt hetzelfde in 'spiegelbeeld'.

Internationalisering

Het programma biedt studenten een interessante internationale focus via de buitenlandse opdrachten/activiteiten. Zo worden studenten in jaar 1 een volle week ondergedompeld met Duitse collega-studenten met de opdracht een ondernemingsplan te ontwikkelen. In jaar 2 is een pilot gehouden met een paar docenten en studenten in de vorm van een weekbezoek aan Marokko. Dit wordt uitgebouwd naar een excursieweek, waar studenten lessen zullen verzorgen en bezoeken aan bedrijven en scholen zullen afleggen. Deze internationale opdrachten (weken) dragen bij aan cultural awareness en bieden bovenal een mooie verrijking aan inzichten voor de economiestudenten. Het panel vindt dat de opleidingen naast de sterke regionale functie, wel doordacht en zichtbaar aandacht hebben voor internationalisering.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

De opleidingen volgen de landelijke competenties en hebben deze naar de drie beheersingsniveaus uitgewerkt in het leerplan en in het opleidingsprofiel (2012). Deze matrices en het onderwijsmateriaal laten zien dat de curricula de competenties en de landelijke kennisbases dekken. In de digitale leeromgeving vinden studenten de richtlijnen en het lesmateriaal. Dit geeft hen duidelijk informatie over opbouw en inhoud van de onderwijsprogramma's. Per module is duidelijk beschreven welke competenties en welke leerdoelen centraal staan.

De programma's van de twee lerarenopleidingen Economie hebben een gezamenlijke propedeuse. Via een oriëntatiestage kunnen studenten ervaren welk type onderwijs (vo of (v)mbo) het beste past en daarop hun keuze baseren voor AE (meer vo) of BE (meer mbo). In de hoofdfase wordt de basiskennis verdiept en verbreed. Docenten maken daarbij gebruik van de gangbare literatuur voor bachelor economie-opleidingen. In de hoofdfase vindt ook de koppeling aan didactiek en de koppeling aan praktijkervaring plaats. Het onderwijs is daarbij concentrisch opgebouwd, waarbij de competenties qua niveau opbouwen naar het bachelorniveau (niveau 3). Verdere verdieping vindt plaats in de scholen waarin studenten het geleerde toepassen in een opdracht. In jaar 4 kiezen studenten eigen profilering via minoren, bijvoorbeeld de minor Educatief multimediaal ontwikkelaar met specialisatie in ICT-vaardigheden of een doorstroomminor naar de eerstegraads lerarenopleiding AE van de NHL.

De toename in beheersingsniveau komt in de programma's tot uiting in de eisen die gelden bij de opdrachten. Studenten gaven dit ook aan in de gevoerde gesprekken. Zo moeten onderzoeksverslagen (p-taken) aan steeds strengere eisen voldoen. In de vakdidactische opdrachten staat een steeds complexere casuïstiek centraal. Het panel herkent een duidelijke verticale opbouw.

Met de huidige leerplanherziening werken de opleidingen aan versterking van de horizontale opbouw in grotere onderwijseenheden. Vakdidactiek krijgt daarbij een grotere rol in de samenhang tussen het vak en het beroep. Het panel constateert uit de onderwijsmaterialen dat de Economie-opleidingen daarin duidelijk nog stappen te zetten heeft en nadere afstemming tussen docenten vraagt vanuit een module-overstijgende blik.

Studenten waarderen de stageperiodes positief, waarbij zij aangeven dat ze tijdens de stages veel leren en goede begeleiding ontvangen. De opleidingen geven aan dat zij de relatie met de beroepspraktijk willen versterken om een sterke en rijke leeromgeving te creëren. Uit NSE-gegevens blijkt dat studenten meer aandacht wensen voor actualiteiten en voor stimulerend onderwijs. Het panel is van mening dat de opleidingen de kennis en contacten met het werkveld heeft om daar vorm aan te geven. Elementen hiervoor zijn zeker aanwezig, bijvoorbeeld de aansluiting op het boekhoudprogramma Exact of het gebruik van simulatieprogramma's die ook in het vmbo of mbo worden gehanteerd.

Het panel stelt vast dat de onderwijsprogramma's het de student mogelijk maken om de eindkwalificaties te behalen. Studenten worden helder geïnformeerd over de opzet en inhoud van de opleidingsprogramma's. De programma's vertonen een opbouw in moeilijkheidsgraad en complexiteit. De samenhang binnen de studie jaren en tussen de leerlijnen zal de komende jaren naar verwachting toenemen met het meer centraal stellen van de vakdidactiek als binding tussen het vak en de beroepspraktijk.

Standaard 4 Vormgeving programma (voldoende)

De lerarenopleidingen Economie hanteren een variatie aan werkvormen. Docenten hanteren werkvormen die studenten later in de beroepspraktijk kunnen inzetten. Een voorbeeld is dat studenten bijvoorbeeld economielessen verzorgen aan de bacheloropleiding Hospitality Management van Stenden Hogeschool (volledig in het Engels). Studenten zijn hierover tevreden en zien de werkwijzen van de docenten als goede voorbeelden voor henzelf als aankomend docent. De didactisering van de economische kennis en vaardigheden en het zelf leren ontwerpen van onderwijs zijn daarbij terugkerende onderwerpen.

Het panel is van mening dat docenten meer stimulerende criteria en opdrachten kunnen hanteren die de eigen ontdekking, het reflecterend vermogen, het kritisch denken en de visievorming van de studenten stimuleert. Docenten kunnen bijvoorbeeld naast de check op het aantal bronnen waaraan een student refereert, ook meer doorvragen op de onderbouwing van de keuze van juist die bronnen. De recent ingezette leerplannen bieden daartoe mogelijkheden.

Het panel stelt vast dat de vormgeving van het programma de gewenste competentieontwikkeling bij studenten ondersteunt. De opleiding zet daartoe een variatie aan passende werkvormen in, die studenten ook zelf weer kunnen inzetten. Daarmee worden studenten bewuster van opgedane kennis en vaardigheden en van de opbouw van hun eigen onderwijsvisie.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

Het panel is van mening dat de opleidingen goed aansluiten op de instroomkwalificaties en dat valideren via de contacten met het aanleverende en het afnemende werkveld. De opleidingen hanteren de eisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of wellicht te vertragen (zie algemeen deel van dit rapport). Studenten moeten concrete bewijzen leveren voor eerdere opleiding of werkervaring. Dit wordt beoordeeld door een vakdocent en ter besluit voorgelegd aan de examencommissie. Dit komt nauwelijks voor.

Voor de KOP-opleiding geldt dat is vastgesteld dat een getuigschrift van de opleiding Management, Economie en Recht gelijkstaat aan de kennisbases voor de lerarenopleidingen economische vakken. Daarvoor kan vrijstelling worden verkregen. Ook dit komt niet veel voor.

De Economie-opleidingen bieden flexibiliteit doordat studenten modules kunnen volgen en/of afronden bij de voltijd- of bij de deeltijdvariant. Ook is er veel zelfstudie mogelijk. Dit maakt het onderwijs meer student- en vraaggericht.

De opleidingen hebben een diverse instroom en sluiten daar op aan door in de propedeuse te starten met een aantal basismodules, bijvoorbeeld Technisch rekenen, om het kennisniveau van de startende studenten gelijk te trekken.

Binnen de deeltijdvarianten is er extra aandacht tijdens het intakegesprek voor studeerbaarheid en studiemotivatie. Dit is ook vast onderdeel van de studiebegeleidingsgesprekken.

Conclusie standaarden 2 tot en met 5

Het panel stelt vast dat de vormgeving van de leraren-Economie-programma's de gewenste competentieontwikkeling bij studenten ondersteunt. De kennisbases worden gedekt door de onderwijsprogramma's en er is een heldere opbouw naar de gewenste eindniveaus. Het panel adviseert het hbo-denkniveau verder te stimuleren door meer aandacht voor theoretische onderbouwing op te nemen in de modules en opdrachten. De toenemende aandacht voor vakdidactiek biedt daartoe mogelijkheden en moet duidelijker worden uitgewerkt naar een centraal didactisch concept en vakdidactische leerlijn zodat een duidelijke gezamenlijke leidraad ontstaat.

De opleidingen zijn praktijkgericht en bieden studenten de gelegenheid het vakmanschap en het leraarschap te ontwikkelen in de schoolpraktijk. De opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling met de invoering van de vakdidactische leerlijn en van de onderzoeksleerlijn. Het panel is van mening dat het docententeam daar een meer eigen standpunt voor kan ontwikkelen. Daarbij is het van belang dat de opleidingen de contacten buiten de eigen regio verbreden.

Docenten vervullen een voorbeeldrol voor studenten en hanteren een scala aan werkvormen die studenten ook in de eigen schoolpraktijk kunnen gaan toepassen. Het panel adviseert in de werkvormen/opdrachten meer aan te sturen op de centrale rol van de vakdidactiek en op de reflectie op en onderbouwing van keuze, opdat studenten bewuster worden van opgedane kennis en vaardigheden en van de opbouw van hun eigen onderwijsvisie.

Het panel is positief over de wijze waarop de Economie-lerarenopleidingen werken aan internationalisering binnen het onderwijs en de wijze waarop de meerwaarde daarvan wordt benoemd.

Het panel komt voor de standaarden 2 tot en met 5 op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

De opleidingen AE en BE worden verzorgd door een gezamenlijk docententeam. De vakdocenten economie en onderwijskunde zijn allen universitair opgeleid of volgen een universitaire studie. Studenten waarderen de inhoudelijke deskundigheid van de docenten (NSE-score 3,6) hoger dan de didactische kwaliteit (NSE-score 3,2/3,3). Studenten vinden docenten goed bereikbaar. De vakinhoud van de opleidingen AE en BE wordt verzorgd door een team van acht economiedocenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van 5,4 fte. Drie docenten zijn VELON-geregistreerd. Twee docenten zijn bezig in een VELON-traject. Een docent gaat op voor BKE-certificering; anderen zullen volgen. De docenten hebben veel relaties in het werkveld van vo- en mbo-scholen. Het docententeam wordt aangestuurd via de vakgroepen en jaarteam. De jaarteam zorgen voor horizontale samenhang tussen de curricula (gezamenlijk SLB/PPO en afdelingsbrede onderdelen). De vakgroepen zorgen voor de vakinhoudelijke en verticale samenhang binnen de opleidingen. Verder kent de afdeling vier themacoördinatoren voor de themagroepen Onderzoek, Eindwerken, Internationalisering en Studieloopbaanbegeleiding.

Het totale team docenten beschikt volgens het panel over de gewenste kennis en ervaring. De spreiding qua vakinhoud en het niveau zijn goed. Docenten met wie panel sprak, maken een goede indruk wat betreft kennisniveau, didactische kwaliteit en betrokkenheid. Het panel had bij deze kwaliteiten meer gerichtheid op het hbo-denkniveau verwacht en meer een eigen visie op het vakgebied en de profilering van de opleidingen. Het panel heeft er begrip voor dat het team door de vele veranderingen niet alles tegelijk kan oppakken. De werkdruk wordt al als hoog ervaren. Dit behoeft blijvende aandacht van het management, zeker met het voornemen om docenten verder te scholen in de begeleiding en beoordeling van het praktijkonderzoek.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat het docententeam Economie goede kwaliteiten bezit op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en onderwijskundige competenties. De docenten worden door studenten gewaardeerd en vervullen een voorbeeldfunctie naar studenten. Een aandachtspunt is de werkdruk. Het panel adviseert het management dit strak te monitoren en blijvend aandacht te houden voor behoud van expertise en verlichting van de werkdruk, bijvoorbeeld via inzet van externe expertise. Ook vraag het panel aandacht voor professionalisering inzake BKE/SKE.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaard 6 voor beide opleidingen.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (voldoende)

De opleidingen AE en BE maken gebruik van de standaardvoorzieningen van de hogeschool. Er zijn geen specifieke opleidingsvoorzieningen. Studenten maken gebruik van het Learning Centre en kunnen daar ondersteuning vragen bij de opbouw van hun digitale portfolio. Studenten geven in gesprek aan dat de ICT-voorzieningen toereikend zijn en dat zij kennismaken met activerende ICT-toepassingen als bijvoorbeeld Kahoot, Socrative en MySchoolsNetwork.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening (voldoende)

Studenten oordelen in de NSE-enquête kritisch over de studiebegeleiding. In de gesprekken met het panel wordt dit niet herkend. Docenten zijn hierover het gesprek aangegaan met studenten. Binnen de deeltijdopleiding werd de studiebegeleiding niet altijd goed herkend door studenten, doordat de begeleiding verweven was met een aantal eerstejaars vakken. De begeleiding wordt binnen de deeltijd voortaan meer apart geadresseerd. Voor de voltijd zijn geen specifieke verbeterpunten benoemd door studenten. Uit gesprekken constateert het panel dat studenten goede begeleiding krijgen bij hun competentieontwikkeling. Studenten zijn hierover erg te spreken.

De studieloopbaanbegeleiders hebben een belangrijke taak en studenten weten de weg te vinden naar deze personen. Daarnaast ervaren studenten hun docenten als toegankelijk en oplossingsgericht. Docenten geven duidelijke informatie en voor studenten is helder bij wie ze moeten zijn voor bepaalde informatie. Deze informatie is ook opgenomen in studiehandleidingen en in het Onderwijs- en Examenreglement. Voor deeltijdstudenten geldt dit in iets mindere mate, aangezien deze studenten soms langere perioden niet op de opleiding zijn en meer hun eigen studiesporen volgen en daarmee niet altijd in lijn blijven met de verwachtingen en tijdens opdrachten moeten bijsturen.

Studenten zijn in het algemeen te spreken over de stagebegeleiding, zoals deze is georganiseerd op de stagescholen, maar wensen meer begeleiding door de eigen vakdidacticus.

Studenten ontvangen veel informatie via de elektronische leeromgeving Educator en via Blackboard. Samen met de toelichting van docenten en studieloopbaanbegeleider is dit voor studenten toereikend.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. Studenten ontvangen gerichte begeleiding van docenten, een SLB-coach en van de vakcoaches tijdens het werkplekleren. Aandachtspunt is de wens van studenten tot meer begeleiding door de vakdidacticus van de opleiding tijdens de stageperioden. De informatievoorziening is voor studenten toereikend.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de standaard 7 en het oordeel **voldoende** voor de standaard 8 voor beide opleidingen.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Evaluaties (voldoende)

De opleidingen AE en BE werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Sociale Vakken 2014-2015*. Daarin zijn, voor de verschillende niveaus in de organisatie, de evaluatie-instrumenten beschreven, met frequentie, streefnorm (evaluaties: 3,0 of hoger bij vijfpuntsschaal), en de gremia waarin resultaten worden besproken. Het Kwaliteitsplan is een basiskader dat nog verder kan worden uitgewerkt in afstemming met de andere afdelingen lerarenopleidingen.

De opleidingen zijn zich bewust van de geuite kritiek in de enquêtes en gaan dit bij studenten na. In bijeenkomsten met studenten en alumni worden de evaluatieresultaten besproken. Dit levert, naast de directe student-docent contacten, gerichte informatie over de inhoud van de opleiding en de aansluiting op het werkveld. Resultaten worden besproken in de docentenvergadering en waar nodig stellen docenten het onderwijs bij. Aandachtspunt blijft de terugkoppeling van uitkomsten en verbeteringen naar de studenten, zo blijkt ook uit NSE-scores.

Uit gesprekken concludeert het panel dat studenten zich gehoord voelen, ook formeel via de opleidingscommissie. Veel zaken worden echter al via de directe student-docent-contacten opgepakt. De docenten bewaken de kwaliteit van de inhoud en het niveau van de eigen modules.

De opleidingen gaan serieus om met eventuele kritieken en gaan snel over tot gerichte verbeteracties, zo bleek uit de gevoerde gesprekken. Studenten waarderen de informele kwaliteitszorg beter dan de formele kwaliteitszorg.

Het panel adviseert de opleidingen om zich, naast de goede contacten in de eigen regio, ook meer te spiegelen aan externe kritische sparringpartners. Nu lijken de opleidingen veel naar binnen gericht. Externe spiegeling kan de versterking van de eigen visie ondersteunen.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg in de basis voldoet en voldoende input levert, waar de opleidingen opvolging aan geven. De afstemming met de andere afdelingen verdient aandacht evenals de externe contacten. In de student-docentcontacten worden veel zaken al opgepakt, wat er voor zorgt dat de kwaliteitszorg dicht bij de opleidingen blijft.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

De opleidingen AE en BE hebben het toetsplan van de afdeling Sociale Vakken uitgewerkt in toetsplannen per opleiding en per opleidingsvariant. De LKT is leidend voor de inhoud van de modules en daarmee voor de toetsing. De wijze van toetsing is beschreven in Educator. De koppeling van de toetsing aan de kennisbases is beschreven. De landelijke kennisbases worden in het derde studiejaar getoetst.

Het panel is van mening dat er heldere lijnen zijn van de competenties naar de leerdoelen van de vakken en de bijbehorende toetsen. Het is voor betrokkenen helder waar de competenties op welk niveau worden getoetst. Studenten weten ook wat er van hen wordt verwacht en kunnen oefenen met oefentoetsen, ook voor de LKT wordt geoefend op het gebruik van meerkeuze vragen. Studenten vinden de toetsen passend.

De opleidingen AE en BE hanteren een variatie aan schriftelijke en mondelinge toetsvormen: meerkeuzevragen, open vragen, casussen, werkstukken, verslagen, presentaties, assessments en het digitaal portfolio. De representatieve set aan toetsen die het panel heeft ingezien, voldoet aan het te verwachten niveau. Jaarlijks doet het docententeam een check op de variatie en overlap qua toetsing. De studenten raken bekend met een scala aan toetsvormen die zij zelf ook weer kunnen toepassen (dubbele-bodemprincipe). Het panel herkent dit in het bestudeerde toetsmateriaal en in de studentproducten. Studenten oordelen hierover positief in enquêtes.

Docenten werken in toenemende mate met toetsmatrijzen en rubrics. Dit versterkt de validiteit en voor studenten zijn de criteria en cesuur helder. Studenten kunnen gerichte feedback op resultaten opvragen bij de betreffende docent. Docenten zijn daarvoor goed benaderbaar. Het panel vindt het positief dat de toetsmatrijzen en rubrics verder worden ontwikkeld om de intersubjectiviteit terug te dringen.

In de beoordeling van het werkplekleren spelen de vakcoaches in de scholen een grote rol. Zij leveren de input voor de beoordelingen door de praktijkbegeleiders en andere examinatoren. De schoolopleider vervult vaak de rol van externe examiner. In dat gesprek vraagt de assessor ook naar de vakdidactische bekwaamheid, aldus studenten en docenten.

Borging kwaliteit toetsing

Het panel constateert dat de aandacht voor de borging van de toetsing toeneemt. Docenten hanteren het vier-ogen-principe bij de toetsconstructie en bespreken in de vakgroep geregeld de kwaliteit van de toetsen. Docenten worden binnen de NHL geschoold op het gebied van toetsing, toetsontwikkeling en beoordeling van opdrachten, onder andere via assessorentrainingen. De voorzitter van de examencommissie is geschoold door het Cito. De toetscommissie stelt de richtlijnen op voor toetsconstructie, -afname en -evaluatie, ter bewaking van de validiteit en betrouwbaarheid van de toetsen. De toetscommissie controleert daar ook stevig op. De toetscommissie en de examencommissie maken een stevige indruk.

De opleidingen zijn gestart met het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics. Het panel adviseert de deze ingezette lijn verder door te zetten en te investeren in verdere vergroting van collegiale toetsing en van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, zeker bij de praktijkonderzoeken in de afstudeerfase.

Voor het werkplekdossier en het assessment startbekwaam geldt dat begeleiden en beoordelen strikt gescheiden is.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft voor de lerarenopleidingen AE en BE in totaal van veertien alumni de eindwerkstukken geselecteerd (zeven per opleiding) van een groslijst van de laatste twee afstudeercohorten. Het betrof actieonderzoeken (oude systeem) en een praktijkonderzoek (nieuw systeem). Tijdens de visitatie heeft het panel ook inzage gehad in werkplekklendossiers, het vakdidactisch eindwerk en via de gesprekken meer beeld gekregen

bij de wijze waarop het eindniveau wordt beoordeeld in de eindassessments startbekwaam. Het geheel van de eindwerkstukken/dossiers dekt alle eindkwalificaties af.

Het panel vindt dat het geheel laat zien dat afgestudeerden van de lerarenopleidingen voor economische vakken overtuigend handelingsbekwaam zijn. De opleidingen leveren goede docenten af die kunnen lesgeven. De portfolio's en de vakdidactische eindwerken die het panel tijdens de visitatie heeft ingezien, getuigen van vakdidactische bekwaamheid. Het vakdidactisch dossier is een recent ingevoerde welkome aanvulling en het panel vindt het positief dat dit nu in meer uitgebreide vorm deel gaat uitmaken van de afstudeerfase.

Het denkniveau vindt het panel voor verbetering vatbaar. Het reflectief vermogen komt niet sterk naar voren in de eindwerkstukken. Het panel is van oordeel dat de opleiding strakker kan sturen op dat niveau en strakkere eisen kan stellen aan de theoretische onderbouwing van de onderwijsvisie en de praktijkonderzoeken. De docenten kunnen daarin sterker een voorbeeldrol vervullen door ook zelf een scherpere eigen visie te ontwikkelen ten aanzien van het niveau (kennis en onderzoek) (zie ook standaarden 1 en 2). De voorgenomen uitbreiding van het praktijkonderzoek biedt kansen tot meer diepgang in de werkstukken. De kwaliteit van de werkstukken kan verder groeien met een steviger begeleiding bij de start van de onderzoeken qua inkadering van de vraagstellingen en onderzoeksaanpak.

Functioneren afgestudeerden

In het werkveld is men op de scholen tevreden over de inzetbaarheid en het functioneren van de afgestudeerden. Uit de gesprekken met alumni en docenten blijkt dat de afgestudeerden snel een baan vinden en succesvol zijn in vervolgstudies. Veel studenten AE stromen door naar de eerstegraads masteropleiding. De aansluiting op de masteropleiding verloopt goed; een indicatie dat het eindniveau voldoet.

Conclusie standaarden 10 en 11

Het panel is van mening dat de opleidingen Algemene Economie en Bedrijfseconomie bekwame startende en handelingsbekwame leerkrachten leveren. Studenten en afgestudeerden functioneren in de praktijk voor de klas en alumni vinden, vaak in de eigen regio, snel een baan. Alumni AE stromen goed door in de eerstegraadslerarenopleiding.

Het panel is van mening dat de toetsing voldoet. De opleidingen hanteren gevarieerde toetsvormen. De toetsen zijn inhoudelijk van goede kwaliteit en werken toe naar de eindniveaus. De toetsing is helder voor studenten. De kennisbases worden in voldoende mate afgedekt. Aandachtspunt is de betrokkenheid van de vakdidactici in de beoordeling van het werkplekieren.

De toetsing en eindbeoordeling ontwikkelen zich in positieve zin. Er wordt meer gewerkt met rubrics en toetsmatrijzen en er is meer aandacht voor feedback en afstemming in beoordeling. Het panel is van mening dat de opleidingen deze ontwikkelingen verder moeten doorzetten. De herpositionering van het vakdidactisch eindwerk en van het praktijkonderzoek ziet het panel als positieve ontwikkelingen in de afstudeerfase, waarmee de theoretische onderbouwing, de visieontwikkeling en daarmee het eindniveau beter tot zijn recht komt.

De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties, aangezien alle competenties in meerdere onderdelen worden

afgetoetst. Het panel concludeert dat de afstudeerdossiers in de regel voldoen aan het vereiste bachelorniveau. Hoewel bij het praktijkonderzoek het niveau versterkt kan worden, is het panel er wel van overtuigd dat studenten overall het eindniveau behalen.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor beide economie lerarenopleidingen.

Aanbevelingen Algemene Economie en Bedrijfseconomie

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te steunen:

- Versterk de aandacht voor vakdidactiek, specifiek voor economische vakken en maak helder hoe dit in het curriculum is verweven (vakdidactiek leerlijn).
- Stimuleer de studenten meer te reflecteren en versterk het reflectief vermogen en onderzoekend vermogen als middel om het niveau van de praktijkonderzoeken te verstevigen.
- Verbreed de contacten met het werkveld meer buiten de regio, door meer zichtbare deelname in landelijke platforms voor het economieonderwijs. Vraag meer mensen van buiten om gerichte feedback.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties (voldoende)

De exacte lerarenopleidingen bieden brede programma's voor het leren verzorgen van de schoolvakken wiskunde, biologie, natuurkunde, scheikunde en NaSk in de onderbouw havo/vwo en in het (v)mbo. Het panel heeft daarbij een eigen profilering van de opleidingen en een eigen positionering in het land gemist.

De eindkwalificaties voor de exacte lerarenopleidingen zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de landelijke kennisbases. De kennisbases Natuurkunde en Scheikunde vertonen grote overlap, wat er toe leidt dat de opleidingen nauw samenwerken bij het beroepsvoorbereidende deel en een groot deel van de vakspecifieke delen van het curriculum.

Het panel constateert dat de eindkwalificaties aansluiten op het hbo-bachelorniveau en de ontwikkelingen in het werkveld. Vernieuwingen in de opleidingen komen tot stand in overleg met het onderwijswerkveld en worden getoetst aan de daar levende opvattingen. De opleidingen hebben een goede binding met het werkveld en de regio voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties, onder andere via de gremia rond LKB en LKT en de landelijke overleggen van lerarenopleiders. Internationaal is er contact met de Hogeschool Universiteit Brussel (HUB) gericht op docentuitwisseling en de opzet van een internationale lerarenopleiding. De contacten met opleidingsscholen zijn goed en leveren input over actuele ontwikkelingen. De opleidingen werken aan uitbouw van de contacten met het werkveld door middel van de oprichting van vakdidactische netwerken.

Het panel constateert dat de opleidingen **Wiskunde, Natuurkunde** en **Scheikunde** geen specifieke profilering hebben. De opleiding **Biologie** maakt duidelijk een keuze om meer aandacht te geven aan microbiologie voor de aansluiting op het mbo.

Conclusie standaard 1

Het panel vindt dat de opleidingen Wiskunde, Biologie, Natuur- en Scheikunde de kennis en contacten hebben om de beroepsbeelden en de eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De eindkwalificaties zijn inhoudelijke relevant. Ze zijn gericht op de gewenste handelingsbekwaamheid en op het juiste hbo-niveau. De opleidingen kunnen meer investeren in verdere vakspecifieke uitwerking van de competenties en van de versterking van de eigen positie en kleur/profilering.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor de vier opleidingen.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Kennis en vaardigheden

De landelijke kennisbases en de landelijke competentieprofielen, zoals vastgelegd voor de lerarenopleidingen Exacte Vakken, zijn richtinggevend voor het lesaanbod van de huidige curricula. De generieke kennisbasis wordt gerealiseerd binnen de beroepsvoorbereidende modules, projecten, p-taken en werkplekieren. Op deze wijze is de ontwikkeling geborgd van de vakspecifieke kennis en beroepsvaardigheden voor de schoolvakken Wiskunde, Biologie, Natuur- en Scheikunde. Op basis van de curricula-beschrijvingen stelt het panel vast dat de landelijke kennisbases worden gedekt door de inhoud en leerdoelen (zie verder ook standaard 3). Het panel constateert uit materialen en gesprekken dat de programma's van de Exacte Vakken een brede basis bieden en zich richten op het aanleren van de nodige vak- en docentkwaliteiten.

Studenten kunnen in het derde leerjaar deelnemen aan de LKT als zij 60-70 procent van eerdere onderdelen hebben behaald. De opleidingen zijn actief betrokken bij het opstellen van de LKB en LKT.

De Exact-opleidingen werken aan de versteviging van de vakdidactiek- en onderzoeksleerlijnen en vervlechting met de beroepsvoorbereidingslijn. De vakdidactische leerlijn wordt meer centraal gesteld en gebruikt voor het ontwikkelen van een onderzoekende houding en het kunnen ontwikkelen van lesmateriaal. Docenten hanteren daarbij het 'dubbele-bodemprincipe' door vaak te benoemen waarom zij lessen op een bepaalde manier verzorgen (voorbeeldrol) en hoe studenten dat ook zelf tijdens het werkplekieren kunnen toepassen. Dat levert leervragen op waar de student tijdens het werkplekieren aan kan werken. Daarmee volgt ook meer focus op het functioneren in de beroepspraktijk en de transfer van vakinhoudelijke kennis naar het lesgeven in het vak. Studenten en alumni waarderen deze opzet positief. Alumni zijn blij met wat ze aan vakdidactiek hebben geleerd en hoe ze dat kunnen toepassen in de beroepspraktijk.

De opleiding **Biologie** is voorloper op het gebied van de integratie van vak en vakdidactiek binnen het onderwijsprogramma. In de Kritische Reflectie signaleert de opleiding dat studenten er wel in slagen om hoogwaardig lesmateriaal te ontwikkelen, bijvoorbeeld via aandacht voor misconcepten. Maar studenten blijven het moeilijk vinden om dit te onderbouwen vanuit de theorie en er op te reflecteren. De opleiding bepleit blijvende aandacht voor het onderliggende gedachtengoed op basis waarvan keuzes worden gemaakt. Docenten blijven sturen op het gebruik van literatuur en concepten. Dit gebeurt in voortgangsgesprekken, bij de bespreking van beroepsproducten en bij de reflectie op het werkplekieren. Studenten moeten bij een probleem/vraagstelling teruggaan naar de theorie/literatuur en van daaruit zoeken naar een oplossing. Alumni melden dat dit ook goede aandacht krijgt in de Werkplaats Leraarschap waar zij actuele problemen aan de hand van de literatuur leren te analyseren en bediscussiëren. Studenten **Scheikunde** melden dat docenten daarbij gebruikmaken van reflectiemodellen, bijvoorbeeld STAR. Het panel onderschrijft de initiatieven van de opleidingen op bovenstaand punt, aangezien het de eigen visie van studenten kan versterken op het vak en op het onderwijs. Het panel ziet dit als belangrijk kenmerk voor het hbo-denkniveau.

In alle studie jaren van de opleidingsprogramma's is er aandacht voor de beroepspraktijk via het werkplekieren, via de casuïstiek in de lessen en via de doorlopende leerlijn Persoonlijke

Professionele ontwikkeling. Er is een sterke lokale verankering met de opleidingsscholen en ruime samenwerking met partners in het werkveld. De contacten met het werkveld bieden voor studenten ruime mogelijkheden voor stages. Studenten oordelen positief over de praktijkgerichtheid en de voorbereiding op de beroepsloopbaan (scores NSE: wi 3,3, bio 3,4-3,4, na 3,3 en sk 3,9). Zij melden dat de docenten daarbij duidelijk een voorbeeldrol vervullen en in de lessen veel aandacht hebben voor 'hoe je het vak kunt onderwijzen en welke werkvormen je kunt hanteren' (zie verder standaard 4). Dit blijkt onder andere uit de invoering van de projectweek 'Ik word leraar'. Bij natuur- en scheikunde is er in de practica ook aandacht voor de relatie tussen de eigen vaardigheden en de vertaalslag van de proeven naar de lessituaties in het vo. Studenten leren te experimenteren. Het (v)mbo krijgt aandacht in de module Vak en Beroep. In het derde studiejaar werken studenten biologie, natuurkunde en scheikunde samen aan opdrachten vanuit het werkveld, bijvoorbeeld toetsvragen maken voor de junior Natuurkunde Olympiade. Het panel heeft de indruk dat studenten in de onderwijsprogrammaonderdelen praktijkgericht en oplossingsgericht leren werken. Ze bezitten daarmee goede handelingsbekwaamheid om voor de klas te functioneren. Volgens het panel blijft de koppeling aan de vakdidactiek een belangrijk aandachtspunt. Dat kan versterkt worden door de vakeigen-vakdidacticus meer te betrekken bij de beoordeling van de lespraktijk tijdens de stages. Dit kan meer gestandaardiseerd worden opgenomen in de programma's. Volgens studenten verloopt dit nu vaak op aanvraag van de student zelf. In het plaatsingsbeleid houden de opleidingen rekening met de voorkeuren van studenten en spreiding over verschillende scholen en schooltypen. Deeltijdstudenten zoeken zelf een stageplek voor de opdrachten uit de beroepsvormende leerlijn of zij volgen vervangende opdrachten en/of excursies.

Onderzoeksvaardigheden

Het onderzoekend vermogen van studenten wordt ontwikkeld in de onderzoeksleerlijn met p-taken en vakinhoudelijke en toegepaste onderzoeken. Deze leerlijn is ontwikkeld door de Expertisegroep Onderzoeksvaardigheden, met docenten van de afdeling Exact. Het panel constateert dat de onderzoeksleerlijn nog in ontwikkeling is, waarbij een overgang wordt gemaakt van actieonderzoek naar praktijkonderzoek. Duidelijk is dat de onderzoekslijn een sterk praktijkgericht karakter krijgt met aandacht voor het ontwikkelen van onderwijsmateriaal en –methoden, onderbouwing vanuit de theorie en de transfer naar het werkveld. De p-taken hebben een duidelijke opbouw en vormen een verbindende schakel tussen theorie en praktijk en tussen het vak en de didactiek. Voor de Exacte Vakken is er specifiek aandacht voor natuurwetenschappelijk onderzoek en het kunnen opzetten en begeleiden van schoolpractica. De afdeling Exact wil het praktijkonderzoek nader vorm gaan geven binnen de keuze van de afstudeerrichting (havo/vwo of (v)mbo).

Het panel is positief over de onderzoeksleerlijn en ziet dat deze gaandeweg vorm krijgt in de studiejaar. Het praktijkonderzoek in het vierde studiejaar hoeft nu niet vakdidactisch van aard te zijn, maar moet wel altijd aansluiten bij een ontwikkeling in de school. Het panel is van mening dat de opleidingen de onderzoekslijn in de komende jaren verder kunnen ontwikkelen en meer kunnen koppelen aan de vakdidactiek.

Studenten zien de doorgaande lijn en de verbinding tussen de onderzoeksleerlijn en het praktijkonderzoek in de afstudeerfase. Studenten oordelen in de NSE positief over de aangeleerde onderzoeksvaardigheden (scores NSE: wi 3,6, bio 3,3, na 3,3 en sk 3,3).

Dat de onderzoekslijn verder ontwikkeld en versterkt kan worden blijkt ook uit de NSE-scores, 3,0-3,2 voor onderzoeksvaardigheden en aansluiting bij actuele ontwikkelingen.

Invoering afstudeerrichtingen

De Exacte opleidingen zijn bezig met het ontwerp van de afstudeerrichtingen in samenwerking met het werkveld. De afstudeerrichtingen zullen in 2016-2017 ingevoerd worden. Het grootste accent ligt qua vakinhoud en vakdidactiek bij de afstudeerrichting algemeen vormend onderwijs (havo/vwo). In samenwerking met het werkveld werkt men aan de invulling van de beroepsgerichte afstudeerrichting. Studenten moeten leren hun eigen kennis te vertalen naar lagere kennisniveaus ('leren afdalen'). Daarbij worden onderbouwde vakinhoudelijke keuzes gemaakt om de aansluiting op de schoolvakken goed vorm te geven. De afdelingsbreed ingevoerde module Beroep en Vak geeft studenten veel starthandvatten voor de kennismaking met het mbo en de rol als leraar in het beroepsonderwijs. Via stages in het (v)mbo kunnen studenten dit verder uitbouwen. Knelpunt daarbij is vaak het beperkt aantal stageplaatsen in het beroepsonderwijs.

Voor de exacte vakken geldt dat er niet altijd een directe relatie is met de schoolvakken in het (v)mbo. Om dit te verbeteren heeft de opleiding Biologie de onderbouwde keuze gemaakt tot invoering van het vak microbiologie in samenwerking met het Friesland College.

Voor de opleidingen Wiskunde en Scheikunde geldt dat in de beroepsgerichte afstudeerrichting meer aandacht uit zal gaan naar rekenonderwijs. Het plan is om samen met een pabo-opleiding een minor rekenonderwijs te ontwikkelen.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

De opleidingsprogramma's van de Exacte Vakken bieden studenten de mogelijkheid om de eindkwalificaties te bereiken. De leerplannen zijn gebaseerd op de landelijke vastgestelde competentieprofielen en op de landelijke kennisbases. Het panel constateert uit onderwijsmateriaal, uit de studentproducten en uit de gevoerde gesprekken dat de landelijke kennisbases goed worden gedekt door de curricula.

De programma's hebben een logische opbouw, de (vak)didactische en onderwijskundige onderdelen bereiden de studenten goed voor op de stages en bieden de studenten de mogelijkheid te groeien naar het niveau van een startbekwame docent die toegerust is om nog verder te ontwikkelen. Het panel is van mening dat in overzichtstabellen helder is aangegeven hoe de onderwijseenheden zijn verdeeld over de verschillende leerjaren en hoe de onderwijseenheden bijdragen aan het bereiken van de SBL-competenties. Voor studenten is dit inzichtelijk in diverse Educator, in studiehandleidingen en docenten geven aanvullende informatie tijdens de lessen. Studenten weten wat er wordt verwacht.

De ingezette integratie van vakken en van de leerlijnen versterkt de horizontale samenhang binnen de studie jaren. De verticale samenhang blijkt uit de toenemende complexiteit en moeilijkheidsgraad in leerstof en opdrachten binnen de leerlijnen, bijvoorbeeld de opbouw naar de beheersing van de kennisbasis en de ontwikkeling van de onderzoeksvaardigheden. Het panel is van mening dat de Exacte opleidingen een groei tonen in de verbinding tussen theorie, praktijk en onderzoek. Daar waar in de eerste jaren de nadruk ligt op theorie, wijzigt het perspectief naar een focus op praktijk en onderzoek in de hogere jaren. Dit moet de komende jaren nog een sterkere doorwerking krijgen in de afstudeerfase. Het panel adviseert daarbij goed aandacht te besteden aan de mate waarin studenten bij reflectie en onderbouwing van keuzes gebruik maken van de theoretische literatuur. Het panel vindt het daarom positief dat afdelingsbreed onderwijsleergesprekken zijn ingevoerd in de afstudeerfase. Studenten kunnen in Leerwerkplaatsen tijdens acht bijeenkomsten zich verdiepen in actuele onderwerpen. Deze

worden besproken aan de hand van recente literatuur, bijvoorbeeld over de rekentoets in het vo, cyberpesten of de invoering van passend onderwijs. Het panel adviseert ook binnen de vak- en vakdidactische leerlijn daar expliciet aandacht aan te besteden.

Het panel constateert uit literatuurlijst, onderwijsmateriaal en uit studentproducten dat de gehanteerde literatuur en vakboeken in de regel op actueel en op niveau zijn en dat studenten ook kennismaken met internationale literatuur. De vakgroepen houden de literatuurlijsten actueel en representatief door jaarlijkse spiegeling aan actuele ontwikkelingen.

De opbouw van het **Wiskunde**-curriculum is helder. In het eerste jaar volgen studenten basismodules, bijvoorbeeld logica, vectormeetkunde en probleem oplossen. In de opvolgende jaren bouwen de modules daar op voort voor de verschillende wiskundegebieden met steeds meer verdieping en verbreding. De opleiding Wiskunde heeft relatief veel kleinere onderwijseenheden. Dit heeft enerzijds met de schoolcurricula voor wiskunde te maken die ook zijn opgebouwd kleinere onderdelen en anderzijds met de complexiteit van die onderdelen afzonderlijk: die complexiteit is al hoog genoeg. Met deze opbouw is er daardoor een redelijk duidelijke verbinding mogelijk met de wiskundige denkactiviteiten en met probleemoplossen. Het panel constateert dat studenten een duidelijke koppeling ervaren tussen theorie en praktijk doordat zij direct na een vakles zelf een les in de stageschool moeten verzorgen over eenzelfde onderwerp. Voor het onderdeel meetkunde moeten zij bijvoorbeeld met Geogebra een app ontwikkelen voor gebruik in de lessen op de stageschool.

De Wiskunde-opleiding hanteert actuele en gangbare literatuur en vakboeken. Docenten hanteren veelal Nederlandstalige studieboeken, zelfontwikkelde readers, een Engels boek voor analyse-lijn (Calculus) en diverse ICT-middelen, bijvoorbeeld Geogebra, Maple en SPSS. Het Handboek wiskundededidactiek, aanwezig in de bibliotheek, mag volgens het panel meer als verplichte literatuur worden gehanteerd.

De opleiding Wiskunde is, vanuit het NHL-project Teams aan Zet, gestart met het ontwikkelen van honderd videofilmjes voor gebruik door studenten. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de Digitale Wiskunde Omgeving van het Freudenthal Instituut. Het panel vindt dit een waardevolle ontwikkeling, die ook goed aansluit bij de inbedding van de ICT-kennisbasis.

De Wiskunde-opleiding heeft aandacht voor actualiteiten in de vakgebieden en in het vo- en beroepsonderwijs, bijvoorbeeld de aandacht voor WDA (Wiskundige Denk Activiteiten) dat aandacht krijgt in de modules Probleemoplossen. Het panel adviseert dit door te zetten en daarmee studenten ook meer te laten nadenken over toekomstige ontwikkelingen in het wiskundeonderwijs. Studenten oordelen in de NSE-enquêtes positief over de samenhang, de praktijkgerichtheid en de aandacht voor actuele ontwikkelingen (scores 3,3 tot 3,5).

Het **Biologie**-curriculum is opgebouwd langs de domeinen uit de landelijke kennisbasis Biologie: biologische eenheid, zelfregulatie en zelf organisatie, interactie, reproductie en evolutie. De volgende studiejaren bouwen voort op deze basis en tonen groei in complexiteit en integratie. Studenten en docenten geven aan dat studenten in het laatste studiejaar de verbanden goed zien en terug kunnen grijpen op de theorie en leerstof die zij eerder hebben bestudeerd. Het panel vindt het positief dat studenten het brede spectrum aan onderwerpen op deze wijze kunnen plaatsen en toepassen. De natuurwetenschappelijke onderzoeksvaardigheden worden in alle jaren gekoppeld aan literatuuronderzoek, resulterend in een artikel van de studenten. Gedurende de jaren wordt ook aandacht gegeven aan het belang van en het organiseren van veldpractica en veldonderzoek.

Het vakinhoudelijk deel van het programma is gebaseerd op actuele literatuur waaronder de meest recente edities van Campbell Biology. Het panel constateert dat het studiemateriaal

geënt is op (sociaal-)wetenschappelijke bronnen, handboeken, publicaties en artikelen. Waaronder Engelstalige in de hoofdfase. De opleiding heeft oog voor actuele ontwikkeling bijvoorbeeld de invoering van het vak microbiologie voor het beroepsonderwijs en de aandacht voor veldwerk, soortenkennis en de leefwereldcontext. In onderwijsenquêtes en in de NSE-enquête oordelen studenten positief over de samenhang, praktijkgerichtheid en de aandacht voor actuele ontwikkelingen (scores 3,4 en 3,5).

Het **Natuurkunde**-curriculum besteedt in de eerste studiejaren veel aandacht aan een aantal basisvakken, bijvoorbeeld mechanica, licht en elektriciteit, conform de kernonderwerpen van het schoolvak op de havo. In de propedeuse is er aandacht voor een didactische en onderzoekende manier van kijken. In de hoofdfase zijn er meer abstracte vakken, bijvoorbeeld rotatiemechanica, kwantumfysica, meer een complexe wiskundige basis. In de NSE-enquête waren studenten gematigd in hun oordeel over samenhang en praktijkgerichtheid (scores 3,1-3,3). In reactie daarop investeert de opleiding in de versterking van de samenhang door theoretische en praktische toetsen na elkaar te plaatsen en niet meer gelijktijdig. Dit verhoogt het leereffect. De samenhang is ook versterkt met de invoering van Capita Selecta gericht op de acht fundamentele begrippen in de LKB. Daarmee worden studenten specifiekere voorbereid op de LKT. De praktijkgerichtheid krijgt vorm via koppelvakken over de leerlijnen heen, met aandacht voor de relatie tussen vak, vakdidactiek en de toepassing in de stages. Voor deeltijdstudenten is de samenhang en praktijkgerichtheid vaak duidelijker doordat zij veel zaken uit het onderwijsprogramma kunnen relateren aan hun dagelijkse lespraktijk aangezien de kernonderwerpen ook de basis zijn in de onderbouw van het vo.

Het panel oordeelt positief over de literatuur die de opleiding hanteert, waaronder internationale literatuur zoals het boek Natuurkunde van Giancoli voor de kennisbasis en Elements of Physical Chemistry voor thermodynamica. De module Thermodynamica is gezamenlijk voor de opleidingen Natuurkunde en Scheikunde. Het panel constateert uit gesprekken dat docenten aandacht hebben voor actuele vraagstukken, bijvoorbeeld rond kernenergie, alternatieve energie of de positie van natuurkunde in het mbo.

Het **Scheikunde**-curriculum volgt de onderwerpen zoals deze ook in de havo aan de orde komen. Een basis wordt in de propedeuse gelegd met het vak anorganische chemie (atomen, ionen en verbindingen). Daar wordt op voortgebouwd met onderdelen organische chemie (moleculaire stoffen en reactiemechanismen), analytische chemie (reactievergelijkingen, zuren-basen en redoxreacties). In de hoofdfase volgen meer complexe, abstracte en verdiepende vakken: thermodynamica, kwantumfysica, fysische chemie, biochemie en materiaalkunde en technisch ontwerpen. Wiskundige vaardigheden wordt vroeg in het programma geadresseerd. Onderzoeksvaardigheden worden in alle jaren opgebouwd via de onderzoeksleerlijn. Dit is gekoppeld aan natuurwetenschappelijk literatuuronderzoek. Het panel is van mening dat het Scheikundeprogramma een logische en gangbare opbouw heeft die aansluit op de landelijke kennisbasis. Studenten oordelen duidelijk positief over de samenhang binnen de opleiding en de aansluiting op actuele ontwikkelingen (scores 3,5). Opvallend is de waardering voor de praktijkgerichtheid van de opleiding (score 4,0). Alumni geven in gesprekken aan dat de vakinhoudelijke voorbereiding ruim voldoende is om in te kunnen stromen en te slagen in een universitaire masteropleiding.

Het panel vindt dat docenten gebruik maken van actueel, relevant en representatief vakinhoudelijke literatuur met een goed internationaal niveau. De opleiding maakt gebruik van de meeste (inter-)nationale erkende standaardwerken in de chemie: Chemistry en

Fundamentals of Organic Chemistry van McMurray, Physical Chemistry van Atkins en Show de chemie van NVON.

De **Natuur- en Scheikunde** opleidingen verzorgen een aantal modules gemeenschappelijk, bijvoorbeeld Thermodynamica en Kwantumfysica. De afstemming tussen de opleidingen is functioneel en adequaat vormgegeven. Het bereidt studenten vakinhoudelijk goed voor op de verzorging van het schoolvak NaSk en op een brede inzetbaarheid op scholen. De didactiek is voor beide vakgebieden gelijk. De opleidingen spelen daarmee goed in op de ontwikkeling dat het vak NaSk weer meer centraal komt te staan. Studenten kunnen in het werkplekleren in het tweede jaar voorbereiden op het vak NaSk. In het vierde jaar moeten zij verplicht de stage richten op het eigen vakgebied. Vrij veel studenten gaan via dit traject op voor de dubbele bevoegdheid. Met de grote overlap in de LKB en in het programma is dat goed mogelijk. Door de minor ruimte in het derde studiejaar te vullen met vakken van de aanpalende opleiding, kunnen studenten al 30 van de 35 EC vakspecifieke delen van de zusteropleiding behalen. Dan resteren er 5 EC extra-curriculair voor een dubbeldiplomerings, op voorwaarde dat een student beide LKT's behaald. Studenten hoeven het praktijkonderzoek alleen voor het eigen vakgebied te doen.

Het panel constateert dat beide opleidingen (**Natuurkunde** en **Scheikunde**) specifieke aandacht hebben voor het trainen van experimentele vaardigheden in de schoolpraktijk tijdens de onderwijseenheid Schoolproeven. Hiervoor heeft de NHL ook een eigen specifiek didactieklokaal ingericht met daarin de mogelijkheden en opstellingen zoals ze op (v)mbo- en havo/vwo-scholen voorkomen. Daaraan gekoppeld is de aandacht voor moderne leermiddelen en toepassingen (bijvoorbeeld Explain, app gebruik voor metingen, film voor instructies). Praktijkgerichtheid krijgt vorm via excursies naar bedrijven en bezoeken aan universiteiten. Ook doen studenten gerichte opdrachten om hier vorm aan te geven, bijvoorbeeld oog krijgen voor denkbeelden van leerlingen en deze vertalen in een cartoon als lesmateriaal tijdens de lessen.

Standaard 4 Vormgeving programma (voldoende)

Het panel heeft bij de **Biologie** een document (*Vakdidactiek Biologie in het curriculum van de opleiding leraar Biologie*) aangetroffen waarin het algemeen didactisch concept helder is uitgewerkt. Het panel vindt dit een goed voorbeeld voor de andere opleidingen om de opleidingseigen vakdidactische visie te verantwoorden en te koppelen aan het algemene didactische concept. De kennis en ervaring daarvoor zijn ruim aanwezig, zo bleek uit de gesprekken die het panel had met docenten en studenten. Met name bij **Biologie** en bij **Wiskunde** zijn studenten in de NSE-enquête positief over mate waarin docenten inspirerend zijn en kennis hebben van de beroepspraktijk. Bij **Scheikunde** is er een sterke koppeling tussen (vak)didactiek en beroepspraktijk. De onderzoekslijn met p-taken levert daar een goede bijdrage aan.

Alumni en studenten zien de docenten in de regel als rolmodel. In de lessen leggen de docenten duidelijk de link met de vakdidactiek volgens het zogenoemde dubbele-bodemprincipe en halen zij praktijkvoorbeelden aan. Docenten benoemen de toepasbaarheid van het vak en de vakdidactiek in de verschillende onderdelen, aldus studenten en alumni, en hanteren werkvormen die studenten zelf ook weer kunnen toepassen. Studenten waardeerden het om de didactische 'trucjes' te leren en te oefenen tijdens de stages.

Op het niveau van de vakken bestaat er een groei van kennisgericht, docentgestuurd werken naar een meer studentgecentreerde en praktijkgerichte aanpak (van zelfstandig naar zelfverantwoordelijk en samenwerkend leren). Deze groeiende relatie is ook voor de studenten inzichtelijk, maar kan eerder en explicieter worden gepresenteerd.

Het panel constateert dat de docenten gebruik maken van een brede variatie aan werkvormen en leermiddelen met een heldere en afwisselende opbouw in de opleidingsprogramma's. Biologie en Natuurkunde studenten waarderen de mogelijkheid om lessen online te kunnen volgen. Dit is met name voor deeltijdstudenten erg gunstig en maakt de studieprogramma's meer flexibel met maatwerkmogelijkheden. De opleiding **Wiskunde** maakt melding van het gebruik van moderne ICT-leermiddelen. Bij opleidingen **Biologie, Natuurkunde** en **Scheikunde** is er veel aandacht voor de rol van practica en veldonderzoek. Studenten leren deze zelf te ontwikkelen, voor te bereiden en uit te voeren. Studenten leren gebruik te maken van moderne ICT-middelen, bijvoorbeeld Kahoot, Maple, Coach, Vernier en Pasco. De opleidingen sluiten goed aan bij de landelijke kennisbasis ICT. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling aangezien het de studenten ook uitgedaagd om nieuwe zaken op te pakken en toekomstbestendigheid te ontwikkelen.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

Het panel is van mening dat de opleidingen goed aansluiten op de instroomkwalificaties en dat valideren via goede contacten met het aanleverende en het afnemende werkveld. Studenten oordelen in de regel positief over de aansluiting op de vooropleiding (NSE-scores 3,3 – 3,7). De opleidingen Exacte Vakken hanteren de eisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of wellicht te vertragen. Studenten stellen een studieplan op, waarin zij aangeven te willen versnellen of een andere route te willen volgen. Dit geldt met name voor studenten die al aan RUG of een andere lerarenopleiding hebben gestudeerd.

Deeltijdstudenten kunnen vrijstellingstoetsen doen bij instroom om te bepalen of zij in aanmerking komen voor vrijstellingen. Eerdere opleiding of werkervaring moet duidelijk kunnen worden aangetoond voor de examencommissie. Bij aanvraag van vrijstellingen voor praktijkonderzoek, worden onderzoeksverslagen uit eerdere opleiding of werk opnieuw beoordeeld langs de eisen van de NHL. Deeltijdstudenten kunnen vrijstelling voor de stages in het tweede en derde studiejaar aanvragen als minstens 800 klokuren leservaring in het vakgebied aantoonbaar is en er een positieve beoordeling is van de school.

Het panel vraagt aandacht voor de aansluiting voor studenten van de KOP-opleiding. Het KOP-programma is zeer compact en biedt een zeer korte voorbereidingstijd voor het praktijkonderzoek waardoor studenten wel eens knel komen te zitten. Het panel adviseert de ervaring met praktijkonderzoek goed te screenen bij instromende KOP-studenten en in de voorbereiding op het praktijkonderzoek goed gebruik te maken van de ervaringen bij de voltijd- en deeltijdopleidingen.

Conclusie standaarden 2 tot en met 5

De onderwijsprogramma's van de opleidingen Exacte Vakken sluiten goed aan op de landelijk vastgestelde kennisbases. De opleidingen zijn sterk praktijkgericht en geven studenten veel gelegenheid hun vakmanschap en leraarschap te ontwikkelen in de schoolpraktijk. Het

werkplekieren en samen opleiden in combinatie met het onderwijsmateriaal bieden studenten een goede structuur. De vakliteratuur is actueel, relevant, representatief en in de regel van goed niveau. De relatie van de vakinhoudelijke en onderwijskundige lijnen met de vakdidactische en onderzoeksleerlijnen is in ontwikkeling. De opleidingsprogramma's kunnen winnen aan de onderbouwing vanuit de theoretisch (vak)didactische concepten. Daartoe is het belangrijk dat de opleidingen zelf hun didactisch concept en uitgangspunten helderder vastleggen, zodat een duidelijke gezamenlijke leidraad ontstaat. Met de inzet van een breed scala aan werkvormen en toetsvormen hebben docenten een duidelijke voorbeeldrol voor studenten. Studenten kunnen deze ook in de eigen schoolpraktijk toepassen en uitproberen.

De opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling met het doorzetten van de onderzoeksleerlijn. De docententeams hebben de kennis en ervaring om daar vorm aan te geven. Het panel adviseert de docenten nader te scholen voor de begeleiding van praktijkonderzoek. Het panel geeft ter overweging mee dat deze nog (verder) kan worden versterkt door bij de keuze van de onderzoeksonderwerpen door de student meer nadruk op de vakdidactiek te leggen.

Aandachtspunten liggen bij het tijdig bekendmaken van de stagetoewijzing, het creëren van voldoende stageplaatsen in het beroepsonderwijs, bij de begeleiding van deeltijdstudenten en bij de inzet van de opleidingseigen vakdidacticus als begeleider tijdens het werkplekieren.

Het panel komt voor de standaarden 2 tot en met 5 op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor de vier opleidingen.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

Alle docenten Exacte Vakken zijn ingedeeld in een gezamenlijk docententeam, met daarbinnen vakgroepen. De docenten Wiskunde vormen een vakgroep samen met de docenten Toegepaste Wiskunde. De docenten Natuurkunde vormen een vakgroep samen met docenten Scheikunde.

De vakinhoud van de opleiding **Wiskunde** wordt verzorgd door een team van dertien docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 8,3 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid en één docent is VELON-geregistreerd.

De vakinhoud van de opleiding **Biologie** wordt verzorgd door een team van negen docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 4,6 fte. Zeven docenten zijn masteropgeleid en één docent is VELON-geregistreerd en een docent is bezig met een VELON-traject.

De vakinhoud van de opleidingen **Natuurkunde** en **Scheikunde** wordt verzorgd door een team van acht docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 3,5 fte. Alle docenten zijn masteropgeleid en één docent is VELON-geregistreerd. Twee Natuurkunde docenten zijn bezig in een VELON-traject. Twee Scheikunde docenten zijn gepromoveerd.

Studenten waarderen de inhoudelijke deskundigheid van de docenten (NSE-scores wi 4,0, bi 3,8, na 3, 9 en sk 3,5) hoger dan de didactische kwaliteit (NSE-scores wi 3,5, bi 3,4, na 3,0 en sk 3,3). De betrokkenheid van docenten wordt positief beoordeeld. Studenten voelen zich gehoord en hebben korte lijnen met de docenten.

De vakgroepen beschikken volgens het panel over de gewenste kennis en ervaring. Docenten met wie panel sprak, maken een goede indruk wat betreft kennisniveau, didactische kwaliteit en betrokkenheid. De spreiding qua vakinhoud en het niveau zijn goed; bij **Scheikunde** is het niveau zeer goed met twee gepromoveerden. Bij **Biologie** participeert een gepromoveerd biologievakdidacticus als docent en associate lector, die tevens de trekker is van de ontwikkeling van de onderzoeksleerlijn. Ook hebben docenten de nodige externe contacten. Een aantal docenten participeert bijvoorbeeld in de organisatie van het landelijke jaarlijkse NIBI-onderwijscongres. Veel docenten werken in duobanen en brengen daarmee ervaring binnen vanuit universiteiten, het ECNO, het Freudenthalinstituut en vanuit de eerstegraadslerarenopleidingen. Een docent **Wiskunde** participeert als begeleidend vakdidacticus in de professionele leergemeenschap (vakdidactisch netwerk) in samenwerking met de RUG. Een aantal docenten neemt deel aan een uitwisselingsprogramma met HUB (Brussel). Twee docenten zijn betrokken bij de opzet van een internationale lerarenopleiding. Een docent doet onderzoek binnen het lectoraat Duurzame Schoolontwikkeling. Inzake de begeleiding van praktijkonderzoek van studenten in het vierde jaar is niet helder welke eisen aan deze begeleiders worden gesteld. Het panel adviseert deze eisen duidelijk vast te leggen en te relateren aan onderzoekservaring van docenten. Voor het opbouwen of verversen van deze ervaring is het wellicht mogelijk dat docenten ook zelf onderzoek kunnen doen mogelijk in relatie tot de lectoraten en kenniskringen.

De werkdruk wordt als hoog ervaren enerzijds door een stijging van het aantal studenten en anderzijds door de vele veranderingen die in voorgaande perioden zijn doorgevoerd. Met aanname van meerdere nieuwe docenten is dit in 2015 bijgetrokken. Daarmee is het docententeam verjongd en is meer ervaring met de beroepspraktijk binnengehaald. Docenten geven aan enthousiast en met veel plezier les te geven. Het panel heeft er begrip voor dat het team door de vele veranderingen niet alles tegelijk kan oppakken. Dit behoeft blijvende aandacht van het management. Docenten wensen consolidatie en goede evaluatie vooraleer men weer overgaat tot verdere vernieuwing. Docenten pleiten voor behoud van de lunchbijeenkomsten, waar zij op meer informele wijze ervaringen uitwisselen en contact houden.

Aandachtspunten qua professionalisering zijn volgens het panel de VELON-registratie (wordt bij Biologie al opgepakt), toetsdeskundigheid en de capaciteit om studentpraktijkonderzoeken te begeleiden. Voor het laatste zijn geen heldere eisen gesteld aan de docentcapaciteiten en het panel acht dit wel nodig om meer aandacht voor het hbo-denkniveau in te brengen en de onderzoeksleerlijn verder in te voeren.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat de vakgroepen van de Exacte Vakken goed gekwalificeerde docenten hebben met de benodigde kwaliteiten bezit op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en onderwijskundige competenties. De docenten worden door studenten gewaardeerd voor hun vakinhoudelijke kennis en vervullen een voorbeeldfunctie naar studenten.

Er worden maatregelen genomen om de werkdruk te verlagen, met aanname van nieuw personeel. Het panel adviseert het management de werkdruk strak te blijven monitoren. Voor de professionalisering adviseert het panel heldere richtlijnen op te stellen voor VELON-registratie, voor de scholing in toetsdeskundigheid (BKE/SKE) en voor de toewijzing als begeleider van praktijkonderzoeken.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor de vier opleidingen.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (goed)

De exacte-opleidingen maken gebruik van de standaard voorzieningen van de hogeschool wat betreft leslokalen, werk- en studieruimtes, het ICT-learning centre en de mediatheek. Daarnaast beschikken de opleidingen **Biologie**, **Natuurkunde** en **Scheikunde** over een goed toegerust vakdidactieklokaal en een goed voorzien practicumlokaal en laboratorium. Deze ruimte worden in onderlinge afstemming door de drie opleidingen gebruikt, inclusief het voorraad- en materialenbeheer. De opleidingen werken goed samen met betrekking tot het gebruik van materialen.

Het panel constateert dat er goede practicumfaciliteiten zijn die voldoen aan de behoeften om practica te (leren) organiseren en experimenteel onderzoek te doen. Het kabinet is goed ingericht met glas-, materialen- en chemicaliënmagazijn. De opleidingen beschikken over Coach, waarmee je via de computer metingen kunt doen en deze verwerken. De moderne goed geoutilleerde laboratoriumruimte, met autoclaaf, motorburettes en rotatiefilmverdampers, beschikt ook over uitgebreide ICT-voorzieningen, waaronder Vernier/labquest, Pasco en bijbehorende sensoren.

Studenten geven in gesprek aan dat de ICT-voorzieningen toereikend zijn en dat zij kennismaken met activerende ICT-toepassingen als Kahoot, Socrative, Prezi en MySchoolsNetwork.

Standaard 8 Studiebegeleiding en informatievoorziening (voldoende)

Studenten oordelen in de regel positief over de studiebegeleiding. De directe contacten met studiebegeleiders en met de docenten dragen daar aan bij. Studenten weten de weg te vinden. Deeltijdstudenten moeten iets meer zelfverantwoordelijkheid tonen en vragen meer op eigen initiatief begeleiding op maat aan. Studenten zijn tevreden over de begeleiding tijdens de afstudeerfase, waar docenten de voortgang van studenten goed monitoren.

Over de stagebegeleiding oordelen studenten positief (NSE scores 3,7-4,3). Als knelpunt benoemen studenten de tijdigheid van het bekendmaken van de stageplaatsing. Studenten en alumni melden dat zij soms weinig tijd hebben voor de voorbereidingen, zoals kennismakingsgesprek, plannen van eerste afspraken et cetera.

De opleidingen investeren in de begeleiding op de scholen door drie keer per jaar te overleggen met vakcoaches en schoolopleiders over de prestaties van een student. Dit is een sterk punt van de opleidingen. Het panel vindt het positief dat stagiairs van niet-opleidingsscholen extra aandacht en begeleiding ontvangen vanuit de lerarenopleidingen.

Een aandachtspunt is, volgens het panel, de vakdidactische scholing van schoolopleiders en vakcoaches met name op de niet-opleidingsscholen. De vakdidactische scholing is, naar het panel heeft vernomen, vrijwillig voor deze vakcoaches. Het panel adviseert deze scholing een meer verplichtend karakter te geven, zodat de kwaliteit van de stagebegeleiding een uniformer karakter krijgt.

Een tweede aandachtspunt is de vakdidactische begeleiding door de opleidingseigen vakdidacticus. Studenten uiten de behoefte tot meer en gericht contact. Het panel adviseert in de fase van het werkplekleren meer gelegenheid te creëren tot contact tussen de vakdidactici

en de studenten en het beoordelen van de lespraktijk van stagiairs, waar nodig met behulp van moderne communicatiemiddelen, bijvoorbeeld feedback op filmopname van lessen, skype contact etc. Vanuit de opleiding Biologie melden docenten dat zij bezig zijn om de vakdidacticus vaker op stagebezoek te laten gaan.

Studenten ontvangen veel informatie via de elektronische leeromgeving Educator en via Blackboard. Samen met de toelichting van docenten en studieloopbaanbegeleider is dit voor studenten toereikend. Studenten en alumni zijn daar in gesprek met het panel positief over, terwijl in de NSE-enquêtes studenten minder positief zijn (scores 2,8 bij Biologie, Natuurkunde en Scheikunde). Dit is een blijvend aandachtspunt en wordt door de opleiding Biologie verklaard door de grote toestroom aan studenten en extra benodigde aandacht voor deeltijders. Met aannahme van extra docenten mag worden verwacht dat verbetering zal optreden.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. Studenten ontvangen gerichte begeleiding van docenten en van de vakcoaches tijdens het werkplekleren. Aandachtspunten zijn de vakdidactische scholing van vakcoaches en de wens van studenten tot meer begeleiding door de vakdidacticus van de opleiding tijdens de stageperioden. De ICT-middelen en de informatievoorziening zijn voor studenten toereikend. De opleidingen beschikken over goed geoutilleerde vaklokalen, practicumlokalen en laboratorium. De faciliteiten zijn in gezamenlijk beheer.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **goed** voor de standaard 7 en het oordeel **voldoende** voor de standaard 8 voor de vier opleidingen.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Kwaliteitszorg (voldoende)

De opleidingen Exacte Vakken werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Exacte Vakken 2014-2015*. Daarin zijn beschreven, langs het format van de PDCA-cyclus, de doelstellingen, de evaluatie-instrumenten, de frequentie, de verantwoordelijke medewerker, de streefnorm (evaluaties: 3,0 of hoger bij vijfpuntsschaal), en de gremia waarin resultaten worden besproken. Het Kwaliteitsplan is een basiskader dat nog verder kan worden uitgewerkt in afstemming met de andere afdelingen lerarenopleidingen. De werkgroep Kwaliteitszorg bewaakt de kwaliteit van het onderwijs en de toetsen. Per jaar wordt een aantal onderwijseenheden geselecteerd voor specifieke kwaliteitscontrole. Studenten en docenten worden actief betrokken bij dit proces. In bijeenkomsten met studenten wordt gericht gevraagd naar sterke en zwakke punten per module. Aandachtspunt is het sluiten van de PDCA-cyclus. Daar zijn docenten niet helemaal tevreden over, mede door de vele veranderingen binnen de opleidingen.

Uit gesprekken concludeert het panel dat studenten zich gehoord voelen, ook formeel via de opleidingscommissie. Veel zaken worden snel via de directe student-docent-contacten opgepakt. De docenten bewaken de kwaliteit van de inhoud en het niveau van de eigen modules. Resultaten worden besproken in de vakgroepen en waar nodig stellen docenten het onderwijs bij.

De opleidingen gaan serieus om met eventuele kritieken en gaan snel over tot gerichte verbeteracties. Aandachtspunt blijft de terugkoppeling van uitkomsten en verbeteringen naar de studenten, zo blijkt ook uit NSE-scores.

Positief is dat de opleiding regelmatig kalibratiegesprekken houdt waarin geanonimiseerde studentproducten worden besproken. Daarmee kunnen beoordelaars de oordelen en gehanteerde criteria afstemmen en verfijnen.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg voldoet en voldoende input levert, waar de opleidingen gericht opvolging aan geven. De afstemming met de andere afdelingen verdient aandacht. In de student-docentcontacten worden veel zaken snel opgepakt, wat er voor zorgt dat de kwaliteitszorg dicht bij de opleidingen blijft.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor de vier opleidingen.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

De opleidingen Wiskunde, Biologie, Natuurkunde en Scheikunde hebben het toetsplan van de afdeling Exacte Vakken uitgewerkt in toetsplannen per opleiding en per opleidingsvariant. De koppeling van de toetsing aan de kennisbases is beschreven. De landelijke kennisbases worden in het derde studiejaar getoetst. De LKT is leidend voor de inhoud van de modules en daarmee voor de toetsing. De wijze van toetsing is beschreven in Educator.

Het panel is van mening dat er heldere lijnen zijn van de competenties naar de leerdoelen van de vakken en de bijbehorende toetsen, inclusief cesuur. Het is voor betrokkenen helder waar de competenties op welk niveau worden getoetst. Uit de NSE-enquêtes blijken geen knelpunten wat betreft de toetsing en beoordeling. Studenten vinden de toetsen passend en zijn tevreden over de transparantie. Vaak spreken zij rubrics vooraf door met docenten. Het niveau 'onvoldoende' wordt in de rubrics nu nog onvoldoende gespecificeerd. Studenten weten wel wat er van hen wordt verwacht en kunnen oefenen met oefentoetsen. Bij docenten kunnen ze snel gerichte feedback opvragen.

De LKT wordt bij de opleidingen BiNaSk afgenomen aan het einde van de hoofdfase en bij Wiskunde aan het einde van het derde studiejaar. De opleidingen bieden voorbereidingsbijeenkomsten in het derde studiejaar. De opleidingen Natuurkunde en Scheikunde hebben hiervoor specifieke Capita Selecta ingesteld. De opleiding Wiskunde biedt ondersteuning vanuit een Helpdesk. De opleiding Biologie wil een experiment met voorbereidende bijeenkomsten doorzetten; veel studenten bereiden zich zelfstandig voor op de LKT.

De opleidingen hanteren een variatie aan toetsvormen: meerkeuzevragen, open vragen, casussen, werkstukken, (onderzoeks-)verslagen, presentaties, assessments en het digitaal portfolio. De representatieve set aan toetsen die het panel heeft ingezien, voldoet aan het te verwachten niveau. De studenten raken bekend met een scala aan toetsvormen die zij zelf ook weer kunnen toepassen (dubbele-bodemprincipe). Natuurkundestudenten oefenen met de

toetsmethodiek RTTI. De opleidingen hebben plannen om meer digitale toetsing te gaan inzetten.

In de uitvoering van de toetsing en beoordeling ziet het panel een aantal ontwikkelpunten. Bij de kennistoetsen is de behaalde onderverdeling van scorepunten binnen een vraag niet altijd aangegeven. Daardoor is de puntentoekening niet altijd duidelijk. Het panel adviseert in deze ook te gaan werken met toetsmatrijzen. Dit versterkt de validiteit en voor studenten zijn de criteria en cesuur helder.

De mate van feedback is sterk wisselend (Biologie) en bij de beoordeling met rubrics vaak afwezig (Natuurkunde, Wiskunde en Scheikunde). De formulieren worden niet altijd consequent ingevuld. Dit vergt verdere afstemming tussen beoordelaars. Het panel adviseert de rubrics te screenen op eenduidigheid van opzet en adviseert de indicatoren voor de scores onvoldoende te benoemen, zodat duidelijker wordt aangegeven wat een student nog niet beheerst.

Mondelinge toetsen worden door twee beoordelaars uitgevoerd. Assessments worden door twee onafhankelijke beoordelaars uitgevoerd, waarmee wordt gewaakt voor vermenging van begeleiding en beoordeling.

Het panel is van mening dat de borging van de toetsing serieus ter hand wordt genomen. De kwaliteit van de toetsing wordt bewaakt door de toetscommissies BiNaSk en Wiskunde. Bij de toetsconstructie wordt gewerkt met het 'vier ogen principe'. De toetscommissie analyseert jaarlijks een steekproef van de moduletoetsen. Elke vakmodule komt eens per vier jaar aan bod. Uitkomsten worden besproken in de vakgroepen, die vervolgens verbetervoorstellen voorlegt aan de examencommissie en de opleidingscommissie.

Het panel vindt het positief dat er vaak met twee beoordelaars wordt gewerkt bij toetsconstructie en bij beoordeling. Dit vergt grote inzet en toewijding van beoordelaars binnen de scholen en binnen de opleidingen. Het panel doet daarbij het voorstel om het vier-ogen-principe bij toetsing structureel aan te tonen en beter controleerbaar te maken door bijvoorbeeld het gebruik van een checklist. Kalibreersessies tussen docentbeoordelaars en met de externe beoordelaars dragen bij aan versterking van de validiteit en betrouwbaarheid van de beoordelingen.

Positief is het panel over het initiatief van de coördinator beroepsvoorbereiding om te controleren of docenten de juiste formulieren bij de juiste cohorten hanteert en de juiste regelingen aanhouden.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft van de vier opleidingen Exacte Vakken telkens een selectie van zeven einddossiers ingezien (zie bijlage 7) en vindt dat het eindniveau bij elke opleiding overall voldoet. De vakexperts uit het panel kunnen zich in de regel vinden in de beoordelingen van de examinatoren voor de eindwerken in het vierde studiejaar. De einddossiers laten zien dat afgestudeerden als bekwame leerkracht voor de klas kunnen functioneren.

Conform in het algemene deel van dit rapport is beschreven, is het panel positief over de beoordelingen van het werkplekleren 4 en het eindassessment. De studenten dienen met deze afstudeeronderdelen een brede waaier aan bewijsstukken aan te leveren, waarbij de SBL-competenties goed worden afgedekt en de groei van de student in kaart wordt gebracht. Iedere SBL-competentie wordt door minimaal twee eindwerken afgedekt. Het panel is van mening dat overall voor alle vier opleidingen geldt dat alle competenties voldoende zijn gedekt en worden getoetst. Het gehele pakket aan afstudeerwerken laat per student zien dat bij alle vier opleidingen het beoogde eindniveau wordt gerealiseerd.

Het vakdidactisch dossier (VDE) is een recent ingevoerde welkome aanvulling. Op het moment van het visitatiebezoek is VDE nog in het derde jaar geplaatst. Daardoor raakt in de huidige opzet het verband met vakdidactiek in het vierde jaar wat verloren én bleek dat in het derde jaar het vakdidactisch werk (overigens een mooi voorbeeld van samenwerking van binask studenten) niet altijd door een vakdidacticus van het eigen vak werd beoordeeld. Met de plaatsing van het VDE naar het vierde studiejaar adviseert het panel wel om strakker aandacht te geven aan de theoretische onderbouwing van de student eigen visie op het onderwijs. Docenten en studenten Biologie geven aan dat in het VDE-eindgesprek, bij de bespreking van het beroepsproduct en in de Werkplaats Leraarschap gericht aandacht wordt gegeven aan theoretische kaders en het gebruik van literatuur. Dit kunnen beoordelaars beter laten blijken in de beoordelingsformulieren en in de feedback.

Het panel adviseert bij het werkstuk over visieontwikkeling de studenten ook te laten nadenken over toekomstige ontwikkelen, aangezien de technologische ontwikkeling zo snel gaat dat studenten toekomstbestendig moeten zijn voor de eisen vanuit de maatschappij of het bedrijfsleven.

Het praktijkonderzoek verdient verdere ontwikkeling en duidelijker positionering als eindwerkstuk van de onderzoeksleerlijn. Het panel constateert dat een onderzoeksmatige/kritische houding wordt aangeleerd. Het panel adviseert daarbij strakker te sturen op de keuze en de inkadering van de onderwerpen en op haalbaarheid, relevantie en relevante en recente literatuur. Dit geldt zeker voor de KOP-opleidingstrajecten waar studenten een zeer korte voorbereidingstijd hebben en daarmee moeite hebben om aanpak en diepgang goed vorm te geven. Het panel adviseert de onderzoeksleerlijn duidelijker in de KOP-opleiding te verweven en studenten daarmee eerder voor te bereiden.

Het panel geeft ter overweging het praktijkonderzoek ook te koppelen aan de vakdidactiek. Bij de BiNaSk opleidingen werken studenten immers bij het VDE ook aan externe educatieve opdrachten vanuit de scholen. Studenten moeten daarbij een ontwerpcyclus hanteren en hun ontwerp onderbouwen vanuit de theorie. Het panel denkt dat dit goed doorzetting kan krijgen in het praktijkonderzoek en dat daarmee kan de onderzoekslijn vanuit de (vakinhoudelijke) p-taken een logischer doorloop krijgen in de eindfase.

Alumni en studenten geven aan dat zij in hun onderwijspraktijk veel gebruik maken van de aangeleerde werkvormen en van de literatuur en actualiteiten die docenten aandragen. Zoals een alumnus het formuleerde: 'je verkrijgt via de opleiding een gereedschapskist die je zelf verder kunt uitbreiden'. Ook deeltijdstudenten geven aan dat zij meer bagage hebben gekregen om het beroep beter uit te voeren. Uit de NSE-gegevens blijkt dat studenten tevreden zijn over de aansluiting van de opleidingen op de beroepspraktijk en op de voorbereiding op een beroepsloopbaan. In het werkveld is men op de scholen tevreden over de inzetbaarheid en proactieve houding van studenten en afgestudeerden. Dit werd bevestigd met de uitspraak: 'studenten zijn gouden handen voor de klas'. Door stages en begeleiding in de scholen hebben studenten vaak al een goed beeld van het beroep. Afgestudeerden vinden snel een baan.

Conclusie standaarden 10 en 11

Het panel is van mening dat de lerarenopleidingen Exacte Vakken bekwame startende en handelingsbekwame leerkrachten leveren. Studenten en afgestudeerden functioneren in de praktijk voor de klas en alumni vinden, vaak in de eigen regio, snel een baan.

Het panel is van mening dat de toetsing voldoet. De opleidingen hanteren gevarieerde toetsvormen. De toetsen zijn inhoudelijk van goede kwaliteit en werken toe naar de eindniveaus. De toetsing is helder voor studenten. De kennisbases worden in voldoende mate afgedekt en getoetst. Aandachtspunt is de betrokkenheid van de vakdidactici in de beoordeling van het werkplekleren. Een tweede aandachtspunt is de aanscherping van de rubrics en de afstemming in de wijze waarop deze gehanteerd worden door de docenten. Daarin kunnen de opleidingen een volgende ontwikkelstap zetten.

De toetsing en eindbeoordeling ontwikkelen zich in positieve zin. Er wordt meer gewerkt met rubrics en er is meer aandacht voor afstemming in beoordeling. Het panel is van mening dat de opleidingen deze ontwikkelingen verder moeten doorzetten en kan aanscherpen door de invoering van toetsmatrijzen, door meer aandacht te geven aan het geven van feedback en door de toepassing van het vier-ogen-principe meer structureel vast te leggen. De herpositionering van het vakdidactisch eindwerk en van het praktijkonderzoek ziet het panel als positieve ontwikkelingen in de afstudeerfase, waarmee de theoretische onderbouwing, de visieontwikkeling en daarmee het eindniveau beter tot zijn recht komt.

De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties, aangezien alle competenties in meerdere onderdelen worden getoetst. Het panel concludeert dat de afstudeerdossiers in de regel voldoen aan het vereiste bachelorniveau. Hoewel bij het praktijkonderzoek het niveau versterkt kan worden, is het panel er wel van overtuigd dat studenten overall het eindniveau behalen. De toets- en examencommissie borgen de kwaliteit.

Het panel komt voor de standaarden 10 en 11 op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende** voor de vier lerarenopleidingen Exacte Vakken.

Aanbevelingen Biologie, Wiskunde, Natuurkunde en Scheikunde

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te steunen:

- Leg de eisen voor het kunnen begeleiden van praktijkonderzoek duidelijk vast en relateer deze aan de onderzoekservaring van docenten.
- Verscherp de aandacht voor de afbakening van onderwerpen en vraagstelling voor praktijkonderzoek.
- Verscherp de aandacht voor de mate van feedback bij gebruik van rubrics, voor het gebruik van toetsmatrijzen en voor het consequent invullen van de beoordelingsformulieren. Let daarbij ook op de aantoonbaarheid van het toepassen van het vier-ogenprincipe, bijvoorbeeld door het gebruik van checklists.
- Breid de rubrics zodanig uit dat ook het niveau 'onvoldoende' helder is gespecificeerd.
- Verscherp de aandacht voor reflectie en voor de onderbouwing vanuit de vakdidactische literatuur bij het praktijkonderzoek en het vakdidactisch eindwerk. Bijkomend, vergroot de aandacht voor de vakdidactische scholing van vakcoaches in de scholen.
- Investeer in de bezoeken van de vakdidactici van het instituut tijdens de stages.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties (voldoende)

De lerarenopleiding Gezondheidszorg & Welzijn (**GW**) leidt studenten op tot leraren voor Praktijkonderwijs, vmbo en BvE (mbo en volwasseneducatie). Een leraar GW leidt leerlingen op voor een beroep in de zorg- en welzijnssector. GW biedt, gezien de variatie in het werkveld, een breed programma gericht op de schoolvakken in de sectoren Zorg, Welzijn en Dienstverlening en in het praktijkonderwijs voor het vak Verzorging. De opleiding wordt verzorgd in voltijd en deeltijd. Vanuit haar herkomst (oud-huishoudkunde opleiding) onderscheidt de opleiding GW zich, van andere opleidingen GW, door de aandacht voor de praktische GW-vakken die de studenten op toepassingsniveau kunnen oefenen en behalen in de eigen praktijklokalen en prima keuken (zie ook standaard 7). De opleiding GW kan deze profilering duidelijker uitdragen.

De lerarenopleiding Omgangskunde (**OK**) leidt studenten op die in het mbo als leraar het vakgebied Omgangskunde als persoonsvormend en beroepsvormend vakgebied kunnen overbrengen. Sinds 2012 richt OK zich uitsluitend op het mbo, naar aanleiding van de bevoegdheidsregeling Omgangskunde. OK hanteert daarom naast de LKB een eigen meer gespecificeerde profielschets leraar Omgangskunde. Deze is in samenspraak met het werkveld opgesteld.

De opleiding OK wil zich profileren op het gebied van het coachen van collega's en meer specifiek op het gebied van het begeleiden van een eigen team bij veranderingsprocessen. De opleiding is bezig met de ontwikkeling van een minor teamspecialist met aandacht voor de 'zachte kant' van veranderingsprocessen. Deze profilering is recent ingevoerd, concludeert het panel, aangezien zittende studenten deze focus nog niet herkennen.

De eindkwalificaties voor de lerarenopleidingen OK en GW zijn ontleend aan de landelijk vastgestelde competentieprofielen en de landelijke kennisbases OK en GW.

Met de herziening van de curricula leggen de opleidingen meer focus op de ontwikkeling van de student-eigen visie op het onderwijs. Dit komt tot uiting in de vakdidactische eindwerkstukken die een plaats gaan krijgen in het vierde studiejaar. Het panel constateert dat de opleidingen werken aan versterking van de vakspecifieke uitwerking van de competenties 3 (vakinhoudelijk en vakdidactisch) en 7 (reflectie en ontwikkeling). De opleidingen kunnen daarmee meer richting geven aan de verdere ontwikkeling van de curricula.

Vernieuwingen in de opleidingen komen tot stand in overleg met het onderwijswerkveld en worden getoetst aan de daar levende opvattingen. De opleidingen hebben een sterke binding met het werkveld en de regio voor de validering van het beroepsbeeld en de competenties, onder andere via de gremia rond LKB en LKT en landelijke overleggen van lerarenopleiders. De contacten met opleidingscholen zijn goed en leveren ook input over actuele ontwikkelingen. Studenten **GW** geven bijvoorbeeld les op een ROC over een actueel knelpunt in de organisatie van de gezondheidszorg. Dit raakt aan het debat over waarden en normen vanuit de rol als docent, opleiding en ook als mens. Een voorbeeld van een actueel project is het opzetten van een opleiding Pedagogisch medewerker voor de kinderopvang in Suriname of het ontwikkelen van materiaal over ethiek voor een uitgever in combinatie met het maken van lesmateriaal voor het werkveld. Bij **OK** zijn er diverse projecten die samen met het werkveld worden

vormgegeven. Een actueel project is de wijze waarop omgangskundige vaardigheden kunnen worden ingezet bij het werken met vluchtelingen.

Conclusie standaard 1

De eindkwalificaties van de opleidingen GW en OK sluiten aan op de landelijke opleidings- en beroepsprofielen en de kennisbases. De opleidingen zijn blijvend bezig met bijstelling en invulling van de eindkwalificaties. Conform hetgeen in het algemene deel van dit rapport is vermeld, kan daarbij meer aandacht uitgaan naar de uitwerking van het hbo-niveau. De eigen OK-profilering verdient verdere uitwerking. Het panel vindt dat de opleidingen GW en OK de kennis en contacten hebben om beroepsbeeld en eindkwalificaties te valideren en bij te stellen. De contacten met het werkveld zijn goed.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie programma (voldoende)

Kennis en beroepsvaardigheden

De opleidingsprogramma's GW en OK zijn qua invulling van de kennis en vaardigheden duidelijk gerelateerd aan de desbetreffende domeinen in de landelijke kennisbases. Op grond van curricula-beschrijvingen stelt het panel vast dat de landelijke kennisbases worden gedekt door de inhoud en leerdoelen (zie verder ook standaard 3). Studenten worden goed voorbereid op de kennisbasistoets (LKT). Studenten **GW** kunnen in het derde leerjaar deelnemen aan de LKT. Studenten **OK** ronden de LKT af aan het einde van het tweede studiejaar. De opleidingen zijn actief betrokken bij het opstellen van de LKB en LKT en daarmee op de hoogte van de vereisten. Docenten GW en OK geven aan dat de kenniselementen in het programma verder en breder reiken dan strikt noodzakelijk voor de LKB.

Uit materialen en gesprekken constateert het panel dat beide onderwijsprogramma's een brede basis bieden en zich richten op het aanleren van de nodige vak-, -didactiek en docentkwaliteiten. Beide opleidingen geven veel aandacht aan het aanleren van vaardigheden en aan de toepassing in de beroepspraktijk. In alle jaren is er veel uitwisseling tussen theorie en praktijk door middel van gerichte opdrachten (waaronder de p-taken) en het werkplekleren. Studenten voelen zich uitgedaagd om didactiek uit te proberen in de eigen vaklessen. Studenten geven aan dat er veel aandacht is voor de beroepspraktijk en het dagelijks handelen als leerkracht. Docenten vervullen daarbij een voorbeeldrol volgens het motto 'teach as you preach'. Studenten GW geven in de NSE positieve waardering voor de praktijkgerichtheid (score 3,5) en aansluiting op actuele ontwikkelingen (score 3,7).

In het praktijkleren staan de eigen leervragen centraal samen met het zelf leren ontwerpen van onderwijs. De opleiding **OK** biedt voor studenten met veel werkervaring de mogelijkheid tot het combineren van het werkplekleren uit de studiejaar 3 en 4.

Stagetoewijzing verloopt via het stagebureau, waarbij studenten voorkeuren aangeven.

Studenten vinden het werkplekleren zeer waardevol. Wel melden een aantal studenten dat niet alle vakcoaches goed op de hoogte zijn van de stage-eisen. Dit ondanks het feit dat veel vakcoaches wel scholing hebben gevolgd.

Het panel is van mening dat de opleiding **GW** ver is gevorderd in de vervlechting van de kennis, praktijk en vakdidactiek in een doorlopende leerlijn. In het thema Gezondheid en Ziekte bijvoorbeeld komt de kennis van anatomie aan de orde, tonen studenten vaardigheden door het maken van een instructiefilm en reflecteren studenten op het eigen en andermans ontwikkelde onderwijs. Het panel is van mening dat de opleiding GW de integratie van kennis en vaardigheden knap inbrengt bij alle thema's/onderdelen. Ook tussen generieke en vakspecifieke leerlijnen zijn er verbanden, bijvoorbeeld in de onderdelen Werkplaats in de praktijk 1 en 2 werken docenten uit de generieke leerlijn en de vakdocenten nauw samen. Bij alle onderdelen van het curriculum wordt aantoonbaar gewerkt naar het toepassingsniveau. De producten die ontwikkeld worden, zijn voor studenten herkenbaar en kunnen in de beroepspraktijk zo toegepast worden. Een inhoudelijk aandachtspunt is het gebruik van databases door studenten. Dit wordt wel onderwezen, maar is in de uitwerking van opdrachten nauwelijks terug te vinden.

Bij de opleiding **OK** is de koppeling tussen de vakinhoudelijke leerlijn en de generieke leerlijn minder duidelijk, mede door een gedeeltelijke overlap tussen de vakinhoudelijke en generieke leerlijnen. Studenten geven aan dat zij de transfer van vak(didactiek) en de generieke leerlijn vaak zelf moeten maken⁵. Dit komt mede doordat de beroepsvoorbereidingsonderdelen op andere dagdelen worden gegeven dan de vakinhoudelijke lessen. De deeltijdopleiding loopt qua fasering achter bij de voltijd wat betreft de integratie van vak en didactiek. Er is binnen de OK-opleiding wel veel aandacht voor de integratie van kennis en vaardigheden bijvoorbeeld door een simulatie van een mentorgesprek met behulp van acteurs of het maken van een lessenserie of workshop over een ethisch dilemma en deze oefenen in de eigen leergroep. Ook bij OK zijn studenten tevreden over de praktijkgerichtheid en de aansluiting op de actuele ontwikkelingen (scores NSE 3,5 en 3,7). Docenten vervullen daarbij een voorbeeldrol volgens het motto 'teach as you preach'. Het panel concludeert dat de vakinhoudelijke leerlijn aansluit op de beroepspraktijk. Bij de aansluiting van de generieke leerlijn op de praktijk is nog winst te behalen.

In de diverse programmaonderdelen wordt de relatie tussen de aangeboden leerstof en de beroepspraktijk duidelijk gelegd. Hierdoor kunnen de studenten ook tijdens de stages de vertaalslag naar de praktijk maken. De docenten vervullen daarin duidelijk een rol. Er is een sterke lokale verankering met de opleidingsscholen en ruime samenwerking met partners in het werkveld. De opleidingen hebben goed kennis van het beroepenveld. De opleidingen zijn gestart met vakdidactische netwerken in het vo en beroepsonderwijs om de aansluiting op de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen sterker vorm te geven en goede afstemming te zoeken met de vakcoaches in de scholen.

Onderzoeksvaardigheden

De opleidingen zijn, conform de andere lerarenopleidingen, bezig met de invoering van een onderzoeksleerlijn in het hele programma. Basis vormt het boek Praktijkonderzoek van Van der Donk. De onderzoekslijn is zichtbaar in de curricula vanaf het eerste studiejaar en heeft een opbouw naar het praktijkonderzoek in het vierde jaar waarbij het vak en onderzoeksvaardigheden worden gecombineerd. Bij beide opleidingen werken studenten

---

⁵ Bij de KOP-opleiding ligt de nadruk meer bij het generieke beroepsvoorbereidende programma, vakspecifieke vaardigheden krijgen aandacht in de p-taken.

daarbij aan reële vragen uit het werkveld, bijvoorbeeld het gebruik van apps om toetsresultaten te verbeteren of aansluiting van taalniveau in het vmbo. De handleiding voor de onderzoeksleerlijn biedt voldoende sturing en richting en kan nog verder worden uitgekristalliseerd. Studenten zijn matig positief over de onderzoeksvaardigheden (NSE scores GW 3,4 en OK 3,1).

Het panel vindt het positief dat beide opleidingen, mede door de onderzoeksleerlijn, aandacht hebben voor de onderbouwing van het handelen vanuit de theorie. Studenten geven aan dat zij bij werkstukken vaak minimaal vijf bewijzen moeten aanvoeren vanuit de literatuur. In de studentproducten kan de aandacht nog worden aangescherpt wat betreft de theoretische verantwoording. Het kunnen verwerken en op juiste wijze aanhalen van literatuur is nog een aandachtspunt. Het panel gaat er vanuit dat dit in de volgende lichtingen afstudeerwerken sterker tot uiting zal komen.

Afstudeerrichtingen

De afstudeerrichtingen zijn in ontwikkeling voor invoering per 2016-2017. Ze worden in samenwerking met het werkveld ontwikkeld. Voor OK geldt alleen de beroepsgerichte afstudeerrichting, waarbij onderscheid zal worden gemaakt tussen mbo en vmbo.

Internationalisering

De opleiding **OK** is betrokken bij de vormgeving van een vrije minor buitenland in samenwerking met de lerarenopleidingen in Suriname en Curaçao. Daarnaast ontwikkelen studenten onder begeleiding van twee docenten Omgangskunde leereenheden en online studiemateriaal voor kinderopvangmedewerkers in Suriname ten behoeve van de eenjarige opleiding Pedagogisch Werker voor de Kangoeroe Community School. Deze opleiding wordt in samenwerking met het Friesland College opgezet. Met de internationale oriëntatie is er meer aandacht voor interculturele sensitiviteit.

Standaard 3 Inhoud programma (voldoende)

Het **GW**-programma is opgebouwd op de thema's uit de landelijke kennisbasis: gezond leven, van jezelf en van elkaar en de wereld waarin je staat. Ieder jaar staat een specifieke onderwijsrichting centraal. Het eerste jaar is gericht op de onderbouw vo en in de hoofdfase staan het mbo en de bovenbouw vmbo centraal. Per onderwijseenheid is de relatie met de kennisbasis benoemd. Deze wordt door docenten toegelicht bij de start van ieder onderdeel. Per 2015-2016 is de voltijdopleiding herzien gericht op integratie en transfer van generieke en vakinhoudelijke onderdelen, conform instituutsbeleid.

Uit gesprekken met studenten en docenten en uit het lesmateriaal constateert het panel dat de GW-opleiding het generieke en het vakinhoudelijke deel goed afstemt en daarmee de verticale en horizontale samenhang versterkt. Voor studenten is het helder waar het programma naar toe leidt en hoe generieke delen en vakspecifieke delen op elkaar inhaken en elkaar versterken. Dit wordt onder andere bevorderd door de aandacht voor reflectie en het bewust worden van het leerproces. Docenten maken volgens de studenten voortdurend koppelingen en verbindingen en zijn altijd toepassingsgericht. Studenten beoordelen de samenhang in de NSE met een score 3,6.

Het **OK**-programma is opgebouwd langs de drie domeinen uit de sociale gedragswetenschappen: 'ik als persoon', 'ik als agoog' en 'ik als beroepskracht'. Het programma volgt en dekt hiermee de landelijke kennisbasis. Eerste domein richt zich op

zelfkennis. Het tweede domein is gericht op het werkterrein mbo en het derde domein richt zich op de rol als docent omgangskunde/trainer in het werkveld. Gedurende de eerste drie studiejaar komen alle vakinhoudelijke onderwijseenheden aan bod. In het vierde jaar volgt de generieke onderdelen. In het werkplekleren volgt de integratie tussen theorie en praktijk. Samenhang komt tot stand door de opbouw in de drie domeinen en de toename in complexiteit van de context waarin studenten de opdrachten en stages uitvoeren. De opleiding werkt aan het meer centraal stellen van de vakdidactiek. Het panel ziet hierin een stijgende lijn. Voor de deeltijd blijft dit lastig zolang de generieke en vakspecifieke onderdelen op verschillende dagen staan geprogrammeerd.

Voor de studenten van de KOP-opleiding is de samenhang niet altijd meteen duidelijk. Studenten melden dat zij veel zelf moeten uitzoeken en daar goede begeleiding bij krijgen van de SLB-docenten.

De opleiding **OK** streeft naar meer flexibiliteit en maatwerk en biedt een programma waarbij de domeinen 2 en 3 geen vaste volgorde kennen. Studenten stellen persoonlijke leerroute op, mede afhankelijk van hun eerder verworven kennis en ervaring. Studenten waarderen dit. Zij beoordelen de samenhang in de NSE met een score 3,5.

Het panel is van mening dat beide programma's aan studenten de mogelijkheid bieden om aan de eindkwalificaties te voldoen. De kennisbases zijn goed geïmplementeerd. De aangeboden cursussen, stageonderdelen en toetsing staan garant voor het behalen van de kwalificaties. Het panel is van mening dat de eindkwalificaties worden gedekt en zijn uitgewerkt naar de onderwijseenheden en geoperationaliseerd in handleidingen en op Blackboard. Voor studenten is dit inzichtelijk en docenten geven aanvullende informatie tijdens de lessen. Studenten weten wat er wordt verwacht.

Het panel constateert dat de gehanteerde literatuur en vakboeken op niveau zijn en dat studenten kennismaken met (vak)didactische literatuur. Studenten worden gestimuleerd zelf literatuur en actuele artikelen in te brengen. Beide opleidingen melden dat de boekenlijst jaarlijks wordt geactualiseerd tezamen met de leerstof.

De leerboeken bij de opleiding **GW** zijn actueel, van goede kwaliteit en passend voor het hbo-niveau. Engelse literatuur wordt niet of nauwelijks gebruikt. Bij het thema Organisatie van de Gezondheidszorg worden nieuwe literatuur en actuele publicaties gebruikt en moet de eindopdracht een actueel knelpunt in de gezondheidszorg beslaan. Bij het onderdeel Voeding moeten studenten actuele artikelen lezen van World Health Food Organisation. Voor de vakdidactiek gebruikt de opleiding GW de boeken uit de generieke leerlijn: Handboek voor leraren, Het didactisch werkvormenboek, Effectief Leren, Actief Leren,

De opleiding **OK** gebruikt specifieke omgangskunde literatuur. Deze is passend voor het niveau en vakgebied, maar niet altijd up-to-date. Daarentegen is er ook pas geactualiseerde literatuur voor bijvoorbeeld krachtgericht coachen en de versterking van de reflectie. Het valt het panel op de in de werkstukken van studenten voor de onderbouwing van visie en aanpak weinig wordt verwezen naar de literatuur. In de eindwerkstukken en in de KOP-opleiding is dit beter.

Standaard 4 Vormgeving programma (voldoende)

Het panel heeft bij de opleiding GW en OK geen herkenbaar en uitgewerkt didactisch concept aangetroffen. Het genoemde sociaal constructivisme kan duidelijker worden vertaald naar concrete didactische principes. De kennis en ervaring is daarvoor ruim aanwezig binnen de afdeling Sociale Vakken.

Studenten geven aan dat zij een rijke leeromgeving ervaren, waarin docenten veel koppelingen tussen theorie en praktijk aangeven en daarmee de toepassing van kennis en inzicht benadrukken. In het handelen zijn de docenten voorbeeld voor de studenten. Docenten hanteren een rijke variatie aan werkwijzen en werkvormen die model staan voor de wijze waarop studenten hun eigen repertoire voor de schoolpraktijk kunnen opbouwen. Docenten passen het dubbele-bodemprincipe of 'teach as you preach' wel toe, maar hebben dit niet omgezet in een duidelijke opleidingseigen didactische visie.

Het panel adviseert, tegelijk met de curriculumvernieuwing, haast te maken met het duidelijk vastleggen van het didactisch concept als leidraad voor de docententeams en als voorbeeld naar de studenten. Het panel mist de samenhang tussen de verschillende aspecten die worden genoemd, bijvoorbeeld praktijkgerichtheid, aandacht voor transfer, van sturend naar samenwerkend leren, zelfstandig werkende leergroepen, toenemende zelfsturing, onderzoekende en oplossingsgerichte houding, holistische benadering en reflectie op eigen handelen als professional.

Op het niveau van de vakken bestaat er een groei van kennisgericht, docentgestuurd werken naar een meer studentgecentreerde en praktijkgerichte aanpak. Deze groeiende relatie is voor de studenten inzichtelijk. Studenten vinden de binding van de lessen aan de praktijk stimulerend en waarderen de praktijkgerichtheid. Studenten zijn tevreden over de diversiteit aan didactische werkvormen die docenten aanbieden. Bij beiden opleidingen maakten studenten wel melding dat docenten meer een voorbeeldrol kunnen pakken bij het gebruik van ICT in het onderwijs. Professionalisering is een aandachtspunt.

De docenten **GW** hanteert werkvormen als cursussen workshops, vaardigheidstrainingen, simulaties in een skillslab, projectonderwijs, werkplekleren en persoonlijke ontwikkelingsplannen. Dit zijn werkvormen die de student zelf ook kan gebruiken tijdens het werkplekleren. De voorbeeldrol, teach as you preach, wordt zeker waargemaakt. Docenten stimuleren het gebruik van digitale leermiddelen of ondersteuningsmiddelen, bijvoorbeeld door het maken van een instructiefilm of het gebruik van kahoot et cetera. Het ICT-innovationlab biedt hierbij ondersteuning (zie algemeen deel van dit rapport). Het panel is van mening dat de GW-docenten zeer gevarieerde werkvormen doelgericht inzet, zowel aanbiedende als activerende werkvormen, afhankelijk van het leerniveau uit de piramide van Miller (knows, knows how en shows).

Bij de opleiding **OK** hanteren docenten een ruime variatie aan werkvormen, aangepast aan de setting waarbij studenten zijn ingedeeld in leerwerkgroepen van circa 6 studenten. Studenten voelen zich daar thuis en leren in de groep veel van elkaar en nemen steeds meer de regie over het leerproces over van de docenten. Dit resulteert in een hoge NSE-score 4,0 voor tevredenheid over de groepsgrootte. Docenten werken met simulaties en rollenspellen, spelvormen, reflecties, discussievormen, mindmappen, onderwijsleergesprek, veldonderzoek, interviews, enquêtes, workshops en trainingen. Het onderwijs sluit meer en meer aan bij de leervragen van de student en krijgt meer een 'op maat' karakter. Ook docenten geven voorbeelden van leerlinggestuurde lessen. Dit sluit echter niet aan bij de manier van lesgeven op de scholen, waarmee het dubbele-bodemprincipe niet goed vorm krijgt.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Standaard 5 Instroom (voldoende)

Beide opleidingen kennen een grote diversiteit in instroom. Studenten hebben een zeer diverse achtergrond qua vooropleiding en werkervaring. Beide opleidingen hanteren de instroomeisen zoals opgesteld voor de lerarenopleidingen (zie algemeen deel van dit rapport) en bieden studenten de mogelijkheid om vrijstellingen of specifieke keuzestudieroutes aan te vragen bij de examencommissie en op die wijze de studie te versnellen, verdiepen of zo nodig te vertragen. Dit is een centraal bespreekpunt tijdens de intakegesprekken die met alle studenten worden gehouden.

Uit de gesprekken concludeert het panel dat de eisen voor het aanvragen van vrijstellingen de laatste jaren zijn aangescherpt. De examencommissie heeft de procedures strakker getrokken en eist concrete bewijzen dat eerder verworven opleiding en werkervaring bepaalde kwalificaties dekken. Bij GW is dit gekoppeld aan de kennis en vaardigheden zoals benoemd in de LKB op niveau 5. Waar nodig worden producten uit eerdere opleidingen gecheckt door vakdocenten. Een student die zelf aangeeft bepaalde kennis te beheersen, kan ervoor kiezen bepaalde onderdelen niet te volgen, maar is altijd verplicht de bijbehorende toetsen af te leggen. Bij GW worden geen vrijstellingen verleend voor verpleegkundige handelingen, vanwege de verweving in ieder thema van het vak en de vakdidactiek.

Het toekennen van vrijstellingen biedt mogelijkheden tot flexibele maatwerkprogramma's. Tegelijkertijd levert het ook logistieke dilemma's voor roostering en groepsindelingen. Tegelijkertijd is het toekennen van vrijstellingen voor de OK deeltijd van groot belang. Vrijwel alle deeltijdstudenten zijn al werkzaam als docent en hebben ruime werkervaring. Zonder de mogelijkheid van vrijstellingen zou de instroom snel afnemen. De KOP-opleiding kent geen vrijstellingen.

Studenten ervaren in de regel een goede aansluiting, ook in de KOP-opleiding. GW-instromers van de havo melden dat de overstap naar meer zelfstandig studeren en het moeten lesgeven aan leerlingen die ouder zijn dan zijzelf soms wel lastig is. Daar wordt gerichte begeleiding of extra lestijd geboden.

Het panel is van mening dat de opleidingen een goede prestatie leveren in de wijze waarop ze anticiperen op de variatie in vooropleiding en ervaring. Men gaat daar serieus mee om. Maatwerk leveren bij deze doelgroepen is niet eenvoudig. Het was het panel niet altijd helder op welke gronden de vrijstellingen gegeven worden. Het panel adviseert de procedures en de normen voor de vrijstellingen meer transparant te maken.

Conclusie standaard 2 tot en met 5

Het panel constateert dat de opleidingsprogramma's GW en OK aan studenten de mogelijkheden bieden om de eindkwalificaties te behalen. De programma's zijn duidelijk gebaseerd op en dekken de landelijke kennisbases. De opleidingen zijn sterk praktijkgericht en geven studenten veel gelegenheid hun vakmanschap en leraarschap te ontwikkelen in de schoolpraktijk via opdrachten en het werkplekleren. De relatie van de vakinhoudelijke en onderwijskundige lijnen met de vakdidactische en onderzoeksleerlijnen is in ontwikkeling. GW is daar verder mee gevorderd dan OK. Dat komt mede doordat deze afdelingsbrede vernieuwing eerst in de voltijdopleidingen vorm krijgt en pas later in de deeltijdvarianten. De

opleidingsprogramma's kunnen winnen aan de onderbouwing vanuit de theoretisch (vak)didactische literatuur. Dit is namelijk in veel studentproducten weinig zichtbaar. Daartoe is het belangrijk dat de opleidingen zelf hun didactisch concept en uitgangspunten helderder vastleggen, zodat een duidelijke gezamenlijke leidraad ontstaat. Docenten vervullen een duidelijke voorbeeldrol voor studenten en hanteren een scala aan werkvormen die studenten ook in de eigen schoolpraktijk kunnen gaan toepassen. Het dubbele-bodemprincipe wordt door studenten ook herkend en gewaardeerd.

De opleidingsprogramma's zijn in ontwikkeling met het doorzetten van de onderzoeksleerlijn. De docententeams hebben de kennis en ervaring om daar vorm aan te geven. Het panel adviseert de docenten nader te scholen voor de begeleiding van praktijkonderzoek en in ICT-vaardigheden. Aandachtspunten liggen bij het verhelderen van het didactisch concept, bij de vernieuwing van de deeltijdopleidingen en bij het doorzetten van de onderzoeksleerlijn (ook in de KOP-opleiding).

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor de standaarden 2 tot en met 5 voor beide opleidingen.

Personeel

Standaard 6 Personeel (voldoende)

Beide opleidingen worden verzorgd door betrokken en bevlogen docenten. Binnen de teams vullen docenten elkaar goed aan qua expertise en kennis van het beroepenveld. De docenten zijn voor studenten goed bereikbaar en aanspreekbaar. De lijnen zijn kort en men kent elkaar. De docenten worden gewaardeerd door het werkveld en door studenten.

De docententeams worden aangestuurd via de vakgroepen en jaarteam. De jaarteam zorgen voor horizontale samenhang tussen de curricula (gezamenlijk SLB/PPO en afdelingsbrede onderdelen). De vakgroepen zorgen voor de vakinhoudelijke en verticale samenhang binnen de opleidingen. Verder kent de afdeling vier themacoördinatoren voor de themagroepen Onderzoek, Eindwerken, Internationalisering en Studieloopbaanbegeleiding.

De opleiding **GW** wordt, volgens de beschikbaar gestelde cv-gegevens, verzorgd door acht vakdocenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 4,6 fte. Vijf docenten zijn masteropgeleid. Drie docenten werken aan een VELON-geregistreerd. Twee docenten gaan op voor BKE-scholing. Alle docenten hebben ervaring met vo- of mbo-onderwijs. Veel zijn afkomstig uit het praktijkonderwijs (v)mbo en een aantal uit de beroepspraktijk en hebben daarmee relevante ervaring in de beroepspraktijk.

De opleiding **OK** wordt verzorgd door vier docenten met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 2,5 fte. Twee docenten zijn masteropgeleid. Twee docenten zijn VELON-geregistreerd en een docent is bezig in een VELON-traject. Het team heeft ruime praktijkervaring. Eén van de docenten is ook werkzaam in het mbo.

Aandachtspunten voor de docententeams zijn de kwaliteiten om praktijkonderzoeken te begeleiden (zie ook standaard 11) en volgens studenten mag de aandacht voor ICT-middelen in het onderwijs verder worden doorgezet. Uit werkstukken van studenten blijkt dat docenten meer geschoold kunnen worden op de ze aspecten en ook onderling meer kunnen afstemmen.

Afdelingsbreed wordt de werkdruk als hoog ervaren, mede door de groei van de afdeling in combinatie met de vernieuwing van het leerplan, de voorbereiding op de accreditatie en de fusie met Stenden Hogeschool. De docent-studentratio is hoog: 1:32,8. Met aanname van nieuwe docenten is deze ratio dalende (1:28). Docenten geven aan de werkdruk niet als problematisch te ervaren, omdat zij veel professionele vrijheid ervaren. Vanuit enthousiasme en bevoegen is de inzet van de docenten groot en is de werksfeer binnen de kleine teams goed. De betrokkenheid van docenten wordt door studenten zeer gewaardeerd. Aandachtspunt/keerzijde daarbij is het behoud van voldoende professionele distantie. Er is meer balans en objectiviteit nodig tussen enerzijds maatwerk en betrokkenheid en anderzijds werkdruk en het hanteren van normen. Aandachtspunt is prioritering en het maken van gerichte keuzes. Het panel is dan ook positief over het voornemen van GW tot het schrijven van een teamplan om zaken meer planmatig en cyclisch aan te pakken.

Conclusie standaard 6

Het panel is van mening dat de GW- en OK-docententeams goede kwaliteiten hebben, zowel op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en onderwijskundige competenties. De docenten worden door studenten positief gewaardeerd. De expertise op het gebied van het begeleiden van onderzoek verdient verdere ontwikkeling. De aandacht voor het gebruik van ICT-middelen in het onderwijs kan verder worden doorgetrokken. Een belangrijk aandachtspunt is de werkdruk. Deze is hoog, maar voor docenten aanvaardbaar door hun bevoegenheid. Het panel wil de werkdruk niet verhogen, maar constateert dat er nog weinig VELON-geregistreerde docenten zijn. Het panel ziet mogelijkheden dit met teamgerichte VELON-trajecten te vergroten.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Voorzieningen

Standaard 7 Voorzieningen (goed)

Beide opleidingen maken gebruik van de standaardvoorzieningen van de hogeschool. De leslokalen zijn goed voorzien en up-to-date met bijvoorbeeld in elk lokaal een smartboard. Studenten maken gebruik van het Learning Centre en kunnen daar ondersteuning vragen bij de opbouw van hun digitale portfolio. In het open leercentrum zijn er genoeg werkplekken voor studenten. Studenten geven in gesprek aan dat de ICT-voorzieningen toereikend zijn en dat zij kennismaken met activerende ICT-toepassingen als Kahoot, Socrative, MySchoolsNetwork. Studenten oordelen in de NSE positief over de geschiktheid en beschikbaarheid van onderwijsruimte, werkplekken, ICT en mediatheek.

De opleidingsspecifieke voorzieningen voor **GW** zijn zeer goed. De opleiding maakt gebruik van de praktijklokalen van het skillslab van de opleiding Verpleegkunde met zeer moderne bedden en materiaal. Het skillslab biedt ruimte om de verpleegkundige vaardigheden daadwerkelijk te oefenen en alle onderdelen van de kennisbasis op vaardigheidsniveau vorm te geven.

Standaard 8 Begeleiding (voldoende)

Studenten, alumni en docenten oordelen in de gesprekken met het panel positief over de stage- en studiebegeleiding. Dit wordt bevestigd in de oordelen in de NSE-enquête. Studenten ervaren hun begeleiders als toegankelijk, betrokken en oplossingsgericht. Voor studenten is helder waar of bij wie ze moeten zijn voor informatie of begeleiding. Men kent elkaar. Bij de opleiding **OK** hebben studenten veel waardering voor de groeps- en individuele studiebegeleiding met veel aandacht voor intervisie. De docententeams bieden een begeleidingsschil om de studenten. Voor vertraagde studenten of voor studenten met een beperking worden extra tijd en middelen ingezet, vanuit gericht beleid.

Ook in de opleidingsscholen is er goede begeleiding van de stagiairs met vaste getrainde schoolbegeleiders/vakcoaches. Studenten op niet-opleidingsscholen ontvangen extra begeleiding van de NHL-docenten en komen eens per drie weken bijeen op de NHL om ervaringen uit te wisselen. Een aandachtspunt is de inbreng door de vakdidacticus. In het vierde jaar bij wpl4 is de NHL-begeleider een vakdidacticus, niet persé van het eigen vakgebied. Deze bezoekt de student één keer op de stageplaats. In de bestudeerde werkstukken van de studenten ziet het panel weinig vakdidactische feedback. Het panel adviseert de komende jaren, vanuit de doorzetting van de onderzoekslijn met p-taken, de aandacht voor de vakdidactiek en voor het begeleiden van praktijkonderzoek in de afstudeerfase aan te scherpen.

Studenten krijgen informatie via vier kanalen: Intranet, Blackboard, Educator en e-mail. Deze verscheidenheid aan kanalen maakt het voor de studenten soms moeilijk om snel de gepaste informatie te vinden. Organisatorische aspecten zijn vaak wel helder, zeker na toelichting van docenten. Voor het panel was het zeer lastig om overzicht te krijgen van de onderscheiden vakken in Educator.

Conclusie standaarden 7 en 8

Het panel constateert dat studenten tevreden zijn over de huisvesting, voorzieningen en informatievoorziening. Studenten ontvangen gerichte begeleiding van docenten, een SLB-coach en van de vakcoaches en schoolopleiders tijdens het werkplekleren. Aandachtspunt is de wens van studenten tot meer begeleiding door de vakdidacticus van de eigen opleiding tijdens de stageperioden en de docentkwaliteiten voor het begeleiden van praktijkonderzoek. De informatievoorziening is voor studenten toereikend.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **goed** voor de standaard 7 en het oordeel **voldoende** voor de standaard 8 voor beide opleidingen.

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Kwaliteitszorg (voldoende)

De opleidingen GW en OK werken met de hogeschool- en afdelingskaders voor kwaliteitszorg. Deze zijn uitgewerkt in het *Kwaliteitsplan Sociale Vakken 2014-2015*. Daarin zijn, voor de verschillende niveaus in de organisatie, de evaluatie-instrumenten beschreven, met frequentie, streefnorm (evaluaties: 3,0 of hoger bij vijfpuntsschaal), en de gremia waarin resultaten worden besproken. Het Kwaliteitsplan is een basiskader dat nog verder kan worden uitgewerkt in afstemming met de andere afdelingen lerarenopleidingen.

De onderwijseenheden worden aan het einde van een onderwijsperiode geëvalueerd. Dit levert, naast de directe student-docent contacten, gerichte informatie over de kwaliteit van het

onderwijs en de aansluiting op het werkveld. Docenten bespreken de uitkomsten in de vakgroepen en passen de onderwijseenheden aan. Voor studenten is vaak niet duidelijk welke verbeteracties er zijn. Alumni zien wel gerichte opvolging en verbeteringen, bijvoorbeeld herverdeling van modules voor een betere verdeling van de studielast. De terugkoppeling naar studenten blijft een aandachtspunt, zo blijkt ook uit NSE-scores.

Het panel adviseert de opleidingen de evaluatie en de borging van verbeteracties systematischer te organiseren en daarover duidelijker te communiceren. De PDCA-cyclus kan duidelijker worden gehanteerd. Dan kan er ook meer prioritering plaatsvinden aan de hand van streefdoelen. De opleidingen kunnen meer reflecteren op wat is bereikt en meer gerichte keuzes maken. Het voornemen van de opleiding GW om een plan van aanpak op te stellen voor cyclische evaluatie van de LKB thema's, beoordeelt het panel dan ook positief. Het standaardstreefdoel (3,0 op vijfpuntsschaal) mag wat betreft het panel scherper worden gesteld naar 3,3-3,5.

Conclusie standaard 9

Het panel is van mening dat de kwaliteitszorg voldoet en voldoende input levert over de onderwijskwaliteit, waar de opleidingen opvolging aan geven. De afstemming met de andere afdelingen verdient aandacht evenals de externe contacten. In de student-docentcontacten worden veel zaken al opgepakt, wat er voor zorgt dat de kwaliteitszorg dicht bij de opleidingen blijft. Aandachtspunt hierin is echter dat dit oppakken van zaken systematischer in een pdca-cyclus moet worden vormgegeven.

Het panel komt voor deze standaard op basis van bovenstaande overwegingen en ontwikkelpunten tot het oordeel **voldoende** voor beide opleidingen.

Toetsing en gerealiseerde kwalificaties

Standaard 10 Toetsing (voldoende)

Toetsuitvoering

Beide opleidingen hebben het toetsplan van de afdeling Sociale Vakken uitgewerkt in toetsplannen per opleiding en per opleidingsvariant. De LKT is leidend voor de inhoud van de modules en daarmee ook voor de toetsing. De wijze van toetsing is beschreven in Educator. De koppeling van de toetsing aan de kennisbases is beschreven.

Het is voor betrokkenen helder waar de competenties op welk niveau worden getoetst. De lijnen van de competenties naar de leerdoelen per vak en de bijbehorende toetsen is helder voor studenten. Studenten weten ook wat er van hen wordt verwacht en kunnen oefenen met oefentoetsen, ook voor de LKT wordt geoefend op het gebruik van meerkeuze vragen. Studenten vinden de toetsen passend.

Beide opleidingen hanteren een variatie aan schriftelijke en mondelinge toetsvormen. De representatieve sets aan toetsen die het panel heeft ingezien, zijn van goede kwaliteit en voldoen aan het te verwachten niveau. Bij grotere thema's wordt de toetsing beheersbaar gehouden door indeling in kleinere toetseenheden van 3-5 EC. De beoordelingen worden zorgvuldig gedaan met aandacht voor het goed invullen van de beoordelingsformulieren en het noteren van gerichte feedback voor de studenten. De studenten raken bekend met een scala

aan toetsvormen die zij zelf ook weer kunnen toepassen (dubbele-bodemprincipe). Het panel herkent dit in het bestudeerde toetsmateriaal en in de studentproducten. Studenten oordelen hierover positief in enquêtes.

Bij de opleiding **GW** is het slagingspercentage van de LKT hoog (97 procent ten opzichte van landelijk 43 procent). Studenten bereiden zich via een werkstuk over de LKB voor op de LKT. De LKB wordt voornamelijk schriftelijk getoetst en is gericht op vak en vakdidactiek. De toepassing van kennis en inzicht wordt voornamelijk getoetst in het werkplekleren en via opdrachten, waar studenten werken aan werkstukken, websites, tentoonstellingen, veldwerk, onderzoeksverslagen en presentaties. Vakspecifieke vaardigheden worden ook getoetst in praktijklessen in het skillslab van de opleiding Verpleegkunde. De opleiding werkt met de niveau-indeling volgens de piramide van Miller (knows, knows how en shows). De opleiding is gestart met het werken met toetsmatrijzen om de validiteit en betrouwbaarheid van de toetsing te versterken. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling.

Docenten **OK en GW** zijn gestart met het werken met rubrics. Dit versterkt de validiteit en geeft studenten een beeld van de toetscriteria en de cesuur. Docenten leren ook de studenten hoe ze moeten werken met rubrics. Bij **OK** werken docenten bij voorkeur met toetsen van hogere vraagordes, maar met invoering van LKT is er ook focus op toetsing van kennis- en begripsniveau. Bij een deel van de schriftelijke toetsen worden ook meerkeuzevragen gebruikt om studenten voor te bereiden op de LKT. De toepassing van kennis en inzicht wordt getoetst via werkstukken, het organiseren van een tentoonstelling of veldwerk, het verzorgen van onderzoeksverslagen en presentaties.

Studenten verkrijgen bij de beoordelingen gerichte feedback. Docenten zijn daarvoor goed benaderbaar.

In de beoordeling van het werkplekleren spelen de vakcoaches in de scholen een grote rol. Zij leveren de input voor de beoordelingen door de praktijkbegeleiders en andere examinatoren. De schoolopleider vervult vaak de rol van externe examiner. Uit gesprekken constateert het panel dat er goede contacten zijn tussen de opleidingen en de stagebegeleiders en dat zij afstemmen over de wijze van beoordelen. De opleiding **OK** meldt specifiek dat zij streeft naar nauwere betrokkenheid bij de beoordeling op de werkvloer en daarmee grotere inbreng van de vakdidacticus. Dit is, volgens het panel, een positieve ontwikkeling die aansluit bij de wens van studenten.

Borging kwaliteit toetsing

Het panel constateert dat de aandacht voor de borging van de toetsing toeneemt, mede door de controle van de toetscommissie. Docenten hanteren het vier-ogen-principe bij de toetsconstructie en vaak ook bij toetsafname. Docenten hebben aandacht voor het scheiden van begeleiding en beoordeling. Voor het werkplekdossier en het assessment startbekwaam geldt dat begeleiden en beoordelen strikt gescheiden is.

Docenten worden binnen de NHL geschoold op het gebied van toetsing, toetsontwikkeling en beoordeling van opdrachten, onder andere via assessorentrainingen. Een aantal docenten is bezig met scholing voor VELON-registratie of de BKE (zie standaard 6). De toetscommissie stelt de richtlijnen op voor toetsconstructie, -afname en -evaluatie, ter bewaking van de validiteit en betrouwbaarheid van de toetsen. De toetscommissie controleert daar ook op. De toetscommissie en de examencommissie maken een stevige indruk.

De opleidingen zijn gestart met het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics. Het panel adviseert de deze ingezette lijn verder door te zetten en te investeren in verdere vergroting van collegiale toetsing en van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, zeker bij de beoordeling van praktijkopdrachten en -onderzoeken. Studenten melden dat docenten nog specifiekere kunnen afstemmen op de doelen en verwachtingen, opdat een begeleider en beoordelaar op dezelfde eisen en kaders richten en er geen verschillen in verwachtingen optreden.

Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties (voldoende)

Het panel heeft van beide opleidingen een selectie van zeven einddossiers ingezien, inclusief einddossiers van de KOP-opleiding (zie bijlage 7) en vindt dat het eindniveau voldoet en voldoende wordt aangetoond. De einddossiers laten zien dat afgestudeerden als bekwame leerkracht voor de klas kunnen functioneren. Het panel is van mening dat over het geheel de competenties bij de **GW**- en **OK**-opleidingen voldoende zijn gedekt en worden getoetst. Het geheel van de eindwerkstukken dekt alle eindkwalificaties en dit krijgt goede aandacht in het eindassessment dat volgens de richtlijnen van criterium gericht interview wordt afgenomen. De opleidingen hebben een goede weg ingeslagen met de aanscherping van de afstudeerfase en de toetsing. Die weg moet verder worden doorgezet.

In het WPLI-portfolio, in de producten van het werkplekleren en in het eindassessment moeten de studenten een brede waaier aan bewijsstukken aanleveren, passend bij de SBL-competenties. Daarmee wordt de groei van de student in kaart gebracht. Wel is panel van mening dat de dossiers vaak overladen waren met bewijsstukken. Het panel is van mening dat het beperken van de bewijslast de student dwingt keuzes te maken en doelgericht te werk te gaan. Het is ook een hbo-kwaliteit om iets compact en overtuigend aan te kunnen tonen. Docenten kunnen daar strakker op sturen.

Het vakdidactisch eindwerk is een welkome aanvulling en het panel vindt het positief dat dit nu in meer uitgebreide vorm deel uitmaakt van de afstudeerfase. De dossiers geven een duidelijke indicatie dat studenten de vak en vakdidactische competenties beheersen en zelfstandig onderwijs kunnen ontwikkelen. Het panel vindt het positief dat daarbij meer nadruk wordt gelegd op de theoretische onderbouwing van de vakvisie. Dit mag verder worden doorgetrokken binnen de opleidingen.

Minder positief is het panel over het praktijkonderzoek. De kwaliteit van de onderzoeksverslagen wisselde, met name qua inkadering van vraagstellingen en op het punt van onderbouwing van (vakdidactische) keuzes vanuit de vakdidactische literatuur. Het praktijkonderzoek verdient verdere doorontwikkeling vanuit de onderzoeksleerlijn. Het panel geeft de opleidingen ter overweging om meer te sturen op vakdidactische invulling van praktijkonderzoeken, een optie die de opleiding **OK** al overweegt. Daarmee kan de onderzoekslijn vanuit de (vakinhoudelijke) p-taken een logischer doorloop krijgen in de eindfase. Het panel adviseert de opleiding duidelijker vooraf te screenen op de haalbaarheid van onderzoeksvragen in relatie tot het gewenste niveau en de beschikbare tijd.

Beoordeling en begeleiding van het praktijkonderzoek zijn bij beide opleidingen strikt gescheiden. Het praktijkonderzoek en het eindassessment worden door twee onafhankelijke docenten beoordeeld. Docenten worden getraind voor begeleiding en beoordeling.

Functioneren afgestudeerden

In het werkveld is men op de scholen zeer tevreden over de inzetbaarheid en het functioneren van de afgestudeerden. Afgestudeerden vinden snel een baan en zijn zeker startbekwaam. Zij zijn gewild in het werkveld. De werkgelegenheid is goed. Studenten voelen zich goed voorbereid op de beroepsloopbaan (NSE-scores 3,5 voor GW en 3,7 voor OK).

Conclusie standaarden 10 en 11

Het panel is van mening dat de opleidingen **GW** en **OK** bekwame startende en handelingsbekwame leerkrachten leveren. Studenten en afgestudeerden functioneren in de praktijk voor de klas en alumni vinden, vaak in de eigen regio, snel een baan.

Het panel oordeelt positief over de toetsing. De opleidingen hanteren gevarieerde toetsvormen die goed aansluiten op de kennis van de kennisbasis en op toepassingsniveau. De toetsen zijn inhoudelijk van goede kwaliteit en werken toe naar de eindniveaus. De toetsing is helder voor studenten. Docenten vervullen een goede voorbeeldrol en tonen een repertoire aan toetsvormen die studenten later ook kunnen inzetten. De toetsing en eindbeoordeling ontwikkelen zich in positieve zin. Er wordt meer gewerkt met rubrics en toetsmatrijzen en er is goede aandacht voor het leveren van gerichte feedback. Het panel is van mening dat de opleidingen deze ontwikkelingen verder moeten doorzetten. Aandachtspunt is de betrokkenheid van de vakdidactici in de beoordeling van het werkplekleren, de verdere doorzetting van rubrics en toetsmatrijzen en de afstemming tussen de beoordelaars.

De herpositionering van het vakdidactisch eindwerk en van het praktijkonderzoek ziet het panel als positieve ontwikkelingen in de afstudeerfase, waarmee de theoretische onderbouwing, de visieontwikkeling en daarmee het eindniveau beter tot zijn recht kan komen.

De afstudeerdossiers bieden volgens het panel voldoende garanties voor een adequate toetsing van de eindkwalificaties, aangezien alle competenties in meerdere onderdelen worden afgetoetst. Het panel concludeert dat de afstudeerdossiers in de regel voldoen aan het vereiste bachelorniveau. Hoewel bij het praktijkonderzoek het niveau versterkt kan worden, is het panel er wel van overtuigd dat studenten overall het eindniveau behalen.

Het panel komt voor de standaarden 10 en 11 op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** voor beide lerarenopleidingen.

Aanbevelingen Gezondheidszorg & Welzijn en Omgangskunde

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te steunen:

- Scherp de aandacht aan voor het gebruik van databases en wetenschappelijke literatuur door studenten. Let daarbij ook op correct gebruik van APA-regels voor verwijzingen.
- Verduidelijk in de rubrics de prestatie-indicatoren voor de theoretische onderbouwing en maak daarmee duidelijk wat indicatief is voor het hbo-niveau in reflectie en in de onderbouwing in de eindwerken.

- Investeer in duidelijker hantering van de PDCA-cyclus bij evaluatie en temporeer/prioriteer bij innovaties. Maak een helder teamplan.
- Laat studenten meer focus aanbrengen in het portfolio van de stages. Beperk het aantal pagina's en de bewijslast. Studenten moeten dit gericht en doordacht kunnen presenteren.
- Investeer in een scherpere afbakening van de praktijkonderzoeken.

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding

Gezondheidszorg & Welzijn te steunen:

- Scherp de profilering van de GW opleiding aan met punten waarin de opleiding zich onderscheid met de overige GW opleidingen.

Het panel geeft de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleiding

Omgangskunde te steunen:

- Investeer in verdere afstemming tussen generieke en vakspecifieke leerlijnen.

Eindoordeel over de opleidingen

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden⁶:

Cluster Talen

Standaard	Nederlands	Fries
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Voldoende	Voldoende
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Voldoende	Voldoende
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>	Voldoende	Voldoende
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende

Standaard	Engels	Frans	Duits
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Goed	Goed	Goed
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende

⁶ De oordelen gelden voor alle varianten (voltijd, deeltijd en KOP-opleiding), tenzij specifiek anders vermeld.

Cluster Maatschappijvakken

Standaard	Aardrijkskunde	Geschiedenis	Maatschappijleer
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende

Standaard	Algemene Economie	Bedrijfseconomie
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Voldoende	Voldoende
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Voldoende	Voldoende
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>	Voldoende	Voldoende
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende

Cluster Exacte vakken

Standaard	Wiskunde	Biologie	Natuurkunde	Scheikunde
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Goed	Goed	Goed	Goed
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende	Voldoende	Voldoende

Standaard	Gezondheidszorg en Welzijn	Omgangskunde
1. <i>Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
2. <i>Oriëntatie programma</i>	Voldoende	Voldoende
3. <i>Inhoud programma</i>	Voldoende	Voldoende
4. <i>Vormgeving programma</i>	Voldoende	Voldoende
5. <i>Instroom</i>	Voldoende	Voldoende
6. <i>Personeel</i>	Voldoende	Voldoende
7. <i>Voorzieningen</i>	Goed	Goed
8. <i>Begeleiding en informatievoorziening</i>	Voldoende	Voldoende
9. <i>Kwaliteitszorg</i>		
10. <i>Toetsing</i>	Voldoende	Voldoende
11. <i>Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende	Voldoende
<i>Oordeel opleiding</i>	Voldoende	Voldoende

Weging en conclusie

Uit voorgaande blijkt dat alle opleidingen een positief oordeel ontvangen. De opleidingen sluiten goed aan op de ontwikkelingen in de praktijk met de versteviging van de interactie tussen de vak-, vakdidactiek- en onderzoeksleerlijnen. Het belang van praktijkonderzoek en de vakdidactische handelingsbekwaamheid wordt onderkend. De onderzoeksleerlijn is in de eerste leerjaren doorgevoerd en wordt doorgezet. De docententeams zijn capabel en hanteren een variatie aan werk- en toetsvormen. Op ontwikkelgebieden (onderzoekbegeleiding, versterking onderzoeksleerlijn en de invoering van de afstudeerrichtingen) zijn nog stappen te zetten. De opleidingen gaan serieus om met toetsing. Aandachtspunten zijn het verder ontwikkelen van rubrics en toetsmatrijzen en de kalibratie van beoordelingscriteria en van beoordelingen. De opleidingen leveren gekwalificeerde handelingsgerichte leraren af. Aandachtspunt is de theoretische onderbouwing door studenten van hun handelen richting bachelorniveau, het expliciteren van het hbo-niveau in de afstudeerwerken, de inrichting van de afstudeerfase en specifiek de positionering van het vakdidactisch eindwerk en het praktijkonderzoek in relatie tot de afstudeerrichtingen.

Het panel ziet lerarenopleidingen die in ontwikkeling zijn, goede sporen pakken en deze vooral moeten doorzetten.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande lerarenopleidingen van de NHL Hogeschool als **voldoende**.

Aanbevelingen

Het panel geeft de lerarenopleidingen de volgende aanbevelingen mee om de ontwikkeling van de opleidingen te steunen:

Standaard 1

- Het panel adviseert de opleidingen meer aandacht te geven aan de explicitering van het gewenste hbo-niveau in de eindkwalificaties en prestatie-indicatoren, met name voor het praktijkonderzoek.
- Het panel adviseert de profilering en de positionering van de opleiding meer te expliciteren en de eigen visie meer uit te dragen regionaal en nationaal.
- Het panel adviseert de opleidingen (het IEC) internationalisering meer vorm te geven door het beoogd belang duidelijker te benoemen en door de activiteiten meer in samenhang te plaatsen.

Standaard 2

- Het panel adviseert de leerdoelen voor reflectie meer op hbo-niveau te definiëren.
- Het panel adviseert de vakdidactici een meer centrale rol te geven bij stagebezoeken.
- Het panel adviseert de samenwerking met stagescholen (de niet-opleidingsscholen) te intensiveren ter versterking van de stagebegeleiding.

Standaard 3

- Het panel adviseert de ontwikkeling van de onderzoeksleerlijn en de integratie met de didactische en vakinhoudelijke leerlijnen verder door te zetten ter versterking van de samenhang tot in de afstudeerfase.
- De samenhang tussen de p-taken en het praktijkonderzoek als laatste p-taak te verduidelijken, zodat de opbouw naar onderzoekend vermogen duidelijker wordt voor studenten.

Standaard 4

- Het panel adviseert de opleidingen (het IEC) een heldere didactische visie uit te werken en binnen de opleidingen aan te sturen op afstemming van de onderwijspraktijk op deze visie. Dit draagt volgens het panel bij aan meer onderlinge samenwerking en uitwisseling.

Standaard 6

- Het panel adviseert de opleidingen (het IEC) om gericht werk te maken van het verder professionaliseren van docenten op het gebied van onderzoeksbegeleiding, toetsing en ICT. En de voortgang van de professionalisering via evaluatie en reflectie goed te bewaken.
- Het panel adviseert, in het licht van alle activiteiten en ontwikkelingen, blijvende aandacht te houden voor de werkdruk en duidelijker prioritering aan te brengen in de thema's en tijdspade van innovatie en ontwikkeling.

Standaard 9

- Het panel raadt de opleidingen aan de tevredenheid vanuit het werkveld onder alumni en hun werkgevers structureel te meten.

Standaard 10

- Het panel adviseert de opleidingen om bij de verdere ontwikkeling van de toetsing meer samen op te trekken. Bijvoorbeeld als het gaat om het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics kunnen de opleidingen van elkaar leren. Het panel raadt het IEC aan om hier ook gericht op te sturen.
- Het panel adviseert de toetsing meer structureel te monitoren en de kwaliteit en betrouwbaarheid van de rubrics te versterken. De categorie 'onvoldoende' moet duidelijk worden uitgewerkt.
- Het panel adviseert de kalibratie bij beoordelingen en bij het gebruik van de rubrics door te zetten en meer aandacht te geven aan juiste invulling van feedback en onderbouwing van beoordeling in de beoordelingsformulieren.

Standaard 11

- Het panel adviseert in de afstudeerfase duidelijk aandacht te geven aan het gebruik van de theorie bij reflectie en bij het onderbouwen van het handelen.
- Het panel adviseert het vakdidactisch eindwerk een duidelijke positie te geven in de afstudeerfase en bewaak daarbij een eventuele overlap met het WPL4 en met het praktijkonderzoek.
- Het panel adviseert de omvang van de WPL4 dossiers te bewaken. Leer studenten de bewijzen, voor het behalen van de competenties, gericht te kiezen. 'Less is more'. Dit maakt het voor examinatoren meer werkbaar en overzichtelijk.
- Het panel adviseert eventuele overlap tussen het WPL4 dossier en het eindassessment te voorkomen.

Bijlagen

Bijlage 1 Eindkwalificaties van de opleiding

Zeven bekwaamheidseisen voor leraren volgens de Wet BIO:

1. Interpersoonlijk competent.

Leraren kunnen ervoor zorgen dat er in groepen leerlingen een prettig leef- en werkklimaat heerst. Ze geven op een goede manier leiding, scheppen een vriendelijke en coöperatieve sfeer en kunnen een open communicatie tot stand brengen;

- a. De student maakt (non)verbaal contact met anderen (leerlingen⁷, medestudenten, coach, docenten) in opleidings- en stagesituaties
- b. De student toont in interactie met anderen het vermogen om constructief samen te werken, actief te luisteren en opbouwende feedback te geven
- c. De student toont probleemoplossend vermogen in diverse professionele interactiesituaties met leerlingen, collega's, ouders en andere gesprekspartners in en/of buiten de school

2. Pedagogisch competent.

Leraren kunnen leerlingen begeleiden en ondersteunen in hun ontwikkeling tot zelfstandige en verantwoordelijke personen. Leraren zorgen voor een veilige leeromgeving in groepen en lessen;

- a. De student toont betrokkenheid bij leerlingen en herkent factoren voor een ordelijk leerklimaat tijdens onderwijsleersituaties
- b. De student zorgt voor een ordelijk en veilig werk- en leefklimaat voor leerlingen met oog voor verschillen tussen leerlingen en is in staat voorkomende problemen te identificeren
- c. De student zorgt voor een ordelijk, veilig en plezierig werk- en leefklimaat voor leerlingen met oog voor verschillen tussen leerlingen en kan onverwachte situaties en conflicten hanteren

3. Vakinhoudelijk en didactisch competent.

Leraren kunnen ervoor zorgen dat leerlingen zich de basiskennis en principes van het schoolvak eigen maken en vertrouwd raken met de wijze waarop deze kennis in het dagelijkse leven en in de wereld van hun toekomstige werk wordt gebruikt;

- a. De student ontwerpt (deel)lessen⁸ aan de hand van lesdoelen en voert die in (semi)authentieke situaties uit
- b. De student ontwerpt en geeft activerende lessen -met verantwoording van de gemaakte (vak)didactische keuzes en gebruik van relevante en actuele middelen zoals ICT- en evalueert het effect van de aanpak
- c. De student ontwerpt en geeft activerende lessen -met verantwoording van de gemaakte (vak)didactische keuzes en gebruik van relevante en actuele middelen zoals ICT- waarin gedifferentieerd wordt tussen leerlingen, en evalueert het effect van de aanpak

4. Organisatorisch competent.

Leraren zorgen voor goed georganiseerd en goed gestructureerd onderwijs, ze kunnen hun eigen werk effectief organiseren en bijdragen aan het goed functioneren van het team en de schoolorganisatie;

- a. De student pakt het ontwerpen en uitvoeren van (deel)lessen planmatig aan
- b. De student organiseert de praktische kant van zijn onderwijs effectief en efficiënt en richt zijn onderwijs in volgens een heldere en reële planning die herkenbaar is voor leerlingen

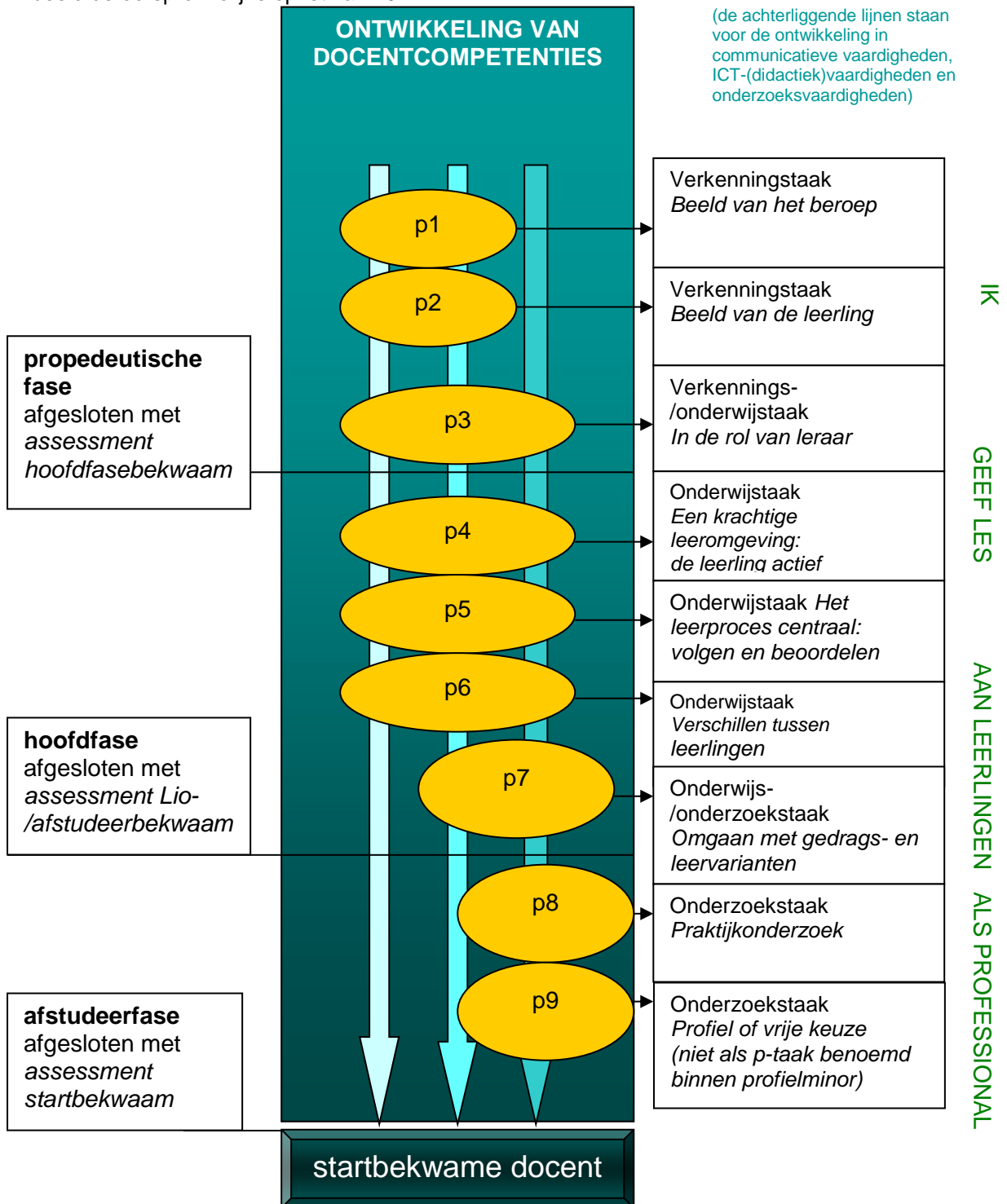
⁷ Onder 'leerlingen' worden steeds ook mbo-studenten verstaan.

⁸ Onder 'lessen' worden alle mogelijke vormen van onderwijsactiviteiten verstaan.

- c. De student organiseert de praktische kant van zijn onderwijs effectief en efficiënt en richt zijn onderwijs in volgens een lange termijnplanning die herkenbaar is voor leerlingen
5. Competent in het samenwerken met collega's.
Leraren kunnen hun werk afstemmen met dat van hun collega's in de school. Ze leveren een bijdrage aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat en aan het goed functioneren van de school of instelling;
- a. De student communiceert actief met begeleiders en medestudenten en komt afspraken na
  - b. De student toont zich betrouwbaar en proactief in het samenwerken met de vakgroep / het team
  - c. De student werkt actief en betrouwbaar met collega's samen in de dagelijkse gang van zaken en de ontwikkeling van de school
6. Competent in het samenwerken met de omgeving.
Leraren kunnen contacten onderhouden met de ouders of verzorgers van de leerlingen, en ook meewerken aan een goede samenwerking van de school met andere instellingen en stage- en leerbedrijven;
- c. De student geeft maatschappelijke ontwikkelingen een plaats binnen zijn onderwijs en neemt constructief deel aan overleg met mensen en instellingen in en/of buiten de school
7. Competent in reflectie en ontwikkeling.
Leraren zijn in staat zich steeds verder te ontwikkelen en te professionaliseren. Ze kunnen kritisch en onderzoekend stilstaan bij hun handelen en bij hun beroepsopvattingen, ze hebben een onderbouwde opvatting over de uitoefening van het beroep en zijn zich bewust van de waarden en normen die daaraan ten grondslag liggen.
- a.1 De student toont inzicht in de eigen ontwikkeling en geschiktheid voor het beroep
  - b.1 De student gebruikt systematische studie, evaluatie en reflectie om het handelen als leraar te verbeteren
  - c.1 De student toont systematische professionele ontwikkeling en probleemoplossend vermogen gebaseerd op inzichten uit literatuur en op relevante gegevens over het eigen functioneren.
  - a.2 De student expliciteert zijn of haar persoonlijke beroepsbeeld
  - b.2 De student gebruikt praktijkervaringen om tot een aanscherping van zijn persoonlijke beroepsbeeld te komen
  - c.2 De student relateert zijn handelen als docent aan zijn onderwijs- en vakvisie
  - a.3 De student gebruikt voorgeschreven onderzoeksactiviteiten om een probleem in een specifieke praktijkcontext te identificeren
  - b.3 De student doorloopt de fasen van een (ontwerp)onderzoekscyclus om een probleem in een specifieke praktijkcontext te identificeren en mogelijk op te lossen
  - c.3 De student voert op systematische wijze een voor de praktijkcontext relevant praktijkonderzoek uit dat consistent is en navolgbaar voor de beroepsgroep en andere betrokkenen

Bijlage 2 Overzicht opleidingsprogramma

In beeld de oorspronkelijke opzet van 2011:

Schematische weergave leerlijnen:

	Persoonlijke professionele ontwikkeling	Ontwikkeling docentcompetenties	Ontwikkeling vak(didactische) bekwaamheid
propedeuse	<p>hbo-niveau aantonen</p> <p>Reflectievaardigheid ontwikkelen</p>	<p>Brede indruk van de praktijk opdoen</p> <p>Geschiktheid voor het beroep onderzoeken</p> <p>Conceptuele basis Generieke Kennisbasis globaal kennen</p>	<p>Vereist niveau vak tonen</p> <p>Motivatie voor vak tonen</p>
hoofd fase	<p>Zelfkennis en zelfsturing ontwikkelen</p> <p>Relevante minor kiezen</p> <p>Gefundeerde keuze voor afstudeerrichting kunnen maken</p>	<p>Beeld van het volledige werkveld krijgen</p> <p>Van begeleid naar zelfstandig onderwijs kunnen verzorgen</p> <p>Onderzoek kunnen opzetten</p>	<p>Kennisbasis vak verwerven</p> <p>Vak- en vakdidactische vaardigheden verwerven</p>
afstudeer- fase	<p>Zelfverantwoordelijkheid tonen</p> <p>Functioneren binnen professionele organisatie</p> <p>Onderwijsvisie ontwikkelen</p>	<p>Functioneren als docent in de dagelijkse praktijk</p> <p>Werkplek leren met toepassing GKB in afstudeerrichting</p> <p>Praktijkonderzoek doen in afstudeerrichting</p>	<p>Kennis en vaardigheden in afstudeerrichting verdiepen</p> <p>Vakdidactisch eindwerk in afstudeerrichting maken</p>

Overzicht Onderwijs- en Toetseenheden KOP-opleiding

Opleiding:	Leraar Kopopleidingen	Variant:	Voltijd
Studiejaar:	2014/2015	Leerjaar:	4

Major / Minor	Semester / periode	Titel OnderwijsEenheid	Titel ToetsEenheid	EC per leerlijn			
				Integrale leerlijn	Conceptuele leerlijn	Vaardighedenlijn	Studieloopbaanlijn
Major	Periode 1	K14-Adolescentiepsychologie	K14-Adolescentiepsychologie	0	2	0	0
		K14-ICT-didactiekportfolio		0	0	0	0
		K14-Intervisie		0	0	0	0
		K14-Leren lesgeven 1		0	0	0	0
		K14-Leren & Didactiek Basis		0	0	0	0
		K14-P-taak Beeld van het beroep	K14-P-taak Beeld van het beroep	4	0	0	0
		K14-Persoonlijke professionele ontwikkeling		0	0	0	0
		K14-Werkplekleren (oriëntatie)		0	0	0	0
Major	Periode 2	K14-ICT-didactiekportfolio		0	0	0	0
		K14-Intervisie		0	0	0	0
		K14-Leren lesgeven 1	K14-Leren lesgeven 1	0	0	5	0
		K14-Leren & Didactiek Basis	K14-Leren & Didactiek Basis	0	4	0	0
		K14-P-taak De leerling actief		0	0	0	0
		K14-P-taak Omgaan met verschillen		0	0	0	0
		K14-Passend onderwijs	K14-Passend onderwijs	0	2	0	0
		K14-Persoonlijke professionele ontwikkeling		0	0	0	0
K14-Werkplekleren (oriëntatie)	K14-Werkplekleren (oriëntatie)	6	0	0	0		
Major	Periode 3	K14-ICT-didactiekportfolio		0	0	0	0
		K14-Intervisie		0	0	0	0
		K14-Leren & Didactiek Verdieping	K14-Leren & Didactiek Verdieping	0	2	0	0
		K14-P-taak De leerling actief	K14-P-taak De leerling actief	3	0	0	0
		K14-P-taak Omgaan met verschillen	K14-P-taak Omgaan met verschillen	3	0	0	0
		K14-P-taak Praktijkonderzoek		0	0	0	0
		K14-P-taak Vakdidactische profilering		0	0	0	0
		K14-Persoonlijke professionele ontwikkeling		0	0	0	0
K14-Werkplekleren (verdieping)		0	0	0	0		

Major / Minor	Semester / periode	Titel OnderwijsEenheid	Titel ToetsEenheid	EC per leerlijn			
				Integrale leerlijn	Conceptuele leerlijn	Vaardighedenlijn	Studieloopbaanlijn
Major	Periode 4	K14-Assessment startbekwaam	K14-Assessment startbekwaam	1	0	0	0
		K14-ICT-didactiekportfolio	K14-ICT-didactiekportfolio	0	0	1	0
		K14-Intervisie	K14-Intervisie	0	0	0	1
		K14-P-taak Praktijkonderzoek	K14-P-taak Praktijkonderzoek	5	0	0	0
		K14-P-taak Vakdidactische profilering	K14-P-taak Vakdidactische profilering	6	0	0	0
		K14-Persoonlijke professionele ontwikkeling	K14-Persoonlijke professionele ontwikkeling	0	0	0	1
		K14-Werkplekieren (verdieping)	K14-Werkplekieren (verd.): Beroepsproduct	1	0	0	0
		K14-Werkplekieren (verd.): Dossier en gesprek	13	0	0	0	
			Totaal EC	42	10	6	2

Overzicht eindwerken Leraar KOP-opleidingen, voltijd, studiejaar 2014/2015

Bron: Toetsplan Leraar KOP-opleidingen, voltijd 2014/2015

In onderstaande matrix staat vermeld welke producten welke competenties op eindniveau afdekken.

Competentie	K14-Werkplekieren: Beroepsproduct	K14-Werkplekieren: Dossier en gesprek	K14-P-taak Praktijkonderzoek	K14-Assessment Startbekwaam
Competentie 1	X	X		
Competentie 2	X	X		
Competentie 3		X		
Competentie 4		X	X	
Competentie 5		X	X	
Competentie 6		X	X	
Competentie 7	X	X	X	X

Bijlage 3 Rendementen, docentkwaliteit en contacturen

Hier zijn de rendementen weergegeven zoals in de Kritische Reflecties opgenomen. Doordat studenten geregeld overstappen tussen opleidingsvarianten zijn de gegevens moeilijk te vergelijken. De gegevens zijn opgenomen zoals vereist volgens de definities van de NVAO.

Uitval en rendementen opleiding Nederlands (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				19	15	24	35
uitval 1e jaar vt		36	52	75	40	40	59
Uitval hoofdfase vt	100	14	17				
Rendement na 5 jaar vt	0	71	33				
instroom 1e jaar dt				53	52	61	66
uitval 1e jaar dt		50	100	14	40	0	18
Uitval hoofdfase dt		0					
Rendement na 5 jaar dt		100					

Uitval en rendementen opleiding Fries (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				0	1	0	3
uitval 1e jaar vt		-	100	-	-	-	50
Uitval hoofdfase vt	-	-	-				
Rendement na 5 jaar vt							
instroom 1e jaar dt				5	4	3	1
uitval 1e jaar dt		-	100	0	100	-	-
Uitval hoofdfase dt	-	-	-				
Rendement na 5 jaar dt							

Uitval en rendementen opleiding Engels (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				80	78	102	99
uitval 1e jaar vt		60	60	54	63	56	67
Uitval hoofdfase vt	58	44	38				
Rendement na 5 jaar vt	26	33	33				
instroom 1e jaar dt				52	34	48	40
uitval 1e jaar dt		0	29	25	0	40	17
Uitval hoofdfase dt	0	0	40				
Rendement na 5 jaar dt	100	67	60				

Uitval en rendementen opleiding Frans (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				9	16	13	12
uitval 1e jaar vt		0	43	50	36	75	67
Uitval hoofdfase vt	50	44	25				
Rendement na 5 jaar vt	25	33	50				
instroom 1e jaar dt				6	2	9	13
uitval 1e jaar dt		0	0	100	0	0	0
Uitval hoofdfase dt	0	100	33				
Rendement na 5 jaar dt	0	0	0				

Uitval en rendementen opleiding Duits (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt							
uitval 1e jaar vt		33	42	36	50	58	33
Uitval hoofdfase vt	33	50	29				
Rendement na 5 jaar vt	7	33	72				
instroom 1e jaar dt							
uitval 1e jaar dt			50	0	0	0	0
Uitval hoofdfase dt	-	-	100				
Rendement na 5 jaar dt	-	-	-				

Uitval en rendementen opleiding Aardrijkskunde (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				17	30	24	21
uitval 1e jaar vt		29	20	29	50	67	67
Uitval hoofdfase vt	0	60	25				
Rendement na 5 jaar vt	60	40	25				
instroom 1e jaar dt				22	13	11	13
uitval 1e jaar dt		-	-	0	0	0	0
Uitval hoofdfase dt	-	-	-				
Rendement na 5 jaar dt	-	-	-				

Uitval en rendementen opleiding Geschiedenis (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				71	96	66	94
uitval 1e jaar vt		65	67	63	57	58	62
Uitval hoofdfase vt	17	25	40				
Rendement na 5 jaar vt	25	33	20				
instroom 1e jaar dt				15	19	11	10
uitval 1e jaar dt		-	0	0	0	100	0
Uitval hoofdfase dt	0	-	50				
Rendement na 5 jaar dt	0	-	50				

Uitval en rendementen opleiding Maatschappijleer (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				24	16	29	34
uitval 1e jaar vt		60	43	50	80	50	64
Uitval hoofdfase vt	17	25	50				
Rendement na 5 jaar vt	33	75	0				
instroom 1e jaar dt				25	16	9	11
uitval 1e jaar dt		0	-	100	0	50	-
Uitval hoofdfase dt	100	100	0				
Rendement na 5 jaar dt	0	0	-				

Uitval en rendementen opleiding Algemene Economie (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				22	31	25	19
uitval 1e jaar vt		50	40	71	82	20	67
Uitval hoofdfase vt	202	67	67				
Rendement na 5 jaar vt	30	33	33				
instroom 1e jaar dt				30	21	20	20
uitval 1e jaar dt		50	0	67	0	67	0
Uitval hoofdfase dt	-	100	0				
Rendement na 5 jaar dt	-	-	0				

Uitval en rendementen opleiding Bedrijfseconomie (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				8	18	13	11
uitval 1e jaar vt		67	50	-	0	100	0
Uitval hoofdfase vt	100	0	100				
Rendement na 5 jaar vt	0	100	0				
instroom 1e jaar dt				12	11	18	13
uitval 1e jaar dt		-	50	0	-	100	-
Uitval hoofdfase dt	-	-	0				
Rendement na 5 jaar dt	-	-	100				

Uitval en rendementen opleiding Wiskunde (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				13	17	28	19
uitval 1e jaar vt		58	29	63	9	43	22
Uitval hoofdfase vt	25	20	20				
Rendement na 5 jaar vt	50	20	40				
instroom 1e jaar dt				71	50	75	73
uitval 1e jaar dt		22	33	17	17	40	40
Uitval hoofdfase dt	-	57	33				
Rendement na 5 jaar dt	-	20	40				

Uitval en rendementen opleiding Biologie (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				16	34	22	13
uitval 1e jaar vt		29	43	50	53	33	40
Uitval hoofdfase vt	17	60	25				
Rendement na 5 jaar vt	33	40	50				
instroom 1e jaar dt				25	11	7	11
uitval 1e jaar dt		-	-	33	0	-	-
Uitval hoofdfase dt	50	-	-				
Rendement na 5 jaar dt	50	-	-				

Uitval en rendementen opleiding Natuurkunde (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				19	15	24	35
uitval 1e jaar vt		0	67	0	40	0	0
Uitval hoofdfase vt	33	67	0				
Rendement na 5 jaar vt	67	0	100				
instroom 1e jaar dt				53	52	61	66
uitval 1e jaar dt			0	100	100	-	-
Uitval hoofdfase dt	-	-	-				
Rendement na 5 jaar dt	-	-	-				

Uitval en rendementen opleiding Scheikunde (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				12	13	12	16
uitval 1e jaar vt		50	14	50	75	33	60
Uitval hoofdfase vt	0	0	17				
Rendement na 5 jaar vt	0	0	33				
instroom 1e jaar dt				11	5	6	9
uitval 1e jaar dt		0	-	-	-	100	-
Uitval hoofdfase dt	0	0	-				
Rendement na 5 jaar dt	100	100	-				

Uitval en rendementen opleiding Gezondheidszorg en Welzijn (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				18	14	15	29
uitval 1e jaar vt		30	18	20	25	50	23
Uitval hoofdfase vt	50	29	21				
Rendement na 5 jaar vt	0	50	36				
instroom 1e jaar dt				57	26	27	28
uitval 1e jaar dt		0	29	14	17	22	29
Uitval hoofdfase dt	-	21	13				
Rendement na 5 jaar dt	-	71	73				

Uitval en rendementen opleiding Omgangskunde (bron CHO, conform definities NVAO)							
cohort	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
instroom 1e jaar vt				42	41	13	33
uitval 1e jaar vt		17	0	-	-	-	-
Uitval hoofdfase vt	8	20	0				
Rendement na 5 jaar vt	92	60	83				
instroom 1e jaar dt				52	33	12	14
uitval 1e jaar dt		18	18	23	14	25	50
Uitval hoofdfase dt	0	22	33				
Rendement na 5 jaar dt	100	67	56				

Docentkwaliteit (bron: personeelsadministratie hogeschool, peildatum april 2015 ⁹)			
Opleiding	% docenten met bachelor	% docenten met mastertitel	% docenten met PhD
Talen		91%	4%
Sociale vakken	8%	85%	
Exacte vakken	5%	79%	5%

Contacturen Nederlands (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	19	16	13	11
	Jaar 2	5	10	10	8
	Jaar 3	15	5	15	8
	Jaar 4	6	4	3	-
Deeltijd	Jaar 1	7	7	4	4
	Jaar 2	4	7	4	4
	Jaar 3	4	2	2	-
	Jaar 4	2	-	-	-

Contacturen Fries (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	16	15	13	9
	Jaar 2	5	9	11	9
	Jaar 3	5	5	5	-
	Jaar 4	6	4	3	-
Deeltijd	Jaar 1	7	7	4	4
	Jaar 2	4	7	4	4
	Jaar 3	4	2	3	4
	Jaar 4	4	-	-	-

Contacturen Engels (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	22	17	17	16
	Jaar 2	19	14	14	14
	Jaar 3	14	6	0,5	12
	Jaar 4	6	4	3	-
Deeltijd	Jaar 1	7	7	4	4
	Jaar 2	4	7	4	4
	Jaar 3	3	2	3	3
	Jaar 4	2	-	-	-

Contacturen Frans (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	20	16	16	15
	Jaar 2	18	16	11	15
	Jaar 3	18	5	2	12
	Jaar 4	6	4	3	-
Deeltijd	Jaar 1	4	7	4	4
	Jaar 2	4	7	4	4
	Jaar 3	4	2	3	4
	Jaar 4	2	-	-	-

⁹ Op de peildatum volgden 17 medewerkers een masteropleiding en zijn er 7 promovendi.

Contacturen Duits (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	16	20	16	14
	Jaar 2	14	15	13	17
	Jaar 3	13	5	10	1
	Jaar 4	6	4	3	-
Deeltijd	Jaar 1	7	7	4	4
	Jaar 2	4	7	4	4
	Jaar 3	3	3	5	1
	Jaar 4	1	-	-	-

Contacturen Aardrijkskunde (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	15	14	10
	Jaar 2	13	10	5	11
	Jaar 3	7	5	9	10
	Jaar 4	2	2	2	2
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Geschiedenis (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	17	10	8
	Jaar 2	13	10	9	9
	Jaar 3	11	4	10	9
	Jaar 4	1	1	1	1
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Maatschappijleer (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	14	11	10
	Jaar 2	11	9	6	8
	Jaar 3	5	3	8	8
	Jaar 4	1	1	1	1
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	5	5	8
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Algemene Economie (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	14	11	10
	Jaar 2	12	9	3	6
	Jaar 3	5	5	6	3
	Jaar 4	1	1	1	1
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Bedrijfseconomie (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	14	11	10
	Jaar 2	11	7	5	5
	Jaar 3	5	2	6	4
	Jaar 4	3	1	1	1
Deeltijd	Jaar 1	8	8	8	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Wiskunde (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	11,5	11,5	11
	Jaar 2	12	8,5	13,5	10
	Jaar 3	8	6	11,5	1,5
	Jaar 4	6	6	6	6
Deeltijd	Jaar 1	13	13	11	11
	Jaar 2	6	7	6	6
	Jaar 3	7	6	6	6
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Biologie (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	14	12	11	11
	Jaar 2	9	10	5,5	9,5
	Jaar 3	8,5	4,5	11,5	8
	Jaar 4	5	5	3	3
Deeltijd	Jaar 1	13	10	7	4
	Jaar 2	9,5	10	4	9,5
	Jaar 3	5	10	10	4
	Jaar 4	6	3	3	3

Contacturen Natuurkunde (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	14	12	11	11
	Jaar 2	12	10	5,5	9,5
	Jaar 3	5,5	4	11,5	8
	Jaar 4	5	5	5	5
Deeltijd	Jaar 1	10	13	7	4
	Jaar 2	11,5	7	1	11,5
	Jaar 3	5	6	10	4
	Jaar 4	5	3	3	3

Contacturen Scheikunde (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	14	12	11	11
	Jaar 2	12	10	5,5	9,5
	Jaar 3	5,5	5,5	8	5
	Jaar 4	5	5	5	5
Deeltijd	Jaar 1	10	13	7	4
	Jaar 2	11,5	7	1	11,5
	Jaar 3	5	5	4	5
	Jaar 4	2	2	2	2

Contacturen Gezondheidszorg en Welzijn (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	15	9	11
	Jaar 2	13	5	6	8
	Jaar 3	8	3	8	3
	Jaar 4	2	2	2	2
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Contacturen Omgangskunde (bron KR)					
Variant	Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Voltijd	Jaar 1	13	13	12	10
	Jaar 2	11	7	7	7
	Jaar 3	5	4	7	3
	Jaar 4	1	1	1	1
Deeltijd	Jaar 1	8	8	5	5
	Jaar 2	5	8	5	5
	Jaar 3	4	3	3	3
	Jaar 4	3	1	1	1

Student-docentratio (bron: student- en personeelsadministratie hogeschool, dd 01-10-2014)			
	Aantal studenten	Fte Onderwijzend personeel	Ratio
Tweedegraads lerarenopleidingen voltijd en deeltijd	3324	121	1:27

Bijlage 4 Deskundigheden visitatiepanel

Korte functiebeschrijvingen van de kernpanelleden

1	Mevrouw dr. ir. Q.H. Kools is lector 'Professionalisering van leraren en lerarenopleiders' bij Fontys Hogescholen Lerarenopleiding Tilburg. Daarnaast is zij voorzitter Programmaraad Praktijkgericht Onderzoek (PPO) van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO).
2	De heer drs. H. Ploeger is senior onderwijs adviseur en docent economische opleidingen (Bedrijfseconomie en Accountancy), docent SQL en databases bacheloropleiding Informatica en docent onderzoek en afstudeerbegeleider master Learning & Innovation aan Hogeschool Windesheim; hij is tevens docent informatica aan Vrije Universiteit Amsterdam.
3	De heer dr. ir. J. Buitink is als universitair hoofddocent en hoofd lerarenopleiding werkzaam bij de Lerarenopleiding van Rijksuniversiteit Groningen.
4	De heer drs. J.W.G. van Meegen is sinds 2011 rector van het Maaslandcollege in Oss, nadat hij gedurende 20 jaar lid is geweest van de directie van Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, waaronder van 2005 tot 2010 directeur van de Lerarenopleidingen (ILS).
5	De heer A.W.M. de Wilt volgt de hbo-bacheloropleiding Docent Tweedegraads Geschiedenis bij Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Korte functiebeschrijvingen van de vakdeskundige panelleden

Nederlands	Mevrouw prof. dr. M. Hajer is lector Educational Linguistics binnen het Kenniscentrum van de Faculteit Educatie bij Hogeschool Utrecht en hoogleraar aan de Malmö University, Faculty of Education and Society.
Engels	De heer drs. G.J. Koopman is werkzaam bij IVLOS Universiteit Utrecht als lerarenopleider Engels, vakdidacticus Moderne Vreemde Talen, cluster coördinator Alfa cluster; Director of Studies Utrecht Teaching Academy (Utrecht). Daarnaast is hij voorzitter visitatieteam TTO scholen.
Frans	Mevrouw prof. dr. M. Simons is werkzaam bij Universiteit Antwerpen als vakdidacticus Frans en Spaans. Daarnaast is zij lid van de onderzoeksgroep DIDACTICA – vakdidactici verbonden aan het Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen aan Universiteit Antwerpen.
Duits	De heer drs. A.M.T.M. Janssen is docent Duits in de hbo-bachelor- en masteropleiding bij Fontys Lerarenopleiding Tilburg.
Fries	De heer prof. dr. G.T. Jensma is hoogleraar Friese taal- en letterkunde aan de Faculteit der Letteren bij de Rijksuniversiteit Groningen.
Aardrijkskunde	Mevrouw dr. T. Béneker is docent/onderzoeker Geografie, Educatie & Communicatie aan Universiteit Utrecht en lector vakdidactiek van de gammavakken aan Fontys Lerarenopleiding Tilburg.
Geschiedenis	Mevrouw drs. J.K.W. Riksen is vakdidacticus, mentor en docentopleider in het gammacluster van de universitaire lerarenopleiding (ulo) van het Onderwijscentrum Faculteit der Psychologie en Pedagogiek (FPP) bij Vrije Universiteit van Amsterdam.
Maatschappijleer	De heer drs. C.H.T. Gelinck is hoofd Educatie bij ProDemos (Huis voor democratie en rechtsstaat, Den Haag).
Economie	De heer drs. H.R. Goudsmit is vakdidacticus Economie/M&O aan de universitaire lerarenopleiding van het Onderwijscentrum VU. Sinds 2007 is hij tevens projectleider van het Landelijk Expertisecentrum Economie en Handel.
Biologie	Mevrouw drs. A.E. de Hullu heeft als lerarenopleider en nascholer, CLIL Expert en vakdidacticus Biologie bij de Universiteit van Leiden gewerkt.

Natuurkunde	De heer ir. W. Sonneveld is vakdidacticus natuurkunde aan TULO/SEC TU Delft.
Scheikunde	De heer E.H.M.H. de Kleijn is senior curriculumontwikkelaar Scheikunde/Natuurwetenschappen bij de Stichting Leerplan Ontwikkeling in Enschede.
Wiskunde	De heer prof.dr. G. Zwaneveld was tot zijn emeritaat in 2011 hoogleraar professionalisering van de onderwijsgevende in Wiskunde en Informatica aan het Ruud de Moorcentrum [tegenwoordig Welten Insituut] van Open Universiteit.
Gezondheidszorg en Welzijn	Mevrouw A.G.M. van Dobbenburgh is werkzaam bij Hogeschool Leiden, momenteel als toetsdeskundige, voorzitter toetscommissie en docent onderwijskunde en vakinhoud bij de lerarenopleiding Gezondheidszorg en Welzijn en Omgangskunde.
Omgangskunde	Mevrouw drs. J. Bolding is projectleider Utrechts Meester Docent, docent Master Leren en Innoveren en teamleider lerarenopleiding Omgangskunde bij Hogeschool Utrecht.

Bijlage 5 Bezoekprogramma en gesprekspartners

DINSDAG 27 OKTOBER 2015

TIJD	PROGRAMMA-ONDERDEEL	DEELNEMERS
TWEEDEGRAADS LERARENOPLEIDINGEN NHL HOGESCHOOL		
14.00 – 14.30	Presentatie door opleidingen	Ton Diepeveen (directeur IEC), Jan Borkent (afdelingshoofd Exacte Vakken), Alex van der Stouwe (afdelingshoofd Talen), Sjouke Wouda (afdelingshoofd Sociale Vakken), Ron Barendsen (coördinator Innovation Lab), Roelien Wierda (coördinator Innovation Lab), Douwe van der Leij (projectmedewerker Innovation Lab), Jantsje van der Wal (projectleider Opleiden in de School), Bernadette Laudy (beleidsmedewerker Lerarenopleidingen), Angelika van der Duim (coördinator Werkplekieren en Externe relaties, Stagebureau)
14.30 – 15.00	Materialenstudie en voorbereiding	
15.00 – 15.30	Rondleiding	Alex van der Stouwe (afdelingshoofd Talen), Jan Borkent (afdelingshoofd Exacte Vakken)
15.00 – 15.30	Spreekuur	Opkomst één persoon
15.30 – 16.15	Gesprek opleidingsmanagement	Ton Diepeveen, (directeur IEC), Jan Borkent (afdelingshoofd Exacte Vakken), Alex van der Stouwe (afdelingshoofd Talen), Sjouke Wouda (afdelingshoofd Sociale Vakken)
16.15 – 16.45	Gesprek Examen- en Toetscommissie	Fokke Blaauwbroek (voorzitter Examencommissie Sociale Vakken), Ilja van der Velde (lid Examencommissie Sociale Vakken), Herman Maring (lid Toetscommissie Sociale Vakken), Dirk Penninga (voormalig voorzitter Examencommissie BINAS), Dédé de Haan (lid Examencommissie Wiskunde), Anne van der Werff (lid Toetscommissie Talen), Walter Geerts (voorzitter Examencommissie Talen)
16.45 – 17.30	Gesprek Opleidingscommissie, Curriculumcommissie, Werkveldadviescommissie en Kwaliteitscommissie	Agnes Jansen (lid Opleidingscommissie), Lysbeth Brattinga (beleidsmedewerker, lid Leerplanadviesgroep), Dirk Penninga (lid Leerplanadviesgroep), Aly Jellema (lid Opleidingscommissie), Bernadette Laudy ((beleidsmedewerker, lid Leerplanadviesgroep, Kwaliteitscommissie), Jan Gietema (schoolopleider Piter Jelles, lid Werkveldadviescommissie), Erica Bergman (schoolopleider OGS Singelland, lid Werkveldadviescommissie), Tine Wiersma (CSG Liudger Drachten, lid Werkveldadviescommissie, Allardsoog-commissie)

WOENSDAG 28 OKTOBER 2015

TIJD	PROGRAMMA-ONDERDEEL	DEELNEMERS
08.30 – 08.45	Ontvangst	Ton Diepeveen (directeur IEC)
08.45 – 09.15	Plenair overleg kernpanel met adviseurs/materiaalbestudering	

09.15 – 10.30	Materiaalbestudering door panelleden en vakadviseurs en extra overleg aangeleverde einddossiers met examinatoren/ beoordelaars per vakrichting.	
10.30 – 11.00	Plenaire overleg kernpanel met vakadviseurs	
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 1 Nederlands/Fries	Jessica Hodel (LNE-vt3), Ilse Hanenburg (LNE-vt4), Esra Joustra (LNE-dt), Mark Steenberg (LNE-dt), Maritza Winters (Ned-dt), Christien van der Werf (LFY-dt), Gerard Ypenga (Fries-dt) en Albertina Soepboer (LFY-dt)
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 2 Duits/Frans/Engels	Anka Visser (LDU-vt4), Jan Pieter Verhoog (LDU-dt), Martin Koster (LEN-vt2), Maaïke Venema (LEN-vt4), Fedde Bloemhoff (LEN-dt), Marleen Thomas (LFR-vt3), Inge Marije de Boer (LFR-vt3) en Jurgen Klupper (LFR-dt)
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 3 Aardrijkskunde/Geschiedenis/Maatschappijleer	Bart Rodermans (LAK-vt2), Marloes van der Beek (LAK-vt3), Susan Werkhoven (LAK-vt4), Esra van der Heide (LGS-vt3), Rinze Tolsma (LGS-vt4), Tom Huigen (LMA-vt2), Rianne van der Schaaf (LMA-vt3) en Martine de Winkel (LMA-vt4)
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 4 Algemene Economie/Bedrijfseconomie	Hanneke Venema (LAE/BE-vt2), Marten Wijnja (LAE/BE-vt2), Remco Burm (LAE/BE-vt3), Femke Develing (LAE/BE-vt3), Inge Elzinga (LAE/BE-vt4), Eric Toppen (LAE/LBE-dt) en Nynke Bakker (LAE-dt)
12.00 – 13.00	Lunch visitatiepanel en intern overleg	
13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 1 Nederlands/Fries	Joke van Balen (LNE), Ria Kieft (LNE), Bernadette Laudy (LNE), Anke Herder (LNE), Babs Gezelle Meerburg (LFY), Alex Riemersma (LFY), Nienke Dekker (BVB) en Birgit Telkamp (BVB)
13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 2 Frans/Duits/Engels	Dirk Roeland (LDU), Matthias Mitzschke (LDU), Linda Boersma (LEN), Edith de Vries (LEN), Evie Walsma (LEN), Inge Elferink (LFR), Aly Jellema (LFR) en Janneke Eising (BVB)
13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 3 Aardrijkskunde/Geschiedenis/Maatschappijleer	Hetty van der Woude (LAK), Agnes Jansen (LAK), Herman Maring (LGS), Gerrie Rozema (LGS), Heike Tattje (LGS), Nienke Otten (BVB), Luuk Kampman (LMA) en Koos Romkes (LMA)

13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 4 Algemene Economie/Bedrijfseconomie	Fokke Blaauwbroek (LAE/LBE), Ijja van der Velde (LAE/LBE), Greetje Krijgsheld (LAE/LBE), Hans Reijgersberg (LAE/LBE), Lysbeth Brattinga (LAE/LBE), Otto Christiaan Jonker (LAE/LBE), Jan Dirk Houwing (BVB) en Wybe Postma (KOP)
14.00 – 14.15	Pauze	
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 1 Nederlands/Fries	NHL: Joke van Balen, Babs Gezelle Meerburg, Janneke Eising, Ria Kieft Extern: Bente Toepoel (begeleider Marne College), Tine Wiersma (begeleider/beoordelaar CSG Liudger Drachten) en Aljosja van der Baan (begeleider/beoordelaar Piter Jelles Impulse)
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 2 Duits/Engels/Frans	NHL: Walter Geerts, Matthias Mitzschke, Magda Maarleveld, Dirk Klein, Irma Huisman Extern: Janneke Kruijer (begeleider Zernike College), Jan Gietema (begeleider/beoordelaar Piter Jelles) en Peta Schaafsma (begeleider/beoordelaar Stedelijk Gymnasium)
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 3 Aardrijkskunde/Geschiedenis/Maatschappijleer	NHL: Hetty van der Woude, Anita Nederhoed, Saskia Oosterhoff, Simon van der Wal Extern: Monique Westerbeek (begeleider/beoordelaar Stad en Esch), Ralph de Jong (begeleider/beoordelaar Piter Jelles Impulse) en Erika Bergema (begeleider/beoordelaar OSG Singelland)
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 4 Algemene Economie/Bedrijfseconomie	NHL: Lysbeth Brattinga, Greetje Krijgsheld, Hans Reijgersberg, Jan Dirk Houwing, Luuk Kampman Extern: Geke de Jong (begeleider/beoordelaar Magister Alvinus) en Margriet van der Werff (begeleider/beoordelaar Friesland College)
15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 1 Nederlands/Fries	Rosa van Straten (LNE-vt), Djoke Heins (LNE-dt), Els Razenberg (LNE-dt), Jelte Pinkster (LFY-dt), Gerrit Hoekstra (LFY-dt) en Lieukje Reidsma (LFY-dt)
15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 2 Duits/Engels/Frans	Jenny de Cicco (LDU-vt), Annelies Biel (LDU-dt), Veronika Koob (LDU-dt), Marianne de Jong (LEN-vt), Yvonne Gerlofsma (LEN-dt), Elise Eijlander (LFR-vt), Nina Rouwendal (LFR-vt) en Gerben Koops (LFR-dt)

15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 3 Aardrijkskunde/Geschiedenis/Maatschappijleer	Johannes Bethlehem (LAK-vt), Angelien ten Hoor (LAK-dt), Myrthe Kuiper (LAK-vt), Tako During (LGS-vt), Johan Magré (LGS-dt), Aschwin Mollenaar (LGS-dt), Lidewey van Eerden (LMA-dt), Naomi Hartkamp (LMA- vt) en Koen Leegte (LMA-vt)
15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 4 Algemene Economie/Bedrijfseconomie	Hein Kemme (LAE-KOP), Gretha van Sinderen (LAE-dt), Ruben van der Velde (LAE-vt), Sharmylet Servines (LBE-dt), Agnes van Veen (LBE-vt) en Anke Veenstra (LBE-vt)
16.00 – 17.00	Paneloverleg per cluster	
17.00 – 18.00	Gesprek PDG Traject, kernpanel	Bernadette Laudy (beleidsmedewerker), Edith Snijders (docent/begeleider Friesland College), Berinda de Jong (docent PDG), Ella ten Barge (docent PDG), Janette Ritzema (student PDG Friesland College), Matt Huntjes (begeleider PDG/docent Alfa College) en Mehmet Kocadag (student PDG Alfa College)
18.00 – 18.30	Plenair overleg kernpanel	

DONDERDAG 29 OKTOBER 2015

TIJD	PROGRAMMA-ONDERDEEL	DEELNEMERS
08.30 – 08.45	Ontvangst	
08.45 – 09.15	Plenair overleg kernpanel en vakadviseurs	
09.15 – 10.30	Materiaalbestudering door panelleden en vakadviseurs en extra overleg aangeleverde einddossiers met examinatoren/ beoordelaars per vakrichting	
10.30 – 11.00	Plenair overleg kernpanel en vakadviseurs	
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 5 Wiskunde/Biologie/Natuurkunde/Scheikunde	Liesbeth Coffeng (LWI-dt), Mark van Loon(LWI-dt), Karen Rinsma (LWI-vt), Anna de Vries(LBI-vt), Ruben Vis(LBI-dt), Maarten Hogeveen (LSK-vt) en Victor Giezen (LNK-vt)
11.00 – 12.00	Gesprek zittende studenten cluster 6 Gezondheidszorg en Welzijn/Omgangskunde	Anke Walinga (LGW-vt2), Lisa Kleiterp (LGW-vt3), Adriaan Stork (LOK-dt3), Wieteke Aal (LOK-dt2), Alice Chow (LOK-dt3)
12.00 – 13.00	Lunch visitatiepanel en vakadviseurs en intern overleg	Ingelast gesprek over indicatoren eindniveau

13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 5 Wiskunde/Biologie/Natuurkunde/Scheikunde	Karen de Boer (LBI), Paula Verbeem (LBI), Dirk Penninga (LNK), Mirjam Venneker (LNK), Douwe Bergsma (LWI), Dédé de Haan (LWI), Herman Bloem (LWI), Riemke van de Meer (BVB) en Nico van Loo (BVB).
13.00 – 14.00	Gesprek docenten cluster 6 Gezondheidszorg en Welzijn/Omgangskunde	Jet van Eldik (LGW), Margreet Frouws-Veerman (LGW), Ditty Verveda (LGW), Linda Soldaat (LGW), Yvonne Boksebeld (LOK), Dedmer Swart (BVB) en Wybe Postma (KOP)
14.00 – 14.15	Pauze	
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 5	NHL: Stephanie Siersma, Paula Verbeem, Toine v.d. Bogaart, Nico van Loo, Jan Nijholt Extern: Cees Verschoor (begeleider/beoordelaar RSG de Borgen), Popke van der Zee (begeleider/beoordelaar Bogerman) en Hessel de Boer (begeleider/beoordelaar Simon Vestdijk)
14.15 – 15.15	Gesprek docenten/externe beoordelaars/werkveldbegeleiders cluster 6 Gezondheidszorg en Welzijn/Omgangskunde	NHL: Angelika van der Duim, Wybe Postma, Jet van Eldik, Diny Klink, Lydia Kruiper, Yvonne Boksebeld Extern: Angela Post (begeleider/beoordelaar Friesland College).
15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 5 Wiskunde/Biologie/Natuurkunde/Scheikunde	Lisanne Dijksma (LBI-vt), Janneke Peters (LBI-dt), Gerdien Visser (LBI-dt), Henk-Jan Hoekman (LWI-vt), Trienke Cnossen (LWI-dt), Marieke Steneker (LNK-dt), Arnold Remmelts (LNK-vt), Nikita Judkins (LSK-vt) en Nico Wolf (LSK-vt), Timo Teitsma (LSK-vt).
15.15 – 16.00	Gesprek afgestudeerden cluster 6 Gezondheidszorg en Welzijn/Omgangskunde	Janny Anema (LGW-vt), Margreet Philips (LGW-dt), Kitty Mensink (LOK-dt), Aline de Vries (LOK-Kop) en Cora Willems (LOK-dt)
16.00 – 17.00	Paneloverleg per cluster	
17.00 – 17.45	Tweede gesprek opleidingsmanagement	
17.45 – 18.30	Afsluitend overleg kernpanel en vakadviseurs	
18.30 – 19.00	Terugkoppeling resultaten	Panel en belangstellenden NHL
19.00 – 19.45	Afsluiting	

Legenda:

Cluster 1	Nederlands (LNE)/Fries (LFY)
Cluster 2	Duits (LDU)/Engels (LEN)/Frans (LFR)
Cluster 3	Aardrijkskunde (LAK)/Geschiedenis (LGS)/Maatschappijleer (LMA)
Cluster 4	Algemene Economie (LAE)/Bedrijfseconomie (LBE)
Cluster 5	Wiskunde (LWI)/Biologie (LBI)/Natuurkunde (LNK)/Scheikunde (LSK)
Cluster 6	Gezondheidszorg en Welzijn (LGW)/Omgangskunde (LOK)
WPL	Werkplekleren
LiO	Leraar in Opleiding
BVB	Beroepsvoorbereiding
FC	Friesland College
GOS	Groninger Opleidingsschool
SoE	School of Education

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

Veel documenten zijn digitaal aangeleverd op de NQA-portal.
Onderstaande is een overzichtslijst van centrale documenten.

Kritische Reflecties (algemeen, Talen, Sociale vakken, Exacte vakken, PDG en 3x opleidingsscholen FC, GOS en SoE)
Competentiebibliotheek, matix SBL-competenties en Dublindescriptoren, Tussenkader Kwalificaties, Concept nieuwe eindkwalificaties
Matrices kennisbases, bekwaamheidswijzer NHL lerarenopleidingen, Folder ICT en Didactiek, Leerlijn onderzoek tweedegraadlerarenopleidingen NHL
Programmaoverzichten voltijd en deeltijd, Omschrijving Werkplekieren en P-taken, Ontwikkelingen curriculum generiek, Opleidingsmodel P-taken in samenhang
Conceptvisiedocument, Project Studiesucces en plannen van aanpak, Onderwijskader Basis- en kwantitatieve gegevens opleidingen, verzwaarde intake Engels en Geschiedenis
Meerjarenplan Personeelsplan, Onderzoek werkdruk Exacte vakken en Talen, Samenvatten cv overzicht
Folder Innovationlab
Brochures studeren met een functiebeperking
Kwaliteitsplannen afdelingen Talen, Exacte vakken en Sociale vakken en generiek
Toetsplannen opleidingen, voltijd, deeltijd en KOP-opleiding
Afstudeerhandleidingen, alumni-onderzoek 2015, leerlijn onderzoek, overzicht afgestudeerden van laatste twee afstudeercohorten, referentiekader Eindniveau, verbeteracties n.a.v. de GAP analyse
Jaarverslagen examencommissies
NSE-2014 en 2015
Afstudeerdossiers selectie per opleiding (inclusief KOP-opleiding en PDG)
Representatieve set onderwijsmateriaal, ter inzage
Representatieve set toetsdossiers, ter inzage
Onderwijs- en examenregeling

Bijlage 7 Overzicht bestudeerde afstudeerdossiers

Het panel heeft uit de afstudeerlijsten van de laatste twee afstudeercohorten per opleiding een steekproef getrokken van het eindwerk van zeven studenten. Waar nodig is in een enkel geval aangevuld met afstudeerwerk uit een eerder cohort. Bij de keuze is rekening gehouden met een spreiding over cohorten en varianten (vt, dt, kop), naar rato van het aantal studenten.

NEDERLANDS

286958 dt
156515 dt
238023 vt
165751 dt
273236 vt
291722 dt
89509 dt

FRIES

211540 dt
206040 dt
347183 dt
83735 dt
205877 dt
217344 dt
81374 dt

ENGELS

147540 vt
307106 dt
255645 dt
194328 vt
190748 vt
206113 vt
296376 dt

FRANS

209066 dt
178233 vt
347183 dt
146528 vt
190268 vt
95701 vt
105902 vt

DUITS

212474 dt
90351 dt
309575 dt
253413 dt
207594 vt
334677 dt
157562 vt

AARDRIJKSKUNDE

219789 dt
74960 vt
25052 dt
142247 vt
219878 dt
197726 vt
209155 vt

GESCHIEDENIS

149128 vt
298565 kop
87330 vt
111805 vt
299510 dt
213489 vt
190454 vt

MAATSCHAPPIJLEER

260924 dt
210803 vt
146587 vt
208213 dt
212067 dt
209678 vt
207233 vt

ALGEMENE ECONOMIE

263400 dt
92939 vt
303054 kop
92554 dt
216658 dt
134406 kop
95642 vt

BEDRIJFSECONOMIE

218685 dt
10402 dt
22519 dt
101869 vt
147125 vt
218472 dt
216658 vt

BIOLOGIE

343080 vt
129240 vt
258288 dt
141992 vt
356344 dt
228044 vt
237809 dt

NATUURKUNDE

123234 vt
37127 dt
84251 vt
250023 vt
302058 dt

SCHEIKUNDE

176028 dt
200336 dt
347280 kop
286575 dt
56195 dt

WISKUNDE

200956 dt
217476 dt
350214 dt
262862 dt
162159 vt

245097 vt
80448 dt

141046 vt
258709 vt

167347 dt
251038 dt

GEZONDHEIDSZORG EN WELZIJN

210889 dt
218871 dt
195936 dt
123498 vt
254525 dt
254967 vt
94399 dt

OMGANGSKUNDE

147060 kop
190586 kop
215899 dt
402869 kop
289434 dt
395927 kop
295876 dt

Bijlage 8 Verantwoording focuspunten lerarenopleidingen

Focuspunt	Vraag	Stand van zaken tweedegraads lerarenopleidingen
De kwaliteit van de instromende student	Welke extra eisen stelt de instelling aan voorkennis van de student op het gebied van kennis met name voor instromende studenten vanuit het mbo?	<ul style="list-style-type: none"> • Geen aanvullende eisen buiten mbo-diploma niveau 4 • Voor sommige opleidingen wordt aanvullende vakkennis en -vaardigheden gevraagd (bijv. Frans in het pakket voor wie lerarenopleiding Frans kiest)
	Welke maatregelen heeft de instelling getroffen voor het wegwerken van deficiënties door de instromende studenten?	<ul style="list-style-type: none"> • Deficiëntietoetsprogramma voor mbo'ers in een samenwerkingsverband van NHL, Stenden, Hanzehogeschool en VHL met 7 ROC's in het noorden • Standaard NHL 21-plustoetsen en NHL-deficiëntieprogramma's • (na aanvang studie) diagnostische taaltoets en ondersteunend programma
	Welke maatregelen heeft de instelling getroffen om de kwaliteit van de instromende studenten te verhogen?	<ul style="list-style-type: none"> • invoering van de studiekeuzecheck (SKC) en specifieke intaken bij Engels en Geschiedenis • Diversiteit aan voorlichtingsactiviteiten
	Welke maatregelen heeft de instelling getroffen om de instroom van studenten te verhogen?	<ul style="list-style-type: none"> • Bij de lerarenopleidingen continue mogelijkheid voor proefstuderen • Inzetten social media (Facebook) • Participatie open dagen
De implementatie van de kennisbasis en de kennistoetsing in het curriculum	Op welke wijze heeft de instelling de kennisbases geïmplementeerd in het programma?	<ul style="list-style-type: none"> • Alle onderwijseenheden van de lerarenopleidingen dragen bij aan de landelijk ontwikkelde generieke en vakspecifieke kennisbases: daartoe worden in Educator (onderwijsregistratiesysteem) bij elk curriculumonderdeel de betreffende domeinen van de vakkennisbasis en / of de generieke kennisbasis aangegeven en het beoogde beheersingsniveau. • Programma's zijn waar nodig bijgesteld om te zorgen dat de hele kennisbasis aan bod komt.

		<ul style="list-style-type: none"> • De generieke kennisbasis wordt binnen de NHL-lerarenopleidingen over de opleidingen heen getoetst.
	Welke effecten (verhoging eindniveau studenten) zijn reeds vast te stellen?	<ul style="list-style-type: none"> • Uniformering van tweedegraads curricula op landelijk niveau • Op dit moment zijn de effecten nog niet gemeten. Het valt op dat de kritische houding van studenten t.a.v. de beroepspraktijk is vergroot.
	Worden de kennistoetsen toegepast in de opleidingen?	<ul style="list-style-type: none"> • Het behalen van de landelijke kennistoets (LKT) is sinds 2013 vereist voor het behalen van het tweedegraads diploma van alle opleidingen. • Studenten die voldoen aan de norm voor toelating tot de LKT krijgen per studiejaar twee gelegenheden om de kennistoets te halen.
	Welke effecten (verhoging eindniveau studenten) zijn reeds vast te stellen?	(Zie hoger in deze kolom)
	Wat is de mening (tevredenheid) van de docenten en de studenten over de kennisbases en de kennistoetsen?	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit de lerarenopleidingen van de NHL zijn veel docenten betrokken (geweest) bij de totstandkoming van de kennisbases en de kennistoetsen. Dit geldt ook voor de betrokkenheid bij de herijking die nu plaatsvindt. Vanuit docenten wordt het belang dus onderschreven en de landelijke uitwisseling zeer gewaardeerd. • Studenten en docenten zijn betrokken in het onderzoek Tangram, in opdracht van 10voordeleraar. Dit rapport is onlangs opgeleverd.
De kwaliteit van de docenten (docenten lerarenopleidingen én de docenten op de werkplek) en de kwaliteit van de vakdidacticus in het bijzonder	Welke maatregelen heeft de instelling getroffen om de vakinhoudelijke, vakdidactische en onderwijskundige kwaliteit van de docenten (instituut en scholen) te verhogen?	<ul style="list-style-type: none"> • Scholing van vakcoaches en schoolopleiders in afstemming met instituutopleiders • Professionaliseringstraject begeleiders afstudeeronderzoeken • Scholing in toetsing en examinering (BKE/SKE) • Teamscholing op vakgerelateerde onderwerpen; • VELON-registratie • Intensivering uitwisseling vakdidactici en onderwijskundigen binnen leerplanvernieuwing (integratie) • Opzetten vakdidactische netwerken

	Welke maatregelen heeft de opleiding getroffen om de kwaliteit van de schoolopleiders en begeleiders van de studenten op de werkplek te verhogen?	<ul style="list-style-type: none"> • Contactdagen voor schoolopleiders en vakcoaches waarop opleidingssscholen ervaringen uitwisselen over het opleiden van leraren en het beoordelen van studenten • Basistraining voor vakcoaches van opleidingssscholen
	Hoeveel docenten (instituuopleiders en schoolopleiders) zijn er geregistreerd in het beroepsregister voor lerarenopleiders?	<ul style="list-style-type: none"> • 21 docenten zijn VELON-geregistreerd en 31 docenten zijn bezig met een VELON-traject
De implementatie van de twee afstudeerrichtingen: 'algemeen vormend onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs'	Op welke wijze heeft de instelling de twee afstudeerrichtingen geïmplementeerd in het programma?	<ul style="list-style-type: none"> • Opleidingen werken samen met het werkveld aan de ontwikkeling van de afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) of (voorbereidend) beroepsonderwijs (vmbo/mbo). De afstudeerrichting beroepsonderwijs kent twee varianten: vmbo en mbo. Dit op verzoek van het werkveld. De afstudeerfase (jaar 4) wordt geheel in het kader van de afstudeerrichting geplaatst. • Het majorcurriculum (jaar 1 t/m 3) wordt aangepast, o.a. door invoering van nieuwe vakken (opleidingsspecifiek) gericht op het mbo, en door aanpassing van de vakdidactieklijn. In jaar 1 –in samenwerking met het werkveld– d.m.v. projecten en werkplekleren kennismaking van de student met de volle breedte van het werkveld.
	Welke maatregelen heeft de instelling getroffen (bijvoorbeeld bij de voorlichting) kennis te laten nemen van beide afstudeerrichtingen?	<ul style="list-style-type: none"> • Studenten worden ingelicht en begeleid in hun keuze door hun slb'er • Studenten hebben per afdeling voorlichting gekregen over de afstudeerrichtingen. • Voor de lichtung die komend jaar in jaar 4 terechtkomt zijn er extra oriëntatie-activiteiten georganiseerd. • Informatie over de afstudeerrichtingen is te vinden in voorlichtingsbrochures. • Studenten zullen de stages in verschillende schooltypen volgen om een gefundeerde keuze te kunnen maken.

	Wat is de mening (tevredenheid) van de docenten en de studenten over deze trajecten?	Nog niet van toepassing, invoering 2016-2017.
--	--	---

Bijlage 2 Verklaring van volledigheid en correctheid

Netherlands Quality Agency

Bladnummer 5

Verklaring van volledigheid en correctheid van de informatie

Betreffende de visitatie van de opleiding:

Tweedegraads lerarenopleidingen NHL

Instelling: NHL Hogeschool.

Visitatie datum: 27, 10, 2015 - 30, 10, 2015

Ondergetekende: ... M. A. Diepeveen

vertegenwoordigend het management van de genoemde opleiding,

in de functie van: ... directeur IEC/NHL

verklaart hierbij dat alle informatie ten behoeve van de visitatie van de genoemde opleiding in volledigheid en correctheid ter beschikking wordt gesteld, *waaronder informatie over alternatieve afstudeerroutes die momenteel en/of gedurende de afgelopen 6 jaar (hebben) bestaan*, zodat het visitatiepanel tot een op juiste feiten gebaseerde oordeelsvorming kan komen.

Handtekening:

Datum: 1 oktober 2015

© NQA validatie brief versie 5.0

044A2015.01 2e graads lerarenopleidingen NHL

ABN AMRO 24 00 31 679
Handelsregister 27262870